

DOKUMENTUMOK

I. INTÉZMÉNYESSÉG

1.

A nagyszebeni Zsidó Nemzeti Szövetség felhívása a helyi és a környékbeli zsidó hitközségekhez a Szövetséghez való csatlakozásra. A Zsidó Nemzeti Szövetség deklarációja

1918. december 6. után, Nagyszeben

T. IZR. HITK. Elnökségének

A sajtó, vagy más útján is valószínűleg tudomást szerzett arról, hogy az erdélyi zsidóság érdekeinek megvédésére megalakult Kolozsvárott az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség, melynek elnöke Dr. Fischer Tivadar kolozsvári ügyvéd.¹

Az erdélyi zsidóság érdeke feltétlenül megkívánja, hogy ezen szövetség körül az összes Erdélyben lakó zsidók csoportosuljanak. Ezen kényszerítő helyzetből kifolyólag, a helybeli zsidóság a december 1-én megtartott közgyűlésen kimondta ezen szövetséghez való csatlakozását és megválasztotta Intéző és Végrehajtó Bizottságát: Elnöke Schwarz Henrik, a helybeli Agrár Bank igazgatója, titkára Dr. Hirsch Adolf, helybeli ügyvéd.

B. megnyugtatójukra még megemlíti, hogy a Magyar Népköztársaság nemzetiségügyi minisztere, Jászi, elismerte a zsidóság nemzeti alapon való szervezés jogosultságát és, hogy a helybeli Román, Szász és Magyar Nemzeti Tanácsok eszménk kivívásában teljes erkölcsi és anyagi garanciát megígértek, valamint személyi és vagyoni tekintetben biztosítottak. Minek igazolására a helybeli Román Nemzeti Tanács átiratának másolatát is mellékeljük.

Mindezeknél fogva, felkérjük T.C. szíveskedjék a mellékelt deklaráció alapján az ottani zsidóságot összehívni, a deklarációt elfogadtatni s ennek megtörténtéről az alulírott Intéző Bizottság, valamint a Szövetséget Kolozsvárott sürgősen értesíteni.

Isten áldását kérve eszméink diadalához, jegyezzük üdvözzel!

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség Nagyszebeni Csoport Intéző Bizottság,
Dr. Hirsch Adolf titkár s.k.
Schwartz Henrik elnök s.k

---

1 A Zsidó Nemzeti Szövetség 1918. november 20-án alakult meg Kolozsváron.

[A Román Nemzeti Tanács átiratának másolata]

A Szeben városi és vármegyei Román Nemzeti Tanácstól
60/918. sz.

Az Erdélyi Izraelita [sic!] Nemzeti Tanács tisztelt helybeli Intéző Bizottságához
Helyben

A hozzánk folyó év december 3-án Önök által benyújtott megkeresésükre válaszként tudtukra adjuk, hogy az Önök nyilatkozatát elintézés végett a román nemzet Központi Végrehajtó Bizottsága elé fogjuk terjeszteni.

Alulírott Szeben városi és vármegyei Román Nemzeti Tanács tudtukra adjuk, hogy az Antanthoz csatlakozott román hadsereg bevonulása esetén az illető csapatok parancsnokainak tudomására hozzuk a hiányzó információkat. Igyekezni fogunk, hogy a többi állampolgárokhoz hasonlóan, mind az Önök Tanácsának tagjai és tagjainak vagyona, mind nemzettársaik védelmet élvezzenek.

Válaszunk tudomásul vételét kérve, minden tisztelettel:

Nagyszeben, 1918. december 6.
Andrei Barseanu, elnök s.k.

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség Deklarációja

1/ Az erdélyi zsidóság az egész világon szétszórt 14 millió, nyugati államok kormánya által nemzetnek elismert egyetemes zsidó nép részéül vallja magát.²

2/ Ennélfogva magáévá teszi az egyetemes zsidó nemzet alábbi törekvéseit:

a/ Palesztinai zsidó állam felállítása, b/ Az egyetemes zsidóság jogainak a wilsoni elvek szerint való teljes megvalósítása, c/ A zsidó nép sürgős és teljes értelmű egyenjogúsítása azokban az országokban, hol ez még nem történt meg, d/ Az elkövetkező békekonferencián az egyetemes zsidó érdekek külön lépwiselete.

3/ Az erdélyi zsidóság az erdélyi magyar, román, szász és székely nemzeteknek a békés együttműködésre testvérjobbót nyújtva, azt kívánja tőlük, hogy ismerjék el az ők külön nemzeti mivoltát és ebből folyó önrendelkezési jogát. A zsidóság teljes erejével támogatni óhajtja a testvéri nemzetek mindazon törekvéseit, melyek az igazi demokrácia és a népek önrendelkezési jogának megkülönböztetés nélküli megvalósítására irányulnak.

4/ Az erdélyi zsidóság saját nemzeti önrendelkezését úgy magyarázza, hogy perszonális autonómiát, vagyis a nemzeti kisebbség jogaival történő alkotmányos felruházást igényel úgy a politikai és gazdasági élet, mint az oktatás és nemzeti kultúrájának ápolása terén.

---

² 1914-ben 14 millió zsidó élt a világon, ebből 85 000 Palesztinában. Bines: Din istoria imigrărilor în Israel... 210.

5/ Az erdélyi zsidóság nemzeti egységének megtestesítője nemzeti igényeinek hirdetője és harcosa, valamint ez idő szerinti politikai képviselője e célra Kolozsvár székhellyel megalakult „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség”.

AFCER, VI. fond, 304. dosszié, 104–106. (magyar, román nyelven, gépelt eredeti)

2. Mit akarunk?

[A Zsidó Nemzeti Szövetség programcikke]
1918. december 19., Kolozsvár

A világháború véget ért. A vérzivatarból a nemzeti és emberi jogoknak új forrása támadt. Népek állnak talpra, hogy jogaikat érvényesítsék s az emberi szabadság mámoros hirdetésétől hangos a világ. A kétezer éves szenvedéstől meggyötört, a megtúrtsághez és elnyomáshoz szokott zsidóság is felvetette végre a fejét. Mi előbb egy kicsiny és lelkes tábor álma volt csupán, ma már a megvalósulás közel lehetősége. A történelmi jelentőségű kinyilatkoztatások egymást követik. Előbb Balfour lord, Anglia külügyminisztere ismeri el az angol kormány nevében a zsidó nemzetnek Palesztinára való igényét és egy zsidó nemzeti otthon felállítására tesz ünnepélyes ígéretet. Balfour nyilatkozatát Wilsonnak, Orlandónak, majd a francia és olasz kamarák hivatalos állásfoglalása követi, melyek egyértelműen elismerik a zsidóság nemzeti mivoltát és nemzeti törekvésének jogosságát.³

A wilsoni 14 pont a kisebbségben lévő nemzetek jogait biztosítja. Erre az alapra helyezkedett a „Jugoszláv” állam, mikor a horvátországi zsidók memorandumát magáévá téve, azok nemzeti jogait ismerte el. És nem tagadta meg a wilsoni elveket a Magyar Népköztársaság kormánya sem. Búza Barna földművelésügyi miniszter a kormány nevében az országos nagygyűlésen – 1918. november 6-án – lelkesen éltette a zsidó nemzetet. Jászi miniszter táviratban ismerte el a Máramarosszigeti Szövetség megalakulásakor a zsidó nemzeti szervezkedés jogosságát.⁴

Míg a külföld zsidósága nemzeti mivoltának büszke tudatában már évtizedek óta szervezett munkával vesz részt az egyetemes zsidóság törekvésének megvalósításában, addig a magyar zsidóság nagy része „elszáradt olajág” volt azon a fán melyet kétezer év vihara sem tudott kiszakítani.

Ez az oka annak, hogy a magyar zsidóságot váratlanul találták az események s most, amikor a nemzetek jogaikat követelik, mikor a külföld zsidósága már a jövő független zsidó országát alapozza, csak most, későre eszmél zsidó nemzeti mivoltára. Még alig is jutott zsidóságának öntudatára, pedig nemcsak a nemzetek felszabadulásának harsonája élesztgeti, hanem a fosztogató, fékevesztett tömegek ütlegei, üldözései és a pogromok félelme is.

De végre ébred! Erdély zsidósága nemzeti szövetségben tömörült, mely Kolozsváron tartott népgyűlés által elfogadott rezolúciókban büszkén vallja magát az egész világon szétszórt 14 milliónyi és a nyugati államok kormányai által nemzetnek elismert egyetemes zsidó nép részéül.

---

3 Az 1917. november 2-i Balfour-deklaráció a zsidó nemzeti otthon megteremtésének jogosságát ismerte el Palesztina földjén. Laqueur: A History of Zionism... 178–205.

4 Jászi táviratát közli: ÚK 1918. december 19. 1.

És itt álljunk meg kissé. Egyesek felvetik a kérdést, vajon időszerű-e ez a kinyilatkoztatás? Rámutatunk előbb azokra az eseményekre, melyek a magyarországi zsidóság megmozdulását megelőzték. Láttuk, hogy a külföldön már évek óta, mint önálló nemzeti tényezővel számolnak a zsidósággal s a mi állásfoglalásunk szinte elkésve csatlakozik a zsidóság egyetemes mozgalmához. De aktuálisá teszik a kérdést azok a problémák is, melyek Erdélyben a magyarság és a románság hegemoniájának megoldását irányítják. Az erdélyi zsidóságnak speciális helyzete van a többi nemzetiségek között. Bár statisztikailag egybetartozónak tüntetik fel a magyarsággal, mégis, nagy tömegeinek szigorú vallásosságánál fogva is különálló életet él. Erőszakos volna abban a megkülönböztetésben, mely éppen a nemzetiiséget veszi alapul, a zsidókat figyelmen kívül hagyni.

A külföld ezt a szétválasztást már rég megtette s Erdély zsidósága, mint az egyetemes zsidó nemzet része szerepel majd az Erdélyre vonatkozó kérdések eldöntésében. Az erdélyi zsidóság szavának súlyát emeli majd a 14 milliónyi egyetemes zsidó nemzet ereje, mely egyben biztosítani fogja azt is, hogy az erdélyi zsidóság nemzeti jogai megvédessenek.

A zsidóság szétszórtságából még nem következhetik az, hogy meg kell tagadja speciális zsidó nemzeti kívánságait s bárminő alakulással szemben ne akarja biztosítani faji kultúráját, melyet kétezer éven át tisztán megőrzött. Ennek pedig csak egy lehetősége van: ha nemzeti alapra helyezkedve szervezkedik.

A népköztársaság, de bármilyen demokratikus államforma elválasztja az egyházat az államtól. A vallás magánügy lesz s így megszűnnek a felekezeti iskolák is. Mi fogja akkor a zsidó kultúrát fenntartani hisz eddig a hitközségek kezében volt minden eszköz, ha nem is tudták, nem is akarták ezeket felhasználni? A wilsoni elvek biztosítják a kisebbségben levő nemzetiségek jogait, s így biztosítják majd a zsidó kultúra, amely nemzeti kultúra, fejlődésének lehetőségét is.

A bennünket körülvevő népek soha sem szűntek meg épp zsidó voltunkban megkülönböztetni, ne legyen tehát gáncs az, hogy mi ennek a megkülönböztetésnek jogait követeljük. Ha megkülönböztettek az elnyomásban, ne akarjanak beolvasztani akkor, mikor jogainkhoz juthatunk. De lássuk, mik is ezek a jogok, melyeket célul tűztünk ki magunknak. Újabb gettót akarunk talán, vagy olyan jogokat, melyek megkülönböztetnének a népek között?

Látjuk, hogy most, amikor a nemzetiségi elv az egész világon diadalmaskodik, a zsidóság – sajnos – még ott tart, hogy emberi jogait is biztosítani kell.

Emberek vagyunk, s emberi jogainkat akarjuk. Lehet-e becsületesen gondolkodó ember, ki ne tartana velünk? És lehet-e zsidó, ki ne érezné, hogy elsősorban a zsidóság feladata a zsidóságért síkra szállani?

De a fejlődés nagy lépésekben halad. A zsidóság még be sem fejezte az emberi jogaiért vívott harcot, a népek szövetsége már kitárja számára a nemzeti jogok kapuit is. És a zsidóságot, melyben még a gettók alázata él, egy sorba emelik a népek s megkérdezik tőle: mit akarsz?

Az egyetemes zsidóság már külföldön régen megmondta, hogy mik a kívánságai:⁵

1. A palesztinai zsidó állam felállítása.
2. Az egyetemes zsidóság jogainak a wilsoni elvek szerint való teljes megvalósítása.
3. A zsidó nép sürgős és teljes jogú egyenjogúsítása azokban az országokban, hol ez még nem történt meg.
4. Az elkövetkező békekonferencián az egyetemes zsidó érdekek külön képviselése.

Ezeket a pontokat tette magáévá az erdélyi zsidóság is. A világon 14 millió zsidó él elszórtan. Palesztinában azonban csak 4 millió ember találhat otthont. Ez a négy millió zsidó hazához jutna tehát, s ezáltal, elevenné válik az ősi Cion álma. De mi történik az egyetemes zsidóság többi 10 milliójával, mely szétszórtan él a világ összes nemzetei között, s mi történik velünk, kik maradunk? A wilsoni elvek, mely ma még elmélet ugyan, de szelleme e világ megújódását jelzi, – ezek számára a nemzetiségek kisebbségi jogait biztosítják s ennek adott kifejezést az erdélyi zsidóság, midőn az erdélyi magyar, román, szász és székely nemzeteknek a békés együttműködésre testvérjobbot nyújtva azt kívánja tőlük, hogy ismerjék el az ő külön nemzeti mivoltát és ebből folyó önrendelkezési jogát. A zsidóság teljes erejével támogatni óhajtja a testvérnemzetek mindazon törekvéseit, melyek az igazi demokrácia és a népek önrendelkezési jogának megkülönböztetés nélküli megvalósítására irányulnak.

Az erdélyi zsidóság saját nemzeti önrendelkezését úgy magyarázza, hogy perszonális autonómiát, vagyis a nemzeti kisebbségi jogaival történő alkotmányos felruházást igényel úgy a politikai és gazdasági élet, mint az oktatás és nemzeti kultúrájának ápolása terén.

Ezek a célok jelzik tehát a közeljövő perspektíváját.

Ezeknek a céloknak megvalósítása vezetett bennünket, amikor egy hatalmas népgyűlés keretében megalakítottuk az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetséget, melynek feladata, hogy megvalósítsa az előbb kifejtett célokat, s az egység erejével képviselje minden kérdésben az erdélyi zsidóságot.⁶

Új Kelet, 1918. december 19. 1.

---

5 Lásd a Cionista Világkongresszus által 1897-ben elfogadott programot, valamint a párizsi béketárgyaláson résztvevő zsidó képviselők követeléseit (arányos parlamenti képviselő, kulturális autonómia, a még nem emancipált kelet-európai zsidók polgári jogainak elismerése). Laqueur: A History of Zionism... 106., Prebuk: A zsidóság Közép- és Kelet-Európában... 134.

6 Az 1918. november 20-i nagygyűlésre utal.

3. Új Kelet

[Az Új Kelet programja]
1918. december 19., Kolozsvár

Az egész világon végigrohanó nagy átalakulás vulkanikus erővel markol bele a népek életébe s a zsidóságot is új feladatok elé állította.

Az évszázadokon át elnyomott nemzetek felszabadultak és most fiatalos akarással törtetnek új célok, új valóságok felé.

A nagy átalakulás közepette csak a zsidóság áll tétován, s míg körülötte e gyűlölet hullámai csapdosnak, szorongva keresi a szabadulás útját.

A zsidó géniusz biztos kézzel mutat Kelet felé, hol új nap kél most.

A nemzeti ideál az évezredek száműzetés alatt is fáklyaként lobogott a zsidóság előtt és meleg sugárzással világította meg a gólusz sötét, göröngyös útjait.

Ennek az eszmének szolgálatában áll az „Új Kelet”, ez a cél vezetett bennünket akkor, midőn a nagyfokú papírhiány miatt elhatároztuk, hogy körlevelek és propaganda füzetek helyett ebben a formában fogjuk a vidéki zsidósággal való kapcsolatunkat megteremteni.

Az „Új Kelet” a magyar vidékek zsidóságának progresszív, nemzeti irányú orgánuma. Zsidó érdeket, zsidó célokat fogunk szolgálni.

Tájékoztatni fogjuk a vidéki zsidóságot a saját és a világ zsidóságának helyzetéről. Eleven, megbízható hírszolgálatunk révén olvasóközönségünk állandó kapcsolatban lesz az egyetemes zsidó közösséggel. Fel fogjuk tárni népünk szenvedéseit a világ előtt.

Az „Új Kelet” nemcsak az elnyomott zsidóság, de minden elnyomott osztály harcosa lesz.

Az „Új Kelet” hasábjain zsidó kultúrát fogunk hirdetni és igyekezni fogunk, hogy nemzetünk legjobbjai szóljanak e lapokon keresztül a zsidósághoz.

Zsidók! Testvérek! Sorakozzatok az „Új Kelet” zászlója alá!

Új Kelet, 1918. december 19. 1.

4. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség ideiglenes szervezeti szabályai

1918. december 22., Kolozsvár⁷

I. A szövetség mivolta és tagozódása

1. §. A Kolozsvárt 1918. évi november hó 20-án megalakult „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség” az egykori Erdély területén lakó olyan zsidó férfiaknak és nőknek politikai egyesülése, kik az egyetemes zsidó nemzethez tartozóknak vallják magukat.

2. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség kisebb-nagyobb politikai, földrajzi egységeknek területére kiterjedő, annyi csoportra oszlik fel, ahány ilyen alegység az „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség .....-i Csoportja” néven megalakul.

II. A szövetség céljai.

3. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségnek céljai a következők:

a) A zsidó nemzeti öntudatnak az egész erdélyi zsidóságból való felébresztése, fenntartása és ápolása;

b) annak kieszközlése, hogy az erdélyi zsidóság, mint az egyetemes zsidó nemzet része az erdélyi többi népekkel egyenlő jogállású nemzetiségül elismertessék és ennek megfelelően politikai jogai ugyanazon elv alapján és ugyanazon hatállyal biztosíttassanak, mint az erdélyi többi kisebbségben levő nemzetiségeknek hasonló jogai;

c) összeköttetés létesítése a Magyarországon zsidó nemzeti alapon létesült összes szervezetekkel és az egyetemes zsidó nemzetnek legfőbb szerveivel, valamint ezen összeköttetések útján hozzájárulás az egyetemes zsidó nemzet közös céljainak megvalósításához, különösen a palesztinai zsidó nemzeti otthon létfeltételeinek megteremtéséhez;

d) az erdélyi zsidóság mindennemű közös érdekének felkarolása és védelme;

e) a héber nyelv és zsidó kultúra fejlesztése, kiépítése. E célok érdekében egy modern és mindenben zsidó szellemű iskolarendszer megteremtése és kiépítése az élő héber nyelv és a klasszikus héber irodalom alapján.⁸ Egy nagyszabású zsidó kultúrház felépítése Kolozsvárt, zsidó könyvtárak felállítását vidéken;

---

⁷ A szervezeti szabályzat végleges változatát a román kormány 1921. augusztus 29-én hagyta jóvá. ÚK 1921. november 20. 255.

⁸ A két világháború között két olyan zsidó középiskola működött, amelynek az alapításában és az irányításában is részt vett a Zsidó Nemzeti Szövetség: A temesvári zsidó líceumot közösen hozta létre 1919-ben az EZSNSZ és a helybeli hitközségek. Hasonlóan indult be 1920-ban az 1927-ig fennálló kolozsvári Tarbut fiú- és leánygimnázium is, amely 1940-ben nyitotta meg újból kapuit. A középiskolák mellett Hátszegben, Máramarosszigeten héber tanítási nyelvű elemi iskola és több héber óvoda funkcionált. A zsidó

f) a kieszközölnélő önkormányzatnak a hithűség követelményeinek figyelembe vételével való berendezése. A hittörvényeknek, különösen a szombati munkaszünet betartásának lehető megkönnyítése;

g) minden általános közérdekű társadalmi intézménynek és minden, az igazi emberi fejlődés irányában haladó mozgalomnak erkölcsi és anyagi támogatása.

III. A szövetség tagjai

4. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségnek tagja minden 18 éven felüli férfi és nő, ha belépését, illetve csatlakozását aláírásával tanúsítja.

5. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségnek minden tagja egyszersmind azon csoportjának tagja, a melynek területén lakhelye van.

IV. A szövetség és csoportjainak szervei és azok hatásköre

6. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség szervei a következők:

1. A szövetségi csoportok szervei:

- a) a szövetségi csoportok közgyűlése,
- b) a szövetségi csoportok választmánya,
- c) a szövetségi csoportok elnöksége.

2. A szövetség központi szervei:

- d) a szövetség nagygyűlése,
- e) a szövetség központi komitéje,
- f) a szövetség intéző tanácsa,
- g) a szövetség intéző tanácsának osztályai és végrehajtó bizottsága,
- h) a szövetség elnöksége,
- i) a szövetség titkári és pénztári hivatala,
- j) az „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségi Alap” kezelő bizottsága.

1. A szövetségi csoportok

7.§. A szövetségi csoportok működésüknek és határozathozataluknak módját alábbi alapelvek keretein belül önmaguk állapítják meg, és azt a szövetség központjával közlik.

- a) *A szövetségi csoportok közgyűlései*

---

oktatási feladatok nagy részét viszott továbbra is a hitközségek által fenntartott Talmud-tórák és elemi iskolák látták el. Erdélyi Magyar Évkönyv 1918–1929... 116., A kolozsvári zsidóság emlékkönyve... 114., Dr. Eisler Mátyás: *Jelentés az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda működéséről. A Szövetségnek 1925. évi június hó 29-én Marosvásárhelyt tartott nagygyűlése számára.* Az Erdély-Bánáti Izraelita Hitközségek Szövetségének Közleménye, 2. sz., Cluj-Kolozsvár, 1925. 9–10. UK 1920. szeptember 8. 52.

8. §. A csoportok minden évben egyszer rendes közgyűlést tartanak.
9. §. A közgyűlés tárgyat képezi:
- a) a választmány és elnökség megválasztása,
  - b) jelentéstétel a választmány és elnökség működéséről,
  - c) tájékoztató a központi komité elvi elhatározásairól és működéséről.
10. §. Rendkívüli közgyűlés hívandó össze:
- a) ha a választmány tagjainak kétharmad része elhatározza,
  - b) ha a csoportok tagjainak 1/4 része kívánja.
11. §. A közgyűlésen szavazati joggal bír mindenki, aki az illető szövetségi csoportnak tagja.

b) *A szövetségi csoportok választmánya*

12. §. A szövetségi csoportok választmányai az egyes csoportok közgyűlései által a csoportok tagjainak számához képest 10–40 tagból alakítandó testületek.

13. §. A szövetségi csoportok választmányainak tagjaiul csupán 21 éven felüli szövetségi tagok választhatók.

14. §. A szövetségi csoport választmányainak tagjait a közgyűlés 2 évi időtartamra választja.

15. §. A szövetségi csoport választmányának feladatai:

- a) a központi komitébe küldendő delegátusok megválasztása;
- b) a csoport belső ügyeinek intézése a központi komité elvi határozatainak korlátain belül;
- c) a központi komité vagy intézőtanács által elhatározott általános jellegű, vagy csak a csoportot illető intézkedések keresztülvitele.

16. §. A szövetségi csoport választmánya intézkedéseit a szövetség elnökségével közölni tartozik.

c) *A szövetségi csoportok elnökségei*

17. §. A szövetségi csoportok elnökségei a közgyűlés által 2 évre választott elnökből, 2 alelnökből, titkárból és pénztárnokból állnak.

18. §. A szövetségi csoportok elnökségei úgy a szövetség központi szerveivel, mint minden a szövetségen kívül álló természetes vagy jogi személlyel szemben képviselik csoportjaikat, továbbá összehívják és vezetik csoportjaik választmányainak üléseit, valamint közvetítik egyfelől csoportjaik, másfelől a szövetség elnöksége és többi központi szervei közötti érintkezést.

2. A szövetség központi szervei

d) *A szövetség nagygyűlése*⁹

---

9 Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség a két világháború között 16 nagygyűlést tartott, az elsőt 1920-ban Kolozsváron, míg az utolsót 1939-ben Temesváron.

19. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nagygyűlése nyilvános népgyűlés, mely a szövetségnek az e célra kellően közzétett helyen és időben megjelent tagjaiból áll.

20. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nagygyűlése arra hivatott, hogy alapvető jelentőséggel bíró ügyekben a szövetség állásfoglalását ünnepélyes módon kinyilvánítsa, a 3. §-ban felsorolt valamely céljának lényegét érintő nagyfontosságú kérdésben elvi kijelentést tegyen, valamely céljának teljes elejtését kimondja, vagy valamilyen teljesen új célját állapítsa meg és esetleg a szövetségnek feloszlása fölött határozzon.

21. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nagygyűlésének összehívását kizárólag a szövetség központi komitége és pedig csak az összes tagjait megillető szavazatok abszolút többségével rendelheti el, mely egyúttal annak helyét, idejét, tárgysorozatát, közzétételének módját és az elébe terjesztendő határozati javaslatok szövegét véglegesen megállapítja.

22. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nagygyűlése az elébe terjesztett javaslatok felett közfelkiáltással határoz, mely határozat azáltal emelkedik érvényre, hogy a gyűlés vezetője ilyenek kihirdeti.

e) *A szövetség központi komitége*¹⁰

23. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségnek központi komitége a szövetségi csoportok választmányainak delegáltjaiból álló testület, mely a szövetségnek legfőbb irányítószerve.

24. §. A központi komité tagjainak száma a megalakult szövetségi csoportoknak és azok tagjainak számától függ, amennyiben minden megalakult szövetségi csoport választmánya a csoportnak minden 100 tagja után egy egy tagját delegálja a központi komitébe.

25. §. Olyan csoportnak választmányai, melynek száznál kevesebb tagjuk van, csak egy a szövetség elnöksége által megjelölendő másik szövetségi csoportnak választmányával együttesen delegálhatják központi komitének annyi tagját, amennyi az e célra egyesülő két csoportbeli tagok együttes számának megfelel.

A delegálás kevesebb mint két évi időtartamra nem történhetik.

A központi komitének hivatalból tagja a szövetség titkára.

26. §. A központi komité rendszert a szövetség székhelyén tartja üléseit, rendkívüli ülései azonban, ha a központi komité intéző tanácsa elhatározza, más helyre is összehívandók.

27. §. A központi komité ülései, melyeket a szövetség elnöksége hív egybe, rendesek és rendkívüliek. A rendes ülések évenként szeptember vagy október hónapban a szövetség elnöksége által meghatározandó napokon tartatnak.

Rendkívüli ülésre a szövetség elnöksége az esetben tartozik összehívni a központi komité, ha ezt

---

10 Másik nevén: Nagy Intéző Bizottság

- a) a központi komité intéző tanácsa elhatározza,
- b) a központi komité tagjainak legalább egyharmad része az elnökséghez intézett írásbeli és a tagok aláírásával ellátott nyilatkozatban kívánja.

A rendkívüli ülés egybehívása bármely esetben a vonatkozó határozat vagy kívánságnak az elnökség tudomására jutásától számítandó egy héten belül akként eszközözlendő, hogy ezen időponttól számítva, négy héten belül megtartassék.

28. §. A központi komité a 3. §-ban megjelölt célok megvalósításának módját és eszközeit megszabja és e célok korlátain belül teljes önállósággal irányítja a szövetség működését.

Hatásköre kiterjed mindennemű olyan elvi határozat hozatalára és olyan konkrét intézkedés elrendelésére, mely a 3. §-ban megjelölt célok bármelyikének elérésére vagy gyakorlati keresztülvitelére irányul s így arra is, hogy ezen szervezeti szabályoknak önmagára, vagy a szövetség egyéb szerveire vonatkozó határozmányait módosítsa vagy kiegészítse.

f) *A szövetség intéző tanácsa*¹¹

29. §. A központi komité elvi határozatainak gyakorlati megvalósítására és konkrét rendelkezéseinek foganatosítására saját kebeléből és pedig felerészben a szövetség kolozsvári csoportjához, felerészben a szövetség többi csoportjaihoz tartozó tagjai közül egy 30–50 tagból álló intéző tanácsot alakít, melynek ezenfelül hivatalból tagjai a szövetség elnökségének tagjai és a szövetség titkára is, valamint kinevezi ezen intéző tanács egyes osztályainak vezetőit.

30. §. Az intéző tanács ülései, melyek kivétel nélkül a szövetség székhelyén tartandók rendesek és rendkívüliek.

A rendes ülések havonként a hó első felében a szövetség elnöksége által meghatározandó napokon tartatnak.

Rendkívüli ülésre a szövetség elnöksége az esetben tartozik egybehívni az intéző tanácsot, ha ezt

- a) a végrehajtó tanács intéző bizottsága elhatározza,
- b) az intéző tanács tagjainak több mint felerésze az elnökhöz intézett írásbeli és a tagok aláírásával ellátott nyilatkozatban kívánja.

A rendkívüli gyűlés egybehívása bármely esetben a vonatkozó határozatnak vagy kívánságnak az elnökség tudomására jutásától számított 3 napon belül akként eszközözlendő, hogy ezen időponttól számítva 8 napon belül megtartassék.

31. §. Az intéző tanács a központi komité elvi határozatainak végrehajtásánál az erre legalkalmasabbnak látszó eszközöket és módokat önállóan állapítja meg.

32. §. Az intéző tanács saját működését külön ügyrenddel szabályozza.

---

11 Másik nevén: Kis Intéző Bizottság

g) A szövetség intéző tanácsának osztályai és végrehajtó bizottsága

33. §. Az intéző tanács által hozott határozatok tényleges keresztülvitele az intéző tanács osztályainak s végrehajtó bizottságának feladata.

34. §. Az intézendő ügyek különféle nemeihez képest az intéző tanács saját kebeléből a szövetség székhelyén lakó tagjaiból 3–5 tagból álló osztályokat alakít, melyeknek élén a központi komité által kinevezett osztályvezetők állnak.

Ezen osztályok a következők: a) politikai osztály, melynek hatáskörébe minden, bármely vonatkozásban politikai jelentőséggel bíró ügy tartozik; b) a propaganda és sajtóosztály, mely a szövetség tagjainak szaporítására és az új szövetségi csoportok megalakítására vonatkozó ügyekben és általában minden a 3. §. a) pontjában megjelölt céllal összefüggő kérdésben, valamint a sajtóügyekben jár el; c) a pénzügyi és gazdasági osztály, mely a szövetség anyagi eszközeiről való gondoskodás tekintetében jár el, különösen pedig az „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségi Alap” megteremtésére vonatkozó munkálatokat végzi és kiterjed hatásköre a szövetség működésének összes gazdasági feltételei tárgyában szükséges tevékenységre, a szövetség költségvetésének és egyéb számadásainak elkészítésére, valamint a szövetség pénztári hivatalának pénzzel való ellátására is; d) kulturügyi osztály, melynek hatáskörébe a szövetség céljainak körébe eső kulturális ügyek tartoznak; e) a Zion osztály, mely a szövetségnek az egyetemes zsidó célokkal kapcsolatos összes ügyekben jár el, továbbá a külföldi zsidó nemzeti szervezetekkel az összeköttetést fenntartja; f) jegyzői és vegyes ügyek osztálya, melynek hatáskörébe a szövetség egész működésének jelentőséggel bíró adatait összefoglaló följegyzések és az egyik osztályhoz sem utalt ügyek tartoznak; g) a szövetségi csoportok osztálya és a védelmi osztály, melynek hatáskörébe a szövetségi csoportok egymás közötti, valamint a szövetségi csoportok és a szövetség központi komitéje közötti összhang zavartalan fennmaradását célzó tevékenység és a védelmi, valamint jóléti ügyek tartoznak.

35. §. Az egyes osztályok vezetői a szövetség elnökével és titkárával együtt a szövetség központi végrehajtó bizottságát alkotják.

36. §. Az ügyeket az elnökség legjobb belátása szerint vagy egyenesen az osztályvezetőkhez teszi át, vagy a végrehajtó bizottság ülésén történő letárgyalás mellett, annak határozatával utaltatja hozzájuk.

37. §. Az egyes osztályok az elintézést előkészítik, az elintézés véglegesítését a végrehajtó bizottság eszközli, mely e fölött minden ügyben az illető osztályvezető referátuma alapján dönt.

38. §. A végrehajtó bizottság ülései, melyek kivétel nélkül a szövetség ülésein tartandók, rendesek és rendkívüliek.

A rendes ülések egyszer hetenként a szövetség elnöksége által meghatározandó napokon tartatnak.

Rendkívüli ülésre a szövetség elnöksége bármikor összehívhatja a végrehajtó bizottságot, de azt azonnal 24 órán belül megtartandó rendkívüli ülésre összehívni tartozik, ha a végrehajtó bizottság tagjainak több mint fele része kívánja.

39. §. A végrehajtó bizottság az intézőtanács által elhatározott utasítások korlátain belül önállóan intézi a szövetség ügyeit.

40. §. Az intéző tanácsnak osztályai és végrehajtó bizottsága saját működésüket külön ügyviteli szabályokkal teszik rendszeressé.

h) A szövetség elnöksége

41. §. A szövetség elnöksége a központi komité által megválasztott egy elnökből és két alelnökből áll.¹²

42. §. A szövetség elnöksége a szövetséget úgy befelé, mint kifelé mindenkivel szemben képviseli, a szövetség összes központi szervei, másfelől a szövetségi csoportok elnökségei és többi szervei közötti érintkezést közvetíti, a szövetség alkalmazottait kötelességeik teljesítésében ellenőrzi, a szövetség egész ügyintézését kezdeményezi és vezeti.

43. §. Olyan ügyeket, melyek az elnökség felfogása szerint a végrehajtó bizottság általi elintézését nem igényelnek, a végrehajtó bizottságnak való utólagos bejelentése mellett akár az illető ügyosztály vezetőjének bevonása mellett, akár anélkül önállóan intéz el.

44. §. A szövetség elnökségének teendőit rendszerint maga az elnök, távolléte vagy akadályoztatása esetén az idősebb alelnök, ha pedig az utóbbi is távol, vagy akadályoztatva van, a másik alelnök végzi.

45. §. Fontosabb, de az elnökség önálló hatáskörébe tartozó kérdésekben elnökségi megbeszélésnek kell megelőzni az elnöki intézkedést.

i) A szövetség titkári és pénztári hivatala

46. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség ügyeinek adminisztrációját annak titkára látja el. A titkárt a végrehajtó bizottság javaslatára az intéző tanács választja és állapítja meg fizetését. A végrehajtó bizottság a szükséghez képest tisztviselőket vagy segéderőket is alkalmazhat fizetéssel vagy anélkül.

47. §. A titkár a központi komitének, illetve az intéző tanácsnak, illetve a végrehajtó bizottságnak tagjai közül is választható, amely esetben az illető szerveknek továbbra is rendes szavazati joggal bíró tagja marad.

48. §. A titkár ebbeli minőségéből kifolyólag pusztán véleményező joggal bír a végrehajtó bizottság, az intéző tanács és a központi komité ülésein.

49. §. A titkár különös kötelességét képezi a szövetség bármely központi szervének összes üléséről szóló jegyzőkönyvek pontos vezetése.

50. §. A szövetség pénztári hivatala egy pénztárnokból és pénztárnok helyettesből, továbbá két ellenőrből áll, kiket a központi komité végrehajtó tanácsa a szövetség kolozsvári csoportjának tagjai közül választ.

---

12 A Zsidó Nemzeti Szövetséget 1940-ig a következő elnökök vezették: Fischer Tivadar (1918-1923), Fischer József (1923-1931), Vermes Ernő (1931-1937) és Reiter Károly (1937-1940).

51. §. A pénztárnok, illetve helyettese kezeli a szövetség pénztárát és teljesíti a szövetséget terhelő fizetéseket, az ellenőrök ellenőrzik a pénztár kezelését és észrevételeikről az elnökségnek esetről-esetre jelentést tesznek.

j) Az „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségi Alap” kezelőbizottsága

52. §. Az „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségi Alap” kezelőbizottsága a központi komitének egy hét tagból álló, külön bizottsága, mely ezen alapot annak alapszabályai értelmében kezelni és annak működéséről a központi komitének, minden rendes ülésen jelentést tenni hivatott.

Az „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségi Alap” alapszabályai külön megállapítás tárgyát képezik.

Az „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségi Alap” kezelő bizottsága elnökét maga választja meg.

V. A szövetségnek és csoportjainak címe és pecsétje

53. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség minden írásbeli nyilatkozatnál, melyet a szövetség képviselőjében tesz, annak teljes címét héber és magyar nyelven tartalmazó címmel ellátott papirozt használ, okmány jelentőségével bíró iratokat pedig ezen felül a szövetség körpecsétjével is lát el, mely szintén héber és magyar nyelven foglalja magába annak teljes címét.¹³

54. §. A szövetség csoportjainak elnöksége az „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség .....-i Csoportja” felirattal ellátott papirozt és ilyen tartalmú pecsétet használ írásbeli nyilatkozatainál.

VI. Záró határozmányok

55. §. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség ügyeit mindaddig, amíg központi komitéja és az annak kebeléből megválasztandó összes központi szervei ezen szervezeti szabályok értelmében rendszeresen meg nem alakulnak, az 1918. évi november hó 20-iki nagygyűlésen a szövetség megalakulásának alkalmával ezzel megbízott, önmagának kiegészítésére jogosult intéző tanács intézi azon hatáskörrel, mely ezen szervezeti szabályok szerint a központi komitét megilleti.

A megjelölt intéző tanács, mely egyelőre a szövetség kolozsvári csoportjának választmányát is helyettesíti, önmagának kiegészítésénél a már megalakult többi szövetségi csoportok választmányainak delegáltjait tagjai közé felvenni tartozik.

56. §. Az intéző tanács köteles haladéktalanul a jelen szervezeti szabályzatnak megfelelő osztályokat felállítani, azok vezetőit és az elnökséget megválasztani. Az

---

13 A román kormány által 1921. augusztus 29-én elfogadott új alapszabály értelmében a Szövetség hivatalos fejléce és pecsétnyomója román és héber nyelvűre változott.

ekként előálló végrehajtó bizottság működését azonnal átveszi, a régi intézőbizottság megszűnik.

57. §. A szövetségnek és csoportjainak ezen szervezeti szabályok szerinti állandó szervei legkésőbb az általános béke megkötésének időpontjától számítandó 3 hónapon belül rendszeresen megalakítandók.

58. §. Ezen ideiglenes és a rendszeresen megalakuló központi komité által véglegesen megállapítandó szabályzattal helyettesítendő szervezeti szabályok megalkotása az 1918. évi november hó 20-iki nagygyűlésen a szövetség megalakulásának alkalmával nyert felhatalmazáson alapszik.

Elfogadtatott az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség intéző tanácsának 1918. évi december hó 22-ik napján tartott ülésén.

Kolozsvárt, 1918. évi december hó 31-én–5679. Tebeth hó 28-án

Reichenberger Aladár, titkár

Dr. Fischer Tivadar, elnök

AF CER, VI. fond, 305. dosszié, 41–48. (Eredeti kiadás: Hungária Könyvnyomda, Kolozsvár, 1919.)

5. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség ügyvezető elnökségének munkaprogramja

1919. május 30., Kolozsvár

Valamennyi szövetségi csoport elnökségéhez!

Az ügyvezetőség szükségesnek tartja munkaprogramjának főbb vonásokban való ismertetését, hogy azzal tájékoztató kötelességének eleget tegyen s a csoportok és a Központ közötti összhangot a munkálkodásban biztosítsa.

A szervezet

A szervezet kiépítése a legsürgősebb feladat. Ennek mikénti végrehajtásával döntünk a szövetség s általában a nemzeti lét felett. A szövetség a kötelékébe tartozó zsidóságnak politikai szerve, a kötelék, amely a zsidóságot a szövetségbe tömöríti, a nemzeti elv és a nemzeti célkitűzés. A politikai elv és a nemzeti elv két olyan dolog, mely a mi hazai viszonyaink szerint – nem így külföldön – meglehetősen új, és az eddigi hitközségi rendszerrel szemben úgy formailag, mint tartalmilag más irányú, de joggal mondhatjuk magasabb rendű működést tételez fel.

A pusztán hitelvi alapokon nyugvó szervezete a zsidóságnak olyan heterogén nemzetiségű területeken, mint Erdély, Észak-Kelet-Magyarország, Észak-Magyarország, a legkisebb válságok alkalmával érezteti hiányait. Ilyenkor az önállóság, az önrendelkezés az öntudat elemeit egyesítő nemzeti elv villámgyorsasággal fut át az elméken és az azelőtt bármilyen hitetlenül kezelt nemzeti gondolat egész természetessé válik, sőt követeltetik.

Ez a jelenség állott be az erdélyi zsidóságban is a forradalom heteiben. Anélkül, hogy ennek bármilyen külső politikai célzata vagy háttere lett volna, pusztán belső szükségszerűségéből a nemzeti önállóság elvére helyezkedett, s ez magyarázza meg azt a tényt, hogy Erdélyben, ahol a cionista gondolat egészben szunnyadó volt, az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség megalakulásakor egy nagy és elszánt tábor adott életjelt magáról Erdély minden zegzugából. A szövetség megszervezése nagy lendülettel indult meg, szép eredményeket szolgáltatott, de közbejött a viszonyok változása, mely a kiépítés munkáját többé-kevésbé gátolta.

De talán napjainkban áll legszilárdabban az intés, hogy nehezebb valamit megtartani, mint megszerezni. Minden konjunkturális szüleményre vonatkozik ez. Épp ezért, tisztában kell lennünk azzal, hogy nekünk nemzeti öntudattal gondolkodó zsidóknak is csak elégtétel a válságok okozta tömörülés, de nem fundamentum. Ezt a tömörülést jól meg kell, hogy alapozzuk, a kényszerű tömörülést belső meggyőződésből folyóvá kell tennünk. Ez a jelszava a szervezkedési munkának. A zsidó tömegek a nemzeti gondolat kényszerítő hatása alatt állnak; nekünk kell

őket átvezetnünk abba az állapotba, amikor ugyanazt a gondolatot találják természetesnek és jónak.

Az ügyvezetőség számtalan tényből meggyőződött, hogy a szövetség kiterjesztése és a belső megalapozása a zsidóságnak mindenhol a legjobb talajra talál, csak vezetők és munkások kellene, akik ezt a munkát végrehajtsák. Másfelől megfigyeléseket gyűjtött az ügyvezetőség a szövetség autonómiai és kulturális céljainak jövő sorsáról és kijelentheti, hogy – eltekintve azon hatalmas hátvédtől, melyet a békekonferencia által a zsidó nemzeti lét részére juttatandó jogok képeznek – szervezkedéssel az erdélyi zsidóság minden törekvését a legkielégítőbb módon valóra válthatja.

A szervezés feladatai

Ott ahol csoport van megalakulva, azon kell lennünk, hogy a csoportba minél több új tag lépjen és a már meglevő tagok között a kapcsolat megszilárdíttassék. Felkérjük az összes csoportokat ily irányú munkálkodásra. Szükséges a tagok érdeklődését és munkálkodási kedvét állandóan ébren tartani mindazon eszközökkel, melyek az illető csoport viszonyai szerint legalkalmasabbaknak mutatkoznak. Evégett célszerű lesz ott ahol a gyülekezési szabadság nincs korlátozva, összejöveteleket tartani s azon ismertetéseket és eszmecseréket folytatni. Erre részletebben nem terjeszkedünk ki, mert a csoportok vezetőségének a helyi viszonyok ismerete bizonyára további támpontot fog, nyújtani a módok és kivitel megválasztására.

Gondoskodnunk kell arról is, hogy a csoportok akcióképessége előre minden alkalomra biztosítva legyen. Úgy ezen szempontból mint általában igen fontos feladat, hogy a tagok száma nyilvántartassék és a szövetséghez való tartozás írásbelileg megrögzítettessék. Felkérjük tehát az összes csoportokat, hogy tartsanak népszámlálást és minden 18 éven felüli férfival és nővel, aki a szövetséghez tartozónak vallja magát, a csatolt minta szerinti gyűjtőívet írassák alá. Ezzel kapcsolatban megoldandó lesz a sékel akció is; minden aláíró fizesse be a sékelt, mely fejenként öt korona. Ezen összegnek egy – később megállapítandó – része az illető csoport céljaira vissza lesz utalva. A népszámlálás sürgős feladat és kívánatos, hogy a legnagyobb ügybuzgósággal hajtassék végre. Ahol csoport és a hitközség között annyira teljes a harmónia, hogy ez a két szervezet egymást fedi, ott helyénvaló lesz írásbeli határozatot hozni arról, hogy a hitközség korporatív tagja a szövetségnek. Mind ezeknek a munkáknak elvégzésére a csoportok intézőségében külön szervezeti osztályra van szükség, mely egyszersmind a cionista szervezeti teendőket és a gazdasági ügyeket is intézze. Felkérjük a csoportok vezetőségét, hogy ezt az ügyosztályt állítsák fel és annak élére egy agilis és lehetőleg független férfiút állítsanak. Nagyon célszerű a szervezeti osztályhoz egy – esetleg kisebb, de annál szilárdabb – szervező gárdát állítani, mely különösen fiatalabb emberekből, egyetemi hallgatókból, végzett diákokból stb. álljon.

Ott ahol a csoport még nem alakult meg, haladéktalan feladat annak megalakítása. Eziránt elsősorban a hitközségek vezetőségeivel fogunk érintkezésbe lépni.

A csoport megalakulását kérjük írásbeli határozattal bejelenteni. Természetes, hogy a csoportalakítás munkája nem merül ki annak pusztán formai létrehozásában, tehát abban, hogy ..... községben is megalakult a csoport, hanem szükséges, hogy fentebb vázolt összes szervezkedési munkálatok egy csapással elvégeztessenek. Új csoportok felállításánál még nagyobb súlyt kell fektetnünk arra, hogy a hitközség korporatívé statuálja belépését a szövetségbe és alkossa annak ottani szervezetét. Ilyen esetekben is szükséges azonban a népszámlálásnak, tehát az írásbeli nyilatkozatoknak, sékelfizetésnek stb-nek megtörténte. Egy későbbi lépéssel azután az ily hitközségek és csoportok „népközséggé” lesznek majd alakítva.

A csoportnak a központtal való kapcsolatát és a többi csoportok között való elhelyezkedését főbb vonásokban szabályozza a csatolt ideiglenes szervezeti szabályzat.¹⁴ Felkérjük a meglévő, vagy alakulandó csoportokat, hogy munkájuknál és megalakulásuknál igyekezzenek az ezen szabályzat által adott keretekbe beilleszkedni.

A csatolt ideiglenes szabályzatra vonatkozólag két dolgot kell megemlítenünk. Az egyik az, hogy a jelenlegi tényleges állapot szerint, a szabályzatban felállított szervek most nem működnek, mert a központi vezetést egy ideiglenes ügyvezetőség intézi. Ezzel kapcsolatban nincsenek meg a 34. §-ban felsorolt szakosztályok sem, mert jelenleg csak szervezeti (egyszersmind pénzügyi, cionista és politikai), Palesztina – és kulturális osztály van statuálva.¹⁵

A másik körülmény az, hogy a szabályzat bizonyos módosításokon fog keresztül menni, így a 34. §-ban felsorolt szakosztályok továbbá a vidéki szervezet tekintetében. Utóbbit illetően tervbe vettük a körletközpontok létesítését. Minden olyan csoport, amely a munkálkodásban többet teljesít, és mint nagyobb zsidó gócpont szerepel, egy vagy több vármegyének központja lesz, és egyfelől decentralizálja a központ munkálkodását, másfelől biztosabbá teszi a körletébe tartozó csoportok működését. Ilyen körleteket szándékozunk minden esetre felállítani Máramarosszigeten, Besztercén. A körülményekhez képest esetleg máshol is.

Azok a csoportok, melyek már megalakultak és saját munkájukat elvégezték, lépjenek összekötetésbe a szomszédos csoportokkal és támogassák munkájukat. Különösen fontos, hogy a városi csoportok kísérjék figyelemmel, hogy a környékükön lévő községek valamely legközelebbi, vagy legjobban szervezett csoportba minden esetre belépjenek, ha ott önálló csoport létesítésére nincs elegendő létalap. A községekre nézve is végre kell hajtani a népszámlálást, írásbeli nyilatkozatok vételével és sékelfizetéssel kapcsolatban. – E célból agilis fiatal embereket kell a vidékre kiküldeni, vagy megbízható bizalmi embert kell a csoporthoz meghívni és neki ezen munkálatokra megbízást adni. Az illető vidék viszonyai esetleg közelebbi

14 Lásd: 4. sz. irat

15 Uo.

támpontot nyújtanak a szervezés ezen ágának megoldására. (Kereskedők útján sok helyen lehet érintkezést fenntartani.)

A szervezési munka megindításáról értesítést kérünk, úgyszintén időnként ennek mikénti menetéről. Az eredményről statisztikai adatokat kérünk, az írásbeli okmányok pedig gondosan megőrizendők.

Ismételten utalunk arra, hogy a szervezkedési munkát sürgősen végre kell hajtánunk, nehogy bármily esemény szövetségünket készületlenül találja.

Az ügyvezetőség nagy súlyt helyez arra, hogy közte és a csoportok vezetősége között állandó szoros kapcsolat legyen. E célból szívesen veszi, ha a csoportok időnként – meghatalmazással ellátott – bizalmi emberüket a központba beküldi, ahol a mindenkor előadódó újságokról, hírekről, terveinkről és a teendőkről tájékoztatást adunk. Tekintettel arra, hogy Kolozsvár központi szerepénél fogva amúgy is gyakran látogatott hely, ezen eljárás különösebb nehézségeket nem fog okozni a vidéki csoportoknak. Ugyanezen eljárásnak megfordítottja: vagyis központi vezetőségnek időnként vidéken való tájékoztató munkája még lényegesebb volna, ettől azonban a jelenlegi nehéz közlekedési viszonyok miatt el kell tekintenünk, de várjuk az alkalmat, hogy központunk ez irányú tevékenységét is megkezdhesse. – Ugyancsak a kapcsolat erősítése végett szívesen vesszük ha a vidéki csoportjaink időnként levélbeli megkereséseikkel, vagy kérdezősködéseikkel járulnak ezen célhoz s az ügyvezetőség készséggel fog mindenre felvilágosítást adni.¹⁶

Sajtó

Felkérjük a csoportokat, hogy a szövetség tulajdonát képező és a hivatalos közleményeit tartalmazó „Új Kelet” című lapot terjesszék.

A szövetség gondoskodott arról, hogy ez a lap a szövetség érdekét szolgálja. Anyagi föltételeit a szövetség biztosítja, ami eddig deficittel járt, de most már kilátás van arra, hogy a lap haszonnal járjon, ami kizárólag a szövetség céljaira fog fordíthatni. Ennek dacára a szövetség a sajtót a maga rendeltetésétől nem fogja elvonni, inkább nagyobb terjedelmű, olcsóbb és nívósabb lap előállítására fog törekedni az anyagi feltételek rovására is.

Oda fogunk hatni, hogy a lap, mely eddig is fontos missziót teljesített és immár 3500 példányban jelenik meg, a jövőben a hírszolgálat ellátása mellett komoly és rendszeres cikksorozatokban ismertesse a cionista ideológia egész komplexumát. Avval a tervvel is foglalkozunk, hogy a magyar nyelvet nem bíró közönségünk számára egy héber betűkkel írott jiddis nyelvű havi mellékletet adjunk ki, mely a hó zsidó eseményeit összefoglalná és cionista ortodox köröknek megfelelő irányzata volna. E tervnek ma azonban még nehézségei vannak.

¹⁶ A világháborúk között gyakorlattá vált a központi kiküldöttek látogatása a helyi cionista csoportoknál. A látogatásokat általában sékelgyűtésekkel kötötték egybe. Hasonló módon terjedt el a körlevelek alkalmazása. 1925 folyamán több mint négyezer körlevelet juttatott el a helyi szervezetekhez a központ. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség VII. konferenciája... 12.

A hírszolgáltatás hiánya és a papíréhség, három olyan ok, mely úgy a szövetséget, mint a lap szerkesztőjét akadályozta s egy darabig akadályozni is fogja abban, hogy olyan orgánumot adjon a közönség kezébe, amilyent kiadni óhajtana. Remélhető azonban, hogy ebben rövidesen változás lesz.

Sékel

Alapvető fontosságú intézmény a sékelfizetés. Ezzel dokumentáljuk szervezeteink erősségét a külföld előtt; nagyarányú sékelfizetés kedvező beállításban mutatja be szövetségünket a cionista központnál és ez nagyon sok előnynek, támogatásnak és igaz rokonszenvennek lesz forrása.

A csoportok igyekeznek a sékel-akciót minden szervezési lépéssel: akár taggyűjtés, akár népszámlálás, akár Palesztina akcióval kapcsolatba hozni és odahatni, hogy egyetlen ház, egyetlen felnőtt zsidó se maradjon ki a sékelfizetésre való felhívásból.

A sékeltömbök – amelyek a szövetség pecsétjével vannak ellátva – az ügyvezetőség irodájában (Kvár. m. ideiglenes helyiség: Szentlélek utca 1.) kaphatók. Egy tömb 20 db. egyenként 5 korona összegről szóló sékelnyugtát tartalmaz. Egy sékel fizetése feljogosít a legközelebbi cionista kongresszus delegátusválasztásain való részvételre. A sékeltömböket elszámolásra kapják a szövetségi csoportok és a befolyó összegek a szövetség egyidejű értesítése kapcsán a Polgári takarékpénztárnál Kolozsvárt vezetett sékelszámlánkra utalandók át, avagy a szövetségi irodában fizetendők.

A sékel-nap mindenkor és mindenütt a legnagyobb agitáció jegyében kell, hogy felhasználtassék. Ilyen sékel-nap legközelebb az 5679. évi Szivan hó 14-ike (1919. évi június hó 12-ke). Miután ezen sékel-nap eredménye külföldön be lesz mutatva – kapcsolatban a Palesztina ügyekben teendő úttal – ennél fogva erre különös súlyt kell fektetni. Célszerű lesz e napon 2–3 tagú bizottságokat összeállítani – fiatal férfiakkól és nőkből – akik házról házra járva beszedik a sékelt.

Zsidó Nemzeti Alap

Jelentős feladatokat ró a szövetségi csoportokra a Zsidó Nemzeti Alapért (Keren Kajemeth Lejisrael) folytatandó munka, melyeknek ellátására a szervezeti osztályon belül külön megbízott jelölendő ki.

A Zsidó Nemzeti Alap fő gyűjtési eszköze a persely, a mai viszonyok következtében csak kis mértékben jöhet figyelembe és pedig azokon a helyeken, ahol perselyek régebben elhelyeztetek. Ezeknek listája okvetlenül pontosan összeállítandó s a kiállítandó jegyzék egy példánya ügyvezetőségünknek beküldendő. A jegyzék tartalmazza a persely számát, a birtokos nevét és pontos címét. A perselyek évenként kétszer üritendők ki: a pészachi és szukoszi fél-ünnepeken.¹⁷

---

17 A Pészach az egyiptomi kivonulás emlékének szánt ünnep, a Szukot alatt pedig a pusztai vándorlásra emlékeznek a zsidók. Az előbbi tavaszi, míg az utóbbi őszi ünnep. Lásd: Újvári Péter (szerk.): Zsidó Lexikon. Pallas, Budapest, 1929. (Reprint: Blackburn International Incorporation, Budapest, 1987) 706–707 és 870.

Ott ahol a kiürítés hosszabb idő óta nem eszközöltetett (4 hó), most jelen körlevelünk vétele után sürgősen eszközözendő.

Perselyek híján a jelenlegi viszonyok között a Tóra-adományok, az olajfa és nachla-adományok képezik a ZSNA fő gyűjtési eszközeit.¹⁸

A ZSNA teendőivel megbízott férfit haszon oda, hogy minden templomban, imaházban stb. a Tóra felolvasásának helyén (az almemoron) külön Keren Kajemeth Lejiszrael feliratú tábla jelezze, hogy a ZSNA-ra adakozni lehet. – Ahol a hívek nagy száma cionista, ott visszatérő időközökben oly napokat kell kijelölni, amidőn mindenki adakozzék a ZSNA javára a templomi adományok között.

Az olajfa adomány igen népszerű faja a ZSNA adományoknak. Célja: Erec Israel kopár hegyeinek: befásítása. Egy olajfa ültetésének és fenntartásának költségei a gyümölcsözés idejéig 10 koronát tesz ki.

A ZSNA-ra befolyt összegeket a csoport megbízottja hetenként utalja át a Polgári Takarékpénztár Rt. kolozsvári intézeténél vezetett Nemzeti Alap számlánkra, és jelezze az elküldést a gyűjtés névszerinti részletezése kapcsán központunk Nemzeti Alap osztályának, amely a beérkezett összegeket az Új Kelet legközelebbi számában mutatja ki.

A külföldi összeköttetés

A fennálló erős forgalmi korlátozások dacára érintkezést fogunk keresni úgy a szomszédos cionista szervezetekkel, amilyen Bukarest és a Csernovitz, – mint a külföldi központtal. Ez év június havában az ügyvezetőség megbízottját ki fogja küldeni Londonba közelebbi útbaigazítások átvétele végett, melyek alapján úgy a szervezést, mint a Palesztina-munkát, valamint a kulturális működést biztos alapokra fektethetjük és intenzívebben folytathatjuk.

Bukaresttel a szükséges kapcsolat fenntartásáról gondoskodtunk is, sőt onnan már kaptunk két körlevélmásolatot, melyet a londoni iroda bocsátott ki. Tájékozódás és a nyugattal való érintkezés céljából – tekintettel a mai elzártagra – különösen reá vagyunk utalva a bukaresti hírforrásokra. Az ottani vesetőség jelezte, hogy rövidesen látogatást fog tenni szervezetünknel.

Egyéb irányú összeköttetést tart fenn ügyvezetőségünk a külfölddel. Ennek következményeképpen mind jobban tájékozódhatik a külföldi cionista munkálkodás eredményeiről.

Szociális feladatok

Az ügyvezetőség állandóan gondot fordít úgy a városi, mint a vidéki lakosság életfeltételeinek, személyi és vagyoni érdekeinek olyan irányú figyelemmel kísérésére, mely közérdeket szolgál.

---

18 A Zsidó Nemzeti Alap gyűjtési eszközeire lásd: Alex Bein: *A cionista mozgalom lényege és története. Bevezető tanulmány.* Az Erdélyi Cionista Kultúrközpont Kiadása, Temesvár, 1938. 74–75.

Palesztina akció

A Palesztina-akció dolgában ügyvezetőség teljes mértékben méltányolja azt a lelkesedést, amellyel az erdélyi zsidóság széles rétegei részt kívánnak venni a nemzeti otthon fölépítésének munkájában. Nagy értéket ad ennek a mozgalomnak az a tény, hogy nem kedvezőtlen viszonyok vagy a megélhetés körüli küzdelmek, hanem ebben a magas kulturális nivójú és általános emberi értékeket magában foglaló munkában való részvétel iránti vágy képezik az igazi rugóit.

Mindezek szem előtt tartásával a szövetség Palesztina Hivatala jól előkészített, megszervezett munkát óhajt a külföldi központ elé vinni.¹⁹ Nekünk, – erdélyieknek a közös klímaszükséglet, a közös szokások és nyelvhasználatra való tekintettel – jó időn át Palesztinában is együtt kell maradnunk és együtt kell megtelepednünk. Tervezzük tehát egy nagyerdélyi kolónia létesítését.²⁰ Erre nézve a külföldi központtal fogunk érintkezésbe lépni. Addig is legalább megközelítő pontosságú statisztikára van szükségünk, melynek érdekében az összes csoportoknál és Palesztina bizottságoknál intézkedtünk az adatok összegyűjtése végett.

A kivándorlás egyelőre nem veheti kezdetét. Amíg nagyobb arányú kitelepítés megindulhat, addig tetemes idő fog eltelni; de megnyugtathatjuk a szövetség tagjait, hogy a cionista központ tudatában van annak a helyzetnek, amelyben a kelet-európai zsidóság él s minden erejét meg fogja feszíteni ennek az időnek röviddé tétele érdekében.

Az átmeneti időt arra fogjuk felhasználni, hogy a mezőgazdasági és ipari munkásokban (szakképzettségben) érezhető hiányokat valamennyire pótoljuk. E célból a Palesztina Hivatal a szükséges előmunkálatokat oly tanfolyamok rendezésére, ahol rövidebb idő alatt östermelés (kertészet, gazdálkodás, gyümölcsészet) és ipar ágaiban nagyobb számú ifjút lehessen kiképezni, rövidesen meg fogja tenni. Ily irányú lépéseit a szövetség a Kolozsvárt tett kísérletek sikertelensége dacára folytatni fogja, miután e sikertelenség csakis a munkaadó részéről tapasztalt érdeklődéshiány folytán és a kikötött feltételek nem teljesítése miatt állott be.

Az ügyvezetőség szem előtt tartja azt a követelményt, hogy a kivándorlás már itt megszervezett egységekből álljon és a társadalmi munkamegosztás folytán szükséges legkülönbözőbb munkaerőket innen Erdélyből vigyük magunkkal. Tehát a földműves, vagy iparos, de a kolóniák orvosai, postásai, a minden rendű-rangú szakemberei is közülünk, a mi környezetünkből valók legyenek.

Az egész akció sikeréhez igen nagy fegyelmeltségre van szükség. A legújabbban vett értesülések szerint a telepítések menete korántsem lesz oly gyors, amint ezt általában képzelik. A gyors munka az alaposság rovására menne, ezt vette a központ fontolóra. A kivándorlók száma valószínűleg kontingentálva lesz. A kelet-európai zsidóság kivándorlási központja a napokban vett értesítés szerint Koppenhágában fog működni. Ugyancsak most kaptuk kézhez a londoni központi

19 Lásd a bevezető tanulmány 218. lábjegyzetét.

20 Az 1920-as években több kísérlet is született erdélyi telep létrehozására Palesztinában: Transylvania, Kfar Gideon, Czur Salom stb. Hartman: Zionism in Transylvania... 209-210.

Palesztina Hivatal körlevelét, mely a Palesztina Hivatalok munkáját területileg és szakosztályok szerint decentralizálja, illetve felosztja és ezekből megállapíthatóan igen nagyszabású és intenzív munka körvonalai tűnnek fel. Az ügyvezetés teljesen át van hatva attól a gondolattól, hogy az erdélyi zsidóság ezen munkából az őt megillető részt teljes mértékben kivegye, megfelelően elvégezze és annak gyümölcséből is megfelelően részesítsék.

A kulturális program

Az ügyvezetés elsőrangú feladatának tartja a szövetség kulturális programjának megfelelő munkát megindítani. Nyomatékkal hangsúlyozzuk, hogy szükséges és fontos ugyan a külső viszonyok által előidézett kivándorlási lázat egy erős szervezet megteremtése által kihasználni, de ügyünk igazán szilárdul megalapozva csak akkor lesz, ha kulturális feladataink alapvető jelentőségét felismerjük és komoly, kitartó munkával törekedünk a megvalósításukra. Csak ha kivisszük eszméink igazát a zsidó tömegek közé, ha eleven zsidóságban neveljük gyermekeinket, akkor lesz nemzeti mozgalmunk független a külső konjunktúrák változásától, mert az emberi lélek belső fundamentumain fog nyugodni: az egyéni meggyőződés és akarat erején. Kulturális munkánk elé a mai viszonyok óriási akadályokat gördítenek. Mégis szükségesnek látjuk egy széles alapú jövőbenező kulturális munkatervet kidolgozni, hogy a lehetőség szűk keretein belül is már most hozzáfoghassunk az előkészítő munkálatokhoz.

A rendezett viszonyok beállása felkészülve kell, hogy találjon bennünket.

A kulturügyosztály

A kulturális ügyek intéző és végrehajtó szervéül az ügyvezetés felállítja a szövetség kulturügyosztályát. Ennek vezetője az ügyvezetés egyik tagja, tagjai a tágabb intéző tanács két tagja, a kolozsvári zsidó iskolaszék két tagja és az „Ezra” kolozsvári zsidó főisk. hallg. egyesületének két delegált tagja. Az irodai teendőket egy fizetett hivatalnok végzi. A vidéki csoportok kulturális munkáját egy-egy kultúrbiztos fogja vezetni, mely összekötőként is szerepel a vidéki csoportok és a kultúrügyosztály között. Nagyobb csoportoknál a biztos egy kultúrbizottság élén működhet. A kultúrügyosztály tagjai és a vidéki csoportok kultúrbiztosai alkotják a tágabb kultúrbizottságot, mely félévenként összeül és általános és kulturügyekben határoz. Felkérjük az egyes csoportok választmányait, hogy kultúrbiztosaikat válasszák meg, illetőleg alakítsák meg csoportjuk kultúrbizottságát és közöljék velünk a választás eredményét.

Kulturális feladatainkat két fő részre oszthatjuk. Az egyik rész a felvilágosító munka, a mai generációra vonatkozik, a másik célja az új generáció nevelése.

I. A felvilágosító munka

Mivel az erdélyi zsidóság legnagyobb része a zsidó nemzeti mozgalomtól egészen a legutolsó időig távol állott és az új – zsidó eszmevilág előtte még ma is idegen, szükséges, hogy minél tágabb körök számára az ó és új zsidó kultúra

műveit, különösen pedig a zsidó nacionalizmus eszméit hozzáférhetővé tegyük. Csak így győződhetnek meg a konzervatív körök mozgalmunk igaz zsidó, az asszimilánsok pedig igaz emberi voltáról. Tudjuk jól, hogy eszméink gerjesztésével a mai felnőtt generációnál legfeljebb azt érhetjük el, hogy nagy számban csatlakoznak mozgalmunkhoz és anyagi támogatásban részesítik és, hogy mélyreható gyökeres átalakulást csak a jövő nemzedéktől várhatunk. A mai zsidósággal szemben tehát kulturális munkánk csak propagandisztikus jellegű. Ezt a felvilágosító munkát fogják szolgálni: rendszeres felolvasások az egyes csoportoknál, a sajtó, könyvtárak felállítása és ismeretterjesztő könyvek kiadása. Felhívjuk a csoportok vezetőségét, lehetőleg hetenként felolvasó délutánokat rendezzenek. A felolvasások tárgyát aktuális helyi politikai kérdések kikapcsolása mellett rendszeresen kell megválogatni, úgy sorra kerüljön a cionizmus története (messiási cionizmus, choveve cionisták, politikai cionizmus), a cionizmus irányai (a politikai, a kulturális és praktikus irányzat), a vezető cionisták (Leo Pinsker, Herzl, Buber, Achad Haam stb.), Palesztina ismertetése és bevezetés a zsidó reneszánsz irodalmába és művészetébe. A felolvasásokat a téma megvitatása követheti. A felolvasások rendezését az „Erdélyi Zsidó Kiadóvállalat” kiadványai (l. alább) fogják megkönnyíteni.

II. A sajtó

Ezzel már foglalkoztunk a szervezeti résznél.

III. Könyvtárak felállítása

A könyvtárak felállításáról a nevelésüggyel kapcsolatban szólunk részletesebben. A könyvtárakat azonban nem csak a tanuló ifjúság számára vesszük tervbe, hanem összefoglaló és felvilágosító könyvek és füzetek által a propaganda céljait is fogják szolgálni. Mihelyt könyvtaraink fel lesznek állítva, a sajtó útján rendszeres könyvismertetések által fogjuk a figyelmet a fontosabb művekre felhívni és a könyvtár helyes használatát így irányítani.

IV. Ismeretterjesztő könyvek kiadása

Tekintettel arra, hogy a külföldi zsidó tárgyú művek beszerzése most lehetetlen, másrészt a mi eszmekörünkbe vágó magyar nyelvű könyv eddig csak nagyon kis számban jelent meg, az ügyvezetőség kezdeményezésére egy füzetsorozat kiadása indul meg azzal a céllal, hogy a könyvhiányt ismeretterjesztő könyvek és füzetek által némileg enyhítse. Az első két kiadvány: Max Brod: A cionizmus harmadik fázisa és Dr. Kohn Hillel Palesztina-ismertető könyve a napokban már meg fog jelenni. Egyelőre a következő füzetek vannak még előkészítésben:

3. sz. A zsidó tömegek szociális helyzete és a cionizmus (A poale-cionisták kiadványának fordítása).

4. sz. A cionizmus vázlatos története.

5. sz. Herzl-füzet (életrajz és szemelvények műveiből)

6. sz. Buber-füzet (Buber-tanulmány és Buber-breviárium)

7. sz. Achad Haam füzet.²¹

Felkérjük az egyes csoportokat, hogy mielőbb jelentsék be, hogy a két első kiadványból, hány példányra lesz szükségük.

II. A nevelésügy

Sokkal nagyobb a feladat, melyet a jövő generáció nevelése érdekében kell, hogy megoldjunk. Amint az egész zsidó világmozgalom jövője és maradandó eredménye attól függ, hogy a nevelésügy nemzeti értelemben való újjáépítése sikerül-e vagy nem úgy a mi szövetségünknek a legfontosabb feladata az új nemzedéket felnevelni. A gólusz-zsidóság, a haszon és megalázkodás emberei nem építhetik fel a zsidó jövőt, a cionizmus ma már nem egy politikai párt csupán, hanem egy világfelfogás; már rég túl van azon a fázison, hogy híveitől csak a formai csatlakozást és a szervezet anyagi támogatását kívánja: ma az egész ember átalakulását követeli. Egy új nemzedékre vár, igaz zsidóság és igaz emberek nemzedékére, mely népünk nyelvén beszél, népünk kultúráján fejlődik, testileg erős, erkölcsileg romlatlan. Egy ilyen gyökeres átalakulás, mely a gólusztól testileg és lelkileg megtört zsidók helyébe egy tetterős, bátor, egyenes jellemű nemzedéket állít, mely nemcsak névleg zsidó, hanem egész létével a zsidó szellemben gyökerezik és a zsidóságáért mindvégig küzd és helytáll – egy ilyen átalakulás csak évekig tartó rendszeres nevelési munka eredménye lehet. Népkönyvtárak létesítése, zsidó óvodák felállítása, a vallásoktatás és a fennálló zsidó iskolák nemzeti és igaz zsidó szellemben való reformálása, héber nyelvkurzusok rendezése, egy új tanítói és tanári gárda kiképeztetése, új nemzeti-zsidó elemi és középiskolák létesítése, ezek azon út állomásai, mely a nagy cél felé vezet.

Távol áll tőlünk, hogy ideiglenes megbízatásunk tartalma alatt a mai viszonyok mellett egy ilyen nagy terv teljes keresztülvitelére vállalkozzunk. De a nevelésügy kardinális jelentősége kötelességünké teszi, hogy már most megvessük az alapot és az egész terv szem előtt tartása mellett céltudatosan megtegyünk mindent amit ma már tenni lehet. Az orosz-lengyel-, és csehországi zsidóságnak a zsidó nemzeti nevelés és oktatás terén rövid idő alatt elért sikerei nagy lehetőségnek perspektíváját nyitják meg számunkra is és iskolarendszerük mintaképül fog szolgálni a mi törekvéseinknek.²² Különösen igekezni fogunk érintkezésbe lépni Engel A. professzorral a zseniális prágai iskolavezetővel, ki a háború alatt Prágába menekült galíciai zsidók számára majdnem semmiből a legkitűnőbb zsidó nemzeti iskolák egész rendszerét létesítette.

Nevelési tervünket és a munkánkat alábbi pontok szerint csoportosítjuk.

---

21 Az említett kiadványok bibliográfiai adatai: Brod: A cionizmus harmadik korszaka..., Hamburg József: *Achad Haam*. Brit Hanoar Ezra, Cluj-Kolozsvár, 1928.

22 A zsidó nemzeti nevelés egyik legfontosabb eszköze az említett országokban a Tarbut iskolahálózat volt. Romániában főként Besszarábiában sikerült elterjednie. Itt 75 oktatási intézmény – óvodák, elemik, középiskolák – tartozott a hálózathoz. Erdélyben a kolozsvári zsidó gimnázium volt a Tarbut tagja. Mendelsohn: *The Jews of East Central Europe...* 199.

1. Könyvtárak felállítása

A nagy szellemi vállalkozás első szellemi tőkáját zsidó könyvtárak fogják képezni. Cionista néptanító és elegendő nemzeti zsidó kultúrán nevelt népezetű hiányában zsidó könyveket kell a tanuló ifjúság kezébe adnunk. Míg felépülhetnek az iskolák, a könyvtárak és olvasótermek kell, hogy terjesszék az új zsidó szellemet, a zsidó kultúrát, a zsidó érzést. Felhívjuk a csoportok vezetőségeit, kulturbizottságait, hogy haladéktalanul létesítsenek székhelyükön egy könyvtár-alapot és indítsák meg e célra a gyűjtést. Nagyon kívánatos volna, hogy a rendes közlekedési viszonyok helyreálltáig az egyes csoportok – minden esetre a körletek vezető csoportjai – egy „normál könyvtár” felállítására szükséges összeg (kb. 10 000 K.) fölött rendelkezzenek. A „normál könyvtár” katalógusának összeállítását a kultúr-ügyosztály végzi és be fogja küldeni az egyes csoportoknak. Tartalmazni fogja a zsidó és héber irodalom, a zsidó tudomány, történelem és művészet legjobb könyveit. Súlyt fogunk helyezni különösen arra, hogy az új zsidó nemzeti irodalom, továbbá a cionista és Palesztina munkánk lehetőleg teljes számban képviselve legyenek. Különös gondot fogunk fordítani Kolozsvárt „Ezra” könyvtárra, mely idővel egy Erdélyi Zsidó Nemzeti Könyvtárrá kell, hogy fejlődjön.

2. Héber óvodák

Oktatásügyünk alapvető és viszonylag könnyen megvalósítható intézményei a héber óvodák lesznek. Mint szívesen értesültünk, a héber óvoda terve a központtól független Besztercén és Nagyszebenben is felmerült.²³ Felhívjuk az összes csoportokat, hogy e tervvel foglalkozzanak, tartsanak ankétet a szülőkkel, lépjenek érintkezésbe a hitközséggel és igyekezzenek megfelelő helyiséget és az óvoda fenntartásához szükséges összeget biztosítani. A szükséges taneszközöket és tanerőket a szövetség kultúr-ügyosztálya fogja külföldről megszerezni mihelyt arra lehetőség adódik. Felkérjük a csoportok vezetőségeit (kultur-biztosait), hogy az óvoda felállításának esélyeiről, az előrelátható létszámról és a szükséges tanerők számáról a kultúr-ügyosztálynak jelentést tegyen.

3. A hitoktatás

A már most megvalósítható feladataink közé tartozik a vallásoktatás reformálása. Köztudomású, hogy a vallásoktatás az idegen (nem zsidó) iskolákban, kevés kivétellel, a lehető legrosszabban folyik. Az előadott anyag éveken át ugyanaz és a héber olvasás és az ünnepek ismeretén túl alig megy. A vallásitanító kellő tekintélyt nem tud szerezni, a tanulók a vallásórán rendszeren más tantárgyra készülnek. A vallásóra pedig az idegen iskolákon az egyetlen alkalom az ifjúság zsidó irányban való nevelésére és oktatására. A zsidó vallásoktatás külföldi tantervein és tanítási módján látjuk, hogy az előírt heti két óra alatt milyen sokat lehetne elérni. A kulturügyosztály a külföldi minták alapján egy tantervet fog kidolgozni az elemi és középiskolai hitoktatás számára. A tanítási anyag a

23 Besztercén 1921-ben létesült héber óvoda. ÚK 1921. szeptember 2. 194.

bibliafordításon kívül ki fog terjeszkedni a zsidó történelemre, Palesztina-ismeretre és a héber nyelvnek modern módszer szerinti tanítására. Minden lehető el fogunk követni, hogy megfelelő tankönyveket is beszerezzünk, vagy kiadjunk, bár a nehézségek itt igen tetemesek.

Az egyes csoportok vezetőségeit (kultur-biztosait) egyelőre arra kérjük fel, hogy pontos információ alapján tegyenek jelentést a következő kérdésekben: 1. Milyen (nem zsidó felekezeti) iskolák léteznek a csoport székhelyén? 2. Ki a vallástanító; milyen képzettséggel bír; hetenként hány vallásórát tart; milyen állást foglal el a cionizmussal szemben? 3. Milyen a vallásoktatás eddigi anyaga és módja? 4. Milyen tankönyvei vannak használatban? 5. Keresztülvihető a csoport székhelyén a vallásoktatás a fent vázolt alapelv szerint? (Ha nem, milyen akadályai vannak ennek?) Kérjük továbbá a tankönyvek egy-egy példányának beküldését. A csoportok vezetőségei (kultur-biztosai) hívják fel a hitközségek figyelmét e kérdés fontosságára és készítsék elő a talajt egy a nyár folyamán tartandó értekezletre, mely a vallásoktatás reformálásának kérdését egységesen fogja megoldani.

4. Héber nyelvkurzusok

Hogy népünk és nemzeti létünkre nézve az élő héber nyelv terjesztése milyen különös fontossággal bír, azt ma már fölösleges bizonyítani. Erdélyben sajnos e téren is eddig alig történt valami. A kultur-ügyosztály a hebraizálási munkájához a legnagyobb eréllyel lát hozzá. Egy héber nyelvtan kiadása egyik legfontosabb bár egyúttal legnehezebb feladatunk. Reméljük, hogy sikerülni fog, sorozatos füzetek alakjaiban egy magyar nyelven írt héber nyelvtant mielőbb kiadni. A legelső alkalmat, mely külföldi behozatalra kínálkozik, felhasználjuk arra, hogy külföldi héber tankönyveket szerezzünk be. A csoportokat felkérjük, hogy a lehetőség határain belül minél nagyobb arányú héber nyelvkurzusokat rendezzenek. Azon leszünk, hogy Kolozsvárt mielőbb egy héber Berlitz iskolát létesítsünk. Kérünk arról értesítést, hogy képzett (külföldi) héber tanítót alkalmazhatnak-e és mily feltételek mellett, továbbá hány magyar nyelvű és hány német nyelvű héber tankönyvre van szükségük?

5. Ifjúsági egyesületek, cserkészek

Míg nem bírunk kellő számú zsidó iskolával a tanuló ifjúság nemzeti-zsidó irányú önképzését kell megszervezzük. Szükségesnek látjuk ezért középiskolai zsidó önképzőköri egyesületek és cserkészeti csoportok megszervezését. Nem a megszokott önképzőköri működésre, nem szavalgatásokra és egyesületesdi játszásra gondolunk, hanem egy eleven zsidó ifjúsági közösség megteremtésére, melyet közös ideálok, közös cserkészeti élet és baráti kötelékek tartanak össze. A külföldi zsidóság az ifjúsági mozgalom tekintetében is óriási haladást mutat velünk szemben. Erdélyben eredményesen csak egy középiskolai egyesület működött: a Besztercén 15 éve fennálló „Ivria”, mely ez idő alatt példás nevelési munkát végzett.²⁴ Az egyesület, melynek az összes zsidó gimnáziumi tanulók tagjai,

hetenként önképzőkör-szerű gyűléseket tart, ezeknek tárgya azonban kizárólag zsidó és főleg cionista szellemű. A tagok az egyesület keretében tanulnak: zsidó és héber dalokat, zsidó történelmet, a cionizmus történetét, a nagy cionisták életrajzát, zsidó irodalom és művészet történetét, héber nyelvet, és ezen tárgyakból évenként vizsgáznak is az egyesületből kikerült egyetemi hallgatók előtt. Az egyesület cserkészettel is foglalkozik, sportokat úz, közös kirándulásokat rendez és így tagjait testileg is erőssé és egészségessé fejleszti. Az újabb egyesületek alapításánál az „Ivria” bevált rendszerét és alapszabályait fogjuk mintául venni és a „Blaunweisz” zsidó cserkészeti mozgalom tapasztalatait is értékesíteni.²⁵ Amennyiben az ilyen egyesületek távol állnak a politikától és csak kulturális és nevelő céljaik vannak, remélhető, hogy a hatóságok engedélyezni fogják létesítésüket. Felkérjük mindazon csoportok vezetősegeit (kultúr-biztosait), amelynek székhelyén gimnáziumok, reáliskolák vagy kereskedelmi iskolák működnek, hogy a következő kérdésekről mielőbb pontos jelentést tegyenek:

1. A középiskola állami-e vagy felekezeti (milyen felekezeti)?
2. A felső négy osztály zsidó tanulóinak száma osztályok szerint
3. A 7. és 8. osztály zsidó tanulóinak névsora az iskolai előmeneteli osztályzás feltüntetésével.
4. Mely felsőbb osztályú tanulók volnának értelmességüknél fogva, jó zsidó érzésüknél és erélyüknél fogva alkalmasak az alakítandó egyesület vezetésére?
5. Milyen egyesületek működnek eddig az iskolánál?
6. Ki a vallástanító, milyen a képzettsége és mily állást foglal el a cionizmussal szemben?

6. Az eddig fennálló zsidó iskolák reformálása

Erdélyben eddig nagyon kevés zsidó felekezeti iskola működik. Ezek azonban nem tanítottak igaz zsidó, hanem sovén magyar szellemben. Ezen iskolák zsidó nemzeti alapon való átalakítása sürgősen szükséges. Már a jövő tanévben az eleven zsidó kultúrát kell szolgálják iskoláink. Szakemberek bevonásával külföldi minták alapján egy egységes tantervet fogunk kidolgozni. Itt is főleg a héber nyelvre, a zsidó történelem és irodalomra és a Palesztina-ismeretre óhajtunk súlyt helyezni. Az iskolák fokozatos hebraizálását is keresztül kell vinni. Az ügyvezetőség egyik tagját június hó végén egy tanulmányútra küldjük, melyen meg fogja látogatni a csehországi zsidó iskolákat és személyes érintkezésbe fog lépni Engel tanárral és más szakemberrel. Egyúttal meg fogja szerezni ezen iskolák tanterveit és tankönyveit. Július hó végén a csoportok kultur-biztosait és a zsidó iskolákat fenntartó hitközségek képviselőit egy iskolaügyi értekezletre fogjuk egybehívni, melyen beszámolunk munkánkról és a szükséges javaslatokat előterjesztjük. Ezen értekezleten fogjuk a vallástanítás reformját is véglegesíteni. Az egyes csoportok

²⁴ Lásd: Weinberger: A zsidóság története Erdélyben... 271.

²⁵ Az 1912/1913-ban alapított Blau Weiss német zsidó cserkészmozgalomra utal. A mozgalom tagjai közös táborozásokon vettek részt, saját dalokat énekeltek. Ideológiájukat neo-romantikus szemléletmód, a vulgáris materializmussal és a művés társadalmi konvenciókkal szemben elfoglalt álláspont határozta meg. A természethez való visszatérést és az egyszerű életmódot hirdették. 1922-től programszerűen is a palesztinai kivándorlás mellé álltak. Lásd bővebben: Laqueur: A History of Zionism... 484-489.

munkája a kérdésben is egyelőre a tényállás fölötti tájékozás és a jelentés lesz. Különösen a következő kérdések érdekelnek bennünket: 1. Hány osztályú zsidó iskolát tart fenn az ottani hitközség? 2. Ki az iskolaszék elnöke, kik a vezető tagjai, milyen állast foglalnak ezek a cionizmussal szemben? 3. Ki az iskola igazgatója, kik a tanítók, mily magatartást tanúsítanak a cionizmussal szemben? Van-e a tanítók közül olyan, aki a héber nyelvet modern rendszer [szerint] taníthatná? 5. Milyen tankönyvek vannak használatban? (Egy-egy példány beküldését is kérjük saját költségünkre) 6. A tanulók száma az utolsó tanévben. Kérjük e jelentést is mielőbb a kultúr-ügysztyályhoz juttatni.

7. Új iskolák felállítása

Míg a zsidó ifjúság zöme idegen iskolákban nevelkedik, addig a tanulás az ifjúság számára a zsidóságtól való távolodást jelenti és addig az oktatásügy teljes megoldásáról még akkor sem lehet szó, ha az eddig említett törekvéseink mind megvalósulnának. A végleges megoldásnak csak egy módja van. Új zsidó iskolák olyan számban való létesítése, hogy egész tanuló ifjúságunkat befogadhassák. Óriási feladat ez. Sok pénzt, nagy szakértelmet, évekig tartó megfeszített munkát, politikai biztosítást igényel és így messze túlhaladja azt, amit az ügyvezetéség mint most megvalósítandót programjába felvehet. De másrészt olyan feladat, melynek elejtése vagy halogatása végzetes hiba volna és mely oly nagy körültekintést és alapos előkészítést kíván, hogy az előkészítő alapot teremtő munkához már most hozzá kell, hogy lássunk. Törekvéseink itt két irányban haladnak: egyrészt biztosítani akarjuk az anyagiakat egy nagyarányú iskolaalap létesítése által, másrészt, arra törekszünk, hogy a szükséges tanítói és tanári kart kiképezhessük. Az iskolaalapot kellő előkészítés után e nyár folyamán létesíteni fogjuk. A gyűjtés egyszerre fog megindulni úgy Kolozsvárt, mint a vidéken. A kolozsvári zsidóságnak a nemzeti mozgalommal szemben eddig is tanúsított nemes áldozatkészsége nagy reményekre jogosít minket. De számítunk a vidéki csoportokra is, melyek az új iskolák felállításánál a gyűjtésük arányában fognak tekintetbe jönni. A tantervek kidolgozását és a szükséges tankönyvek beszerzését esetleg kiadását a kultur-ügysztyály megfelelő szakemberekkel fogja előkészíteni. A tanári kar kiképzése érdekében ösztöndíjakat fogunk juttatni oly zsidó ifjaknak, kik a tanári pályára lépnek és kötelezik magukat egy külföldi tanárképző főiskolán (pl. Odessában) 3-4 szemesztert tölteni. Hogy iskolát hol és mily arányban fogunk létesíteni, a fölött későbbi közös megállapodás fog dönteni. Egy kolozsvári zsidó minta-középiszkola már most a megfontolás és előkészítés tárgyát képezi.

Végül hangsúlyozzuk, hogy tudatában vagyunk annak, hogy iskolaügyünk számára a kulturális autonómia kivívása mily fontossággal bír.

Midőn ügyvezetéségünk a szervezeti, Palesztina- és kulturális programot a fentiekben közli, kéri és elvárja, hogy az összes csoportok, azok vezetői és tagjai egyforma buzgalommal dolgozzanak ennek megvalósítására, mert ily nagyarányú

munkánál csak az összes erők egyesítése és lankadatlan működése kecsegtethet sikerrel.

Kolozsvárt, 5679. Ijjar 30.²⁶

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség
A tágabb intéző tanács nevében hozzájárulunk:

Glasner Mózes főrabbi s.k.
Dr. Eisler Mátyás főrabbi s.k.
Dr. Fischer Tivadar s.k.
Bergner Mór s.k.²⁷
Grosz Frigyes s.k.²⁸

Az ügyvezetőség:
Dr. Blau s.k.²⁹
Hamburg s.k.³⁰
Dr. Kohn s.k.³¹

AFCER, VI. fond, 305. dosszié, 49–58. (gévelt másolat)

---

26 1919. május 30.

27 *Bergner Mór* (megh. 1924) cionista vezető, a Zsidó Nemzeti Szövetség alapító tagja, 1920-ban alelnöke. 1921–1922 között a kolozsvári ortodox hitközség elnöke.

28 *Grosz Frigyes* kolozsvári neológ hitközségi elöljáró.

29 *Blau Pál*. Kolozsvári publicista, az Új Kelet szerkesztője. A kolozsvári Jesurun (1921–1922) című ortodox irányzatú politikai és irodalmi hetilap elindítója. Lőwy: A Kálváriától a tragédiáig... 505., Zsidó Lexikon... 129.

30 Hamburg József

31 Kohn Hillel

6. A temesvári Zsidó Líceum Végrehajtó Bizottsága ülésének jegyzőkönyve

1919. november 15., Temesvár

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Zsidó Líceum végrehajtó bizottsága 1919. november 15-i üléséről.³²

Jelen voltak Dr. Vértés Adolf, Dr. Drechsler,³³ Dr. Singer,³⁴ Linder, Elek, Vermes,³⁵ Dr. Déznay,³⁶ Kastriener, Kummelheim.

A hozott határozatok:

1) A bizottság szükségesnek tartja, hogy a tanulók igen gyakran és nyomatékosan figyelmeztessenek arra, hogy a román nyelv tanulásában a legnagyobb buzgóságot fejtsék ki és vigyázzanak, hogy a román órákon oly incidensek elő ne forduljanak, melynek folytán a román megszálló hatóságok beavatkozni volnának kénytelenek, miután bármilyen incidens az intézet fennállását veszélyeztetné.

2) Az alsó osztályok mielőbbi megnyitására az igazgató felhívatik. A Lloyd-helyiségek a katonaság által elfoglalt részének átengedése tárgyában Lindner biz. tag azon jelentése, hogy 17-én végleges választ fog kapni, köszönettel tudomásul vétetik.

3) Az igazgató felhívatik, hogy a Lloyd-helyiségek átvételét Neubauer Lloyd-titkár úrral egyetemben jegyzőkönyvileg eszközölje és a jegyzőkönyvben a hiányokat felsorolja.

4) A bizottság az alsó osztályok közül csak az első és harmadik osztálynál tartja a párhuzamos osztályok felállítását szükségesnek, míg a másik két osztálynál ezt mellőzni kívánja, részben a tanárhiányra és helyiség megtakarításra, részben az anyagi megtakarításra való tekintettel.

5) A héber nyelv tanítását a megjelent rabbik véleménye alapján egy pedagógusra, külön e célra felvett tanerőre kívánja bízni a bizottság. Felhívja tehát a bizottság az igazgatót a megfelelő intézkedések megtételére, hogy a héber nyelv

---

32 A temesvári zsidó líceum 1919 őszén indult, irányítását egy a helyi hitközségekből és a Zsidó Nemzeti Szövetség képviselőiből létrehozott bizottság végezte. A két világháború között évente 16–20 osztályban 6–750 diák tanult az intézményben. Shlomo Yitzhaki: *Jewish Schools in Transylvania Between the Two World Wars*. Tel Aviv, 2001. VII., Ladislau Gyémánt: *Jewish education in Transylvania in the Inter-War period*. Studia Judaica 2004. 72.

33 *Drechsler Miksa* (1883–1970) 1910-től 1966-ig Temesvár-belvárosi neológ főrabbi. Az 1930-as években Temesváron kiadott *Zsidó Naptár* társszerkesztője.

34 *Singer Jakab* (1867–1939) Temesvár gyárvárosi neológ rabbi. Több, a bánási zsidók történetével foglalkozó műve jelent meg.

35 Vermes Ernő

36 *Déznai Viktor* (1884–1968) közíró, a temesvári Zsidó Líceum tanára. 1948–1950 között a kolozsvári egyetemen tanít urbanisztikát.

tanítása alól a rabbik felmentessenek. A hittan tanításra ugyancsak külön hittantanárokat kíván alkalmazni. A rabbi urakat felkéri a bizottság e tárgyak tanításának ellenőrzésére.

6) Az első osztályban a bizottság a francia nyelv tanítását mellőzni kívánja, hogy a gyermekek annyi új nyelvvel ne terheltesse.

7) Minden szombaton a bizottság legalább a felsőbb osztályok tanulói számára zsidó szellemi előadást kíván tartani társadalmi és zsidó történelmi kérdésekről az intézeten kívül álló zsidó előadók bevonásával, hogy a tanulóknak a zsidó szellemet, népük becsületét és ezzel az önértéket fejlessze.

Kmft.

Dr. Gábor s.k. jegyzőkönyvvezető

Dr. Vértes s.k. elnök

DJANTM, 34. fond, 5. dosszié, 3. (kézírásos másolat, aláírás és pecsét nélkül)

7.

Az Erdélyi Román Kormányzótanács vallási és közoktatásügyi reszortfőnökének engedélye a temesvári zsidó líceum megnyitására

1920. január 2., Temesvár

Másolat.

Románia Királyság. Kormányzó Tanács, Erdély, Bánát és a románok által lakott volt magyar területek számára. Vallás és közoktatásügyek reszortja, 23527/1919. sz. IV. ügyoszt. Cluj, 1920. január 2.

Prefektus Úr!

Az egyesült temesvári izr. hitközségek kérvénye ügyében egy nyilvánossági joggal felruházott izraelita felekezeti jellegű Líceum fölállításának jóváhagyása iránt, kérem velük a következőket tudatni:

Az 1883. évi tc. intézkedései értelmében és 1918. december 1-én Gyulafehérvárott tartott nagy nemzetgyűlés határozatai alapján a Temesvárott 1919. évi szeptember 28-án tett látogatásom alkalmával megjelent előttem az egyesült temesvári izr. hitközségek küldöttsége és ekkor tudomásul vettem egy izraelita felekezeti jellegű líceumnak felállítását a következő feltételek mellett: 1. A nevezett hitközségek mindenben gondoskodnak megfelelő helyiségről, a tantermek felszereléséről minden a tanításhoz szükséges eszközökkel és garantálják a tanárok illetményeit és nyugdíját az érvényben lévő normáknak megfelelően. 2. Alkalmazkodnak az állami tantervhez, szemük előtt tartva különösebben is a történelemre, földrajzra és a román nyelvre vonatkozó rendeleteket. 3. A tanárok legyenek a Cons. Dir. által kormányzott területekről származottak vagy odavaló elismert illetőségűek, esetleg a kiegészített Románia egyéb területeiről való román polgárok. 4. Tudomásul vettem a koedukációs rendszernek a felállítandó Líceumban való bevezetését, megengedvén mindkét nembeli ifjúságnak rendes tanulókul való felvételét. 5. Ami a tanítási nyelvet illeti, jóváhagyom egyelőre a magyar nyelvet, mint a tanulók jelenlegi anyanyelvét, miként a kérvényben fel van tüntetve. Azonban azzal a kifejezett feltétellel, hogy csak ideiglenesen és átmenetileg, hogy azután fokozatosan felcserélendő legyen a román tanítási nyelvvel, amennyiben nem volna még lehetséges a héber nemzeti nyelvnek, mint tanítási nyelvnek a bevezetése. 6. Ezen intézkedések keretében lesz megszerkesztendő a szervezeti szabályzat és az iskolai rendtartás, amelyek jóváhagyás végett felterjesztendőek lesznek. 7. A bevezetett tankönyveket a reszort fogja jóváhagyni. 8. A tanítás ellenőrzését a reszort által kijelölt személyek fogják gyakorolni.

A Vallási és Közoktatásügyi reszort főnöke: [olvashatatlan aláírás]

A másolat hitelül:

Alex Kállay irodaigazgató,

Temesvár, 1920. január 30.

DJANTM, 34. fond, 4. dosszié, 2-3. (eredeti gépelt, aláírással)

8.

A temesvári Zsidó Líceum kuratóriumának kérése az erdélyi Kormányzótanács vallási és közoktatásügyi reszortfőnökéhez az iskola működésének tárgyában

1920. február 4. után, Temesvár

Nagyméltóságú Reszortfőnök Úr!

Városunk prefektúrája útján kézhez vettük e hó [február] 4-ik napján Nagyméltóságod 23527/IV. 1919. számú nagybecsű leiratát, amely a múlt évi szeptember hó 28-án élőlőszóval engedélyezett Zsidó Líceumunk alapokmányaként az engedélyezés feltételeit tartalmazza. E feltételek 6. pontja értelmében és a prefektus úr őméltóságának megfelelő utasítása szerint legrövidebb idő alatt előterjeszteni tartozunk az intézet szervezeti szabályzatát és iskolai rendtartását kormányhatósági jóváhagyás végett. A szervezeti szabályzat megállapítása körül azonban – egyrészt a közölt feltételek miatt, másrészt a változott viszonyok és az időközben szerzett tapasztalataink folytán – súlyos aggályaink támadtak az alább tárgyalt elvi kérdésekben, amelyek arra indítanak bennünket, hogy a felmerült nehézségeket Nagyméltóságod előtt feltárva, előzetes állásfoglalását kérjük, hogy szervezeti szabályzatunk elkészítésénél ehhez alkalmazkodhassunk.

Nagyméltóságod a magas látogatása alkalmával élő szóval tudtunkra adott feltételeknek most írásban közölt formulázásánál azt a körülményt is hangsúlyozni méltóztatik, hogy a tanárok illetményein kívül azok nyugdíjáról is nekünk kell gondoskodnunk.³⁷ Ez a körülmény azonban, – mint hogy intézetünk csak a pályázatra jelentkezettek közül alkalmazhatta tanárait, ezek pedig korábban más intézeteknél eltöltött működésük folytán bizonyos mérvű, sőt egyes esetekben már teljes nyugdíjra való igényjogosultságot szereztek – részünkről anyagi eszközeink elégtelensége miatt egyáltalán teljesíthetetlen; de úgy véljük, hogy az ilyen szerzett jogokkal szemben az eddigi vagy a helyébe lépő állományterhelő nyugdíjellátási kötelezettség jogilag sem hárítható reánk, mert az 1894: XXVII. t.c. határozmányai szerint a felekezeti iskola alkalmazottainak nyugdíjaztatásáról, bizonyos mérvű hozzájárulásuktól eltekintve, eddig sem a felekezeti iskola, hanem az országos gyám- és nyugdíjintézet tartozott gondoskodni.

Ez tehát az első kérdés, amelyet előzetesen Nagyméltóságod bölcs megfontolása és a magas kormányzótanács méltányos eldöntése alá kell terjesztenünk.

A második nehézséget az a követelmény támasztja, hogy az alkalmazható tanároknak a magas kormányzótanács kormányhatósága alá tartozó területekről származottnak, vagy odavaló illetőségűeknek vagy a kiegészített Románia egyéb területeiről való román polgároknak kell lenniük. Ezt a feltételt ugyan már eddig

---

37 Lásd: 7. sz. irat

is szem előtt tartottuk és a legtöbb esetben ehhez alkalmazkodtunk is, mindemellett elkerülhetetlennek mutatkozott, és azt hisszük, hogy rövid ideig még ezután is elkerülhetetlen lesz az, hogy egyes esetekben olyan jó hírű és kiváló tehetségű zsidó tanférfiakat alkalmazhassunk tanárokkul, akik ugyan nem a mondott területekről származnak, vagy ott illetékes állampolgárok, de alkalmaztatásuk esetén itt véglegesen letelepedni, a hűségüket letenni és a román állampolgárságot megszerezni képesek. Ennek a mindenesetre csak kivételképpen alkalmazandó koncesszióknak a megadására azért kell Nagyméltóságodat mély tisztelettel kérnünk, mert a héber oktatási nyelvre való fokozatos áttérés mellett sem nélkülözhető egyelőre a tanárok részéről a kisegítő magyar nyelv bírása, és mert a tapasztalat is igazolja, hogy a kiírt pályázatnak nem csak itt a Bánátban, hanem Erdélyben és bukovinai és Regátbeli területek határvárosaiban is közzétett meghirdetése dacára a szükséges tanári létszámot, illetőleg az említett igényeinknek megfelelő tanárokat egyedül az előírt illetőségű körzetből megszerezni nem tudtuk.

Ezzel kapcsolatban mindjárt be is jelentjük Nagyméltóságodnak, hogy intézetünk az 1883: XXX. t.c-ben, a gyulafehérvári nemzetgyűlés határozataiban és a békeszerződésekben is egyaránt biztosított tannyelv választási szabadságánál fogva a héber nyelvet kívánja mint tanítási nyelvet fokozatosan bevezetni. Az erre szolgáló előkészületeket a héber nyelv intenzív tanításával líceumunk összes ágazataiban, már megtettük és tantestületünk tagjai is iparkodnak ezt a nyelvet elsajátítani; a héber nyelvű oktatásra leendő teljes áttérésnek súlypontját azonban ez idő szerint arra kell helyezni, hogy héber óvodáknak létesítésével és egyik hitközségünkben már is létesített héber nyelvű elemi iskola módjára több ilyen elemi iskola létesítésével 5–6 esztendei átmeneti időszak alatt a líceumba felveendő gyermekeknek a román tantárgyakon kívül az összes többi tantárgyakban kizárólag nemzeti nyelvünkön leendő oktathatását biztosítsuk! Önként értetődik, hogy e mellett felismerve és méltányolva az államnyelv bírásának szükségét is, a román nyelv tanítására is nagy gondot fordítunk; intézetünkben három román nemzetiségű tanár és egy románul teljesen értő zsidó tanárnő foglalkozik az államnyelv tanításával és hisszük, hogy azalatt míg a héber nyelvű tanításra felkészülünk, legalább a román nyelvet és irodalmat is, lehetőleg azonban Románia történetét és földrajzát is román nyelven fogjuk taníttathatni.

Nem hallgathatjuk el azonban Nagyméltóságod előtt, hogy most vázolt törekvéseinkre való tekintettel, amelyekkel már is hétszáz középiskolai tanuló oktatásának gondját vesszük le az állam vállairól, hogy azokból ugyan zsidó szellemű, de modern és hazafias polgárokat neveljünk, számot tartunk arra, hogy intézetünk a magas kormány részéről is hathatós anyagi támogatásban részesíttessék. Ismeretes Nagyméltóságod előtt, hogy intézetünket kezdettől fogva zsidó nemzetiségi alapon, a nemzetiségi iskolákat megillető arányos állami segélyezés mellett kívántuk létesíteni, hogy csupán a viszonyok rendezetlensége, a nemzeti illetőleg vallási és nyelvi kisebbségi kérdések tisztázatlan volta miatt kényszerültünk felekezeti alapon életre kelteni, jóllehet, semmi sem áll távolabb tőlünk mint az,

hogy felekezeti szellemet vigyünk be iskolánkba, vagy ilyent ott meghonosulni engedjünk. Ma azonban, amikor a békeszerződések az érintett kisebbségi jogoknak új hazánkban is szilárd alapot teremtettek és a kisebbségeknek is biztosítják kulturális és jótékonyági intézeteik állami támogatását, minden áldozatkészségünk mellett mi is kénytelenek vagyunk Nagyméltóságodat arra kérni, hogy Líceumunk fenntartásához nélkülözhetetlen állami segélyezést számunkra is hathatós mértékben biztosítani kegyeskedjék,

először azért, mert az életnek iskolánk keletkezése óta is rendkívüli mértékben történt és minden előzetes számításainkat csúffá tevő megdrágulásával szemben, anyagi eszközeink elégtelennek bizonyulnak,

másodszor, mert iskolánk növendékei nem csak a városunknak az áldozatkészségében részes polgárai gyermekeiből, hanem igen jelentékeny számban – a tandíjtól eltekintve más módon egyáltalán nem részes vidékiek, bánátbeliek, sőt távolabb lakók gyermekeiből kontingentálódnak.

Nagyméltóságod és a magas kormány bizton remélt kegyes hozzájárulásával tehát az állami szubvenciót is fel kell vegyük szervezeti szabályzatunkba iskolánk fenntartásának anyagi eszközei közé.

Végezetül az iskola elhelyezésének kérdésére is ki kell terjeszkednünk, mint kezdettől fogva és ez idő szerint is a legnyomasztóbb kérdésre.

Szeptember havi ittléte alkalmával Nagyméltóságod az iskola elhelyezésének kérdését a helyi hatóságok hatáskörébe tartozónak jelezte és készséggel elismerjük, hogy városunk kiváló polgármestere hivatalból is, kérelmünkre is, nagyon sokat fáradozott e kérdésnek a mai nehéz viszonyok között valamely célravezető megoldására. Az eredmény azonban mégis az volt, hogy jó két hónappal a tanidény megkezdése után kaphattunk csak hét tantermet a városi polgári iskolában, de csupán délutáni előadásokra és csak erre a tanévre, további, de semmiképp nem alkalmas tantermet a Lloyd Társulat helyiségeiből voltunk kénytelenek igénybe venni, délelőtti és délutáni előadásra, a megengedett határokon erősen túlmenő növendék létszámmal, azonban szintén csak erre a tanévre. Mivel ugyanis a volt állami tanintézeteknek, a főgimnáziumnak, a főreáliskolának, tanítóképezdének és a felsőbb leányiskolának helyiségeit a román tanintézetek és a mienknél aránytalanabban csekélyebb létszámmal bíró sváb iskolák foglalták el és a középületeknek, valamint a katonai épületeknek számos üresen álló helyiségeinek igénybevétele nekünk megtagadtatott, mi ellenben a növendékek felvételét és beiratását Nagyméltóságod szóbeli engedélye folytán már október elején megkezdtük, nem maradt számunkra más választás, mint elfogadni kényszerhelyzetünkben a fent említett expedienst, minden higiéniai és pedagógiai nagy hátrányaival együtt.

De ezen tapasztalatunkon okulva, iskolánkban a jövő tanévben leendő kedvezőbb elhelyeztetése érdekében jó eleve megkezdtük a szükséges előintézkedéseket; fájdalom, ennek eredményeképp is csak azt jelenthetjük, hogy helyzetünk a jövőt illetőleg még kedvezőtlenebb, mint az elmúlt évben, mert úgyszólván teljesen

kilátástalan, aminek legfőbb oka, eltekintve attól, hogy még az ideiglenes építkezés lehetősége sem forog fenn, a rendeltetés nélküli katonai épületek és *ubicatiok* [létesítmények] teljes hozzáférhetlenségében rejlik, olyan körülményben tehát, amelyen a polgári helyi hatóságok sem képesek változtatni, jóllehet közismert dolog, hogy a közelhelyezkedési mizériák egész tömegén egyszerre segítve volna ha ezek a helyiségek a városnak rendelkezésére bocsáttatnának.

Azzal szemben tehát, hogy nagyméltóságod az iskolánk számára szükséges megfelelő helyiségekről való gondoskodást kötelességünkké tette, rá kell mutatnunk arra, hogy a magas kormányzótanácsnak a legfőbb katonai hatóságoknál leendő közbelépése nélkül, aminek kezdeményezése végett mi csakis Nagyméltóságodhoz intézhetjük esedezésünket, – mi magunk semmire sem mehetünk és csak fájdalmas rezignációval nézünk a bizonytalan jövő elé. Ha ellenben a megfelelő helyiségek idejekorán rendelkezésünkre bocsájtatnának, úgy semmi áldozattól sem riadnánk vissza, hogy azokat a szükséges átalakítások haladéktalan munkába vételével iskolánk céljainak megfelelő állapotba helyezzük és a jövő tanévet a többi intézetekkel egyidőben kezdhessük meg.

A legmélyebb tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat mindezek alapján:

kegyeskedjék a fölvetett kérdések bölcs megfontolása és méltányos figyelembe vétele mellett kezünkre adni a felvetett elvi kérdések megoldásának és elrendezésének lehetőségeit, hogy azokhoz alkalmazkodva, mielőbb lerakhassuk iskolánk létalapjait és megalkothassuk szervezetének szabályzatát.

Nagyméltóságodnak legmélyebb tisztelettel készségei:

A temesvári Zsidó Líceum kuratóriuma
kuratóriumi elnök

DJANTM, 34. fond, 4. dosszié, 8–10. (gépielt másolat, aláírás és keltezés nélkül)

9.

I. Micu Siguranța-ügynök jelentése

[az erdélyi zsidóság szervezkedéséről és a román államhoz fűződő viszonyáról³⁸]
1920, Bukarest

A zsidókérdés, amely nem csupán Erdélyben és a Regátban, hanem a nyugati államokban is napirenden van, olyan nemzetközi kihatásokkal bíró probléma, melyet így vagy úgy, meg kell oldani, és amelyre igen nagy figyelmet kell szentelnünk.

Erdélyben a zsidókérdés egyre érdekesebbé válik.

Napjainkig az összes zsidó nemzetiségű erdélyi lakos, mindannyian opportunisták lévén, az új állam vezetése iránti teljes passzív ellenállásra helyezkedett be, a régi magyar államhatárok visszaállításában reménykedett. Ennek érdekében minden olyan bel- és külföldi akciót támogattak, amelyek a román uralom ellen irányultak.

A magyarországi bolsevizmus legyőzése után, a budapesti lakosság körében borzalmas pogromok formájában ellenük megnyilvánuló düh következtében és a Békekonferencián Románia irányában elmozduló mérleg nyelve hatására, a teljes zsidó népesség hirtelen felhagyott ellenséges magatartásával. Ez a felszínes nyitottság a román hatalommal szemben csupán a zsidóság faji érdekeit szolgálja.

Az erdélyi zsidóság körében egy új irányzat kapott szárnyra és – az erdélyi zsidók nemzeti szövetségének elnöke³⁹ szerint – 90 százalékuk elfogadja a gyulafehérvári határozatokat, hűséges állampolgároknak nyilatkozatva ki magukat.

Dr. Fischer Tivadar kolozsvári ügyvéd és Weissburg Chaim vezetésével Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség néven egy zsidó szervezet megalakítása körvonalazódik.

A fenti szervezet előzményei a kifejezetten nemzeti irányultságú cionistákban keresendők, akik Theodor Herzl,⁴⁰ Max Nordau,⁴¹ Zangwill⁴² és a balkáni valamint orosz elnyomott zsidók⁴³ által hirdetett eszméknek megfelelően nemzeti nyelvet, nemzeti autonómiát, héber tanítási nyelvű iskolákat és szabad országot kívánnak felépíteni, ahol szabadon és nyugodtan élhetnek.

---

38 Román nyelven megjelent: Ioan Scurtu – Liviu Boar (coord.): Minoritățile naționale din România 1918–1925. Documente. Arhivele Statului din România, București, 1995. 232–235.

39 A jelentés Fischer Tivadarra utal.

40 *Theodor Herzl* (1860–1904) politikus, jogász, közíró, a politikai cionizmus megalapítója. 1897-ben Bázalbe összehívja az első cionista kongresszust ahol létrehozzák a Cionista Világszervezetet. Itt fogadják el a híres bázeli programot, amely egy palesztinai zsidó nemzeti otthon megteremtését tűzi ki célul.

41 Max Nordau (1849–1923) málmazású orvos, író, cionista ideológus. 1892-ben találkozik Herzlrel Párizsban, az ő hatására csatlakozik a zsidó nemzeti mozgalomhoz.

42 *Israel Zangwill* (1864–1926) orosz származású angliai cionista író. A palesztinai konfliktusok és a nemzetközi helyzet következtében az 1920-as években elvetette egy palesztinai zsidó állam létrehozásának értelmét.

43 Az eredeti szövegben: „jidovii apásați”.

A zsidók cionista (nemzeti) csoportosulása a budapesti Makkabea egyesülettel kezdődött, ahol a zsidó fiatalság igen eredményes cionista tevékenységet fejtett ki.⁴⁴ Magyarországon alig 1000 híve [volt] a többek között a héber nyelv felélesztését és nemzeti autonómiát megcélzó cionizmusnak. Hitsorsosaik nagy többsége kinevette őket, a cionisták viszont nem bátortalanodtak el céljaiktól.

A világháború 1914-es közbejöttével az egész [cionista] akció abbamarad.

1918 novemberében, amikor kitör a forradalom, gyűlést tartanak Kolozsváron, ahol mindannyian hatalmas lelkesedéssel csatlakoznak a cionizmushoz és ideiglenes jelleggel egy a vezetéssel megbízott bizottságot választanak.

A zsidó hitközségek egy része egyből csatlakozik ehhez a mozgalomhoz, mások viszont nem. Főként Szeben és Balázsfalva nem akarnak tudomást venni a mozgalomról.

A mozgalom az aktuális állami hatalommal szembeni legmélyebb szeparatizmust és függetlenedést foglalja magában.

A fiatal értelmiségi réteg tagjai között szintűgy vannak hívei a nemzeti cionista szervezkedésnek.

Amikor a zsidó nemzeti szövetség körvonalazódni kezdett, a magyar–zsidó⁴⁵ sajtó nyílt cionista-ellenes harcba kezdett. Az elkecsereedett harcot a vezető pozícióikat féltő rabbik gerjesztik.

Ismert tény, hogy a zsidóságnak eddig a vallási és a politikai vezetői is a rabbik voltak. A cionista mozgalmat elindító laikus fiatalság köré és irányítása alá tömörülő zsidó népesség felett, bármilyen országban is éljen, a rabbik befolyása és hatalma csökken, a laikusoké pedig nő.

A cionizmust ellenző úgynevezett haszid–ortodoxok, amellet, hogy felháborítónak és megengedhetetlennek tartják azt, hogy az iskola padjából alig kikerült fiatal gyermekek vezessék az öregeket – mint amilyenek a rabbik – elveikben is különböznek a cionistáktól. Ők nem fogadják el a zsidók egyetlen országból történő palesztinai kivándorlását sem. Szerintük minden zsidó maradjon ott, ahol van és az illető államban kapcsolódjon be a zsidó nemzeti kultúra fejlesztésébe. A haszid–ortodox csoportosulásnak van a legtöbb híve. Nem olyan régen, nagygyűlést tartottak Désen, ahol a cionisták ellen foglaltak állást. A megnyilvánulásokból azt lehet megállapítani, hogy az erdélyi zsidóság 45 százaléka haszid–ortodox beállítottságú.

Az erdélyi zsidók harmadik csoportját, a neológok, azaz az asszimiláltak képezik. Ezeknek már csak származásuknál, születésüknél fogva van valami köze a magyarokhoz [Elírásról lehet szó, helyes értelmezésben: ...valami köze a zsidókhöz. G. A.] Az egyéb csoportosulásokhoz képest az ő arányuk 20 százalékra tehető.

A zsidók nemzeti szövetsége, mint ahogy említettem, a cionista csoportosulásból jött létre a Nemzeti Tanácsok mintájára 1918 novemberében.

---

44 A Makkabeát 1903-ban cionista egyetemi hallgatók hozták létre Budapesten. Tagjai közül kerültek ki a magyarországi cionista sajtó elindítói. Zsidó Lexikon... 570.

45 Az eredeti szöveg itt az igen pejoratív „ungaro-jidovesacá” kifejezést használja.

Egy év alatt elegendő hívet nyert meg magának, mivel a zsidók amúgy szeparatista természete kedvezően fogadta a külön zsidó nemzeti lét hangoztatását. Ezzel együtt, a Nemzeti Szövetség kapcsolata az angliai Palesztina társasággal és egyéb hasonló nyugati szervezetekkel a többi államban élő zsidó nemzettársakhoz fűződő kapcsolatot erősíti és szilárdítja. Kölcsönösen támogatják egymást, azon céljaik elérésben, hogy eszközöktől függetlenül, uralkodni tudjanak mindenhol.

A Szövetségnek⁴⁶ még nincsen alapszabályzata, mivel, állításaik szerint, a jelenlegi viszonyok nem teszik lehetővé egy romániai országos nagygyűlés megrendezését.

1920. január 25-én a mellékelt programmal tartott ülést az Intéző Tanács (50 taggal).⁴⁷

És ahogy a cionistákkal szemben, úgy a Zsidó Nemzeti Szövetség ellen is ekkeseredetten indult be a harc a neológok részéről, akik még csak hallani sem akartak erről a szervezetről. Kétségbe vonták a Szövetség azon jogát, hogy a zsidó népeiséget képviselje és azt is, hogy az ő nevükben nyilatkozzon.

Habár a neológok a Nemzeti Szövetség ellen küzdenek, lényegében az összes zsidó ugyanazokat a célokat követi. Az egyes csoportosulások csak a fegyverek nemében és formailag térnek el egymástól: Az elmagyarosított neológok nyíltan ellenségesek, míg a Nemzeti Szövetség, az elnyerendő jogaik reményében a regáti zsidósággal közösen egyfajta állam az államban helyzetet akarnak teremteni Romániában.

Temesváron líceumot kapott a zsidóság, ahol a magyar nyelvű oktatással a magyar kultúra szolgálatát tűzték ki célul.

Dr. Fischer Tivadar, a Zsidó Szövetség egyik vezetője, aki az Ókirálysággal való egyesülést kürtöli, ügyvéd lévén, a mai napig nem tette le a hűségesküt.

Egyébként Fischer dr. mellékelt nyilatkozatából is kitűnik a Szövetség és tagjainak célja illetve álláspontja.⁴⁸

1920. január 11-én a kolozsvári zsidó egyetemi diákok szervező gyűlést tartottak. A Kolozsváron tartózkodó diákok kihasználták az alkalmat és Újhelyi József neológ zsidó orvostanhallgató vezetésével, – aki egyébként egy vérbeli magyar – a magyar ügyeket támogató, magyar érzelmű neológ zsidók rátették a kezüket a vezetésre, megbuktatva a többi zsidó csoportosulást. Az a céljuk, hogy a román diákothton mellett egy magyar és egy zsidó diákothont is létrehozzanak. Természetesen az utóbbi szintén magyar jellegű lesz és a magyar kultúra fészkévé válik, hiszen a társalgási és hivatalos nyelve is magyar marad. Ennek érdekében a magyar diákság szoros kapcsolatban fog megszerveződni a zsidó nemzetiségű diáksággal.

---

46 Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség

47 Az eredeti szövegben: „Consiliu Dirigent”.

48 Az említett nyilatkozat hiányzik a levéltári állományból.

A napokban rengeteg zsidó diák érkezett és fog érkezni a kolozsvári egyetemre, akik mindannyian a magyarok ellenünk irányuló eszközei lesznek.

Az említett veszélytől tartva, a román diákság az egyetem rektorátusától a zsidó diákok beiratkozásának visszautasítását követelte.

Előre látható tehát az a harc, amely a román és a zsidó–magyar diákság között következik majd be, és amely valószínűleg Bukarestben, Cernăuțiiban, Iașiban és esetleg más európai egyetemeken is visszhangra talál.

Az erdélyi zsidóság zavaros, határozatlan, helyenként ellenséges magatartásán aggódva, a bukarestiek attól tartanak, hogy a nemzettársaik magyarpártisága negatív következményekkel fog járni és a későbbiekben is fel fogják használni ellenük.

Ezekben a napokban érkezett Nagyváradra a bukaresti Chalem Schorr rabbi, aki a zsidó templomban tartott istentisztelete alatt a királyért, a királynéért és a politikai vezetőkért imádkozott.

Azt kérte a zsidóktól, hogy testileg, lelkileg csatlakozzanak a regátiakhoz, akik egyenlő jogokat élveznek a többi állampolgárokkal. [Ezt követően] Máramarosba távozott. A zsidóság egy részénél jó benyomást keltett, de a többség körében olyan híresztelések terjedtek el, hogy a román kormány pénzeli őt.⁴⁹

Akárhány csoportosulás és akármennyi Románia iránti egyesülési kinyilatkozás is lesz, mindegyik csak a saját céljaik elérésére kitervelt színjáték. Ismert ugyanis az erdélyi zsidók ellenséges magatartása.

Bármelyik akciójuk, ahol a dolgok új menete iránt kedvezően nyilvánulnak meg, a valóságban nem egyéb, mint a saját nemzeti függetlenségükre való törekvés és erős defenzív illetve offenzív egyetemes zsidó szolidaritás, akármelyik államban is éljenek.

I. Micu, felügyelőhelyettes sk.

Gl. Enescu, osztályvezető sk.

A Zsidó Szövetség programja⁵⁰

A zsidókérdést mindenkor a fajgyűlölet prizmáján keresztül nézték és a különböző államok egyetlen politikusa sem foglalkozott komolyan a probléma tényleges rendezésének gondolatával. Hittünk abban, hogy bármely nép fel tud emelkedni önerőből és meg tudja valósítani ideáljait. Ezért sikerült a nacionalista mozgalomnak (cionizmusnak) eljutnia a zsidók által lakott összes részekre. Ma a zsidók több mint 90 százaléka nacionalista (cionista). A törekvések mederbe terelésének egyetlen módszere, amelyet az antiszemiták próbálnak aláaknázni, a

---

49 Samuel Chaim Schorr bukaresti ortodox rabbi nagyváradai és máramarosi útját követően 1920. február–március környékén a kolozsvári zsidóságot is felkereste és a zsidóság egységes romániai megszervezését szorgalmazta. Erdélyi körútja az egység megteremtését illetően teljes sikertelenséggel végződött. Lásd: Glück: Az erdélyi zsidóság útja... 631.

50 I. Micu ügynök jelentésének melléklete.

zsidók egyenjogúsításáért folyó harc. Azt reméljük, hogy nemzeti harcunkban az együttélő nemzetiségek és a kormány is támogatni fog bennünket.

Mi, zsidók, semlegesek vagyunk a külpolitikai fejleményeket illetően, de bármilyen döntést is hozzon a békekonferencia, meghajlunk előtte. Figyelembe véve a jelenlegi helyzet realitásait, és bizonyos személyes információk birtokában, meg vagyunk győződve arról, hogy Erdélynek és Magyarország román részeinek sajtó által bejelentett egyesülését [az Ókirállyal] a békekonferencia is elismerte.

Tanácsos lenne, ha ezt a határozatot hivatalosan is közzétenék. Kijelentjük, hogy hűséges polgárai leszünk az új államnak. Támogatni fogjuk az új állam egységesítését és Románia felvirágzását kívánjuk.

Bízunk a román kormányban és reméljük, hogy kormányzati ígéreteiket a román államférfiak tettekre váltják.⁵¹

A múltban szoros kulturális és politikai-kulturális kapcsolatban álltunk a magyarokkal és nem válhatunk egyszerre az ellenségeiké. Mégis, az előállott új helyzet és a Magyarország által zsidókkal szemben folytatott intoleráns politika következtében lényegesen megváltozott az egymásközi viszony. Nem azonosulunk az általuk folytatott ellenállással sem.⁵² Ismétlem: Mi semlegesek vagyunk. A belföldi politikai küzdelemben viszont hamarosan részt fogunk venni. Ez a szándékunk az érvényben lévő rendkívüli rendelkezések következtében egyelőre akadályokba ütközik.

A teljes kulturális autonómia és az államéletben való érvényesülésünk lehetőségeinek megteremtése a mi célkitűzésünk. Elsősorban az arányos szavazati [joggal].⁵³

AFCER, II. fond, 183. dosszié, 21–25. (román nyelven, gépelt másolat)

---

51 Az eredetiben zavaros szöveg: „Avem încredere în guvernul român și sperăm că primejdiile de guvernare ale bărbaților de stat români se vor traduce în fapte”.

52 Utalás az erdélyi magyarság politikai passzivitására.

53 Befejezetlen szöveg!

10.

Az első erdélyi cionista konferencia deklarációja

1920. november 23., Kolozsvár

I.

Erdély, Bánát, Körös-vidéke és Máramaros zsidó nemzetiségű lakosságának legfőbb politikai, kulturális és gazdasági képviselője a Clujban székelő és alapszabályszerű vidéki szervezetekkel működő „Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség”.

II.

A fent írt területek zsidó nemzetiségű lakossága ünnepélyesen kijelenti, hogy az itt élő zsidó nép fiai Nagy-Románia hű állampolgárai kívánnak lenni, az állampolgári kötelességekben és jogokban a többi állampolgárokkal egyenlően kívánnak részt venni.

III.

A konferencia követeli, hogy a zsidó nemzetiségű lakosság részére alkotmányos úton biztosítsanak a nemzeti kisebbségi jogai. Követeljük a teljes kulturális, vallási és közjóléti önkormányzatot. A törvényhozó testületekben, a kormányzatban, törvényhatósági és községi képviselőletekben, az igazságszolgáltatásban és közigazgatásban arányos képviselőletet igénylünk a zsidóság számára.

Evégből, a kormány keretében kisebbségi minisztérium állítandó fel, külön zsidó államtitkársággal.

Nemzeti kataszter készítendő és megvalósítandó a kisebbségek arányos képviselőletét biztosító proporcionális választási rendszer.

Követeli a konferencia, hogy a vallás szabad gyakorlatának lehetősége minden irányban biztosítsák és a szombatot munkaszünetül megtartó zsidóság ne kényszeríttessék a vasárnapi munkaszünet megtartására is.

IV.

A fentírt területeken élő zsidó lakosság minden erejével és áldozatkészségével részt vesz a palesztinai Zsidó állam fölépítésében, arra törekszik, hogy ősi nemzeti nyelvét, a hébert újra köznyelvé tegye, kötelességévé téve minden öntudatos zsidónak, hogy a héber nyelvet elsajátítsa, végül feladatának tekinti a zsidó nemzeti kultúra fejlesztését és felvirágoztatását.

V.

A konferencia szükségesnek jelenti ki, hogy a Nagy-Románia területén élő össz-zsidóság egy egységes politikai és gazdasági szervben egyesüljön és evégből Nagy-Románia összes zsidó vallású polgárait – felekezeti és pártárnyalatra való tekintet nélkül – összefoglaló egységes Nagy-Romániai Zsidó Nemzeti Szövetség létesíttessék.

Új Kelet 1920. november 24. 109.

11.

Az Országos Zsidó Kórházegyesület felhívása a zsidó hitközségekhez és szentegyletekhez anyagi támogatásért

1921. november 7., Kolozsvár

T.C.

A világdúlás Európa minden országában és így hazánkban is lehetlenné tette újabb általános népjólétet célzó intézmények létesítését és fejlesztését. Sőt lezüllesztette, lerongyolta és jóformán hasznavehetlenné tette a meglévőket.

Különösen áll ez a közegészségügyet szolgáló intézményekre. A kórházügy már békében is fájdalmas kérdése volt az országnak. Gondoljunk csak arra, hogy hány egzisztencia tört derékba, hány embertársunknak a munkaképessége veszett el a társadalom számára örökre, csak azért, mert nem állt rendelkezésre kórház, vagy egyéb közegészségügyi intézmény, ahol az illetők betegsükből kigyógyulhattak volna.

Csak természetes, hogy a viszonyok e tekintetben most a háború után összehasonlíthatatlanul rosszabbak. Ma, amikor az orvosi tudomány és a gyógyítási módok odáig fejlődtek, hogy a legtöbb betegség tisztára csak annak a kérdése, hogy módjában áll-e az illetőnek, hogy betegségének megfelelően gyógykezeltesse magát, ma, amikor megvan a lehetőség, hogy a legtöbb beteg ember dologbírását helyreállítsuk és így családjának és a társadalomnak visszaadjuk: gyötrődő lélekkel kell szemlélnünk, hogy ezek a szerencsétlen embertársaink segítség és intézmények hiányában hogyan pusztulnak el, hogyan veszítik el a családok ezrei kenyérkeresőjüket, hogyan lesznek ártatlan gyermekek árvákká, asszonyok özvegyekké és hogyan törik meg rajongó szülők szíve örökre elveszett gyermekük után.

Könny szalad a szemünkbe, gyász költözik a lelkünkbe, ha speciális zsidó szempontból figyeljük a viszonyokat. A kórházhiány, de különösen egy megfelelő zsidó kórház hiánya ugyanis bennünket százszorosán, sőt ezerszeresen sújt. Mert ha már sikerül súlyos munkában megbetegedett szerencsétlen hitsorsosunknak – leküzdve a túlsúfoltság akadályait – egy kórházba bejutni, ott teljes és biztos felépülését be nem várhatja, mert helyére szükség van, mert helyére száz más szerencsétlen vár. Félig gyógyultán kikerülve a kegyetlen életbe, malomtaposó munkával kénytelen ismét kenyerét megkeresni, betegségét fokozott mértékben visszakapja és menthetetlenül elpusztul.

Ezrekre megy azonban azoknak a száma, akik még a kórház kapujáig sem juthatnak el. Vagy, mert nincs hely a kórházakban számukra, vagy mert annak igénybevétele – nem lévén a kórház zsidó intézmény – még a betegségüknél is nagyobb gyötrelmet és kínszenvedést jelentenek. Vagy hogyan kívánjuk egy szigorúan vallásos szellemben nevelt és hitünk szent és bölcs parancsai szerint élő testvérünktől, hogy amikor a Mindenható betegséggel sújtja, ő ne rituális

kosztot egyék és ne a zsidó törvény szerint éljen? Az ilyen beteg testvérünk inkább lemond a kezelésről s így a felépülés lehetőségéről. Mártírjává lesz tántoríthatatlan meggyőződésének. Mérhetetlen szenvedések után meghal, hozzátartozóit a legnagyobb szerencsétlenségbe döntve.

Szomorú lélekkel kérjük népünk fiait: Van-e szükségünk nekünk zsidóknak erre a kidus haschévre, erre a mártíriumra?⁵⁴ És kérjük, hogy az ezen a réven elpusztultak árváinak a sírása, özvegyeinek zokogása, szüleinek jajongása nem-e ellenünk kiált fel az égre a zsidók irgalmas Istenéhez?

A zsidó társadalom nem nézheti továbbra is összetett kézzel fiai óriási hányadának pusztulását!

Össze kell fognunk, hogy ezt a nagy „Tartozik” rovatot testvéreinkkel szemben kiegyenlítsük. E szent célok érdekében egy pártokon és frakciókon felülálló országos kórházegyesületet létesítettünk Clujon, amely vezetőségének többségével a legbiztosabb garancia arra, hogy az építendő kórház rituális szempontból a legszigorúbb ortodox követelményeknek is meg fog felelni. Garancia ez a vezetőség már arra is, hogy az intézmény a legmodernebb igényeknek s az orvosi tudomány legújabb vívmányainak megfelelően lesz felépítve, hogy áldásos működésével ország-világ elismerését kiküzdje.⁵⁵

Bizalommal és hittestvéri szeretettel fordulunk tehát úgy az egyesekhez, valamint a hitközségekhez és Chevra Kadisákhoz, hogy a mellékelt alapszabályok értelmében az egyesületbe tagokul belépjenek. Az egyeseknek a próféta szavait ajánljuk szíves figyelmébe: Mibszarcha al titalém. (Ha testvéredet kell segítened, ne vonulj vissza.) A hitközségek és Chevra Kadisák saját tehermentesítésük érdekében karolják fel és támogassák az ügyet.

A cluji Chevra Kadisa, amely a keletről menekülő testvéreink által a legjobban van igénybe véve, minden ezirányú súlyos anyagi megterhelése ellenére is a telekvételre százezer lej (100 000 lej) és az építkezési alapra százezer lej (100 000 lej) összesen tehát kétszázezer lej (200 000 lej) szavazott meg. Buzduljanak fel e szép példán testvéreink és gondolják meg, hogy azon kívül az egész hitvallásunk e mondatban sűrítendő össze: „Vöahafta löréecha kamoča.” (Szeresd felebarátodat mint tenmagadat.) A kórházügy támogatásával minden egyes önmagát is támogatja.

Ismervén a zsidóság világszerte ismert áldozatkészségét, megvagyunk róla győződve, hogy a cluji Chevra Kadisának nagyon sok nemes követője lesz. Azért a kezelés megkönnyítése céljából nagyon üdvös volna, ha a hitközségek, Chevra Kadisák és egyéb zsidó jótékonyági egyesületek a hozzájárulási összeg megállapítására egybehívott gyűlés alkalmával mindjárt egy kórházbiztost és pénztárost

---

54 A kiddus haSém szószerint Isten nevének megszentelését jelenti. Istenhez való ragaszkodásra, hithűsége és teljes lemondásra, áldozatkészségre utal. Zsidó Lexikon... 478.

55 A kolozsvári zsidó Kórházegyesület 1921. júliusában jött létre a helybeli hitközségek és cionista vezetők kezdeményezésére. Az egyesület 1928–1931 között, több szakaszban indította be a Zsidókórházat, amely az ország egyik legjobban felszerelt egészségügyi intézményévé nőtte ki magát. ÚK 1921. júl. 19. 155., Szabó: Erdély zsidói... 162–163.

is választanának, kiknek címe a központnak bejelentendő, akik a magánosoktól befolyó esetleges adományokat is bevételeznék és kezelnék.

Az így befolyó összegek a Marmorosch, Blank & Co. Cluj bankháznál lévő folyószámlánkra „Országos zsidó kórházegyesület” címre küldendőek.⁵⁶

Levelezési címünk: Országos Zsidó Kórházegyesület. Str. N. Filipescu 1. Cluj.

Kitűnő tisztelettel:

Dr. Pollák Sándor főtitkár,
Feuerstein Béni gazdasági főnök,
Wertheimer Miksa elnök

AFECER, VI. fond, 313. dosszié, 134. (nyomtatvány, aláírások és pecsét nélkül)

---

56 *Marmorosch, Blank & Co.* 1848-ban, Iacob Marmorosch által alapított bank volt. A két világháború közötti román gazdasági élet egyik legfontosabb zsidó pénzügyintézete. 1948-ban feloszlatták.

12.

Az erdély-bánáti rabbik országos értekezletének és a vele kapcsolatos rabbi egyesületi alakuló közgyűlés jegyzőkönyve

1921. szeptember 20–21., Kolozsvár

Jelen voltak: Dr. Eisler Mátyás Kolozsvár, Dr. Jordán Sándor Szatmár,⁵⁷ Dr. Lenke Manó Lugos,⁵⁸ Dr. Lóvy Ferenc Marosvásárhely,⁵⁹ Stern Adolf Facsád és Dr. Vágvölgyi Lajos Arad.⁶⁰

Távolmaradásukat kimentették: Dr. Danzig Samu Máramarossziget,⁶¹ Dr. Deutsch Ernő Karánsebes,⁶² Dr. Drechsler Miksa Temesvár, Fischer Sándor Gyulafehérvár,⁶³ Fried József Nagyszalonta,⁶⁴ Kaufmann Náthán Bél, Dr. Kecskeméti Lipót Nagyvárad, Markovics Mór Kurtics, Schönfeld Lázár Nagykároly,⁶⁵ Dr. Singer Jakab Temesvár, Steiner Adolf Buziás, Dr. Steiner Vilmos Nagyszentmiklós, Stern Jakab Borosjenő és Strauszmann Jakab Lippa.

1. Dr. Eisler d. e. 9 órakor megnyitja az értekezletet, néhány meleg szóval üdvözli a megjelenteket és kéri, hogy a gyűlés vezetésére válasszanak elnököt.

Dr. Lóvy indítványára a jelenlevők dr. Eislert választják meg az értekezlet elnökéül.

Elnök köszönetet mond a beléje helyezett bizalomért és a maga részéről felkéri a gyűlés jegyzőkönyvének vezetésére dr. Lóvy és dr. Vágvölgyi, hitelesítésére pedig dr. Jordán és Stern kartársakat.

2. Elnök röviden ismerteti a gyűlés előzményeit. A kartársakkal a nyár folyamán leginkább dr. Lóvy és dr. Lenke által folytatott szóbeli és írásbeli érintkezés kapcsán kiderült, hogy valamennyien szükségesnek tartják és kívánják egy országos rabbi értekezlet egybehívását avégből, hogy az új helyzetben tájéko-

---

57 *Jordán Sándor* (1861–1932) a szatmári status-quo ante hitközség rabbija. 1905-ben részt vesz a szatmári Cionista Egyesület megalapításában. 1911-ben Szatmáron héber nyelvű óvodát, 1922-ben héber tanítási nyelvű hatosztályos elemi iskolát létesít.

58 *Lenke Manó* (1868–1940) 1896-tól besztecerébányai, majd 1905-től haláláig lugosi neológ főrabbi.

59 *Lóvy Ferenc* (1869–1944) a marosvásárhelyi status-quo ante alapon álló hitközség főrabbi 1903–1944 között. Közel állt a zsidó nemzeti mozgalomhoz, 1914-ben ő elnökölt a marosvásárhelyi első cionista gyűlésen. Deportálásban pusztult el.

60 *Vágvölgyi Lajos* (1877–1941) csurgói, majd 1909-től haláláig aradi neológ főrabbi. Kezdetben az asszimiláns irányzathoz tartozott, az 1930-as évekre viszont közel került a cionista mozgalomhoz. 1934-ben kijelentette, hogy az asszimilációs útnak nincsenek perspektívái, habár a cionizmussal szemben is vannak fenntartásai. ÚK 1934. december 16. 283.

61 *Danzig Samu* (1875–1944) máramarosszigeti szefárd főrabbi. 1907-től 1944-es deportálásáig töltötte be tisztségét.

62 *Deutsch Ernő* (1886–1950) rabbi. Az első világháború alatt tábori lelkész. 1912–1924 között Karánsebes, majd Nagyszentmiklós neológ rabbija. 1927-től 1950-ig Brassóban működött. Tanulmányai jelentek meg az újhéber irodalomról.

63 *Fischer Sándor* (1852–1928) 1892-től a gyulafehérvári status-quo ante hitközség főrabbi. Erdély egyik legtekintélyesebb tudósa volt, halachikus tárgyú munkáit különböző folyóiratok közölték.

64 *Fried József* (megh. 1935) 1880–1926 között nagyszalontai neológ rabbi.

65 *Schönfeld Lázár* 1911–1922 között a nagykárolyi status-quo ante alapon álló hitközség főrabbi. 1922-ben Palesztinába vándorolt. Alijázását követően a nagykárolyi hitközség megváltoztatta jellegét és az ortodoxiához csatlakozott.

zódást keressünk, életbevágó aktuális kérdésekről tanácskozzunk és a kialakuló véleményekhez képest esetleg országos szervezetet létesítsünk. Ha az értekezleten mégis csak oly csekély számban jelentek meg a kartársak – a távollevők egyébként legnagyobb részt szintén bejelentették a hozandó határozatokhoz való hozzájárulásukat –, úgy ezt a nagy ünnepek, a mi legnagyobb munkaidőnk közelségén kívül kétségtelenül leginkább annak kell tulajdonítanunk, hogy kartársaink nagyobb része a mai viszonyok közt nem győzi az utazással együtt járó tetemes kiadást. Annál nagyobb elismeréssel kell fogadnunk azon hitközségek példáját, amelyek kellőképpen méltatva a rabbigyűlések termékenyítő hatását a részvevők hivatásos munkásságára, maguk ajánlották fel az illető kartársaknak költségeik megtérítését s ezzel lehetővé tették ittvaló megjelenésüket. Reméljük, hogy ezt a példát a jövőben követni fogják a többi hitközségek is. Egyébként a hitközségek világi vezetői, amint a tőlük beérkezett és a gyűlésnek bemutatott nyilatkozatokból kiderül, hasonlóképpen tömörülni kívánnak egy országos szervezetben, amelyhez való elvi csatlakozásukat eddig bejelentették a következő hitközségek: Arad, Borosjenő, Buziás, Facsád, Gyulafehérvár, Karánsebes, Kisjenő, Kolozsvár, Kurtics, Lippa, Lugos, Marosvásárhely, Nagyszentmiklós, Nagyvárad, Temesvár-Belváros, Temesvár-Gyárváros, Újszentanna.

Az értekezlet a hitközségek és rabbik csatlakozási nyilatkozataira vonatkozó bejelentéseket örvendetes tudomásul veszi.

3. Elnök előadja, hogy az értekezlet tanácskozásainak mederben tartása végett napirendi tervezetet készített, amelyet bemutat a következők szerint:

I. Kari ügyek:

1. Erdély-Bánáti Rabbiegyesület alakítása.
2. A rabbi jogállása.
3. Államsegélyek kieszközlése.
4. Gondoskodás succrescentiáról [utánpótlásról].
5. Továbbképzés.
6. A zsidó vallási élet erősítése.

II. Iskolai ügyek:

1. A tanítás nyelve.
2. Tanítók képzése.
3. A hitoktatás tanterve és módszere.
4. Tankönyvek.
5. Új iskolák alapítása.
6. Országos zsidó tanügyi bizottság alakítása.

III. Hitközségi ügyek:

1. Országos szervezet létesítése.
2. A vallási intézmények megszilárdítása.
3. Kulturális feladatok.
4. Jótékonyági intézmények.

IV. Általános zsidó ügyek:

1. Kapcsolatunk Románia és a külföld zsidóságával.
2. A palesztinai munka támogatása.

Az értekezet a tervezetet helyeslő tudomásul veszi, de az első pont tárgyalására utoljára fog rátérni.

4. Elnök rámutat a rabbi jogállásának bizonytalan voltára. Ha a rabbi nem is alapíthatja működését paragrafusokra, mégis szükséges, hogy befolyása a hitközség és iskola ügyeire intézményes biztosítást nyerjen, hogy saját hatáskörét zavaró közbelépések ellenében védelmet találjon, hogy általában jogviszonya a hitközséggel és a hatóságokkal szemben rendezést és tisztázást nyerjen.

A jelenlevők mindegyikének hozzászólásai után, amelyekben szomorú tapasztalatok bőven kerülnek előadásra, az értekezet megbízza dr. Jordán kartársat, hogy az elhangzott észrevételek és óhajok figyelembe vételével dolgozzon ki részletes javaslatot a rabbik jogállásának szabályozására.

5. Elnök bejelenti, hogy rabbik eddig alig, vagy egyáltalán nem részesültek a törvény biztosította államsegélyben, aminek oka egyfelől a rabbikar szervezetlensége, másfelől az egyes kartársak tájékozatlansága. Szükségesnek tartja, hogy együttes eljárással törekedjünk az államsegélyek különböző nemeinek (korpótlék, ruházati segély, havi drágasági pótlék) és egyéb kedvezményeknek (féláru vasúti jegy váltására jogosító igazolvány) elnyerésére.

Az értekezet megbízza dr. Lenke kartársat egy törzskönyv összeállításával, amelynek adatai nyomán a kollektív kérvények elkészítésére és benyújtására az elnökség kéri fel.

6. Elnök utal a succrescentiáról való gondoskodás szükségére. A változott viszonyok következtében az ország területén belül kell a rabbiképzésre módot találni, nehogy a hitközségek alkalmas lelki vezetők nélkül maradjanak. A zsidó tudományosságnak is otthont kell teremteni országunkban.

Dr. Jordán megemlíti, hogy ő a kérdéssel már behatóan foglalkozott s bizonyos értelemben konkrét terve is van annak megoldására, amire nézve már tárgyalásokat is folytatott.

Az értekezet örömmel veszi a bejelentést s felkéri dr. Jordánt, hogy az ügyet tovább készítse elő s dolgozzon ki egy megvalósításra alkalmas tervet.

7. Elnök kifejti, hogy a rabbik továbbképzése az utazás és a könyvek mértéktelen megdrágulása miatt nagyon megnehezült. Több felszólalás kapcsán különböző javaslatok merülnek fel, mire megállapodás történik a következőkben: Minden rabbigyűlésen egy-két tudományos előadás tartassék; módot kell keresni, hogy a kartársak e célból és általában eszmecsereket folytatására gyakrabban találkozhassanak és hogy közöttük a könyv- és folyóiratcsere, valamint a levélváltás sűrűbbé váljon.

8. Elnök rámutat a fájdalmas jelenségre, hogy a zsidó vallási élet mennyire hanyatlóban van a hívek körében. Prédikációk egymagukban nem segíthetnek e bajon. Élénk eszmecsere után a következő megállapodások jönnek létre:

A rabbik családtól családhoz, egyéntől egyénhez való befolyásolás útján igyekezzenek vallási hagyományaink szentül tartására szoktatni a híveket; különösen a családi élet körében előforduló örvendetes és gyászos események okozta emelkedett hangulatot aknázzák ki erre a célra; gondosan ügyeljenek arra, hogy a maguk és családtagjaik példája ebben a tekintetben a szemléltető tanítás eleven erejével hasson.

9. Elnök előadja, hogy iskoláink tanítási nyelve tekintetében a legnagyobb bizonytalanság és nyugtalanság észlelhető. Az alsóbb fokú tanügyi hatóságok egymással ellentétes rendeleteket adnak ki, ami a zavart még csak fokozza. Legutóbb pedig maga a közoktatásügyi minisztérium kolozsvári vezérigazgatósága küldött az itteni iskolához rendeletet, hogy térjen át vagy a román, vagy a héber, illetve jiddis nyelvre. Hangsúlyozza továbbá, hogy a héber nyelvet a jövőben mindenesetre oly mértékben kell tanítanunk, hogy gyermekeink fokozatosan képessé váljanak a biblia és az imakönyv könnyű és gyors megértésére. Erre nézve sikeres eszköznek ígérkezik a hébernek mint élő nyelvnek tanítása. Végül rámutat a kétféle kiejtésben rejlő nehézségre. Elénk diszkusszió után a gyűlés kimondja, hogy ragaszkodik a hitközségeknek a közoktatásügyi vezérigazgatóság által is felhívott 1907. XXVII. t.-c. 18. §-ában foglalt azon jogához, hogy a gyermekeket anyanyelvükön részesíthessék oktatásban, ami mellett természetesen az államnyelvet illető törvényes követelményeknek is teljes mértékben meg fognak felelni. Az egybehívandó országos szervező gyűlést fel fogja kérni, hogy az idézett törvény-cikkkel ellenkező intézkedésekkel szemben jogorvoslást keressen. A héber nyelvet az eddiginél fokozottabb mértékben kívánja taníttatni, még pedig az imaolvasás és bibliafordítás körében askenáz, az előbeszéd keretében szefárd kiejtéssel.

10. Elnök az új helyzetre való újólágos utalással felhívja a gyűlés figyelmét a tanítóképzés kérdésére. Okvetlenül szükségesnek tartja, hogy országrészünk számára a nyelvhasználati viszonyoknak megfelelő tanítóképző-intézet létesüljön. Felemlíti, hogy a Tarbut országos zsidó iskola-egyesület héber pedagógium felállítását tervezi.⁶⁶

A gyűlés határozatilag kimondja, hogy szükségesnek tartja Erdély-Bánát területén az állam és a zsidóság követelményeinek megfelelő tanítók képzéséről való mielőbbi intézményes gondoskodást.

11. Elnök rámutat a hitoktatás eddigi eredménytelenségére és fejtegeti ennek okait. Szavai nyomán élénk megbeszélés fejlődik ki, melynek eredményeképpen megállapítást nyer, hogy szükséges egy egységes hitoktatási tanterv kidolgozása, módszeres utasításokkal együtt; továbbá megfelelő tankönyveket kell íratni, annál inkább, mivel a régiek elfogytak és a legtöbb helyen tankönyv nélkül végzik a hitoktatás amúgy is nehéz munkáját. Tekintve, hogy könyvek nyomása jelenleg

---

66 A zsidó tanítóképzést 1921–1927 között a kolozsvári zsidó középiskola végezte. Az évfolyamonkénti két osztály viszont nem tudott egész Erdély számára elegendő tanítót képezni. A Tarbut gimnázium 1927-es megszűnése után a zsidó tanítóképzés helyzete még kilátástalanabbá vált. Az Erdély-Bánati Zsidó Tanítóegyesület 1937-es gyűlésén a legfontosabb napirendi pontok között a zsidó tanítói kar előregedésének kérdése szerepelt. A második világháború előestéjén az erdélyi zsidó tanítók többsége meghaladta az 50 éves kort. UK 1921. május 26. 112. és 1937. május 13. 106.

nagy költségbe kerül, a pénzügyi megoldás a létesítendő országos hitközségi szervezetre hárul.

Kapcsolatosan dr. Lenke bemutatja a közoktatásügyi minisztérium 68.193 számú rendeletét, mely az eddiginél is kisebb mértékben szabja meg a hittanórák számát és panaszolja, hogy a hitoktatói tiszteletdíj az állami iskolákban aránytalanul csekély.

A gyűlés felkéri az elnökséget, hogy ezen sérelmes állapot orvoslása végett felterjesztéssel forduljon a vezérigazgatósághoz.

12. Népiskoláink helyzete tankönyvek, különösen olvasókönyvek tekintetében felette nehéz lévén, határozatba megy, hogy e kérdésnek megoldása a hitoktatási tankönyvekéhez hasonló módon szorgalmaztassék.

13. Tárgyalás alá kerül új iskolák létesítésének sürgős szüksége. A zsidó szellemű és zsidó tudásban való nevelés szükségessé teszi, hogy lehetőleg minden hitközség, ahol elegendő számban vannak tanköteles gyermekek, tartson fenn népiskolát.

A gyűlés ezt a kérdést is előterjeszteni rendeli az országos szervező gyűlésnek.

14. Elnök kifejti, hogy egész iskolarendszerünknek szükségessé vált átalakítása, a felmerülő pedagógiai és gazdasági kérdések nagy tömege kívánatosá teszi egy olyan országos szerv létesítését, mely ezeket az ügyeket állandó gondoskodásának tárgyává tenné és az elméleti és gyakorlati megoldásra javaslatokat készítené.

A gyűlés kimondja, hogy szükségesnek tartja egy Országos Zsidó Tanügyi Bizottság alakítását a hitközségek, a rabbik és a tanítótság képviselőiből. Az ügyet elő fogja terjeszteni a hitközségek országos szervező gyűlésének.

15. Elnök hivatkozik a hitközségek bemutatott nyilatkozataira, melyekben elvi hozzájárulásukat adják egy országos szervezet létesítéséhez.⁶⁷ Fejtegeti ennek célját és teendőit. A kérdésnek minden oldalról való részletes és kimerítő megvitatása után a gyűlés határozza:

Az ősz folyamán a hitközségek országos szervező gyűlésre hívandók egybe Kolozsvárra, amelynek tagjai a hitközségi elnökök, vagy azok meghatalmazott képviselői, esetleg még más kiküldöttek és hivatalból a rabbik. A gyűlés elé terjesztendő szervezeti tervet kidolgozására megbízást nyernek dr. Eisler, dr. Jordán és dr. Lenke kartársak. Alapelvei a következőkben nyernek megállapítást:

a) az egyes hitközségek autonómiája érintetlenül fennmarad;

b) az Országos Szervezet a Sulchan Aruch, mint a zsidó nép vallásos életének évszázados normatívuma alapján épül föl s ugyancsak az ősi zsidó hagyomány

67 A nyugati szertartású hitközségek erdélyi fedőszervezetét 1922. június 22-én alakították meg Kolozsváron. A szervezet az augusztus 31-i nagyváradi gyűlésen nyert végleges formát Erdély-Bánati Izraelita Hitközségek Szervezete néven. Székhelye Nagyvárad volt és a neológ valamint status-quo ante alapon álló hitközségek csatlakoztak hozzá. Fennállása alatt mind az Erdély-Bánati Izraelita Hitközségek Szervezete, mind az Erdély-Bánati Országos Izraelita Iroda megnevezést használták. Az 1936. február 16-án Bukarest központtal megalakult Nyugati Szerartású és Egységes Zsidó Hitközségek Föderációjához az EBOII is csatlakozott, de megőrizte szervezeti kereteit és autonómiáját. A nyugati szertartású hitközségekhez hasonlóan az erdélyi ortodoxia is külön szervezetbe tömörült Erdélyi Ortodox Izraelita Központi Iroda (1920) néven. Zsidó Naptár az 5696. bibliai és az 1935-36 polgári évre. (szerk. Lax A. Salvator) Kiadja az Erdély-Bánati Országos Izraelita Iroda, Cluj-Oradea, é.n. 37., ÚK 1936. február 23. 45., Erdélyi Magyar Évkönyv 1918-1929... 114.

szellemében annak értelmezésére minden hitközségben az ott illetékes rabbi van hívatva;

c) az eddigi szervezetek (kongresszusi, status-quo ante stb.) a politikai viszonyok változása következtében megszűntnek tekintetnek s helyükben az Országos Szervezet keretén belül kerületek alakítandók, melyekben az egyes hitközségek saját felfogásuknak megfelelően fognak csoportosulni;

d) az Országos Szervezet, mint a hitközségek szerint tagozódott zsidó népnek összefoglaló képviselője, paritásos alapon, vagyis a rabbik és a világi vezetők együttes irányítása alapján alkotandó meg.

16. Az értekezlet foglalkozik a vallási intézmények sok helyütt elhanyagolt állapotával, a metszői szolgálat, a hússzékek, a gabella, a húsvéti liszt stb. ügyével, a szertartási tárgyak és kegyeszerek árusítása körül tapasztalható mértéktelen visszaélésekkel és elhatározza, hogy a vallási intézmények gondozását, fejlesztését és megszilárdítását a szervező gyűlésen a hitközségeknek, konkrét javaslatok kapcsán, különös figyelmébe fogja ajánlani.

17. A kulturális feladatok tárgyalása során megvitatás alá kerülnek az iskolából kikerült ifjúság, különösen a magántisztviselők, a kereskedő és iparos ifjúság, valamint a felnőttek zsidó szellemű irányítása, a zsidó történelem és irodalom széleskörű ismertetése és általában népünknek a közcélok szolgálatára való nevelésének kérdései.

Az értekezlet elhatározza, hogy e kérdéseket későbbi alkalmakkor külön előadói javaslatok alapján fogja a gyakorlati megoldás számára előkészíteni. Már most kimondja, hogy lépések lesznek teendők a zsidó tudomány disciplináit ellátó tanszéknek felállítására a kolozsvári egyetemen. Egyidejűleg kimondja, hogy a kolozsvári zsidó Mensa Academica⁶⁸ fenntartása országos közcél és támogatása a hitközségek elsőrendű feladata.

18. A jótékonyági intézmények jelen állapotának, rendszerének és szellemének bírálata során különböző javaslatok merülnek föl. Határozattá vált egyelőre, hogy a vándorkéregetést országosan kell rendezni, a jótékonyági rendszerek ismertetésére tanfolyamot kell tartani és a helyi célú emberbaráti egyesületek mellett országos intézmények létesítését is kell szorgalmazni.

19. Elnök kifejti, hogy népünk és vallásunk érdekében eredményes munkát csak úgy végezhetünk, ha a magunk kicsiny erejét belekapcsoljuk az egyetemes zsidóságot mozgató erő nagy gépezetébe. Ennek módja, hogy először összeköttetésbe lépünk mint rabbi egyesület a Románia területén már létező vagy még létesítendő országgrészi rabbi egyesületekkel, másodsor mint hitközségek szervezete kapcsolatot keresünk Románia egyéb hasonló alakulataival és végül érintkezést keresünk a megfelelő világszervezetekkel.

Az előadottakhoz képest a gyűlés szükségesnek ítéli az óromániai rabbi egyesülettel és az ottani Hitközségek Szövetségével való kooperálást, helyesli a

---

68 Egyetemi Mensa. A szegényebb sorú zsidó diákok étkeztetését látta el.

Rabbik Világszövetségének tervezett létesítését, kívánatosnak tartja a Bené Brit zsidó humanitárius világszövetség Erdély-bánáti páholyának megalakítását és felkéri elnököt, hogy lépjen érintkezésbe dr. Niemirover bukaresti, dr. Rosenfeld csernovici és Zirelsohn kisinyovi főrabbikkal.

20. Palesztina fölépítése a zsidó nép egy részének befogadására olyan ügy lévén, amely minden egyes zsidónak szívbeli ügye, annak szolgálatából semmiféle zsidó alakulat, politikai felfogására való tekintet nélkül, ki nem vonhatja magát.

A gyűlés ezért kimondja, hogy a Keren Hajjesod munkájában az egyesület egész erejével részt kíván venni és annak országos szervezetében képviseltetni fogja magát.

21. Elnök utalással egyrészt a kartársaktól majdnem kivétel nélkül beérkezett és bemutatott csatlakozási nyilatkozatokra, másrészt az értekezlet folyamán kialakult véleményekre és hozott határozatokra, amelyeknek foganatosítása egy állandó rabbiszervezet létesítését eleve feltételezi és múlhatatlanul szükségessé teszi, kérdést intéz a jelenlevőkhöz, hogy kívánják-e az *Erdély-Bánáti Rabbiegyesület* megalakítását, igen, vagy nem?

Az értekezlet tagjai, mint alakuló közgyűlés, egyhangúlag kimondják, hogy az Erdély-Bánáti Rabbiegyesületet ezennel megalakultnak tekintik.

Elnök a határozatot ilyen értelemben enuniciálván, bemutatja az egyesületi alapszabályok vázlatos tervezetét.

A közgyűlés a tervezetet elfogadja s annak részletes kidolgozásával megbízza dr. Eisler, dr. Jordán és dr. Singer kartársakból álló bizottságot.

Tekintettel a megjelentek csekély számára, a közgyűlés úgy határoz, hogy a tisztikart a legközelebbi közgyűlésig ideiglenesen választja meg, még pedig dr. Lővy indítványa szerint a következőképpen: Elnök dr. Eisler Mátyás, jegyzők dr. Lővy Ferenc és dr. Vágvölgyi Lajos, pénztáros dr. Lenke Manó, ellenőr Stern Adolf.

22. Dr. Jordán köszönetet mond elnöknek a gyűlés előkészítéséért és vezetéséért és emelkedett szavakban Isten áldását kéri az értekezlet munkájára, valamint az Egyesület kifejtendő működésére.

Elnök megköszöni a kartársaknak, hogy időt, fáradságot és költséget nem kimélve megjelentek és egyhuzamban másfél napig annyi odaadással dolgoztak. Hálásan emlékezik dr. Lenke és dr. Lővy kartársaknak az előkészítés körül kifejtett munkájáról. Köszönetet mond a kolozsvári hitközség elöljáróságának a tanácskozó helyiség átengedéséért és déli 12 órakor az ülést berekeszti.

Dr. Eisler Mátyás s. k., id. elnök.

Dr. Lővy Ferenc s. k., id. jegyző

Dr. Vágvölgyi Lajos s. k., id. jegyző

Hitelesítjük: Dr. Jordán Sándor s. k., Stern Adolf s. k.

Az erdélyi-bánáti rabbik országos értekezletének és a vele kapcsolatos rabbiegyesületi alakuló közgyűlésnek jegyzőkönyve. Kiadja az Erdély-Bánáti Rabbiegyesület, Cluj-Kolozsvár, 1921. 3-13.

13.

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség felhívása a helyi csoportokhoz és a csatlakozott hitközségekhez az Erdélyi Zsidó Néppárt helyi szervezeteinek megalakítására

1922. február 2., Kolozsvár

Valamennyi helyi csoporthoz és csatlakozott hitközséghez!

Szövetségünk központi Nagy Intéző Bizottsága 1922. évi. február hó 1-én tartott ülésén egyhangúan kimondta annak szükségességét, hogy Erdély, Bánát, Máramaros és Körösvidék zsidó lakossága egy önálló politikai pártban tömörülten, egy központi pártvezetőségnek egységes irányítása alatt vegyen részt az 1922. évi március hó elején kiírt parlamenti választásokon.

Kolozsvárt az a kísérlet, hogy a Szövetségünk kötelékébe nem tartozó, egyes zsidó társadalmi tényezők egy ilyen zsidó politikai párt megalakításában Szövetségünk tagjaival karöltve részt vegyenek, eredménnyel járt és nem lehet kétséges, hogy ez lehetséges lesz ott is, ahol Szövetségünk még nem jutott oda fejlődésében, hogy a zsidóság zömét magában foglalja.

Önök e napokban felhívást fognak kapni az Erdélyi Zsidó Néppárt központi előkészítő bizottságától, hogy e pártnak helyi szervezetét – lehetőleg az esetleg a szövetség kötelékébe nem tartozó zsidó társadalmi tényezők bevonásával és ezekkel egyetértőleg – megalakítsák, annak vezetőségét megválasszák, és azt utasítsák, hogy a párt országos szervezetének megalakítása, részletes programjának megállapítása és központi vezetőségének megválasztása végett Kolozsvárt e hó közepén tartandó nagygyűlésen megfelelő számú kiküldötttel képviseltesse magát.

A most említett nagygyűlésen megválasztandó központi pártvezetőség lesz hivatott, hogy a pártnak a küszöbön levő parlamenti választásokban való részvételét egységesen irányítsa.⁶⁹

Szövetségünk központi Nagy Intéző Bizottsága elvárja az összes helyi csoportoktól és csatlakozott hitközségektől, valamint minden egyes szövetségi tagtól, hogy az Erdélyi Zsidó Néppárt megszervezésében legjobb erejének latbavetésével fog közre működni.

A párt programjának lényege: A nagyromániai zsidóságnak önálló népkisebbségül való elismerése és felruházása mindazon jogokkal, melyek a népkisebbséget egy demokratikus államban a mai kor eszméi szerint megilletik.

Szövetségünk életkérdése, hogy azon zászló alatt, melyre e program van felírva, Erdély, Bánát, Máramaros és Körösvidék zsidósága a hatalom részéről számba veendő, külön politikai faktor gyanánt, egységesen lépjen fel a mostani választá-

---

69 A párt a választásokat megelőzően visszalépett a megmérettetéstől. ÚK 1922. február 22. 41.

sokon. Ennek elmulasztása igen hátrányosan hatna vissza Szövetségünk fejlődésére, sőt oda vezethetne, hogy kérdéssé válnék Szövetségünk létjogosultsága.

Okvetlenül életjelt kell adnunk magunkról és be kell bizonyítanunk, hogy öntudatos nemzeti politika folytatására képesek vagyunk.

Részesítsék hát az Erdélyi Zsidó Néppárt központi előkészítő bizottságának önökhöz intézendő felhívását a megérdemelt figyelemben és kövessék azt.

A választásokon tanúsítandó magatartásukat az Erdélyi Zsidó Néppártnak megválasztandó központi vezetősége fogja majd megszabni.

Cioni üdvözlettel: Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség elnöksége.

M. i.: Hassunk oda, hogy minden zsidó polgár február 8-ig kérje a választói névjegyzékbe való felvételét.

AF CER, VI. fond, 307. dosszié, 1-2. (gépelt eredeti, pecséttel, aláírások nélkül)

14.

Ma alakul meg az erdélyi zsidó néppárt

1922. február 14., Kolozsvár

Az Erdélyi Zsidó Néppárt rendeltetése az, hogy Erdély, Bánát, Máramaros és Körösvidék zsidó polgárait a Nagyrománia közéletében való részvételre olyan alapon egyesítse, mely egyfelől népi öntudatának megfelelő, másfelől a hamisíthatatlan demokrácia irányelveivel összhangban áll.

Ezt az alapot a következő program szolgáltatja, melynek megvalósításáért az Erdélyi Zsidó Néppárt küzdeni kíván:

A népkisebbségek általános követelései:

1. Az állampolgárság új törvénnyel akként szabályozandó, hogy egyrészt mindazok, akik a világháború befejezésének időpontjában Nagyrománia területén állandó lakhellyel bírtak és a törvény életbe lépéséig más állam polgárságát nem optáltak, minden formalitás mellőzésével teljes jogú román állampolgároknak tekintessenek, másrészt a törvény életbelépésétől kezdve a román állampolgárság megszerzése – faji és vallási különbségre való tekintet nélkül – mindenkire nézve ugyanazon feltételekhez legyen kötve.

2. Az új alkotmányban is ünnepélyesen kifejezésre jutó sarkalatos rendelkezéssel biztosítandó, hogy minden államhatalmi funkció gyakorlásában mindenkor az állampolgárokkal való elbánás egyenlőségének és – az egyénenkénti elbírálásnál – a szerzett jogok tiszteletben tartásának elvei érvényesüljenek.

3. Az új alkotmányban elismerendő a Nagyromániában élő etnikai kisebbségeknek, –beleértve a zsidó polgárok összességét is – közjogi személyisége és ennek attribútumai oly alaptörvényekkel biztosítandók számukra, melyek által az állami egység sérthetetlenlensége mellett intézményesen felruháztatnak az 1918. évi december hó 1-én, Gyulafehérváron megtartott román nemzetgyűlés által hozott és az ország törvényei közé is már beiktatott határozatokban megígért jogokkal.⁷⁰

Ehhez képest:

a) a hovatarozás tekintetében az egyéni szabad elhatározásnak figyelembe vétele mellett, –községi, megyei és országgrési tagozódást magukban foglaló, országos nemzeti kataszterek létesítendők s így zsidó kataszter is állítandó fel.

b) oly választási törvény alkotandó, mely az általános, egyenlő, titkos és nemzeti kataszterenként gyakorlandó választójog életbeléptetésével az etnikai kisebbsége-

70 A Gyulafehérvári Határozatok III. cikkelyének 1–2. pontjai a következőket tartalmazzák: „1. Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot. 2. Egyenlő jog és teljes autonóm felekezeti szabadság az állam összes felekezetei számára.” A határozatokat a Román Királyság szöveg szerint nem iktatta törvénybe. Nagy: A kisebbségek alkotmányjogi helyzete... 17. és 209.

ket az országos törvényhozó testületekben, valamint megyei és községi önkormányzati szervezetekben lélekszámuknak megfelelő aránylagos képviselőhöz juttatja, és amely a választások szabadságát leghatékonyabban biztosítja,

c) a nemzeti kataszterek alapján az etnikai kisebbségeknek országos, megyei és községi tartózkodást magukban foglaló, oly országos szervezetei alkotandók meg, melyek alkalmasak arra, hogy az államhatalomból rájuk átruházott hatáskörnél fogva települési viszonyaikhoz mért, tágabb vagy szűkebb körű nemzeti önkormányzat alanyai legyenek, és amelyek ilyen – csupán az állami egységnek és az állam román jellegének érinthetlensége által korlátozott önkormányzat gyakorlására képesekké tételnek.

Minisztériumot a kisebbségeknek:

d) az ország kormánya és az etnikai kisebbségeknek országos nemzeti szervezete közötti, állandó összeköttetés fenntartása végett az állami költségvetés terhére a kisebbségi ügyeknek minisztériuma és ezen belül minden etnikai kisebbségnek egy államtitkársága létesítendő, továbbá a belügyi, a vallásügyi és közoktatásügyi minisztériumokban minden etnikai kisebbség részére egy-egy külön ügyosztály állítandó fel és ezen állami hivataloknak fontosabb állásai az érdekelt etnikai kisebbségeknek országos nemzeti szervezeteivel egyetértőleg oly egyénekké töltendő be, akik az illető kisebbségek nemzeti kataszterében foglaltatnak,

e) törvény alkotandó, melynél fogva évenként azon arányban, miként az az állami költségvetésben az állami elemi és középiskolák létesítésére és fenntartására fordított összeg az egész állami költségvetés főösszegéhez viszonylik – a kormány az etnikai kisebbségek nemzeti katasztereiben fölvevett polgárok által fizetett adókból alakuló állami bevételnek megfelelő hányadait – iskolai célokra és az e célokra való felhasználása mellett – az illető kisebbségek országos nemzeti szervezeteinek tartozik rendelkezésére bocsátani.

A zsidóság speciális követelése:

4. A zsidó polgárok részére a haza védelmében való részvétel feltétlen kötelezettségnek minden irányban érintetlenül maradása mellett – az összes életviszonyokban az a lehetőség biztosítandó, hogy szombaton és vallásuk egyéb ünnepein munkaszünetet tartsanak és vallásuk egyéb előírásaihoz alkalmazkodjanak, e szempontból a szombaton munkaszünetet tartó zsidó polgárok a vasárnapi kötelező munkaszünet alól fölmentendők.

5. A rabbik részére a többi hitfelekezetek lelkészeivel minden tekintetben egyenlő jogállás biztosítandó.

6. A gazdasági élet irányítását, a népjólét emelését célzó, minden általános törvény és rendelet megalkotásánál a zsidó etnikai kisebbségnek jelenlegi társadalmi struktúrája is figyelembe veendő és annak szem előtt tartásával e kisebbség egyes osztályai az elnyomorodás veszélyétől megóvandók.

7. A zsidó szervezeteknek ama törekvései, melyek tagjai jelenlegi társadalmi struktúrájának a szisztematikus fejlesztés eszközeivel egészségesebbé való alakítására irányulnak, úgyszintén e szervezeteknek egyéb, az állam érdekével nem ellentétes népjóléti akciói, állami támogatásban részesítendőek.

8. A kormányzat összes ágában minden intézkedésnél az Erdélyt, Bánátot, Máramarost és Körösvidéket magában foglaló országrésznek a történelmi fejlődésben alapuló individualitása irányadó szempont gyanánt veendő figyelembe. Elhamarkodott kísérletekkel való erőltetés helyett Nagyrománia egységesítése mindenütt az érdekelt országrészeknek régebbi lakosai közül választandó és azok különleges viszonyait alaposan ismerő, szakértők közreműködésével, megfontoltan és fokozatosan viendő keresztül.

9. A közigazgatási és igazságügyi törvényrendszerek egységesítése megfelelő átmeneti időszakok közbeiktatásával és egyes törvények hatályának új területekre való egyszerű kiterjesztése helyett az összes törvényrendszerek előnyeit értékesítő és hátrányait kiküszöbölő, új törvények hozatala által valósítandó meg.

10. A köztisztviselők szolgálati pragmatikája kodifikálandó. A bírói függetlenség nyugat-európai mintára való szabályozás útján intézményesen biztosítandó. Közigazgatási bíróság és hatásköri bíróság állítandók fel.

11. A kormányzat tisztasága egyfelől a köztisztviselőknek megfelelő szelekciója és fizetésüknek megfelelő rendezése, másfelől a korrupció kíméletlen üldözése által hatékonyan biztosítandó.

Erdélyi bajok:

12. A felfüggesztett megyei és községi önkormányzat sürgősen visszaállítandó és a jövőben a korszerű igényeknek megfelelő reformokkal fenntartandó.

13. Az agrárreform végrehajtásának a zsidó polgárok jogos igényei, különösen a rokkant katonákéi, kellő figyelemben részesítendőek.

14. Az alkotmányos állampolgári szabadságjogok tekintetében fennálló kivételes állapotok, ún. a költözködés, a lakás, a gyülekezés, a sajtó, a mezőgazdasági és ipari termelés, a kereskedelem szabadságát és egyéb szabadságjogokat korlátozó intézkedések a legsürgősebben hatályon kívül helyezendőek.

15. A nagyobb városokban uralkodó lakásínség problémájának megoldására a kormány és a városi hatóságok részéről, az illető városok egész társadalmának egyenlő mértékben való igénybevételére alapított építési akciók teendőek a legsürgősebben folyamatba.

A kereskedelem szabadságáért:

16. Nagyrománia közigazdasági helyzetének megjavítása végett mindenekelőtt a legnagyobb erőmegfeszítés teendő és a legmesszebbmenő áldozatok hozandók annak érdekében, hogy az ország közlekedési eszközei nyugat-európai színvonalra emeltessenek. Ezen felül a hazai ipar fejlesztéséről a jelenleginél modernebb, új törvény alkotandó. A kereskedelmi és ipari vállalatokra vonatkozó intézkedéseknél

mindennemű hazai tőke, bármily nemzetiségű polgároké legyen is, teljesen egyenlő megítélésben részesítendő; az export és import akként szabályozandó, hogy a szállítás lehetősége mindenki részére egyforma feltételektől függjön és mindennemű visszaélés eleve kizárt legyen.

17. A munkásvédelem nyugat-európai módon szabályozandó. A munkásszervezetek szabadsága és a munkásjóléti intézmények önkormányzata hatékonyan biztosítandók. Törvény alkotandó a munkanélküliek biztosításáról. A munka és a tőke közötti küzdelemben az állam pártatlansága mindenkor megőrizendő.

Az adótörvény:

18. Az új adótörvények revízió alá veendőek olyan irányban, hogy az adómentes létminimum emeltessék és az elsőrendű közszükségleti cikkeknek fogyasztási adója eltöröltessék. Általában az a törekvés teendő az állam pénzügyi politikájának vezérelvéül, hogy a fogyasztási adónemek fokozatosan kiküszöböltesse és lehetőleg csak egyenes adók szolgáljanak az állami bevételek forrásául.

19. A hadi szolgáltatásokból eredő igények kielégítésére, a hadi és forradalmi károk megtérítésére, az osztrák és magyar hadikölcsön kötvények beváltására kiváló gond fordítandó és e tekintetben a szükséges intézkedések mielőbb megteendőek.

20. Sürgősen törvény alkotandó a segélyezésre szoruló hadirokkantak, a hadiözvegyek és hadiárvaik gondozásáról és minden rendelkezésre álló eszköz igénybe veendő, hogy a még Oroszországban sýnylódó erdélyi hadifoglyok utolsó csoportja is hazatérhessen szülőföldjére.

Ez a program, melynek megvalósításáért az Erdélyi Zsidó Néppárt a politikai arénára lép. A jelszavak, melyek alatt küzdeni akar: Hűség a román állameszme iránt. – Zsidó népi egység: testvériség a román nemzettel és a többi népkisebbségekkel! Munka és emberi haladás!

Új Kelet, 1922. február 14. 34.

15.

Schütz Henrik, az aradi zsidó hitközség alelnökének körlevele

[az erdélyi hitközségekhez egy közös szervezet
megalakításának érdekében]
1922. április 30., Arad

Tekintetes Elnökség!

A főt. Dr. Eisler Mátyás főrabbi úr kezdeményezésére első ízben f. évi március hó 27-re, majd másodízben f. hó 24-re Kolozsvárra egybehívott országos szervező gyűlés, melyre az Erdély-Bánáti nem ortodox hitközségek kaptak meghívót, nem volt megtartható, mert a hitközségek nem jelentkeztek kellő számban.

Abból indulok ki, hogy a szervezkedés szükségességéről az összes hitközségek és azok vezetőségei meg vannak győződve és az eddigi munkálatokkal szemben tapasztalt idegenkedés talán oly előttem egyelőre ismeretlen okokra vezethető vissza, melyek kölcsönös megbeszélés esetén orvosolhatók volnának.

Mint hogy ez a meggyőződés, és mint hogy a szervezkedés szükségességéről meglévén győződve, annak végleges elejtését hibának tartanám, mint hogy több oldalról fel lettem szólítva arra, hogy vegyem kezembe az ügyet és hívjam meg a hitközségeket értekezletre Aradra, ezért azon kérdést bátorkodom intézni a tek. Elnökséghez, hogy azon esetben, ha a hozzám intézett felszólításoknak engedve, az Erdély-Bánát területén lévő nem ortodox hitközségek főabbijait és elnökeit Aradra értekezletre hívnám össze, számíthatnék-e arra, hogy a főrabbi és elnök urak meghívásomat elfogadva, az értekezleten meg is fognak jelenni.

Az értekezlet tárgya volna a szervezkedés útjában netán álló gátló körülmények elhárításának, valamint a szervezkedés módozatainak megbeszélése.

Nagyon kérem a tek. Elnökséget, hogy b. válaszát az aradi zsidó hitközség címére lehetőleg 8 napon belül elküldeni szíveskedjék.

Arad, 1922. április hó 30.

Hittestvéri üdvözlettel

[Schütz Henrik] az aradi zsidó hitközség ügyvezető alelnöke. sk.

Aradi Hitközség Levéltára, 78. dosszié, 50.

16. Az első ratifikálási ünnep Erdélyben

(Részlet)

1922. augusztus 6., Máramarossziget

A sanremói határozat ratifikálását nagy és méltó keretekben a csatolt részek zsidósága közül elsőnek Máramarossziget zsidói ünnepelték az elmúlt vasárnap.⁷¹

Szokatlanul brutálisan dolgozott az ünnep ellen a szigeti ortodox hitközség rabbija, Chajim Cvi Teitelbaum vezetése alatt ez a klikk, amely minden zsidó haladás kerékkötője.⁷² Előbb a termet szerették volna elgáncsolni, de a hatóságok nem állottak kötélnek, és amikor a kultúrpalotát mégis átengedték az ünnepség céljaira, Teitelbaumék a terror más fajtaival próbálkoztak. Glasner Móse főrabbi nemes és tiszteletreméltó személyét becsmérő plakátokat nyomattak, röpcédulákat osztogattak, verekedéseket produkáltak. Rottenberg Józsefet tetteleg inzultálták, Eckstein Emmanuel rabbi háza előtt éjnek idején tüntettek. Mit sem használt. A plakátokat letépték az emberek, vagy gúnyos megjegyzéseket írtak melléje. Chajim Cvi Teitelbaum aláírása mellé valaki ötletesen a Cvit „Cvue”-ra transzformálta: *Teitelbaum a kétszínű*. A tehetetlen düh nem tudott rontani a szigeti zsidóság lelkéből fakadt ünnepségen. Vasárnap délelőtt kék és fehér színekben pompázott a város. Feketébe öltözött tömegek hullámszórtak a főtéren és a Korona szálló homlokzatán, ahol Glasner Móse és a Zsidó Nemzeti Szövetség küldöttje, dr. Klein Miksa megszállottak, két román trikolor között zsidó színeket lobogtatott a szél.

A tér közepén zsidó zenekarok népdalokat és régi zsidó nótákat húztak, és amikor a Zsidó Nemzeti Szövetség delegátusainak autója befutott a város főterére, „hedád” és „jehi” kiáltások törtek föl öregek és ifjak ajkairól. A téren külön csoportban állottak az aknaszlatinán átjött ruszinszkoói zsidó ifjak, akiket erre az alkalomra, útlevel nélkül, helyhatósági láttamozással engedtek át a határon. Kék-fehér díszítés között mindenfelé, ברוכים הבאים [hagyományos zsidó üdvözlési forma: *Áldás az érkezőkre* jelentéssel. G. A.] felírások.

A fogadtatás

A főrabbi autója délelőtt fél tizenegy órakor futott a városba. A város határán hintókon Kahan Natan Samu, a szefárd hitközség alelnöke és dr. Blank Illés vezetésével harminctagú küldöttség várta a kolozsváriakat, akik a deputáció néhány vezetőjét a gépkocsiba invitálva, folytatták útjukat a város felé.

---

71 Az 1920. április 18–26. között Sanremóban tartott konferencián dőlt el Törökország és Palesztina világháborút követő sorsa. Április 24-én a konferencia arról döntött, hogy a Törökországgal kötendő békeegyezménybe belefoglalják a Balfour-deklarációt és Palesztinát brit mandátum alá helyezik. Laqueur: *A History of Zionism...* 178–205.

72 *Cvi Teitelbaum* (1880–1926) rabbi a közép-európai haszidizmus legismertebb alakjai közé tartozott. 1904-től állt a máramarosszigeti ortodox hitközség élén. Híres volt cionizmus ellenességéről, de a besztercei ortodox hitközségi szervezettel is konfliktusban állott. Nagyhirű jesivát működtetett.

A Korona szállodában, a Glasner Móse számára fenntartott tágas szobában már rajzott akkor a deputációk sokasága. Egyletek, zsidó csoportok, a város tizenötezer zsidó lélekből álló zsidó lakosságának minden számottevő alakulata elküldte reprezentánsait, hogy köszöntse Glasnert és dr. Klein Miksát és rajtuk át a Zsidó Nemzeti Szövetséget.⁷³ Az elsők között volt Stern Fischel, a máramarosszigeti ortodox, tehát Ch. C. Teitelbaum hitközségének érdemes elnöke, aki tüntető szándék nélkül, zsidó szíve által vezetettve meleg szavakkal hódolt a Mesternek.

A Kultúrpalotában

A mitinget délután öt órakor tartották meg a kultúrpalotában. Herzl Tivadar képe kék-fehér keretben a szónoki pódium fölött. A tágas dísztermet félkörben átfogó karzat roskadásig tele hölgyközönséggel, a teremben ember ember hátán. Férfiak, ifjak sokasága. Amikor Glasner Móse főrabbi fehér tiszteletreméltó alakja feltűnt a teremben, szinte megrengtek a falak:

Jechi adonenu! Jechi morenu! Hedad! Hedad!

Fölharsant a cionista zenekar hegedűiből a Hatikva dallama, mindenki fölállott, mindenki énekelte a zsidó himnuszt. A vendégek padján megjelentek a helyőrség képviselője mellett Hodor Viktor alispán, Continera rendőrprefektus, Dr. Danzig Samu, a szefárd hitközség főrabbija és a két hitközség képviselőjében Stern Fischel és Kahan N. Sámuel elnökök.

A népgyűlést Dr. Fried Ábrahám,⁷⁴ a Máramarosi Zsidó Nemzeti Szövetség direktóriumának egyik tagja nyitotta meg lendületes héber nyelvű beszéddel.

–Salom larachov v'lakarov. – Üdv a távolban élőknek és az itt lévőknek! Kétezer éve, hogy tiportak bennünket, hogy gázoltak rajtunk, kétezer év hontalansága után íme hazugságban marasztaltattak mindazok, akik a geulába vetett reményünket gúny tárgyává tették. A nemzetek belátásáról hirdetett prófécia valósággá lett, rajtunk most már a sor, hogy országunkra méltók legyünk.

Köszöntötte a kolozsvári gáont,⁷⁵ aki mint Rabbi Akiba,⁷⁶ egyik kezében a tóra fáklyáját, a másikkban a zsidóság harci fegyvereit tartja. Majd román nyelven üdvözölte a hatóságok képviselőit, azután a szót Dr. Heller Jakab vette át, hogy a mandátum ratifikálásának jelentőségét ismertesse.

–Néhány nappal ezelőtt a „Tiseo Beav” napját ültük, a nagy mártíromság emlékezetét, a zsidó nép hontalanságának kezdetét. Ez a hontalanság egyúttal világosságot jelentett, mert a tudás és a hit világossága áradt a világra.⁷⁷ A zsidó

---

73 Túlzott számadat. 1922-ben mintegy 11–12 ezer zsidó lakosa volt Máramarosszigetnek. Lásd. 1. sz. melléklet

74 Fried Ábrahám (sz. 1889) jogász, máramarosi cionista vezető.

75 Gáon – Az ókorban a törvényhozás legfőbb emberei. Itt tudós értelemben használja a szöveg és Glasner Mózes kolozsvári ortodox főrabbi utal.

76 Rabbi Akibát (Akiba ben Jozsef) a zsidóság egyik legnagyobb tanítójának tekintik Mózes és Hillel mellett. Az i. sz. I–II. században élt. „A bibliai tudományok, a tanítás és a tanulás megszervezője”, híres írásmagyarázó. Hadriánusz császár ideje alatt ő volt a zsidó szabadságharc szellemi vezetője. Életről számos feljegyzés került be a Talmudba. Zsidó Lexikon... 19–20.

77 Áv hónap 9-e. Bójtnap Jeruzsálem kétszeri pusztulásának emlékére.

nép nem lelkesedéssel, hanem a visszaemlékezés szelíd örömeivel ünnepli örömeit. Elveszítettük földünket, megfosztottak a rögtől, megalázták önérzetünket, elvitázták népi életünk jogosságát: a zsidó név szégyenletes lett. De a hosszú, sivár múltban mindig voltak olyanok, akik hittek a zsidó nép feltámadásában. Minden kor csak más formában látta ezt az ideát, az egyik a felvilágosodottságban, a másik az asszimilációban. Egy lánglelkű és lángszívű emberben azután megvalósult a zsidó remény: vissza az ősi hazába! – Hirdette Herzl Tivadar. Hódoljunk emlékének. Ne feledjük Chaim Weizmann⁷⁸ és Nachum Szokolov⁷⁹ érdemeit sem, és amikor Istennek hálát adunk, hogy nemzeti mozgalmunknak ezt a két nagyszerű fiát küldte, akkor lobogtassuk meg a tisztelet és nagybecsülés és a kitéphetetlen szeretet zászlaját Balfour előtt is. (A nagygyűlés tagjai felállnak, percekig tapsolnak és heddad Balfour-t kiáltanak.) Megmutatjuk a világ előtt, hogy konstruktívak leszünk és hogy ezt az építő erőnket az emberiség üdvére fogjuk használni. Nem kész országot kaptunk, de a mi munkánk Palesztinából bőséges és áldást hozó földet fog teremteni. Pinszkerrel mondom, ne fogadjunk el semmilyen ajándékot, az emancipáció ajándékát sem, mert nekünk önmagunknak kell magunkat emancipálni.⁸⁰ A népeknek, amelyek között élünk, csak akkor leszünk igazi testvérei, ha önmagunkat szabadítottuk föl.

Csoda és valóság

A hatásos beszéd után Glasner Móse főrabbi emelkedett szólásra. Szünni nem akaró taps, heddad-kiáltások lecsillapulta után néhány héber mondatban megköszöni a nagy megtiszteltetést, amely nem neki, hanem a nagy ügynek szól.

– Első alkalom – úgymond –, hogy a ratifikálás óta nyilvánosan felepszolal. Fájdalom, Clujban a zsidóság hadiállapotban van, önök tudják, milyen esetből és miért gyűlölködnek most egymásra a testvérek. „Nachmu, nachmu ami – vigasztaljátok népemet” – mondtunk a prófétával az elmúlt szombat haftorájában. Az írás a jövőről beszél, nem a múlttól. Mindig is vigaszra szorult a zsidó nép, mindig is ébreszteni kellett benne az elvesztés tudatát. A széderrel, a szentéletű ember éjféli imájával, ezekkel visszagondoltunk a nagy veszteségre és így alakult ki bennünk az ország visszahódításának csodák útján való álomreménye. Hogy sasszárnyakon visznek majd Erec Jiszraelbe bennünket és a csodák más varázslatos útjain. Ám akik leszállnak a csodák világából, a realitások színterére, akik a nép reményét valóra akarják váltani, igaz erőket vehettek csak igénybe és nem a fantázia virágos tűnő kertjéhez folyamodtak. Nem huszonöt év óta törekedünk a zsidó nép Erec Jiszraelbe való vissza telepítésére komoly gazdasági és politikai eszközökkel, az a gondolat sokkal korábbi, körülbelül hetven esztendő, amikor rabbenu Sámuel Mohilover bontotta ki a hazatérés eszméje

---

78 *Chaim Weizmann* (1874–1952) Izrael állam első elnöke. 1920–1931 és 1935–1946 között a Cionista Világszervezet elnöke.

79 *Nachum Szokolov* (1861–1936) lengyel zsidó újságíró, cionista vezető. Az első világháború kitörése után Angliába költözik. 1931–1935 között a Cionista Világszervezet elnöke.

80 *Leo Pinsker* (1821–1891) orvos, oroszországi cionista ideológus és vezető.

zászlaját.⁸¹ Vele együtt több gáon dolgozott a gondolat terjesztésén. Tudták, hogy a valóság azt követeli, hogy a nép maga vegye a kezdeményezést a kezébe, maga fáradozzék azon, hogy visszajuthasson az országba, amelyből elűzetett. Fájdalmas, hogy ma is még eretnekké kiáltják ki némely papok azokat, akik így gondolkodnak. Ha Maimonidest olvasták volna a próféta jóslásáról, tudhatnák, hogy az oroszlán és a bárány együttélése allegóriája a népek egymás mellett való békés együttélésének.

De ők nem akarnak látni. Nem veszik tudomásul az utolsó évek nagy zsidó eseményeit, a népi megmozdulást, a munkára való szervezkedést, nem látják, nem akarják látni, hogy zsidó kötörök és kapafogók Erec Jiszrael több pontját miként változtatták át sivatagból Édenné. Nem látták és azt állítják, hogy Isten nem szerzett erről tudomást (Derülség).

Erec Jiszrael földjén igaz pompájában fog virulni a vallási és mindazon erkölcs, amely az egyszerű, dolgos nép számára példaként világitani. Nem akarunk Párizst és Londont csinálni Jeruzsálemből, hanem igenis a zsidó egyszerűség és fennköltség ragyogó városát, a vallás és a Tóra szent helyét.

A főrabbi azután kitért zsidó ellenfeleink rágalmaira. Felsőbb helyen azzal állnak elő, hogy hazafiatlanok vagyunk. [...]

Klein Miksa dr. tolmácsolta az Erdélyi Nemzeti Szövetség üdvözlését.

- Történelmünk kétezer év óta a mártíromság története. Elérkezett az idő, hogy a népek jóvátégység hibájukat. 1917. november másodika a nagy nap, Balfour ígéretének napja, 1922. július huszonnegyedike pedig, a teljesülés dátuma. Íme, felvirradt a kor, amikor kiélhetjük teljes nemzeti életünket, amikor nem mint a beszercei iroda (Le vele! abzug! – kiáltások) mondhatjuk, hogy nép vagyunk, nem csak vallás.⁸² Kérdezik, lehetünk-e külön nemzet, amikor nem beszéljük ezt a nyelvet. Földi nyelv és nemzeti ideál, ami egy népcsoportot nemzetté tesz. Hát igen, mi ezt mondhatjuk magunkról. Nyelvünk van, amelyet évszázados környezetünk miatt nem beszélünk, de itt a románság példája, amely szintén így volt vele és íme, most senki nem mondaná arra, aki valamikor restelt még románul beszélni, hogy nem a nemzet fia. Földünk és nagy, világot átfogó ideáljaink vannak. Vezéreink vannak a legtisztéletreméltóbb, legnemesebb fajtából. a mieink közül szentéletű főpapunk, Glasner Móse (a közönség percekig állva ünnepli a főrabbit), aki agg kora ellenére, fáradságot nem kímélve dolgozik ideálunkért. Egyike volt az önállóan gondolkodóknak, akik rájöttek, hogy foglalkozásuk mellett hivatásuk is van. [...]

A háború óta a mandátum az első pozitívum, abban a világrengetésben, amely eddig nem talált nyugvópontot. Áldozatkészség van most már a helyén, nem üres lelkesedés.

---

81 *Samuel Mohilever* (1824–1898), a vallásos cionizmus egyik megalapítója, oroszországi rabbi.

82 Az ortodox hitközségek beszercei fedőszervezetére, az Ortodox Központi Irodára utal.

Üdvözlések és fáklyászene

A nagy tetszéssel és tapssal fogadott beszéd után dr. Blank Illés a népgyűlés elé terjesztette határozati javaslatát, amelyben a gyűlés hálás szívvvel mond köszönetet a népszövetségnek és az abban résztvevő minden egyes népnek és államnak, különösen Romániának és Angliának, kiváló államférfijának, Balfournak, továbbá a cionista világszervezet vezetőségének, Weismannak és Szokolovnak, a hazai testületek között pedig az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetségnek és elnökének, dr. Fischer Tivadarnak.

Ezután Hodor Viktor alispán megköszönte az üdvözlést és afölött érzett örömeinek adott kifejezést, hogy a zsidóság, íme, saját nemzeti eszméjét kiküzdte. A románság nevében is üdvözli a zsidóságot nagy történelmi napján.

Két Bialik-vers,⁸³ amit Folti színész szavalt és Giszkalay János *Esküjének* eléneklése után a népgyűlés nyolc óra felé szétoszlott.

Este a Máramarosi Zsidó Nemzeti Szövetség házából bandériumos, fáklyás menet vonult Glasner főrabbi szállója elé. Zeneszó és rakéták fénye mellett öt-hatezer ember élén jött a fiatalság. Lichtenstein Hillel kérésére a főrabbi az erkélyéről lendületes beszédet tartott Máramaros zsidó népéhez. A menet azután a vármegyeház elé indult, ahol Fried Dezső hosszabb ünneplő beszédére Mihali Gábor megyei prefektus és Mihali Péter, a kerület parlamenti képviselője feleltek meleg szavakkal. Innen dr. Danzig Samu főrabbi háza elé mentek tisztelegni, majd a Fuchs família palotájához, ahol Klein Miksa dr., az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség kiküldöttje tartózkodott. Dr. Klein Miksa hosszabb beszédben fejtette ki az ifjúság feladatát a zsidó reneszánszsal szemben és követelte, hogy a szervezkedést most már cselekvések kövessék. Az ünnepségek sorát egy a Korona szállodában megtartott népes vacsora zárta be.

Új Kelet 1922. augusztus 9., 174.

---

83 *Chajim Nachman Bialik* (1873–1934). Zsidó nemzeti költő, műfordító. A cionista kulturális rendezvények kedvelt szerzője.

17.

Az alijázni készülő Glasner Mózes kolozsvári ortodox főrabbi búcsúztatása

1923. május 3., Kolozsvár

A megható ragaszkodás és el nem múló hála ünnepi megnyilatkozása volt az a díszgyűlés, amelyet Kolozsvár nemzeti érzelmű zsidósága tartott ma délután [május 3-án] a Redout nagytermében abból az alkalomból, hogy az erdélyi zsidóság legkimagaslóbb vezére, Glasner Móse főrabbi Erec Jiszraelbe költözik. A gyűlést az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség kis intézőbizottsága hívta össze és az összes kolozsvári zsidó testületek, egyesületek és intézmények egy-egy küldöttséggel képviseltették magukat, hogy búcsút mondjanak a távozó mesternek és a meghatottság szavaival köszönjék meg a tanítást és útmutatást, amelyben Glasner Móse negyvennégy éven át részesítette nem csak Kolozsvár, de egész Erdély zsidóságát. Délután hat órára volt egybehívva a gyűlés, de már jóval előbb zsúfolásig megtelt a Redout hatalmas terme. A Szövetség egy küldöttsége hozta el a főrabbit, akit a terembe lépésekor a közönség percekig tartó lelkes ünneplésben részesített. A főrabbi a Szövetség kis intézőbizottságának tagjai között foglalt helyet az emelvényen.

A Szövetség búcsúja

Elsőnek *Dr. Fischer Tivadar*, a Szövetség elnöke intézett beszédet Glasner Mósehez.

-Most, hogy búcsút mondunk neked, - kezdte Dr. Fischer - a fájdalom és elfogódottság érzése nyugözi le szíveinket, de egyben az öröm érzése is. Szomorúak vagyunk, mert eltávozik körünköl az a férfiú, aki élünkre állott, amikor négy és fél évvel ezelött felvirradt nemzeti ébredésünk hajnala, aki népünk ügyéért feláldozta öregségének nyugalmát, küzdött és szenvedett értünk. Ha majd az erdélyi zsidóság nemzeti szervezete oda fejlődik aminek mi szántuk, akik a bölcsöjénél álltunk, ha majd minden igazi zsidó értéket és erőt egyesíteni fog, akkor a szervezet annaleseinek legszebb lapja lesz az, amely Glasner Móse tetteit fogja megörökíteni. Erőtlenek a szavaim, hogy vázoljam az önfeláldozó, lelkes munkát, amelyet Glasner főrabbi értünk végzett, de fölösleges is, mert mindnyájunk szívébe kitörülhetetlenül van beírva. Fájón érezzük, hogy kit kell majd nélkülöznünk az Ön távozásával. De főrabbi úr vágyainak hazájába költözik, ahol élete boldogságát reméli föllelni. Mi hisszük, hogy ott is ugyanolyan ifjúi hévvel és energiával fog küzdeni a nagy zsidó ideálért, miként azt itt tette. És büszkék leszünk, ha majd hallani fogjuk az Ön cselekedeteit és azt fogjuk mondani: Ez a mi Glasner Mósénk! Ez a gondolat megédesíti elválásunk fájdalmas perceit.

-Mit adhatunk útravalóul Önnek? A szeretetünket, a ragaszkodásunkat és fogadalmunkat, hogy soha nem leszünk hűtlenek az eszméhez. Az Erdélyi Zsidó

Nemzeti szövetség akciót indított, hogy a most felépülő Tarbut iskola egyik tantermét, amelyet a cionisták áldozatkészsége fog felépíteni, az Ön nevééről nevezi el. Azt akarjuk, hogy abban a tanteremben és az egész iskolában az Ön szelleme éljen. Szövetségünk vezetősége elhatározta továbbá, hogy háláját emlékiratban is tolmácsolni fogja főrabbi úrnak.

Emlékirat a főrabbihoz

Dr. Fischer Tivadar beszéde után dr. Weissburg Chaim felolvassa a szárnyaló hébernyelvű emlékiratot, amely többek között így szólt:

„Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség, amely magába foglal minden erdélyi zsidót, aki hisz Erec Jiszrael és a zsidó nép feltámadásában, mély hódolattal és hálatelt szívvel köszönti vezérét és tanítómesterét. Negyvennégy évig állottál a galutban kijelölt őrhelyeden, tanítottad a tudásra szomjazókat, utat mutattál a tévelygőknek, bizalmat öntöttél a csüggedőkbe, harcoltál a néptagadók ellen, s a száműzetés sötétségében megcsillogtattad a megváltás világosságát.

Amikor elhangzott a zsidó újjászületés riadója, te voltál az, aki az alvó nép fölött ébren virrasztottál, felfogtad a hangot, mely alig hallhatóan érkezett ide, megszázszoroztad azt, és az elhivatottság erejével hirdetted az új zsidó igazságot. Először nem értettek meg és ellenségeid támadtak, de te nem törődve a gáncsoskodókkal, egyre ébresztetted a zsidó szíveket, amíg azok meghallották, megértették és megszerették a nagy gondolatot amely Cion felé mutat. Így lettél te az erdélyi zsidó nép vezére és tanítómestere. Most, hogy álmaid testet öltenek és átköltözöl a szent országba, fájdalmas elárulás szakad a szívünkre. Itt hagysz minket, ki eddig vezettél, tanítottál és utat mutattál nekünk. De az öröm érzése is felujjong bennünk, mert Erec Jiszrael gazdagodni fog veled és ezentúl méltó helyen fogsz dolgozni néped feltámadásáért.

Fogadjuk neked szent fogadással, hogy tanításaidat nem felejtjük el, ápolni fogjuk az eszményt, amelyet te ültettél el a szíveinkbe és azt az utat fogjuk járni, amelyet te mutattál nekünk. Ez az út egyszer mindannyiunkat el fog vezetni oda, ahova te mész, boldogságunk hazájába. Vidd magaddal soha le nem róható hálánkat és hódolatos elismerésünk babérkoszorúját.”

Ez után dr. Fischer Tivadar átnyújtotta a díszes kiállítású emlékiratot, amely Wittmann Sándor művészi munkája.

A két hitközség búcsúja

Boskovits József az ortodox hitközség nevében könnyes szemekkel búcsúzott.⁸⁴ Szeretett főrabbinak élete, – úgymond – gyermekei felneveltetése, életmódja a legnemesebb példája a zsidónak, akinek útját követnünk kell. Szívünk vérzik, amikor búcsút kell vennünk tőle, noha tudjuk, hogy örök fiatalságával kint is hivatást fog teljesíteni.

---

84 *Boskovits József* (megh. 1939 előtt) kolozsvári ortodox hitközségi elöljáró, 1927–1928 között a Zsidó Nemzeti Szövetség Nagy Intézőbizottságának tagja.

Jacobi Mózes a neológ hitközség nevében megindultan mondott istenhozzádot.⁸⁵ Elveink különbsége ellenére – mondta – mindig mély és megkülönböztetett tisztelettel viseltettünk iránta, az önzetlenség és férfiasság mintaképe, Glasner Móse iránt. Fáj ez a búcsú, mert üresség, pótolhatatlan úr marad mögötte. Cselekedetei azonban mindig élni fognak és útmutatásul szolgálnak arra, mint kell viselkednie az igaz férfinak nemzetével szemben.

Dr. *Fischer* József lendületes, meleg szavakban búcsúzik a Tarbut nevében. Jó atyánk, atyai barátunk! – így aposztrofálja. Fogja meg kezünket, tegye kezét áldóan fejünkre, áldja meg az itt maradottakat, mert mi vagyunk, akik itt maradunk és ön, aki hazamegy. A Tarbut-egyesület egyik alapítójához szól, akinek ragyogó példája mindenkori útmutatója lesz a fiatalságnak. Nem csak hirdetett ideálokat, hanem cselekedett is. Hirdette Erec Jisrael dicsőségét és íme, most oda megy dolgozni.

Nussbaum a Poale Cedek nevében bibliai idézetekkel Jákob ősatyánkkal hasonlította össze a mi pátriárkáinkat.⁸⁶ Lelkében elviszi Erdély zsidóit, de legyen meggyőződve róla, hogy mi is szívünkbe zártuk nemes alakját.

Janovitz Géza⁸⁷ a Joint árvagondozó bizottság nevében, Berger Júda a Talmud-Egylet (Chevra Sasz),⁸⁸ Lévy Áron a dési zsidóság, Weinstein Bencion⁸⁹ a Chevra Kadisa, Ohel Móse⁹⁰ és Lomde Tóra egyletek nevében, Noszin Móric⁹¹ mérnök a Haggibbor, Neuberger Zsigmondné⁹² a nőegylet, dr. Neufeld Jenőné⁹³ a Jehudit és Mózes⁹⁴ titkár a kórházegyesület nevében vettek megindító szavakkal búcsút a főrabbitól.

A főrabbi búcsúja

A főrabbi közvetlenül, elfogódottság nélkül, igaz benső ösztöntől áthatva felelt a tisztelet és a szeretet lelkes megnyilvánulásaira. Unokája lakodalma előtt áll, – úgymond rövidre kell fognia válaszát. A beszédek tiszta visszhangja csendül a lelkében, ebből a visszhangból érzi, hogy a szavakon át szeretet áradt a szívekből. Szomorú lenne, ha tudná, hogy távozása hiányt jelent a zsidóság fejlődésében.

85 *Jacobi* Mózes neológ hitközségi elöljáró, rövid ideig a Hevra Kadisa elnöke.

86 *Nussbaum Mihály* kolozsvári ortodox hitközségi elöljáró, a Poale Cedek iparos egyesület vezetőségi tagja. A Zsidó Nemzeti Szövetség Nagy Intézőbizottságának tagja.

87 *Janovitz Géza* nagyiparos ruhagyáros, a két világháború között a kolozsvári ortodox hitközség tanácsnoki testületében és 1925-ig a Zsidó Nemzeti szövetség Kis Intéző Bizottságában aktívált. 1922–1926 között a Poale Cedek egyesület, 1923–1924-ben pedig az Erdélyi Zsidó Árvagondozó elnöke.

88 A kolozsvári Sasz Hevra talmudegyletet 1898-ban alapították, az egyesület imaháza 1922-ben épült fel. A kolozsvári zsidóság emlékkönyve... 100.

89 *Weinstein Bencion* a kolozsvári Ohel Mose vallásos egylet alapító és vezetőségi tagja.

90 Az Ohel Mose egyletet Máramarosból és Észak-Magyarországból Kolozsvárra telepedett haszid zsidók alapították 1910-ben. Az alapítók között több, rabbi családból származó személy található. A kolozsvári zsidóság emlékkönyve... 99.

91 *Noszin Mór* mérnök,cionista vezető. A *Haggibbor* sportegyesület alapító tagja 1920-ban. 1927–1929 között Zélig Margittal közösen a *Noár* cionista folyóirat felelős szerkesztője.

92 *Neuberger Zsigmondné* az 1895-ben alapított kolozsvári Izraelita Nőegylet elnöknője 1903-tól. 1918-ban zsidó Napközi Gyermekotthonat alapít, majd 1931-ben létrehozza az Aggnők Otthonát.

93 *Neufeld Jenőné* a Jehudit, kolozsvári zsidó nők kulturális egyesületének vezetője. Az 1930-as évek végén az Izraelita Nőegylet elnöknője.

94 *Mózes Elek* tisztviselő, kolozsvári ortodox hitközségi elöljáró.

-Úgy vélem, - folytatta - hogy az általam elhintett vetés már terméssé szökkent, a zsidóság megtalálta helyes útját és emelt fővel fog ezen az úton haladni. Az eszmék kezdeményezői eleinte mindig az emberi gondolkodás tunyaságával küzdenek. Ha azt legyőzték, ha az új gondolattal megbarátkoztak, akkor az eszme képviselője ellen emelnek kifogást. Én is valahogy így érzem magam. Boldog vagyok azonban, hogy az eszme teljes kifejlődésének most már csak az én személyem állotta útját. Emelt fővel, a becsülettel teljesített munka tudatával távozom, abban a meggyőződésben, hogy az erdélyi zsidóság egységes tényyé válik. Mert ez ma a legégetőbb, legnagyobb problémája Erdély zsidóságának. „Az Úr változtassa az átkot áldássá!”

Hatalmas „hedad” harsogtatta meg a levegőt. A közönség percekig tapsolva ünnepelte a távozó főrabbit. Fölhangzott a Hatikva és az emberek - öregek és ifjak egyaránt - tülekedtek Glasner Móse felé, hogy búcsúzásul kezet csókolhassanak neki.

Új Kelet 1923. május 4. 61.

18.

Az Erdélyi Zsidóság Központi Jogvédelmi Irodájának felhívása a hitközségekhez és zsidó szervezetekhez

1924. május 4., Kolozsvár

Igen tisztelt Elnökség!

Csatoltan van szerencsénk megküldeni az Erdélyi Zsidóság Központi Jogvédelmi Bizottságának felhívását, mely kell, hogy az Önök községében is megfelelő visszhangra találjon és a pártellentétek kiküszöbölésével testvéri jobbot nyújtva egymásnak együttes erővel szállhassunk síkra veszélyeztetett állampolgári jogaink védelmére.⁹⁵

A legsürgősebb feladatok a következők:

1. Ha községében már megalakult a zsidóság bármely képviselőjének jogvédelmi szerve, az a más pártállásúakkal sürgősen kiegészítendő, hogy az akciót teljesen egységesen lehessen lebonyolítani. Ahol pedig még nincsen ilyen szervezet, ott az összes irányzatok képviselőinek bevonásával a helyi jogvédelmi bizottság azonnal megalakítandó.

2. A jogvédelmi bizottságnak legyen külön ügyvédi albizottsága, melynek tagjai a szükséges eljárásokat fogantatosítják. Ahol ügyvédi bizottság nem létesíthető, ott legalább a jogvédelmi bizottság elnöke legyen ügyvéd. Az ügyvédi bizottságnak mi fogjuk megadni a szükséges utasításokat és megjelölni a módokat, ahogyan az eljárások legalkalmasabban lebonyolíthatók és a lehetőséghez képest díjazhatók is.

3. Nagyon sürgősen közlendő velünk a jogvédelmi bizottság vezetősége irodájának címe, esetleg telefonszáma is.

4. A megküldött felhívások a templomokban, imaházakban, iskolákban, egyesületi helyiségekben, általában mindenütt, ahol a zsidók nagyobb számban megfordulnak, kifüggesztendő és a felhívásra rávezetendő, hogy hol székel a helyi jogvédő bizottság.

5. A hitközségek, egyesületek stb. külön körlevélben vagy más alkalmas módon hívják fel a jogvédő bizottság megalakulására és jelentőségére tagjaik figyelmét annak nyomatékos hangsúlyozásával, hogy az egyéni lépések értelmetlenek a közre és az egyénre is, mindenki tehát kizárólag a jogvédő irodát vegye igénybe.

6. Az állampolgárságra vonatkozó törvényt és a végrehajtási utasítást helyes és megbízható magyar fordításban elkészítettük és rövidesen a helyi bizottságok

---

95 A Zsidó Jogvédelmi Iroda Kolozsvár székhellyel alakult meg 1924. május első napjaiban. Létrehozásáról a zsidókra nézve sérelmes állampolgársági törvény és az antiszemita atrocitások következtében döntött a Zsidó Nemzeti Szövetség 1924. április 30-án. Vezetését Klein Miksa kolozsvári ügyvéd látta el. Előzményeként már 1923 szeptemberétől működött egy jogvédő iroda a Nemzeti Szövetség alosztályaként. ÚK 1923. szeptember 14. 169. és 1924. május 1. 98.

rendelkezésére bocsátjuk. Ugyancsak nyomdába adtunk különféle nyomtatványokat, melyekből szintén küldünk a bizottságoknak.

7. Napról napra rendszeres közleményeket adunk az Új Keletben, kérjük tehát, hogy azokat figyelemmel kísérni szíveskedjék.

8. Minden jogsérelemről, vagy hatósági önkényről sürgős jelentést kérünk.

9. Minden helyi bizottság közölje velünk a legsürgősebben, hogy az összeírást a helyi hatóságok milyen módon eszközlik, továbbá a lista kifüggesztésének napját. Ahol a listák május hó 17-én ki nem függesztettek, onnan még aznap sürgős értesítést várunk.

Meg vagyunk győződve arról, hogy a T. Elnökség a legnagyobb készséggel fog minket nehéz munkánkban támogatni és összes megkereséseinknek eleget tenni.

Cluj-Kolozsvár, 1924. május 4., 5684. Niszan 30.

Az Erdélyi Zsidóság Központi Jogvédelmi irodája
Dr. Klein Miksa s. k.
ügyv. igazgató

AZ ERDÉLYI ZSIDÓSÁG KÖZPONTI JOGVÉDELMI IRODÁJA

Igen tisztelt Elnökség!

Az Erdélyi Zsidóság Központi Jogvédelmi Bizottsága, melyben tudvalevőleg a zsidóság minden árnyalata képviselve van, alulírottaknak tette kötelességévé, hogy az állampolgári jogaink megvívásához szükséges anyagi eszközök előteremtéséről gondoskodjunk.

A pillanat sokkal komolyabb, mintsem hogy szavakat sorakoztassunk fel akciónk életbevágó jelentőségéről. Cselekednünk kell! Felhívjuk ennél fogva a t. Elnökséget, hogy állampolgári jogaink biztosítása céljából létesített egységes zsidó organizációt a hitközség pénztárából, valamint magánosok adományainak igénybevitelével támogatni szíveskedjék. Jelentékeny összegekre van szükségünk, jelentékeny módon kell az áldozatkészségnek is megnyilvánulni.

Ebben a kérdésben a zsidó hitközségek illetékes központi szerve, a besztercei orth. közp. iroda, illetve a nem orth. hitk. központi irodája is megkeresést intéz a t. Elnökséghez annak dokumentálásául, hogy a feladat sürgős és halasztást nem tűrhet.

Ha a t. Elnökségnek nem áll módjában azonnal tekintélyesebb összeget átutalni, úgy szíveskedjék legalább részletbefizetést sürgősen eszközölni. Az összegek

Janovitz Géza nagyiparos Cluj, Calea Regele Ferdinand 26. címre utalandók át és erről egyidejűleg központi irodánk is értesítendő.

Cluj–Kolozsvár, 1924. május, 5684. Ijjár

Testvéri üdvözlettel:

Molnár Jakab vezérigazgató, s.k.⁹⁶

Schwarcz Jakab vállalkozó, s.k.⁹⁷

Janovitz Géza nagyiparos, s.k.

Adler Sámuel kereskedő, s.k.⁹⁸

Dr. Pollák Sándor ügyvéd, s.k.⁹⁹

AFECER VI. fond, 308. dosszié, 28–29. (nyomtatvány, aláírások nélkül)

-
- 96 Az aláíró személyek mindannyian az erdélyi cionista mozgalom meghatározó alakjai közé tartoztak. *Molnár Jakab* az Erdélyi Szénbánya RT-nek volt az igazgatója. Az 1925-ben létrejött kolozsvári Salom zsidó szabadkőműves páholy alapító tagja. A világháború utáni években a Zsidó Nemzeti Szövetség Kis- és Nagy Intéző Bizottságában aktív, 1921–1923 között a szervezet alelnöke.
- 97 *Schwartz Jakab* (megh. 1932-ben) 1919–1921 és 1929–1930 között a kolozsvári ortodox hitközség elnöki funkcióját töltötte be. Ő volt az első cionista elnök a hitközség történetében. 1920-tól éveken át tagja a Zsidó Nemzeti Szövetség Kis Intéző Bizottságának. Az Erdélyi Zsidó Árvagondozó alelnöke.
- 98 *Adler Sámuel* nagyiparos, a petróleum és ásványolaj termékekkel kereskedő Aquila Romana alapítója. Éveken át a kolozsvári ortodox hitközségnek volt az elnöke és a Zsidó Nemzeti Szövetség Kis Intéző Bizottságának 1924–1925 között tagja.
- 99 *Pollák Sándor* ügyvéd, 1926-ig a Zsidó Nemzeti Szövetség Kis Intéző Bizottságának a tagja és ortodox hitközségi előljáró.

19.
Vértés Adolf emlékirata a magánoktatási
törvényjavaslat tárgyában¹⁰⁰

1925, Temesvár

EMLÉKIRAT

a közoktatásügyi miniszterhez a magánoktatási törvényjavaslat tárgyában¹⁰¹

Miniszter Úr!

Az „Erdélyrészi és Bánáti Congressusi és Statusquo Izr. Hitközségek cluji országos irodája” által egybehívott, folyó évi június 29-én, Marosvásárhelyen ülésezett kongresszus egyhangú határozatához képest mély tisztelettel van szerencsénk alábbiakban előterjeszteni észrevételeinket Nagyméltóságod magánoktatási törvényjavaslata ama rendelkezéseihez, melyeket a zsidóságra sérelmesnek tartunk.

Miután a javaslat igen beható indokolásából kitetszőleg Exellentiad a magánoktatás problémáját a közérdek szempontjából és liberális szellemben, egyszerűsmind azonban az etnikai kisebbségek kulturális érdekeinek figyelembe vételével is, igazságosan, méltányosan és megelégedésre igyekszik megoldani, bizvást reméljük, így igazságszeretete nem fog elzárkózni a javaslat olyan intézkedéseinek megfelelő módosítása elől, amelyek az indoklásban kifejezésre jutott elvekkkel ellenlétben állnak és közművelődési feladataink megvalósíthatását komolyan veszélyeztetik.

Remélni merjük ezt annál inkább, mert mi is helyeseljük és kongresszusunkon is magunkévá tettük a javaslat indoklásának azt a főelvét, hogy a magánoktatásnak a Romániában élő összes népek lelki egyesítését, a többségi népek harmonikus és testvérti összeműködését előmozdítania, egyetlen közös eszménynek, az új haza konszolidálásának és boldogulásának szolgálatában.

Ennek a magasztos eszménynek megvalósítása nem is fog soha a zsidóság magatartásán múlni! Évezredes tradíciónk és a történet tanulságai is igazolják, hogy a zsidóság minden országban – még a legmostohább viszonyok között is – a legteljesebb lojalitást tanúsította az állameszme irányában. Mostani kongresszusunk alkalmával sem mulasztottuk el nyílt és hangos kifejezést adni annak, hogy

---

100 Vértés emlékiratát az 1925. június 29-i marosvásárhelyi EBOII nagygyűlés fogadta el. Eisler: Jelentés az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda működéséről (2)...

101 A magánoktatási törvényt 1925. december 22-én közölte a román *Hivatalos Közlöny*. A törvény szabályozta a kisebbségi egyházak és szervezetek által fenntartott iskolák működését. A zsidó iskolák számára román vagy zsidó tanítási nyelvet írt elő. Ez a rendelkezés nagyon hátrányosan érintette az erdélyi magyar anyanyelvű zsidóságot. A törvényt bővebben ismerteti: Iancu: *Evreii din România 1919-1938...* 130-135., Leuştean: *Evreii ardeleni și conflictul dintre români și maghiari...* 188-213., MO nr. 283 din 22 decembrie 1925.

a román hazának is éppen olyan hű és lelkes honpolgárai kívánunk lenni, amilyenek a korábbi hazában voltunk, ahonnan fölöttünk álló sorshatalmak helyeztek ide bennünket, hogy itt éljünk és haljunk! A sorshatalmak szavát a mi népünk a szétszóratásban mindenkor megértette és ahhoz mindenütt alkalmazkodott. A klasszikus ígét „ducunt volentem fata, nolentem trahunt” népünk jól megértette és soha sem tévesztette szem elől.¹⁰² Mi nem vagyunk azok a vonakodók – nolentes – akiket a hatalom eszközeivel kellene a közös cél felé hajtani, hanem igen is azok a készségesek – volentes – vagyunk, akik azt felismerve, jó szívvel engedünk a bölcs és jóindulatú vezetésnek.

A közélet azonban olyan jelenségeket vet naponta felszínre, amelyek a mi megértő és őszinte törekvéseinkkel homlokegyenest ellentétesek. Bennünket – zsidókat – éppen a példaadásra hivatott románok egy túlhatalmasodott köre akadályoz abban, hogy a hazafias cél felé vezető úton békességben haladhassunk és a lelki egyesülés felé közeledhessünk. És a mi a fő, ennek az áldatlan mozgalomnak a hullámai éppen a közoktatás terén csapnak össze legmagasabban körülöttünk. Tanuló ifjúságunkat kiüldözik az egyetemekről vagy be sem engedik, állami iskoláinkban is sok megaláztatást és hátrahelyezést kell elszenvedniük, iskolaépületeinket büntetlenül rongálják és általában is országszerte gyűlöletet iparkodnak ellenünk kelteni.

Nagyméltóságod törvényjavaslata, – mivel a dolog természete szerint elvi alapon áll – az élet ezen sajnálatos realitásaival nem vetett számot! Emiatt azonban javaslatának több, magában véve helyes és kívánatos rendelkezése nemcsak, hogy a maga tisztaságában megvalósulhat, de velünk szemben oly torz szabállyá válik, amely népünk művelődését, iskoláink fenntarthatását komolyan veszélyezteti.

Példaképpen hivatkozunk a javaslat 8. szakaszára, melynek értelmében tanítóképzőket – școală normală – magánosok nem állíthatnak fel és egyetemi jellegű felsőbb iskolákat sem alapíthatnak. A gyakorlatban a javaslat e szakasza arra fog vezetni, – aminek a réme máris súlyos aggodalmakat okoz iskolafenntartóinknak – hogy néhány esztendő múlva *kifogyunk a zsidó tanférfiakból*, egyfelől mert a fékét vesztett intolerancia azon kevesek számára is lehetetlenné teszi a tanítóképzők és az egyetemek frekventálását, akiket ettől az eddigi keserves tapasztalatok el nem riasztottak, másfelől mert a javaslat 17. §-a szerint idegenből sem hozhatunk alkalmas tanerőket, még ha a román állampolgárságot megszerezni és egész életüket a román közoktatásnak szentelni készek volnánk is. Így tehát a tanítóképzés problémája a javaslat nyomán ránk nézve megoldatlannak mutatkozik. Nekünk, hogy ezt a feladatot gyakorlatilag mégis megoldjuk és ifjúságunk sorából tanférfiakat is nevelhessünk, nem maradna egyéb hátra, mint jelöltjeinket a külföldön kiképeztetni, ami azonban amellett, hogy reánk súlyos terheket hárít, államunk presztízsét is lealacsonyítaná. Nagyméltóságodtól várjuk ezen visszás

---

102 Az idézet jelentése: „Vezérli a sors az akarót, és vonsozja a nem akarót.” Latin szállóige.

állapot orvoslását, mert senki sem várhatja tőlünk azt, hogy konfesszionális iskoláinkban kizárólag vagy túlnyomóan nem zsidó tanerőket alkalmazunk.

Az említettnél még sokkal súlyosabb sérelmet involváltnak azonban Nagyméltóságod javaslatának az oktatás nyelvéről intézkedő 35. és 36. szakaszai.

A javaslat indokolása ismételten is hangsúlyozza, hogy az állam a közoktatás feladatait egymaga nem végezheti és ezért a kisebbségek kulturális vagy konfesszionális alakulatai által fenntartott magániskolák is szükségesek és helyes vezetés mellett hasznos szolgálatot is tesznek az államnak; ennek kapcsán elismeri a javaslat azt is, hogy a kisebbségek az állam részéről felkarolást és védelmet érdemelnek különösen abban az irányban, hogy népi egyéniségüket szabadon fejleszthessék, nyelvüket, tradícióikat, vallásukat megőrizhessék. A javaslat indokolása éppen ezekben a kritériumokban látja a kontemplált magánoktatási rendszer liberalizmusát, toleranciáját és modern szellemét, viszonyítva a csatolt területeken korábban dívott oktatási rendszerekhez. Ehhez képest, Nagyméltóságod szerintünk is helyesen, jogosan és méltányosan statuálta a tannyelv kérdésében azt a szabályt a 35. szakaszban, hogy a nem román szülőknek nem román ajkú gyermekei által látogatott iskolákban – közelebről a minoritások iskoláiban – a tanítás a tanuló *anyanyelvén* történhetik, ilyen iskolák azonban nem vehetnek fel más növendékeket, mint olyanokat, akiknek anyanyelvük ugyanaz, mint az iskolák előadási nyelve. Ezt a szabályt Nagyméltóságod még a felekezeti vagy nemzetiségi különbség címén sem korlátozta és így a katolikus iskola református, lutheránus vagy unitárius vallású tanulókat is felvehet és viszont, ha ugyanaz az anyanyelvük és a Bukovinában és Szászföldön elnémetesedett magyaroknak német anyanyelvű leszármazottjai vagy a Székelyföldön vagy a Bánságban elmagyarosodott sváb vagy szász szülők magyar nyelvű gyermekei német, illetőleg magyar iskolába is járhatnak.

Éppen csak mivelünk – zsidókkal – szemben méltóztatott e szabály alól kivételt tenni, kijelentvén, hogy a mi anyanyelvünk az állam nyelve, mihez képest a 36. §. úgy intézkedik, hogy mindenféle iskoláinkban a tanítás nyelve a román nyelv, mely rendelkezés további folyományaként német vagy magyarajkú zsidó gyermekek sem német vagy magyar tanítási nyelvű állami iskolákban, sem ilyen tannyelvű magániskolákban semmi okon fel nem vehetők, zsidó iskolákban pedig csak zsidók járhatnak.

Miniszter Úr! Javaslatának most panaszolt rendelkezései halomra döntik az indokolásnak szép elveit. Ellentétben állnak az étellel, a jogosság, igazság és a méltányosság elveivel, ellentétben az alkotmánytörvényben biztosított jogegyenlőséggel és a tanszabadsággal, de a politikai célszerűséggel és a pedagógia követelményeivel is; azok az argumentumok pedig, melyek az indokolás szerint ezen rendelkezések törvénybe iktatását kívánatosá vagy szükségessé tették, véleményünk szerint teljességgel tarthatatlanok.

A javaslat indokolása az őskortól napjainkig követi a magánoktatás fejlődését a távol Kelet és a távol Nyugat közti minden országban. Arra azonban nem hoz

fel példát, hogy bármikor és bárhol a világon *állami parancsszóval teremtettek volna anyanyelvet!* Az anyanyelven való tanulást vagy tanítást hatalmi szóval el lehet tiltani és lehet ahelyett valamely más nyelven való tanítást követelni és elrendelni, de a tényleg létező anyanyelv helyett más nyelvet anyanyelvnek decretálni: *contradictio in adjecto!* Az anyanyelv egy *etnikai adottság*, az a nyelv, amelyet a gyermek anyjától tanul, amelyen szüleivel és testvéreivel, környezetével és iskolatársaival beszél és közlekedik, *egy tény*, amelyet letagadni, nem létezőnek tekinteni nem lehet.

Az indokolás megállapítja, hogy a zsidóságnak nincsen *nemzeti nyelve* és ez az új Palesztina alakulattól eltekintve nagyjában igaz is, amint hogy nagyjában igaz az is amit az indokolás szintén kiemel, hogy a zsidóság minden országban az illető állam nyelvét adoptálta. Végtelen hiba azonban a nemzeti nyelvet az anyanyelvvel összetéveszteni. Az igazság az, hogy *Románia zsidóságának nincs közös nemzeti nyelve, nincsen azonban közös anyanyelve sem.* A regátbeli zsidóság anyanyelve a román, a besszarábiai az orosz vagy a jiddis, a bukovinaié jobbadán a német, az erdélyi pedig jobbadán a magyar. A sokféle anyanyelvűségnek ezt a tényét azonban a magánoktatási törvényjavaslat 35. §-ának általános szabálya teljesen megoldja, *nem volt tehát semmi szükség arra, hogy a szabály alól a zsidóság kivétsék!*

Az a körülmény, hogy a zsidók más országokban is adoptálták az állam nyelvét, éppenséggel nem támogatja ezt a kivételes intézkedést, mert ez az adoptálás mindenütt egy történeti fejlődésnek, egy hosszú evolúciónak az eredménye volt és nem egy minden előzmény és átmenet nélkül alkalmazni kívánt iskolatörvénynek: az államnyelv kötelezővé tétele a tanításban csak siettetni ezt az evolúciót; arról azonban, hogy ez Romániában is így legyen, vagyis, hogy az evolúció menete gyorsítsassék, Nagyméltóságod javaslata nagyon is hatékonyan gondoskodik a 39. §-ban, elrendelvé, hogy bármi legyen is valamely magániskola előadási nyelve, a román nyelvet, a románok történetét, Románia földrajzát és alkotmányát minden fokú iskolában románul kell tanítani! Ezt a rendelkezést, bár jóval túlmegy a béketraktátusok határozmányain és bár az egy iskolában két nyelven való előadás az oktatás sikerét nagymértékben hátráltatja: az anyanyelv kisegítő használatának megengedése mellett mi is készségesen fogadnók és magunkévá tennők, nemcsak lojalitásunknál, hanem belátásunknál fogva is, jól tudván, hogy polgári és politikai jogaink és kötelességeink helyes gyakorlása és teljesítése szempontjából az államnyelv és az említett ismeretek bírása szükséges és hasznos is. A román nyelvű tanításnak ilyen széles mérvű alkalmazása a kisebbségi iskolákban, kétségtelenül sokkal gyorsabb tempót kölcsönöz az említett evolúciónak, semhogy reánk ezenkívül még a panaszolt kivételes szabály nyomását is alkalmazásba venni kellene, mert hogy a szem előtt tartott cél *hirtelenül, nyakra-főre valósítsassék meg, árkon-bokron keresztül*, nem lehet egy örök életre hivatott állam nyugodt és békés konszolidálásának a követelménye. Ha Nagyméltóságod elégségesnek tartja a többi kisebbségi népekre a 39. §. intézkedését arra, hogy a román nyelvben és szellemben előhaladjanak, nincs oka tőlünk sem többet követelni, mert ezt

hazafiasságunk és lojalitásunk tudatában bennünket mélyen lealázó bizalmatlanságnak kellene vennünk. Excellenciád nyilván ennek a sértő megkülönböztetésnek kívánja élet venni a javaslat 36. §-ában alkalmazott ama kisegítő intézkedéssel, hogy a héber nyelvet és a hittant héberül is taníthatjuk iskoláinkban. Ámde ez az intézkedés, mely alig több egy szépségflastromnál, elsősorban éppen arra emlékeztet bennünket, hogy tulajdonképpen a javaslat szerint mégis van valamelyes nemzeti nyelvünk: a héber nyelv. A valóságban úgy áll ezzel a dolog, hogy a zsidóság kétezer esztendő szétszóratása viszontagságai közepette elfelejtette a nemzeti nyelvét; nagy tömegeink azt egyáltalában nem beszélik a közéletben és csak istentiszteletünkhöz tartozó imádságaink egynémelyikét értik, azokat amelyeket iskolákban – *anyanyelvükön* – megtanultak. Tanuló ifjúságaink túlnyomó nagy részére nézve egyes tárgyaknak (a héber nyelvnek és hittannak) *héber nyelven való tanulása éppen olyan nehéz feladat, mint a többi tárgyaknak román nyelven való tanulása*. Azóta ugyan, amióta az antant-hatalmak Palesztinában nemzeti otthont biztosítottak népünknek és amióta ott a zsidó szellem ébredésével a héber nyelv is felébredt és tért hódít: a szétszóratásban élő zsidóság körében is támadtak nemzeti zsidók, akiket a vágy visz, hogy megtanulják az ősi nyelvet: ez a törekvés azonban épen nem általános, sőt, magukban ezekben a körökben is még *a fejlődés kezdő stádiumában mozog*, és ha egyes helyeken nagyobb haladást is tett, mint máshol, úgy az még mindig nem lehet indok arra, hogy a fejlődésben hátrább maradottak vagy épen a rá sem tértek ezt a nyelvet és a hittant, ha nem románul, úgy csak héberül tanulhassák. *Az igazság itt is azt követeli, hogy az iskolafenntartó az adott viszonyokhoz képest önmaga határozhassa meg a tanítás nyelvét*: amelyik héberül kívánja a tárgyakat taníttatni, taníthasson héberül, amelyik pedig anyanyelven, annak erre joga legyen!

Van azonban a javaslatnak a 35. §-beli kivételes intézkedés szükségességének indoklására egy *politikai argumentuma* is, amely úgy látszik döntő befolyással bírt Excellenciád elhatározásra. Ezt az indokolás úgy fejezi ki, hogy *szükséges a magyarosítás folyamatát megakasztani*, amely a magyar uralom alatt vette kezdetét és helyenként még most is folytatódik!

Távol áll tőlünk a szándék, hogy ezen indokolással viszont a javaslatnak erősen romanizáló tendenciáját szembe állítsuk. Hiszen már bevezetőleg kiemeltük, hogy egyetértünk a javaslat fő elvével, hogy a magánoktatás a lelki egyesülés előmozdítását szolgálja: egyetértünk azzal is, hogy a román nyelvet és irodalmat, a románok történetét, Románia földrajzát és alkotmányát az anyanyelv kisegítő használata mellett román nyelven tanuljuk az impérium átvételének már ezen kezdő éveiben is, holott a magyar impérium a nemzetiségi iskolákban csak évtizedes előzmények után és jóval szűkebb keretek között valósította meg a magyar nyelv térhódítását. A román kultúra terjesztésének a javaslat 28. §-ában foglalt azon metódus ellen sem emelünk kifogást – mert ezt is az államérdek természetes követelményének tekintjük – hogy semmiféle olyan iskolai tankönyvet, térképet, festményt vagy táblázatot nem szabad használni, amelyet a

közoktatásügyi miniszter nem approbált. Csupán arra kívánunk az alábbiakban rámutatni, hogy a zsidóság további elmagyarosításának réme *egy festett mumus*, amely miatt népkisebbségi jellegünket és minoritási jogainkat eltüntetni, anyanyelvünket elnyomni, tanszabadságunkat béklyók közé szorítani, tanuló ifjúságunk előmenetelét nyelvi nehézségekkel hátráltatni sem nem szükséges, sem nem indokolt.

Nagy tévedés ugyanis a javaslat indokolásának az a megállapítása, hogy a magyarországi zsidóság elmagyarosodása a magyar közoktatási rendszer következménye. Ennek a rendszernek a javaslat indokolásában különösen gravaminált iskola törvényei a világháborút közvetlenül megelőző egy-két évtizedből valók, a zsidóság elmagyarosodása azonban a történeti fejlődés során már az 1848-iki forradalom előtt oly mérvű volt, hogy a magyarországi zsidók az osztrák abszolutizmus idejében a magyarokkal együtt küzdöttek a *germanizálási törekvések ellen* és a magyar alkotmány visszaállítását követően törvénybe iktatott emancipálásuk és egyenjogúsításuk is lojalitásuknak és hazafiasságuknak elismerését jelentette. A hatvanas évek zsidó szülöttei a magyar iskolákban *nem idegen nyelven, hanem magyar anyanyelvükön tanultak* (szülők és részben már nagyszülők is ezt a nyelvet beszélték) és hogy a későbbi évtizedekben – midőn még a zsidó nemzetiségi gondolat felszínre sem vetődött – a magyar kultúrát recipiálták, azt a természetes evolúció eredményezte! Végzetesen téved a javaslat abban a feltevésben, hogy a magyar anyanyelvnek és a magyar kultúrának a zsidóság szervezetébe ily módon beidegződött és vérré vált elemeit erőszakos rendszabályokkal megsemmisíteni lehetne! Minden ilyen kísérlet csak resensust és elkeseredés vált ki a lelkekből, ami pedig inkább eltávolít a kitűzött céltól, semmint ahhoz közeledni engedne. Azt mondani a zsidóságnak *„keressétek a lelki egyesülést velünk, de tűrjétek, hogy mindenek előtt a nyelveteket kívágyuk”*, sem nem politikus, sem nem humánus gondolat; egy jogállam iskolajavaslatában nem az összeütközések, hanem a kiegyenlítések elvei keresendők és ezek között elsősorban áll, amire már rámutattunk – szabad teret engedni a természetes fejlődésnek amely pedig a román nyelv és a román állameszme térfoglalását illetően jó úton haladt, mielőtt még a javaslat napvilágra jutott.

Avagy éppen Nagyméltóságod volna az, aki a román állameszme és a román kultúra vonzóerejében kételkedik?! Nagyméltóságodnak erre semmi oka nincsen; *a magyar kisebbségek magániskoláit a javaslat sokkal hatékonyabban regulázza, hogy sem azok saját növendékeik körében is államellenes irányban taníthatnának vagy nevelhetnének*; elég gondot ad nekik az is, hogy népi egyéniségüket megőrizhessék és fejleszthessék; *a zsidóság erőszakos magyarosítása bizony nem áll módjában semmiképpen*. Tőlük nem kell minket féltetnie a javaslatnak. Zsidó tanulók nem politikai, hanem pedagógiai okokból látogatták a magyar iskolákat, mert ott anyanyelvükön tanulhattak, és ha ezt a javaslat a zsidók magániskoláira nem tiltalmazná, már nem volna azokban talán egyetlen zsidó tanuló sem!

De nézzük csak közelebbről, kik ellen védi magát a román állam ezen tilalom által.

Úgy mondják, hogy a mai Romániában nagyjából egy millióra rúg a zsidó lakosság lélekszáma; ebből a többséget a regáti, besszarábiai és bukovinai nem magyar ajkú zsidóság teszi ki; a magyar ajkúak száma Erdélyben és a Bánságban az összlétszám csak alig egy hatoda, ami *Románia 17 milliónyi lakosságának maroknyi töredéke, alig néhány ezer iskolás gyermekkel, az alsó és középfokon!* De nem ismeretlen Nagyméltóságod előtt, hogy számosan vannak a zsidó nacionalizmus felé gravitálók, akik a magyar kultúra ideológiájától mindinkább eltávolodnak! Feltéve tehát, hogy a többiek mind megannyian magyar érzésűek volnának – amit a hazájuktól való elszakadás rövid időtartama több mint eléggé érthetővé tenne – akkor is ezeknek a száma a magyar népmínoritás lélekszámához viszonyítva csekély, Románia összlakosságához pedig elenyésző. Már pedig, ha a javaslat nem lát abban veszélyt, sőt liberalizmusa és toleranciája jelének tekinti, hogy a magyar népmínoritás iskoláiban tért enged az anyanyelv használatának, ugyan lehet-e komolyan venni azt az aggodalmat, hogy a néhány ezer zsidó tanuló részére a magyar nyelven való tanulásnak engedélyezése az evolúció átmeneti évtizedeiben az állam érdekeit veszélyeztetné vagy a lelki egyesülésnek útjában állana? Nem, Miniszter Úr! Ezt az aggodalmat mi nem tekinthetnők akkor sem komolynak, ha azt saját népi egyéniségünk védelmére hoznák fel; a javaslat azonban ettől – sajnos – nagyon távol áll, hiszen minoritásunkat nem ismeri el, sőt ezt a 47. §-ban kifejezetten meg is tagadja azzal, hogy a gyermekkertekben megengedi az anyanyelv használatát a *minoritásoknak*, de tilalmazza ezt a zsidóknak.

Mindezekben a kivételes intézkedésekben csak egy momentum az, *ami végzetesen komoly: a zsidóságra gyakorolt nyomás!* Mi irányunkban a javaslatnak az oktatási nyelvre vonatkozó és ezzel kapcsolatos többi rendelkezése nem liberális és nem toleráns; mi velünk szemben a javaslat teljesen túlteszi magát a béke határozmányokon, de az alkotmányban biztosított jogegyenlőség és tanszabadság követelményemen is, kirekesztvén bennünket mindazokból a jogokból és kedvezményekből, amelyekben a többi népmínorításokat részesíti; ránk vonatkozólag a – javaslat nem az élet adottságaira és valóságaira, hanem ténybeli tévedésekre és erőszakolt fikciókra építi következtetéseit, épen ezért mi – mint a hazának hű és hasznos, de egyszersemind önérzetes polgárai – a *javaslatnak panaszolt rendelkezéseit nem fogadhatjuk el, mert az azokban megnyilatkozó bizalmatlanságra és szeretetlen elbánásra semmi okot nem szolgáltatunk!* Ezek a rendelkezések az iskolázató szülők soraiban *mélységes elkeseredést váltottak ki*, amit pedig olyan időben, mikor a zsidóság egyébként a közéletben is az antiszemitizmus féktelenkedéseit kénytelen elszenvedni, egy törvényjavaslattal felidézni nem kellett volna.

De kiváltképpen azért nem fogadhatjuk el a panaszolt rendelkezéseket, mert azok *tanuló ifjúságunk előmenetelét a stúdiumokban rendkívül nagymértékben hátráltatják és a tanítás céljait veszélyeztetik.* Ott is tapasztaltuk ezt, ahol iskolafenntartóink a román nyelven való tanítást kénytelen-kelletlen bevezették, azért, hogy

bizonyos hátrányoktól – legalább részben – szabaduljanak. Nem mondjuk, hogy növendékeinknek túl nagy nehézséget okozna magának a román nyelvnek az elsajátítása, sőt ebben iskoláink minden fokon örvendetes haladást tanúsítanak. Más azonban az államnyelv elsajátítása és más az összes többi tárgyaknak ezen nyelven való tanulása. Minden pedagógus ismeri a nem anyanyelven való tanulásnak a rendkívüli hátrányait, különösen a középiskolákban, ahol a gyermeknek egyszerre, több idegen nyelvet és irodalmat is kell tanulnia, valamennyit azonban a nekik szintén új előadási nyelven, amelyek szókincsét egyre nagyobb mértékben képes ugyan meghódítani; de szellemébe csak évek folyamán tud behatolni! A tanulás ilyen viszonyok között hihetetlen nehézségekkel jár, amelyek alatt a gyermek összeroskad, kedvetlen, ambícióját veszti és stúdiumának eredménytelensége őt is, szülőit is elkeserítik. Fokozza mindezeket a hátrányokat az a rettenetes szigor, melyet az állami felügyelők és ellenőrző közegek *az anyanyelvnek még kiegészítő használata ellen is kifejtnek, ami pedig nemcsak a tanulmányi, hanem a politikai cél elérésének is hathatós eszköze lenne.*

Mély tisztelettel kérjük mindezek alapján Nagyméltóságodat, méltóztassék a javaslat nyomán keletkezett általános elégedetlenség és elkeseredés lecsillapítása és a javaslata indokolásában hangoztatott hazafias célok fokozatos megvalósíthatása érdekében *a javaslat 35. §-ának utolsó mondatát és 36. §-át egész terjedelmében elejteni, a 35. § első bekezdésében foglalt szabályt a zsidó népmínoritás minden fokú iskoláira és asiliumaira is kiterjeszteni, a 39. § rendelkezéseit pedig oly értelemben kiegészítem, hogy a román nyelven tanítandó ismeretek teljes és biztos elsajátíthatása érdekében, kiegészítőleg az anyanyelv is használható legyen.*

Legbensőbb meggyőződésünk, hogy a kért könnyítéssel és a bennünket népi egyéniségünkben súlyosan megalázó kivételes intézkedés eliminálásával Nagyméltóságod javaslata a lelki egyesülés processzusát és a közművelődés céljait sokkal hamarabb és hatékonyabban fogja előmozdítani, mint azon eszközökkel, amelyek csak reszenzust és elégedetlenséget keltenek és folytonos összeütközéseket idéznek fel a kormányzó és a kormányzottak között.

Nem fejezhetjük be ezen tiszteletteljes élőterjesztésünket anélkül, hogy a javaslatnak a vizsgarendszerekről intézkedő, valamint a magániskolák fenntartását nehezítő rendelkezéseit szóvá ne tennők.

Elismeri a javaslat indokolása is, hogy a magániskolák helyes vezetés mellett hasznos tényezői a közoktatásnak minden fokon; áll ez különösen azokra, amelyek az állami iskolák programját magukévá tették és így voltaképpen állami feladatot teljesítenek.

Miután az összes magániskolák helyes vezetése a mindenkori közoktatásügyi miniszter kezében összpontosul, akinek a javaslat a legszélesebb körű befolyást biztosítja azok alapítására, igazgatóik és tantestületük autorizálására, programjuk keresztülvitelére és a legmesszebbmenő ellenőrzés gyakorlására: önként felvetődik az a kérdés, hogy miért kell mégis ezen iskolák növendékeit az intézeteik körén kívül álló és azok viszonyait egyáltalában nem ismerő tanférfiakból összealkotott

bizottságok előtti vizsgálatoknak alávetni és saját tantestületük tagjait, akik növendékeiket közvetlen és állandó érintkezésből ismerik, a vizsgákból minden fokon kizárni, holott ez minden helyes pedagógia követelményeivel ellenkezik és mint éppen az idei érettségi vizsgálatok lefolyása is tanúsítja, országszerte katasztrofális eredményekre vezetett és általános felzúdulást vont maga után.

Nagyméltóságod javaslatának ezt a rendszerét, mely az iskola saját tantestületével szemben nagyfokú bizalmatlanságot juttat kifejezésre, nem a zsidóság speciális sérelme gyanánt hozzuk fel, mert ezen rendszer meghonosítását *semmiféle komoly indok nem teszi kívánatossá*: ellenkezőleg azt tartjuk, hogy az *a hivatásuk magaslatán álló vagy odajutni törekvő tanférfiak ambícióit károsan befolyásolja, a tanuló ifjúságot szükségtelenül gyötri és rémíti és még a szorgalmas és tehetséges tanulók törekvéseit is olyan kockázatoknak teszi ki, amelyek visszariasztólag hatnak és ezenfelül az iskoláztatást jelentékenyen meg is drágítják*. A közérdeknek vétünk tehát szolgálatot tenni azzal, hogy Nagyméltóságod figyelmét a javasolt vizsgarendszer revidálására felhívni bátorkodunk.

A legtöbb magániskola létesítését – a nyelvi nehézségeken kívül – az tette szükségessé, hogy az állami iskolák az összes tanuló ifjúság befogadására elégtelenek. A minoritások tehát, hogy ezt a hiányt pótolják, óriási áldozatokkal kénytelenek iskolákat létesíteni és azokat fenntartani, tagjaikat megadóztatni, magas tandíjakat szedni, tehetősebb magánosok áldozatkészségét igénybe venni, amivel szemben a javaslat még azoktól a jövedelmektől is megfosztja őket, amelyeket eddig élveztek különféle vizsgadíjak, magántanulók beíratási díjai és egyéb címeken. Nem ok nélkül merült tehát fel több oldalról az a panasz, hogy a javaslat a kisebbségeket *pauperizálja* és nem csak anyagilag, de kulturális tekintetben is, amennyiben vajmi kevés lehetőséget nyújt arra, hogy a köznek hozott nagy áldozatok ellenében *azon különleges feladataikat is teljesíthessék, melyeket confessionális, vagy minoritási jellegükből kifolyólag maguk elé tűztek*. Miután ugyanis a javaslat nem csak azt követeli a magániskoláktól, hogy az állam programját *tartalmilag* valósítsák meg, hanem azt is, hogy azt a programot *alakilag* is az előírt módon, a kiszabott óraszámokban stb. vigyék keresztül, jöllehet ezt alkalmasabb módon és economikusabban is megvalósíthatnák: saját programjuknak (pl. nálunk a héber nyelv és az irodalomnak, a zsidók történetének) tanítására alig jut idő és ezt a feladatot már csak a növendékek megerőltetésével végezhetik. Megfelelő könnyítésekkel pedig mind a két cél egyaránt megvalósítható lenne.

Arra kérjük tehát Excellenciádat, hogy az iskoláink fenntarthatóságát és felekezeti és népkisebbségi érdekeink megvalósíthatóságát is elősegítő mindezen kérelmeinket engedélyezni kegyeskedjék, hogy a javaslat indokolásának szép elvei érvényre juthassanak.

Eisler Máttyás: Jelentés az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda működéséről. A Szövetségnek 1925. évi június hó 29-én Marosvásárhelyt tartott nagygyűlése számára. Az Erdély-Bánáti Izraelita Hitközségek Szövetségének Közleménye, 2. szám, Cluj-Kolozsvár, 1925. 26–38.

20.

Szervezeti jelentés az EZSNSZ VI. konferenciájára az 5685/6. konferenciális évről (1924–1925)

1925, Marosvásárhely

A szervezet

Az elmúlt konferenciai évben a Szövetség 63 csoportja fejtett ki aktív működést. Ezek a csoportok a következők: Aiud, Beclean, Blaj, Sibiu, Sighetul Marmației, Reteag, Gherla, Déva, Dej, Arad, Gheorgheni, Borosjenő, Bistrița, Baia Mare, Borgóprund, Dicsőszentmárton, Aleșd, Timișoara, Lugoj, Sebiș, Reșița, Iia, Hațeg, Satu-Mare, Orăștie, Odorhei, Târgu Mureș, Șomcuta Mare, Caransebeș, Simleul Silvaniei, Carei Mari, Zalău, Orșova, Lapușul Unguresc, Jibou, Lipova, Uioara, Seini, Saceihid, Salonta Mare, Cehul Silvaniei, Petroșani, Reghinul Săsesc, Brașov, Sighișoara, Cluj, Huedin, Turda, Făgăraș, Oradea-Mare, Mihaifalău, Sf.-Gheorghe, Rév, Marghita, Toplița, Năsăud, Mociu, Borsa, Alba-Iulia, Havasmező, Ruscova, Vișeu de Sus.

A csoportok működésének intenzitása igen különböző volt, amelynek mérlegét azonban kimerítően nem adhatjuk, mert számos csoport e jelentés elkészítéséig még nem küldötte be évi jelentését a központi irodához. A következő konferenciális év feladata lesz valamennyi csoport reorganizálását végrehajtani és tisztújító közgyűléseket elrendelni. Meg kell állapítanunk, hogy helyi csoportjaink, néhány tiszteletreméltó kivételtől eltekintve, még nincsenek annyira áthatva a szervezeti élet és fegyelem tudatától, hogy az egyöntetű munka biztos garanciájául szolgálhatnának. Ebben a tekintetben jelentős javulásnak kell történnie. Részben a központi iroda hiányosságai, részben a csoportvezetőségek lanyhasága miatt az elmúlt évben a havi jelentések rendszere sem volt fenntartható, ami nagy hátránnyal volt a központ és a csoportok együttműködésére.

Az ifjúsági szervezetek

A csoportok munkájának eleven, mozgató erejét az idén túlnyomó mértékben az ifjúsági szervezetek szolgáltatták, amelyek igen örvendetes és biztató előrehaladást tettek. Az ifjúsági szervezetek a szövetség összes akcióinak végrehajtásában fegyelmezett szolgálatkészséggel közreműködtek és nagymértékben járultak hozzá a mozgalom táborának növekedéséhez.

A Hitachdut Barissziának 33 csoportja van és aktív tagjainak száma 1925. november 1-én 346.¹⁰³ A külföldön tartózkodó erdélyi zsidó ifjak több külföldi országban is megalakították a Barissziákat. Ilyen Barissziák vannak: Párizsban, Bécsben, Brünbnben, Páduában és Firenzében. A Barissziákban intenzív szellemi és testi nevelés folyt. Ebben az évben a Barissziák 76 nyilvános ünnepélyt rendeztek, többnyire az Avivákkal közösen, amelyeknek jövedelme jelentős mér-

---

103 Hitachdut Barisszia - Az egyes Barisszia fiúegyesületeket tömörítő szervezet.

tékben gyarapította a Palesztina Alapok bevételét. Az idei sékelakcióban a barissziánusok a sékelkontingens egyharmadát gyűjtötték össze.¹⁰⁴

A Ceiré Mizrachi, amelynek központja Nagyváradon van, ebben az évben ugyancsak fokozott tevékenységet fejtett ki és az ország több városában megalakította a maga csoportjait. A Ceiré és Ceirót Mizrachi működése annál értékesebb, mert egy olyan ifjúsági réteget hódít és szervez meg a mozgalom számára, amely réteg ezen ifjúsági formációk nélkül egyáltalán nem volna bekapcsolható a cionizmusba.¹⁰⁵

A Hitachdut Avivának az elmúlt évben 110 csoportja működött Erdélyben ezret meghaladó tagszámmal.¹⁰⁶ Az Aviva úgy a sékelmunkában, mint a Keren Kajemet-gyűjtésben derekasan megállta a helyét. A Hitachdut keretén kívül áll a temesvári Zeirah leányegylet, amely ugyancsak intenzív munkálkodást fejtett ki. Az Avivák az elmúlt évben kb. 150 nyilvános ünnepélyt rendeztek, amelyeknek jövedelme nagyrészt a Keren Kajemet ügyét szolgálta. Számos Aviva-csoportban intenzív héber nyelvtanítás folyt és mindenütt nagy súlyt helyeztek a héber-motívumú kézimunkák készítésére.

Az összes ifjúsági szervezetek mint a Szövetség alosztályai működtek és megfelelő fegyelmezettséggel tették eleget a Szövetség utasításainak. Sajnos, a Szövetség rossz anyagi helyzete miatt, nem volt abban a helyzetben, hogy az ifjúsági szervezeteket a megfelelő pénzügyi támogatásban részesítse, aminek hiányát károsan érezték ezek a szervezetek.

A sékel

Az 5685. [1924/1925] évi sékelakció, bár még korántsem érte el azt a mértéket, mely hű kifejezője lehetne az erdélyi cionizmus tényleges erejének, mégis az elmúlt évi akcióhoz képest jelentős előrehaladást mutat Noszin Mór országos sékel-biztos vezetése mellett s a központi iroda hivatalnokainak fokozott munkájával sikerült a tavalyi kb. 6 000 sékellel szemben 13 000 sékelt összegyűjteni. Ebben a számban természetesen nem foglaltatik benne a Mizrachi párt által gyűjtött kb. 3000 sékel. A központi iroda több mint 1600 körlevelet küldött szét a sékelakció kapcsán, s ilyenformán sikerült a kinevezett sékel-biztosokkal a legélénkebb kontaktust fenntartani. A sékelakció eredménye részletesen kimutatva a következő képet nyújtja:

---

104 A Bariszia cionista fiúegyesület, míg az Aviva cionista leányegyesület volt. Erdélyben igen élénk tevékenységet fejtettek ki a két világháború között.

105 A Ceiré és Ceirót Mizrachi a vallásos cionista ifjúságot tömörtette magába. Az előbbi fiúegyesület, az utóbbi leányegyesület volt.

106 Hitachdut Aviva - Az egyes Aviva leányegyesületeket tömörítő szervezet.

Helység neve	Kinevezett sékel-biztos	Eladott sékelek száma (Összesen 13 589 eladott sékel.)
Nagyenyed	Márton Béla	140
Bethlen	Dr. Eidinger Hermann	128
Balázsfalva	Dr. Friedmann Márton	65
Nagyszeben	Sonderling Egon	249
Máramarossziget	Sceliger Jónás	422
Retteg	Mátyás Adolf	67
Szamosújvár	Vajda Elek	104
Déva	Nussbaum Miklós	200
Dés	Sternberger Sarolta	410
Arad	Kollin Jenő	422
Gyergyószentmiklós	Dr. Klein Vilmos	140
Csíkszereda	Háger Miksáné	99
Belényes	Hegyi Mózes	6
Borosjenő	Vértés Ignác	42
Beszterce	Dr. Scherf Izrael	148
Nagybánya	Weisz Hermann	177
Borgóprund	Scharfstein Hermann	40
Dicsőszentmárton	Dr. Lebovits Lajos	144
Barót	Miklós József	18
Élesd	Ladányi Ignác	56
Aranyosgyéres	Salamon Testvérek	23
Temesvár	Márton Zsigmond	1000
Lugos	Neumann Miksa	300
Égerhát	Braun Mihály	15
Borossebes	Lefkovits Bernát	20
Resica	Klein Géza	124
Pankota	Sonnenklár Vilmos	30
Marosillye	Dr. Rapaport Lipót	62
Hátszeg	Dr. Deák Lajos	214
Szatmár	Dr. Steinberger Ernő	531
Szászváros	Dr. Löwenstein Lajos	90
Székelyudvarhely	Gottesmann Vilmos	229
Marosvásárhely	Dr. Krausz Mór	750
Vulkán	Hoffmann Sándor	30
Nagysomkút	Dr. Blumenfeld Dezső	86
Karánsebes	Mendel Albert	200

Helység neve	Kinevezett sékel-biztos	Eladott sékelek száma (Összesen 13 589 eladott sékel.)
Szilágysomlyó	Dr. Millitzer Lajos	151
Nagykároly	Dr. Fehér Ferenc	58
Zilah	Terner Jakab	122
Halmi	Schwarz Elemér	60
Orsova	Reicher Márkusz	87
Szilágycsaszna	Fegyveres Miksa	101
Magyarláros	Pollák Mayer	80
Zsibó	Dr. Léwy Lajos	74
Biharlonca	Klein Mór	10
Felsőbánya	Donnenberg Magda	46
Kapnikbánya	Dr. Herschkovits Farkas	8
Kémer	Buzási Fülöp	15
Lippa	Ladányi Dezső	100
Marosújvár	-	-
Szinérváralja	Tolnai Sándor	47
Szurduk	Markovits Lázár	12
Nagyszalonta	Guttman Miksa	105
Szilágycseh	Dr. Rosenfeld Salamon	55
Petrozsény	Dr. Halmos Brúnó	229
Szászrégen	Fixel Vilmos	181
Brassó	Sugár László	357
Apahida	Rottenberg Jenő	25
Segesvár	Fried Ignác	60
Cluj	Weisz Mendel	1245
Nagyilonda	Jeremiás Ignác	38
Nagyszentmiklós	Markovits Zoltán	70
Mezőtelegd	Feldmann Sándor	101
Barátos	Becker Henrikné	27
Erdőszentgyörgy	Weisz Mór	29
Katona	Erzmann Ernő	12
Bánffyhyunyad	Salamon Ernő	93
Tasnád	Dr. Fischer Lajos	68
Torda	Salamon Béla	109
Hidalmás	Weinberger Gizella	23
Fogaras	Neumann Bernát	57
Backamadaras	Salamon Simon	3

Helység neve	Kinevezett sékel-biztos	Eladott sékelek száma (Összesen 13 589 eladott sékel.)
Kézdivásárhely	Vájna Izsó	5
Felsőzsuk	Pál Iózsef	1
Nagyvárad	Fischer Emil	745
Alsószopor	Ifj. Weisz Vilmos	8
Érmihályfalva	Rosenberg József	119
Csicsóholdvilág	Lengyel Jakab	6
Balázstelke	Ábrahám Vilmos	2
Sepsiszentgyörgy	Hochstädter Márkusz	54
Ökrös	Hábermann Fülöp	14
Rév	Dr. Tímár Miksa	50
Gyergyóvárhegy	Grünwald József	10
Margitta	Fisch Imre	117
Sárközújlak	Sichermann Lajos	30
Maroshévíz	Újhelyi Dezső	121
Naszód	Dr. Stein Izsák	115
Medgyes	Incze Gyula	83
Felsősófalva	Kodik József	4
Csarnóháza	Silberstein Bernát	10
Tövis	Sándor József	26
Gurahonc	Gottlieb Mátyás	44
Kiskalota	Dr. Csillag Jenő	33
Nagyselyk	Lévi Emánuel	5
Gyimesbükk	Dr. Grossberg Salamon	31
Mócs	Lichtenstein Jónás	30
Gyergyócsomafalva	Klein Frigyes	2
Kissármás	Hirsch Jakab	9
Bélbör	Mózes Hermann	35
Doboka	Jakab Salamon	3
Kucsó	Markovits Márton	3
Királyhágó	Spitzer Antal	1
Kóródszentmárton	Kohn Márton	6
Borsa	Dr. Salamon Miksa	89
Brád	Fischer Sándor	7
Buziás	Dr. Sugár Rezső	16
Barátka	Friedmann Miksa	21
Egeres	Rendel Jenő	67

Helység neve	Kinevezett sékel-biztos	Eladott sékelek száma (Összesen 13 589 eladott sékel.)
Erzsébetváros	Kun József	31
Entradam	Stössel Lipót	3
Palotailva	Fritsch Margit	50
Csákigorbó	Kertész Ábrahám	22
Gyergyóbékás	Mendel Mór	17
Gyergyótölgyes	Haim Auguszt	25
Mezőzáh	Pamutz Bertalan	10
Köd	Judovits Sándor	10
Héjjasfalva	Kohn Izsák	4
Hagymáslápos	Salamon Mór	10
Lozsád	Klein Henrik	2
Vajdahunyad	Jakab József	33
Gyulafehérvár	Ábrahám Szera	223
Hosszúaszó	Nussbaum Emánuel	8
Gyimesközéplek	Rosenfeld Henrik	40
Kisjenő	Fon Sándor	40
Mezőszentmihály	Dr. Weiss Ignác	5
Oravicabánya	Langer Sándor	50
Marosludas	Pollák Márkus	34
Havasmező	Seelinger Márton	47
Borszék	Eisik Manó	15
Ruscova	Moskovits Sámuel	56
Felsővisó	Rothschild Fülöpné	179
Somkerék	Dávid Sari	50
Párizs	erdélyi barissziánusok	30
Pósa	Hersch Lázár	5
Nyárádszereda	Legmann Lipka	4
Alsóvista	Dr. József Ede	10
Topánfalva	Lówi Jenő	5
Mezőörményes	Berkovits Izsák	10

Aranysekel

Ez év március hó utolsó napjaiban a londoni Executíve megbízásából Kolozsváron járt Israel Cohen, világszervezetünk főtitkára, aki felhívta a szövetség vezetőségét egy legalább 300 millió fontsterlinget kitevő politikai alap összehozására a világszervezet céljaira.¹⁰⁷ A Szövetség Kis Intéző Bizottsága úgy határozott,

107 Az Executíve volt a Cionista Világszervezet végrehajtó szerve, amely a legfőbb vezetést látta el.

hogy a kívánt összeget aranszékelek formájában fogja összegyűjteni és megbízta dr. Marton Ernőt az akció lebonyolításával. Ebben az irányban kb. 500 erdélyi cionistához ment közvetlen felhívás, az eredmény azonban mélyen alatta maradt a várakozásnak. Összesen 78 aranszékel gyűlt egybe.

Szokolov látogatása¹⁰⁸

Jótékony hatással volt szervezetünk életére a Cionista Világszervezet Végrehajtó Bizottsága elnökének, Nachum Szokolovnak erdélyi látogatása. Ez év január 23-án érkezett Szokolov Kolozsvárra, ahol – bár a hatóságok megszigorító intézkedései nem tették lehetővé a Szokolov ittléte által teremtett propagatív lehetőségek teljes kiaknázását – mégis a Poale Cedek templomban tartott két előadása és az idesereglett erdélyi cionistákkal való közvetlen érintkezése mély nyomokat hagyott mindenki lelkében. Nagyváradon, Aradon és Temesváron ugyanilyen maradandó hatással végződött Szokolov látogatása. Nemcsak a cionista eszmének, de főként a palesztinai alapoknak jelentett szép gyarapodást Szokolov erdélyi turnéja. Kívánatos volna, ha világszervezetünk minél gyakrabban küldené el vezéregyéniségeit az egyes országokba, mert alapjában véve ebben a tekintetben ugyanaz a helyzet, mint a szövetség és helyi csoportjai között, vagyis a világszervezet is csak úgy tarthatja fenn az egészséges kapcsolatot az országos szervezetekkel, ha minél gyakrabban igyekszik a személyes érintkezés lehetőségeit megteremteni.

Küzdelem az új asszimiláció ellen

Szövetségünk programjának legsarkalatosabb pontja kezdettől fogva az asszimiláció elleni küzdelem volt. Minden törekvésünk odairányult, hogy az egészséges nemzeti nevelés segítségével egyrészt likvidáljuk a régi asszimilációt, másrészt gátat emeljünk egy esetleges újabb asszimilációs processzusnak. Ami az előbbit illeti, úgyszólván teljes mértékben sikerült megvalósítani a Szövetség programját, az utóbbi tekintetben pedig abban a meggyőződésben voltunk, hogy egy új asszimiláció inaugurálására még nincsenek megadva sem a lélektani, sem a reális lehetőségek és így nincs ok nyílt küzdelem proklamálására. Sajnos ez a feltevés túl optimista volt, mert az utóbbi években egyre nyomatékosabban lépett előtérbe egy asszimilációs tendencia, mégpedig az Uniunea Evreilor Români védőszárnyai alatt.

Már a legutóbbi konferenciánk napirendjén is ott szerepelt a Román Zsidók Egyesületének (Uniunea) kérdése, abból az alkalomból, hogy a szövetség Kis Intéző Bizottságában mélyreható ellentétek támadtak a regátbeli szervezet erdélyi fiókjainak megalakítása tekintetében. A politikai bizottság hosszas tanácskozásai után létrejött javaslata alapján a nagyváradi konferencia úgy határozott, hogy ellenzi az Uniunea-ával való együttműködést mindaddig, amíg ez a szervezet nevében és alapszabályaiban nem teszi magáévá a Szövetség programjának gerincét képező

---

108 Szokolov látogatásáról tudósít: ÚK 1925. január 24. 19., január 28. 22.

kisebbségi elvet. Annak ellenére, hogy a megválasztott új Kis Intéző Bizottság már e határozat szellemében jött létre, a Kis Intéző Bizottság két tagja mégis tovább folytatta tevékenységét az Uniunea megalakítása érdekében anélkül, hogy e tekintetben irányadóul tekintették volna a konferencia határozatát. A korábbi vezetőségben dülő ellentétek ismét kiújultak és az Uniunea kérdése akuttá vált. A Kis Intéző Bizottság minden lehetőt megtett, hogy ezt a kérdést levegye a napirendről és megakadályozza az egyre jobban fenyegető szakadást. Tudvalevő, hogy az Uniunea szervezkedése a jogvédelem jelszava alatt történt, még pedig éppen dr. Klein Miksa, a Zsidó Nemzeti Szövetség Jogvédő Irodájának vezetője részéről. A folyó évi június 2-án megtartott Nagy Intézőbizottsági gyűlésnek ugyancsak ez a kérdés képezte legfőbb tárgyát, amelyen ismét sikerült meggyőzni az Uniunea felé hajló Kis- és Nagy Intézőbizottsági tagokat, hogy az Uniunea erdélyi fiókjainak megalakítása csak káros hatásokat idézhet elő Erdély zsidó közéletében és teljesen szükségtelen, mert a jogvédelem kérdése megoldható más módon is. A nagy intézőbizottság több konkrét határozatot hozott a Jogvédő Iroda újjászervezésére vonatkozólag és dr. Klein Miksa ismét átvette a Szövetség Jogvédő Irodájának vezetését.

Sajnos, a Nagy Intézőbizottság által teremtett *treuga dei* sem tartott sokáig, mert a Kis Intézőbizottság ama tagjai, akik az Uniunea megalakítását forszírozták, név szerint Molnár Jakab és dr. Klein Miksa sokkal jobban angazsálva voltak már ebben a kérdésben, semhogy elállni szándékoztak volna az Uniunea kolozsvári fiókjának megalakításától. A szövetség Kis Intézőbizottsága még az utolsó pillanatban is mindent elkövetett, hogy megakadályozza az egység felbomlását, de az Uniunea hívei részéről nem mutatkozott meg a megegyezésre irányuló ama készség, amely szükséges lett volna a békés megoldáshoz. Szeptember hó utolsó napjaiban Molnár Jakab és dr. Klein Miksa Kis Intézőbizottsági tagok közreműködésével meglepetésszerűen megalakították az Uniunea Evreilor Români fiókját. E befejezett tény hatása alatt bocsájtotta ki a Kis Intézőbizottság ismert deklarációját, amelyben most már határozott formában állást foglalt az Uniunea Evreilor Români erdélyi szervezkedése ellen. Az október 19-én Nagyváradon megtartott Nagy Intézőbizottsági ülés teljes mértékben magáévá tette a Kis Intézőbizottság álláspontját.

Jogvédelem

Az előbbi fejezetben érintettük, hogy f. évi szeptember hó elejéig dr. Klein Miksa Kis Intézőbizottsági tag volt megbízva a szövetség Jogvédő Irodájának vezetésével. Az elmúlt konferencia évi év alatt úgy zsidó testületek, mint magánosok számos esetben keresték fel jogsegélyért a Jogvédő Irodát, amely minden alkalommal készséggel állott a hozzáfordulók szolgálatára. Természetesen a Jogvédő Iroda zavartalan működését is hátrányosan befolyásolta az anyagi eszközök hiánya, mert egy-két nagyobb hitközségtől eltekintve, a zsidó társadalom nem mutatott megfelelő áldozatkészséget e fontos intézménnyel szemben. Nem

hallgatjuk el azonban, hogy az erre irányuló propaganda szintén hiányos volt. Amikor nyilvánvalóvá lett, hogy dr. Klein Miksa az Uniunea kérdésében elfoglalt álláspontja miatt nem maradhat tovább a szövetség vezetőségében, s minthogy ő már előzőleg lemondott a Jogvédő Iroda vezetéséről, a Kis Intézőbizottság dr. Fischer Sámuel és dr. Fenichel József¹⁰⁹ ügyvédekkel bízta meg a Jogvédő Iroda vezetésével. Bár az említett elvtársak csak f. évi október hó 1-én vették át a Jogvédő Iroda vezetését, azóta az eltelt rövid idő ellenére is eredményes működést mutathat fel a Jogvédő Iroda. Különösen az állampolgársági és választói listák ügyében interveniáltak számos esetben sikerrel. A legközelebbi jövő feladata lesz, hogy a Zsidó Jogvédelmi Szervezet az egész ország területén kiépíttessék és Bukarestben egy olyan jogvédelmi központ létesüljön, amely kellő súllyal tudja képviselni a kormányhatóságok előtt a megsértett zsidó köz- és magánérdekeket. A Jogvédő Iroda szervezeti szabályzatát elküldte a helyi csoportoknak, amelynek alapján számos helyen már megalakultak a helyi jogvédő biztosságok. A jogvédő biztosok látják el a helyi jogvédelmi munkát és tartják fenn a kapcsolatot a központi Jogvédő Irodával. Fontos, hogy a jogvédő biztosságok a legrövidebb időn belül mindenütt megalakíttassanak oly módon, hogy azoknak pártokon felül álló jellege kidomboríttassék. Ugyancsak fontos feladat a hitközségek szerves bekapcsolása a jogvédelmi munkába, mert a jogvédelmi tevékenység költségeit a dolog természeténél fogva jelentős részben a hitközségeknek kell fedezniük.

Az iskolatörvény

Ez év május havában került nyilvánosságra Anghelescu közoktatásügyi miniszternek a magánoktatásról szóló törvényjavaslata mely a legsúlyosabb intézkedéseket tartalmazza a kisebbségi, de különösen a zsidó iskolák ellen. A Szövetség vezetősége alapos jogi és pedagógiai vitát tárgyává tette a törvényjavaslatot s annak konzekvenciájaként május 13-án egy manifesztumban fordult az ország közvéleményéhez, felsorolván azokat a sérelmeket, amelyek a javaslat törvényerőre emeltetése esetén a zsidóságot érnék. Nyomatékosan felléptünk iskoláink nyilvánossági joga, a héber nyelv szabadsága, a Talmud-Tórák és jesivák zavartalan működése érdekében és alapos jogi felkészültséggel bizonyítottuk be, hogy a tervezett törvény elvetendő nemcsak azért, mert veszedelmes a kisebbségekre, de azért is mert ellenkezik az állam alaptörvényeivel és az alkotmánnyal. A manifesztumot a Szövetség számos példányban kinyomtatta és külön futár útján juttatta el Bukarestbe. A Szövetség megbízottja az Uniunea központi irodáját kérte fel, vállalná magára a manifesztumnak az illetékes politikai tényezőkhöz való eljuttatását. Az Uniunea azonban elvi aggályokra való hivatkozással, megtagadta a kérés teljesítését. A manifesztum azonban ennek ellenére is eljutott mindazokhoz, akiket illetett, sőt Dr. Weisselberger,¹¹⁰ Cernaui szenátora május 19-én teljes

109 *Fenichel József* ügyvéd, 1930-ban az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség Nagy Intézőbizottságának tagja. 1944-ben a kolozsvári Zsidó Tanács tagja.

110 *Salo Weisselberger* (1867–1962) a bukovinai Zsidó Nemzeti Párt politikusa. 1922–1926 között szenátor a román Nemzeti-Liberális Párt színeiben.

egészében felolvasta azt, mély hatást váltva ki a szenátus tagjaiból. A június 2-án megtartott Nagy Intézőbizottsági ülés ugyancsak behatóan foglalkozott az iskolai törvényjavaslattal és gyakorlati intézkedésekkel támasztotta alá a Kis Intézőbizottság deklarációját. Bátran szögezhetjük le, hogy a Szövetség határozott és gyors fellépése nagy mértékben járult hozzá, hogy Anghelescu miniszter levétette a kamara napirendjéről az általa benyújtott és a szenátusban már megszavazott törvényjavaslatot.

Községi választások

Folyó évi szeptember hó első napjai óta intenzíven foglalkoztatják a Szövetség összes szerveit a küszöbön álló községi választások. Ez lesz ugyanis az első alkalom, amikor az erdélyi zsidóság mint szervezett politikai egység léphet fel a román közéletben. A Nagy Intézőbizottság október 19-én Nagyváradon tartott ülésén lefektette azokat a főbb irányú elveket, amelyeket e választással kapcsolatban érvényre kíván juttatni. A szervezés munkálatai most vannak folyamatban, de már eddig is megállapítható, hogy a Szövetség kezdeményezése döntő hatással volt Erdély egész zsidóságára és a községi választásokon sikerülni fog Erdély zsidóságát egységes és erőteljes megnyilatkozásra bírni. A választási bizottságok a Szövetség kezdeményezésére a legtöbb helyen megalakultak már és személyi összetételük már egymagában garancia arra, hogy ennél a politikai aktusnál teljes mértékben érvényesülni fog a zsidó kisebbségi gondolat.

Palesztina-munka

A Palesztina munka tekintetében a Szövetség főként az általános propaganda területére szorítkozott, míg a speciális gyakorlati munkát részben a palesztinai alapok, részben a Palesztina Hivatal végezték. A Szövetség ezekkel az intézményekkel a legszorosabb kontaktust tartotta fenn s a jelenlegi konferencián hozandó határozatok alapján ezt a kontaktust úgy az Intézmények támogatása, mint azok ellenőrzése tekintetében még szorosabbra fogja vonni. Az Alapok és a Palesztina Hivatal működéséről egyébként külön jelentések számolnak be a konferencián.

A központi iroda

A központi iroda személyzete a főtíkáron kívül egy irodavezetőnőből, egy gépirókisasszonyból és egy kifutófiúból állott. Ez az aránylag egészen kicsiny személyzet igen jelentős adminisztrációs ügyforgalmat bonyolított le. A központi irodához az elmúlt évben a csoportoktól és magánosoktól 2872 ügyirat érkezett be, míg az iroda a csoportoknak és magánosoknak több mint 6 000 levelet és köriratot küldött ki. A központi iroda bonyolította le a szövetségi akciókon kívül úgy a világkongresszusi, mint az országrészi konferenciái delegátusválasztásokat és ugyancsak az irodát terhelik a községi választások jelenleg folyamatban levő előkészületi munkálatai is.

E jelentés során több ízben mutattunk rá, hogy a szövetségi adminisztráció az elmúlt év során állandóan a legsúlyosabb pénzügyi zavarokkal küzdött, s a

legtöbbször nem lehetett a tisztviselői fizetéseket sem a normális bevételekből fedezni. Az e jelentéshez csatolt pénzügyi jelentésből világosan kitűnik, hogy szövetségi csoportjainak csak egy igen kis része teljesítette a múlt évi konferencián vállalt kötelezettségét.¹¹¹ A Szövetségnek folyton növekvő átmeneti hiteleket kellett igénybe vennie, hogy az adminisztráció folytonosságát biztosíthassa. Ennek a helyzetnek a jövőben gyökeresen kell megváltoznia, ha csak azt nem akarjuk, hogy a Szövetség adminisztrációja veszedelmesen meg ne rendüljön. A pénzügyi javaslatok ebben a tekintetben precíz intézkedéseket várnak a konferenciától.

Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy Szövetségünk az elmúlt évben a fennforgó óriási személyi és anyagi nehézségek ellenére is jelentős fejlődésen ment keresztül. Ha sikerülni fog a konferenciának e nehézségeket leküzdeni, úgy szövetségünk a következő évben sokkal jelentősebb lépéssel fogja megközelíteni nagy céljaink megvalósítását.

Szervezeti jelentés az EZSNSZ VI. konferenciájára az 5685/6 konferenciális évről (1924–1925). Kiadja az EZSNSZ, Târgu-Mureș, 5686–1925. 4–15.

---

111 A pénzügyi jelentést terjedelmi okok miatt nem közöljük.

21.

Erdély, Bánság, Máramaros és Körös-vidék népi kisebbségi alapon álló zsidóságához!

[A Zsidó Nemzeti Szövetség felhívása
a Román Zsidók Szövetsége ellen]
1925. október 6., Kolozsvár

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség az egyesülés óta, át volt hatva attól a törekvéstől, hogy úgy a régi királyság, mint a többi csatolt területek zsidóságával egységes zsidó szervezetet létesítsen. Úgy az erdélyi, mint a bukovinai és besszarábiai zsidóságnak, de a régi királyságbeli zsidóság számottevő részének is az volt az óhajtása, hogy ez a szervezet a Romániában élő zsidóságot, mint egységes népi kisebbséget fogja össze és képviselje.

Ennek a szervezetnek megvalósítása végett bukovinai testvéreink egy országos zsidó kongresszus alapján létesítendő, egészen új szervezet életre hívását kívánták, míg a Zsidó Nemzeti Szövetség képviselője az 1923. évben Bukarestbe összehívott értekezleten az Uniunea Evreilor Români vezetőségének kívánságára hajlandó volt hozzájárulni ahhoz, hogy ezen egységes zsidó szervezet keretében az UER tekintésük, feltéve, hogy ez a szervezet a zsidó népkisebbségi eszme alapjára helyezkedik és ezt nevének és alapszabályainak megfelelő megváltoztatásával tanúsítja.¹¹²

Ámde az UER ezen elvi követelés teljesítése elől mereven elzárkózott, sőt a legutóbbi erdélyi kezdeményezőkkel folytatott tárgyalások félbeszakításával régi szabályzata alapján megalakította kolozsvári fiókját.¹¹³

Ebből a tényből nyilvánvaló, hogy az UER nem hajlandó magáévá tenni a zsidó népkisebbségi alapelveket és az ebből folyó követeléseket. Másfelől a legutóbbi tárgyalások során semmiféle biztosítékot nem volt hajlandó nyújtani arra nézve, hogy tevékenységét politikamentes jogvédelemre fogja korlátozni.

Ily körülmények között a Zsidó Nemzeti Szövetség Kis Intéző Bizottsága, figyelembe véve az UER politikai tekintetben eddig kifejtett tevékenységének irányát, joggal tart attól, hogy az UER Erdély területén a zsidó nép beolvadásának illúzióját kergető kisebbségellenes politikát fog folytatni.

Az erdélyi zsidóságot nem ejthetik tévedésbe azok az érvek, melyekre az UER kolozsvári megbízottai hivatkoznak. Hiszen az UER-fiók alakításának szükségességét ép azok indokolják a Zsidó Nemzeti Szövetség belpolitikai és jogvédelmi munkájának elégtelenségével, kiknek a Zsidó Nemzeti Szövetség keretében, mint vezetőtagoknak, Erdély zsidóságától ily irányban nyert mandátum alapján a

---

112 Az 1923 májusában megtartott bukaresti konferencián Fischer tivadár az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nevében tett javaslatot a *Romániai Zsidó Szövetség* vagy az *Egységes Romániai Zsidó Szövetség* létrehozására. UK 1923. május 31. 80.

113 A Román Zsidók Szövetsége az EZSNSZ nyilatkozatának kiadása előtt egy nappal, 1925. október 5-én hozta létre kolozsvári fiókját Molnár Jakab és Klein Miksa vezetésével. UK 1925. október 7. 229.

belpolitikai és jogvédelmi tevékenység megszervezésében és vezetésében közreműködni kötelességük volt. Ha tehát a Szövetség ez irányú munkája nem lett volna kielégítő, az nem a Szövetség gyengeségét jelentené, csupán az erre a munkára hivatott vezetők hibájának lenne betudható.

Erdély zsidósága tehát ébren fog örködni azon, hogy a jogvédelem megszervezése ne szolgáljon ürügyül egy, általa régóta kárhózatossnak felismert, kisebbség-ellenes zsidó politika inaugurálására.

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség rendületlenül áll a népi kisebbségi elv alapján, és mint eddig, úgy ezután is, a trónhoz és a román államhoz való teljes hűséggel, – küzd népi, kulturális és vallási kisebbségi jogainak teljességéért.

És, mert az UER működése kétségtelenül a romániai zsidóság népi kisebbségi jellegének elhomályosításához és végeredményben a kisebbségi elv feladásához vezet, a Szövetség Kis Intéző Bizottsága az UER-rel szemben politikai szempontból a legteltesebb bizalmatlansággal viseltetik és felhívja a népkisebbségi elv alapján álló erdélyi zsidóságot arra, hogy az UER fiókjainak megalakításában részt ne vegyen.

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nem hagy fel azzal a törekvéssel, hogy az egész romániai zsidó népkisebbséget egyesítő országos szervezet létrejöjjön és ebben az irányban megkezdett működését, a bukovinai, besszarábiai és a régi királyságbeli testvéreinkkel egyetértésben a legrövidebb időn belül kész eredményhez kívánja juttatni.

Elhatározta a Zsidó Nemzeti Szövetség Kis Intéző Bizottsága, hogy jogvédelmi irodáit tovább is fenntartja, azokat az eddiginél is hatékonyabb módon megszervezi és irodáit pártállásra való tekintet nélkül minden zsidó rendelkezésére bocsátja.

Zsidó Testvérek! Naponta ismétlődnek a kísérletek, hogy sorainkat megbontsák és egy új asszimilációs kalandba vezessenek bennünket. Ezekkel a törekvésekkel szemben az egyedüli védekezés a pozitív irányú munka és erőteljes szervezkedés legyen.

Cluj–Kolozsvár, 5686. Tisri 18–1925. október 6.

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség
Kis Intéző Bizottsága

Új Kelet 1925. október 7. 229.

22.

Kertész Jenő: Páholyunk munkaprogramja.

[A Salom kolozsvári zsidó szabadkőműves páholy munkaprogramja]
1926. május, Kolozsvár

Nehéz idők fokozottabb mértékű erőkifejtést igényelnek tőlünk. A nyugodalmass béke éveiben egy öntudatos polgár kifizette mérsékelt adóját és ezzel eleget tett a köz iránti kötelességeinek. Ha még tagja volt valamely társadalmi szervezetnek is, akkor már a társadalmi kérdések közepében érezte magát, mint aki erején és kötelességén felül áldoz a közért.

Így volt ez a zsidósággal is, mely aligha jutott kisebbségi, megkülönböztetett és üldözött volta tudatára. Eleget tett az állam, a köz iránti kötelességeinek, viszont az állam, a köz is teljesítette igényeit, amikor lehetővé tette gazdasági, kulturális erőinek kibontakozását.

Egy – legalább látszólag – rendezett gazdasági, ideológiai és politikai viszonyok közt élő világnak geográfiai határokkal elválasztott területtömbjein így éltek az emberek százmilliói s köztük a zsidók milliói is.

A mai vergődő világ véges-végig vergődő államai, a vergődő államok elsüllyedt osztályai, a jobbra és balra néző diktatúrák alatt nyögő százmilliók mennyire messziről látják a békeidőket. És messziről még aranyosabbnak látszik. Hiába említenek fel, hogy csak egy kicsi országban évenként közel 100 000 ember halt meg tüdővészben és még egy annyi szakadt el a hazai rögtől, hogy a több ezer mérföldes óceáni út állati sorsa után egyenesen a kormos gyárakba, mélyen a föld alá vigyék, hol a Taylor-rendszer szívta ki fokozódó gyorsasággal izmaik erejét. Hiába villantanók meg szemek előtt csak azt a statisztikát, mely szerint milliók nem képesek megszületni, felnőni, megöregedni, boldognak lenni egy termelési rendszer miatt.

Aranyidők voltak azok mégis. Relatív azok voltak. Volt-e például a világ nagyobb részét uraló angol birodalom szigetországának csupán több mint egymillió munkaképes, családfenntartó munkanélkülije? Voltak-e kicsi országokban is a hadiárvák, mindenkitől elhagyott, biztos pusztulásnak kitett ezrei? Végigsüvöltött-e egész kontinenseken a gazdasági válság, a világszemlélet válsága, az emberi elemi jogok válsága? Hát csak százezreknek, millióknak erőszakolt áttelepítésével lehessen megoldani a nemzeti, faji kérdéseket? Hát van hova telepíteni? És van-e valahol még aranykor?

Íme: az állam sem teljesítheti már minden kötelességét a polgárokkal szemben, a társadalom sem helyezi el az egyéneket, nem védelmezi meg őket a természet mostohaaságaival szemben, az alkotmányosság ösztöne sem működik és egész osztályok, nemzetek lassú, kínos pusztulásnak szánvák. [sic!]

Fajokon, nemzeteken, osztályokon, világfelfogásokon felülemelkedett, ideális célokért dolgozni, áldozni kész emberek szervezetei kell átvegyék az elhagyott

munkaterületeket. E szabad szervezetek kell felvegyék a nemzetközi barátságos összeköttetést, kell enyhítsenek a szociális bajokon, kell kivenniük részüket a kultúra fejlesztésében és terjesztésében.

Íme: itt a Böné Berith rend Salom páholyának munkaprogramja:

1. Legalaposabb megfontolással, leggondosabb szelekcióval befejezni a Páholy kiépítését. Ne maradjon ki senki, aki részt kér az építő munkából, s aki alkalmas is erre.

2. A bizottságokat állandó és rendszeres munkára nevelni, hogy a páholy minden egyes tagja megtalálja az őt megillető munkakört és töltsen is be azt kellően. Így a plenáris ülések főleg előadásokkal, vitasorozatokkal és ünnepélyes és testvéri együttműködéssel foglalkozzanak.

3. Mihamarabb kiépíteni az erdélyi és bánáti páholyok láncát. Ne legyen egy jelentősebb gócpont sem e munkán kívül. Így kell tennünk, mert a páholyzsellem diktálta és az egész Erdélyt és Bánátot érintő problémákat egyetlen város egyetlen páholya képtelen megoldani. A remélhetőleg hamarosan kiépülő kilenc páholy megfelelő munkamegosztással kevesebb áldozattal, alaposabban és gyorsabban fog produkálni.¹¹⁴

4. Evégből jelentjük meg havi szemlénket, hogy már most tájékoztassuk a többi városok testvérjelöltjeit, hogy milyen a szervezetünk, melyek a célkitűzéseink és útjaink.¹¹⁵

5. Intézményes munkát kell végeznünk. Bele kell kapcsolódnunk az erdélyi zsidó társadalmi szervezetekbe, hogy azoknak nagyobb lendületet, egységes irányítást és anyagi alapozottságot adjunk. Hiszen mi voltunk eddig is személyenként ezek vezetői, sőt alapítói is. Így most már páholyba tömörülve, intellektuelek, termelők, vagyonosak egy irányban kollektíve, magasabb nézőpontból fogjuk intézni azok sorsát. Új intézmények alapját kell megvetni. Így kapcsolódunk be az Országos Zsidó Árvagondozó nemzedékmentő munkájába és részt veszünk kétezer gyermek jelenének és jövőjének megalapozásában és vezetésében. Egészséges testi és lelki nevelést kell nekik adnunk, a produktív modern zsidóember típust kell belőlük kitermelnünk. Belekapcsolódunk a most alakuló kis bankokba, melyek szövetségi jelleggel behálózják az egész Erdélyt és a kis egzisztenciáknak termelési kölcsönt nyújtanak oly olcsón, hogy csupán a kamatdifferencia maga is alapja lehet egzisztenciájának.¹¹⁶

---

114 Jelenlegi ismereteink szerint a két világháború közötti erdélyben csak 7 zsidó szabadkőműves páholy működött: Avoda - Marosvásárhely, Jezirah - Nagyvárad, Ahava - Brassó, Emunata - Temesvár, Or - Arad, Unitas - Szatmárnémeti. Az erdélyi B'nai B'rith zsidó páholyok... 449-471., Az erdélyi és délvidéki szabadkőműves páholyok tagjainak névsora... 19.

115 A szemle 1926-1939 között jelent meg Kolozsváron.

116 A zsidó Kishitelbankok, melyek támogatásába a szabadkőművesség is bekapcsolódott, 1925 után jelentek meg Erdély nagyobb városaiban és a két világháború között igen jelentős gazdasági tevékenységet fejtettek ki. Főként a kis- és középvállalkozókat segítették. A kolozsvári Kishitelbank működtetésébe 1927 tavaszától kapcsolódott be a Salom páholy. Gidó Attila: Instituțiile evreiești interbelice din Transilvania. Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia 2003. 1-2. 185., Az erdélyi B'nai B'rith zsidó páholyok... 454.

Részt veszünk az orvosi ambulatóriumok megalapításában. Ne legyen egyetlen jelentősebb zsidó gócpont, hol szegény ember ingyen orvoslást ne kapjon. Ezen ambulatoriumokból kell kialakulnia több helyen lehetőleg a zsidó kórháznak.¹¹⁷

6. Hogy az erdélyi zsidóság sorsát kellően irányíthassuk, ismernünk is kell minden vonatkozásában. Mi végből is megvetettük alapját az erdélyi zsidóság szociográfiai felvételének. Több évre terjedő munkálatnak indul, de e nélkül szisztematikus és céltudatos szociális munka el sem képzelhető.

7. Megindítottuk az összeköttetést a nyugati országok páholyaival és a legközelebbi jövőben a szociográfiai felvétel első részének kivonatát különböző nyelven fogjuk szétküldeni, hogy tájékoztassuk nyugat zsidóságát helyzetünkről, szükségleteinkről. Bizonyára segítségünkre lesznek erkölcsileg és anyagilag is.

Bízást hiszem, hogy a nagy csehszlovákiai, ausztriai és német ipar iskolájává lesz a mi iparos tanulóinknak is. A Böné Berith útján elhelyezzük tanulni vágyó iparosainkat, hogy a legkiválóbb képzettséggel mehessenek neki az életnek és versenyképesek legyenek. Sokat remélünk a nemzetközi kapcsolattól a diákok ellátása körül is.

8. Természetesen részt veszünk agitatívé és anyagilag a Palesztina-munkában is. A páholy kebelén belül Palesztina-bizottság létesült és ezúton bekapcsolódunk a mozgalom és menetébe. [sic!]

Lám, igaz: nehéz idők fokozottabb mértékű erő kifejtést igényelnek.

A Böné Berithek teljesíteni fogják kötelességüket.

B'nai B'rith Szemle, 1926. 1. 5-7.

---

117 A programnak megfelelően a Salom páholy 1927 májusában ténylegesen is bekapcsolódott a kolozsvári Zsidókórház létrehozásába. Uo. 455.

23.

Klein Miksa, a Román Zsidók Szövetsége erdélyi fiókjá elnökének jelentése

[az erdélyi zsidók reakciói a hitközségek
egyesítéséről szóló törvénytervezetről]¹¹⁸

1927. október 10., Kolozsvár

A Hitközségek Szövetségének Tisztelt Elnökéhez,¹¹⁹
Bukarest

I. Erkölcsi kötelességemnek tartom felhívni a figyelmüket arra az elégedetlenségre, amely a benyújtott új vallási törvénytervezet kapcsán már most megmutatkozik az erdélyi hitközségi körökben.

A következő vádakkal folyik hetek óta a magyar újságokban és az Új Kelet hasábjain a Hitközségek Szövetsége elleni izgatás:

1. egyneműsíteni akarja az összes hitközségeket,
2. fel akarja számolni az ortodox hitközségek autonómiáját és egyesíteni akarja őket a neológokkal,
3. politikai megfontolásokból a jelenlegi kormánnyal egy olyan politikai alkut kötöttek, amely szerint a szent vallás ügyeit egy bukaresti központ fogja irányítani, és amely tényt a mi ortodox papjaink [ortodox rabbik] nem tudják elfogadni és inkább a Régens Tanácshoz fordulnak, hogy újból megmentsek az ortodox autonómia ügyét.¹²⁰

4. A legutóbbi ünnepek idején, Ros Hasanah és Sabbat Tesuvo alkalmával, a rabbik hatalmas szövegekben tértek ki az 1–8. pontokra és éles támadásokat intéztek Önök ellen.

II. Így állnak a dolgok jelenleg Erdélyben és engedjék meg nekem, aki ugyanúgy, ahogy most, korábban is foglalkoztam a tervezettel, hogy felhívjam az Önök figyelmét ezekre a tényekre és következményeikre.

A Zsidó Nemzeti Szövetségtől származik az az utasítás, amely szerint a regátiak hatalmát a hitközségek felett le kell törni, és nem szabad beengedni ide [Erdélybe] a Hitközségek Szövetségét. Nem szabad eltérni azt, hogy Niemirover dr. legyen a [romániai] zsidó vallást képviselő szenátor, hanem egy erdélyi rabbit kell kiválasztani a szenátori tisztségre és ezt követően az ortodoxia autonómiáját a Regátra és Besszarábiára is ki kell terjeszteni.

118 A kultusztörvény az 1928. április 22-i Hivatalos Közlönyben jelent meg. Rendelkezései értelmében településenként csak egy hitközség működhetett. kivételt képeztek ez alól a továbbra is önállóan szerveződhető ortodox és szefárd hitközségek. Iancu: *Evreii din România 1919–1938...* 116–117.

119 A *Regáti Zsidó Hitközségek Szövetsége* 1921-ben alakult meg az askenázi hitközségek összefogására. Uo. 112.

120 A Régens Tanácsot a Károly herceg trónról való lemondása által kiváltott 1926-os „uralkodói krízis” nyomán hozták létre. Utódjának a még kiskorú fiát, Mihályt kiáltották ki, Románia vezetését viszont a Régens Tanács vette át a következő tagokkal: Miklós herceg (Károly testvére), Miron Cristea pátriárka, és a Semmitűszék elnöke, Gheorghe Buzdugan. 1930-ban Károly visszatért a trónra és 1940-ig uralkodott.

A neológ hitközségek központja szintén elutasítja az erdélyi neológ hitközségek autonómiájának korlátozását, mivel azok magyar–zsidó hitközségek és nem kívánják a regátiakkal való egyesülést.

III. Ismertek lesznek Önök előtt azok a körülmények, amelyek a régi Magyarországon 1867-ben a hitközségek szakadásához vezettek.

Ha az ortodoxoknak itt Romániában is sikerül keresztülvinniük ugyanezt, bizonyos, hogy Önök elveszítik a hitközségek feletti ellenőrzés jogát.

Az 1922. december 10–11-i ülés tehát, a tervezet 4. cikkelyében hiába mondta ki, hogy a jelenleg fennálló hitközségek az *a.* és *b.* pontok alapján kivételt fognak képezni, mivel sem az erdélyi rabbikat nem fogják ezek elismerni, sem a 23. §-ban álló Tartományi Bizottságokat és a 28–37. paragrafusokkal szemben is küzdelemre lehet számítani.¹²¹ Mivel a bukaresti Schor rabbi kérését az ilfovi bíróság 1924. június 3-án az 15850/924. szám alatt visszautasította és ő ennek következtében nem fogja hagyni magát, az rabbik hathatós támogatóra lelnek személyében.¹²²

Erdélyben alig ismerik a Dr. W. Filderman által 1925. október 18-án benyújtott memorandumot.¹²³

A zsidó hitközségek nem ismerik az 1925. október 13-án megtartott regnikoláris ortodox kongresszus határozatait, ráadásul a Vallásügyi Minisztériumban az a Păclișeanu a főtitkár, aki teljes mértékben támogatja az erdélyi hitközségi rendszer kettősségének fenntartását.

Kérdés tehát, hogy miképpen lehetne meggyőzni az erdélyi hitközségeket téves felfogásukról és hogyan lehetne megnyerni őket az Önök tervezetének támogatására?

Nem szeretném a jelenlegi nyugtalanság jelentőségét eltúlozni, de előre látom azokat a következményeket, amelyek úgy az Önök számára, mint az egész zsidóságnak kárára lesznek.

Szerény véleményem szerint, a felvilágosítást egyrészt egy magyar nyelvű hetilap beindításával, másrészt propagandagyűlések szervezésével lehetne megvalósítani.

V. Engedje még meg számomra tisztelt Elnökség azt a kérést, hogy küldjenek részemre egy másolatot az új törvénytervezetről, mivel a 23., 24. és 29–31. cikkelyek olyan rendelkezéseket tartalmaznak, amelyeket figyelmesen kell megtárgyaljunk.

Válaszukat várva, mély tisztelettel:

Kolozsvár, 1927. október 10.

Klein Miksa, az erdélyi UER elnöke s.k.

AF CER, II. fond, 241. dosszié, 29–30. (gépelt eredeti, aláírással, román nyelven)

121 1922. december 10–12. között a Regáti Zsidó Hitközségek Szövetsége egy a hitközségek helyzetét szabályozó törvényjavaslatot fogadott el. A Wihelm Filderman által kidolgozott javaslatokat viszont a vallásügyi miniszter nem terjesztette a parlament elé. Iancu: *Evreii din România 1919–1938...* 113.

122 A bukaresti Chaim Schorr ortodox rabbi, az erdélyi hitközségekhez hasonlóan és a regáti véleményekkel ellentétben, amellett állt ki, hogy egy településen több különálló hitközség is működhesen. Uo. 113–114.

123 *Wilhelm Filderman* (1882–1963) ügyvéd, a Román Zsidók Szövetségének elnöke, parlamenti képviselő. A romániai zsidóság első világháború utáni egyik legjelentősebb vezető személyisége. 1925 októberében memorandumban fejtette ki ellenvetéseit a készülő hitközségi törvény egyes pontjaival szemben (pl. az egy településen engedélyezett hitközségek száma). Uo.

24.

A Román Zsidó Hitközségek Szövetségének felhívása az erdélyi zsidó hitközségekhez

[egy közös szervezet létrehozására érdekében]
1927. október, Bukarest

Erdély zsidóihoz!

Nagy meglepetéssel vettem tudomásul, hogy a regáti zsidók ellen olyan rágalomhadjárat indult az erdélyi zsidók körében, amelyben azt híresztelik, hogy a regáti zsidók az ország összsidóságának érdekei elleni célokat követnének.

A rágalmak ellen a leghatározottabban és minden erőnkkel tiltakozunk.

1). Nem igaz, hogy mi, a regáti zsidók, az új országrészek hitközségei képviselőinek megkérdezése nélkül igyekszünk befolyást gyakorolni a zsidó kultusz és a hitközségek megszervezésére vonatkozó törvény kidolgozásánál.

Ellenkezőleg. A mi közbenjárásunkra hívta össze 1922 májusában tanácskozással a kultuszminiszter úgy az Ókirályság, mint a csatolt területek hitközségeinek és egyházi személyeinek meghatalmazott képviselőit, függetlenül a hitárnyalatoktól.¹²⁴ Ezen minden régió képviselője megjelent. A tanácskozáson élénk és részletekbe menő vitában állapotunk meg az izraelita felekezet és a zsidó hitközségek megszervezéseinek irányelveiről.

Természetesen, ha szükség lesz rá, még az izraelita felekezet és a zsidó hitközségek jogállásának végleges rendezése előtt, újabb tanácskozásra hívjuk majd össze a hitközségek és az egyházi elöljárók képviselőit.

2). Hamis az az állítás, hogy a hitközségek függetlensége veszélyeztetve lenne.

Ellenkezőleg. Az ókirályságbeli zsidók minden alkalommal, amikor erre lehetőségük adódott, határozottan foglaltak állást a hitközségek autonómiája mellett.

3). Nem igaz, hogy az ókirályságbeli zsidók meg akarják változtatni az ortodox, neológ vagy status-quo alapon álló hitközségek felépítését.

Ellenkezőleg. Az 1922. májusi tanácskozáson elfogadott irányelvek az erdélyi hitközségek jelenlegi helyzetének megőrzése mellett szólnak, bármilyen hitárnyalatú közösségről is legyen szó.

A regáti, bukovinai és besszarábiai zsidók viszont végsőkéig harcolni fognak a mostani egységes hitközségi rendszerük megőrzéséért, mert hiszik azt, hogy csak így lesznek képesek megőrizni és fenntartani egyházi-, oktatási- és szociális intézményeiket.

4). Nem igaz, hogy a regáti zsidók egy olyan központosítási politikát folytatnak, amelyik nem veszi figyelembe a fennálló közösségek sajátosságait.

---

124 ÚK 1922. május 27. 114.

Igazolásképpen az 1922. december 10–12. között a regáti hitközségek kongresszusán elfogadott zsidó hitközségek megszervezésére vonatkozó törvényjavaslatot hozzuk fel példának.¹²⁵

5). Soha nem terveztünk és nem is kértünk egyházi központosítást, vagy egy központi egyháztanács felállítását.

6). Nem igaz, hogy a Regáti Hitközségek Szövetségének vallási képviselője valaha is figyelmen kívül hagyta volna szent vallásunk érdekeit és azok védelmét.

Vallási képviselőnk mindannyiszor közbelépett, amikor érdekeink veszélybe kerültek. Így például a szombati munkaszünet és az ortodox zsidó tanulók szombati íráskényszere, a zsidó katonák zsidó ünnepek alatti szabadsága kapcsán is interveniált.

7). Nem igaz, hogy figyelmen kívül hagytuk a zsidó klérus érdekeit. Ellenkezőleg. Erőfeszítéseket tettünk arra nézve, hogy a klérusunk anyagi helyzetén javítsunk és az állam hozzájárulását kértük az igazságosabb javadalmazás megkívánta anyagi szükségletek megteremtéséhez.

Sajnálatos, hogy léteznek Erdélyben olyan elemek, amelyek a megalapozatlan támadások vétkét veszik magukra. Mindezt az ország azon zsidói ellen teszik, akik mindig a közös célok érdekében folytatott harcok legnehezebb terheit kellett elviseljük.

Regáti Zsidó Hitközségek Szövetsége

AF CER, II. fond, 241. dosszié, 43–44. (gévelt másolat, román nyelven, keltezés nélkül)

---

125 Iancu: Evreii din România 1919–1938... 113.

25.

Max Lazarovici levele M. Schweig újságírónak¹²⁶

1927. október 29., Kolozsvár

Kolozsvár, 1927. X. 29.

Tisztelt Schweig Úr!

Még idejében megküldtem a kolozsvári Új Keletben, és a váradi Nagyváradban megjelenteket. Most az aradi Erdélyi Hírlapban és az Aradi Közlönyben, a brassói Brassói Lapokban és a kolozsvári Mai Világban a hitközségek megszervezésére vonatkozó törvény és az erdélyi zsidó lakosság körében uralkodó nyugtalanság kapcsán megjelent cikkeket mellékelem.

Sajtóhírek szerint az Ullmann rabbi¹²⁷ irányítása alatt álló Ortodox Központi Iroda a szintén Nagyváradon a jövő hónapban megtartandó országos ortodox konferenciát megelőzően, november 2-kára hívta össze az erdélyi rabbikat és ortodox hitközségek képviselőit.

Tudósíthatom Önöket, hogy közel vagyunk ahhoz az órához, amikor meglepetések történhetnek. Én idejében felhívtam a figyelmüket a helyzetre. Én már nem próbálkozom meggyőzni azokat, akik ma nagyon nehezen meggyőzhetőek. A helyzetről nálunk: Ha az események eddigi folyásának engedünk, igen érdekesen alakulhatnak.

Maradok az Önök kiváló tisztelője

Max Lazarovici

AFCER, II. fond, 241. dosszié, 39. (eredeti, kézirat, aláírással, román nyelven)

---

126 *M. Schweig* újságíró, a Román Zsidók Szövetségéhez közel álló bukaresti *Curierul Israelit (Izraelita Hírnök)* szerkesztője.

127 *Ullmann Salamon* (1859–1931) beszercei ortodox főrabbi, az Erdélyi Ortodox Izraelita Központi Iroda elnöke.

26.
Michael Landau körlevele az Országos Zsidó Tanács
magalakítása alkalmából¹²⁸

1930. július 26., Bukarest

Bukarest, 1930. július 26.

Tisztelt barátaim,

Minden bizonnal tudomást szereztek az ország zsidó szervezetei küldötteinek július 23-i konferenciájáról, amelyet a Zsidó Parlamenti Klub hívott egybe azzal a céllal, hogy állást foglaljon az egyre kíméletlenebb és fenyegetőbb antiszemita zaklatások ellen.

Habár a konferenciát a nyár derekán és néhány nappal a megrendezése előtt hívtuk egybe, tejes sikerrel zárult, amennyiben 64 vidéki város képviselőjében 176 küldött vett részt rajta. Rajtuk kívül még 21 hitközség csatlakozott hozzánk. A konferencia, felmérve a helyzet súlyosságát, fontos határozatokat fogadott el, amelyeket másolatban küldünk meg tájékoztatás végett az önök és azok számára, akiket önök képviselnek.

Amint tudják, a konferencia egy az egész ország zsidósága érdekeinek képviselőjére kizárólagosan felhatalmazott központi irányító és jogvédő szervezetet hozott létre. A szervezet a „Romániai Zsidók Egyetemes Tanácsa”¹²⁹ elnevezést viseli és személyi összetétele a következő: Az Ókirályság képviselői: ing. Iulian, Dr. S. Singer,¹³⁰ Av. M. Benvenisti,¹³¹ Dr. Beider,¹³² Av. Lerner, Haimovici,¹³³ B. Kahane, Kissler,¹³⁴ Iancovici.¹³⁵ Besszarábia képviselői: I. L. Tirelsohn rabbi,¹³⁶ ing. Zilberman,¹³⁷ ing. Beighelman,¹³⁸ S. Berliand, Z. Turianschi (Românești), Derbarimdicher¹³⁹ rabbi (Tighim),¹⁴⁰ Lazăr Ghic, Israel Sovirschi.¹⁴¹ Erdélyből: Dr. Mathias Eisler,¹⁴² Dr. Iosif Sebesten,¹⁴³ Dr. Al. Nobel,¹⁴⁴ Mihail Szmuk,¹⁴⁵

---

128 Michael Landau ügyvéd, újságíró, a kisinyovi *Unzer Zeit* c. újság igazgatója. Zsidó parlamenti képviselő.

129 Románul: *Sfatul General al Evreilor din România*

130 Samuel Singer (sz. 1860, Bécs) filológus, a berni egyetem tanára. A Zsidó Párt képviselője a román parlamentben 1931–1932 között.

131 Mișu Benvenisti cionista vezető.

132 I. Beider

133 B. Haimovici

134 I. Kissler

135 H. Iancovici

136 Jehuda–Leib Tirelsohn kisinyovi rabbi, cioista vezető. 1922–1926 között parlamenti képviselő, 1926–1927 között szenátor.

137 S. Silberman

138 D. Beighelman

139 L. Derbarimdicher. Más hivatkozásokban: L. Derbarendiger. Lásd: Ursuțiu: *Senatori și deputați evrei...* 260.

140 Helyesen: Tighina

141 Más hivatkozásokban: Israel Skvirsky. Lásd: Ursuțiu: *Senatori și deputați evrei...* 260.

142 Eisler Mátyás

143 Sebestyén József (1884–1966) ügyvéd, a két világháború között kolozsvári ortodox hitközségi elnök. A kolozsvári Zsidó Kórházegyesület elnöke. A Kereskedelmi és Hitelbank elnöke. A holokauszt alatt

Iacob Mittelman,¹⁴⁷ Alexandru Guth.¹⁴⁶ Bukovinából: Karl Kluger,¹⁴⁷ Manfred Reifer, Dr. M. Teich, Dr. Ledker,¹⁴⁸ Dr. Katz Paul.

A fenti tagok a következő személyekből álló Igazgató Tanácsot választották meg: Dr. Mayer Ebner szenátor,¹⁴⁹ Dr. Theodor Fischer képviselő,¹⁵⁰ Dr. Iosif Fischer képviselő,¹⁵¹ M. Landau képviselő, négy regáti küldött, akik közül egyelőre csak Dr. Radu Baubergher neve ismert, mivel a többieket később választják meg. Erdélyből beválasztották még Dr. Nobelt, Bukovinából Dr. Klugert, Bessarábiából I. L. Tirelsohn rabbit.

Bízunk abban, hogy azok a hitközségek és zsidó szervezetek, amelyek különböző okoknál fogva még nem csatlakoztak hozzánk, nem késlekednek ezt megtenni, ez által is hozzájárulva az ország zsidósága közös frontjának megerősítéséhez.

Hangsúlyozzuk, hogy a Romániai Zsidók Egyetemes Tanácsának az a feladata, hogy a felmerülő nehézségek és gondok megoldására összefogja a zsidó lakosságot.

Amennyiben a konferenciái meghívónkat késve kapta kézhez az önök hitközsége és emiatt még nem csatlakozott akciónkhoz, arra kérjük, hívják egybe az önök közösségének felhatalmazott képviselőit. Bízunk abban, hogy a [felhívásunkhoz] csatolt határozati anyagot elfogadják, és így hathatósabb küzdelmet folytathatunk.

Felkérjük, hogy minden önöket érintő általános jellegű zsidó ügy kapcsán lépjenek kapcsolatba velünk és hozzanak tudomásunkra minden a zsidó lakosság ellen elkövetett igazságtalanságot, visszaélést, üldözést, hogy a körülményeknek megfelelő lépéseket megtehessek.

Annak reményében, hogy a ránk váró küzdelemben minden erkölcsi támogatásukat élvezni fogjuk, testvéri üdvözetünket küldjük:

Michael Landau képviselő s.k.

*AFCER, VI. fond, 148. dosszié, 40. (eredeti gépelt, pecséttel ellátva, román nyelven)*¹⁵²

Kasztner-csoporttal sikerül Svájcba menekülnie. A második világháború után a kolozsvári hitközség vezetőségi tagja.

144 *Nobel Sándor*. 1930-tól az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség társelnöke. Az erdélyrészi Zsidó Párt alapító tagja.

145 Szmuk Mihály

146 *Guth Sándor* (sz. 1881) szatmárnémeti kereskedő. 1929–1931 között ortodox hitközségi elnök.

147 Más hivatkozásokban: Karl Klingner. Lásd: Ursuțiu: *Senatori și deputați evrei...* 260.

148 L. Ledker

149 *Mayer Ebner* (1872–1955) ügyvéd, bukovinai cionista vezető. A Bukovinai Zsidó Nemzeti Tanács elnöke 1918–1920 között. A Zsidó Parlamenti Klub elnöke 1928-ban. Zsidópárti szenátor a román törvényhozásban.

150 Fischer Tivadar

151 Fischer József

152 A dokumentumon szereplő pecsét az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda bélyegzője és a körlevél beérkezésének időpontját jelöli (111/1930. augusztus 4.)

27.

A regáti Zsidó Hitközségek Szövetségének körlevele az ország hitközségeihez az Országos Zsidó Tanács megalakítása kapcsán

1930. július 28., Bukarest

Regáti Zsidó Hitközségek Szövetsége
3738. sz. körlevél

Elnök Úr,

Július 23-án a Zsidó Parlamenti Klub által összehívott konferenciára került sor. A napirenden egyetlen kérdés szerepelt: az antiszemita anarchia elleni tiltakozás. Természetesen a tiltakozás csak ürügyéül szolgált egy dogmákon felülálló állandó politikai kulturális, szociális, gazdasági és vallási képviselő megalakításának. A Tanács vidéki szervezeteket is fel kíván állítani.

A konferenciára a hitközségek is meghívást kaptak és valóban részt is vett néhány közülük.

Mindeztől eltekintve, a következő problémákra hívjuk fel a figyelmüket:

1). Tagadhatatlan, hogy a hitközségek, mint szervezetek, képviselőik révén részt vehetnek egy az antiszemitizmus megfékezésére alakult ideiglenes egységes frontban.

2). A hitközségek viszont nem vehetnek részt politikai érdekképviselő létrehozásában és nem is képviseltethetik magukat egy ilyen jellegű szervezetben, mivel mind a kultusztvény, mint a szervezeti szabályzatuk megakadályozza őket, hogy politikai döntéseket hozzanak, vagy azok megvitatásában részt vegyenek.

3). A hitközségek tevékenységükben nem léphetik túl a vallás, kultúra és szociális gondozás kereteit.

4). A hitközségek nem vehetnek részt olyan szervezetek létrehozásában, amelyek egyházi ügyekkel, oktatással és [szociális] gondozással foglalkoznak, mivel azok a törvény értelmében a Zsidó Hitközségek Szövetségének hatáskörébe tartoznak. Amennyiben megengednénk, hogy egy Tanács döntéseket hozhasson és a hitközségeket vallási, oktatási, szociális stb. kérdésekben képviselje, az egyet jelentene a hitközségek és a Hitközségek Szövetségének megszűnésével.

Kérjük, vegyék figyelembe mindezeket, és ha a hitközségük bármilyen politikai szervezet irányába érdeklődést próbálna mutatni, a leghatározottabban foglaljanak állást ellene.

Elveink megszegése a hitközségek és a Hitközségek Szövetsége létének állandó veszélyeztetésével fenyegetne. Nagyon kétségbeejtő lenne, ha a meglévő nehézségeink mellé saját magunk által fölöslegesen gerjesztett újabbak is társulnának és az eddig nagy küzdelmek árán elért eredményeinket veszélyeztetnék.

Kérjük, jelezzék vissza körlevelünk kézhezvételét és fogadják megkülönböztetett tiszteletünket és megbecsülésünket.

Dr. W. Filderman alelnök
I. Goldstein főtitkár

*AFCER, VI. fond, 148. dosszié, 39. (eredeti gépelt, aláírás nélkül, pecséttel ellátva, román nyelven)*¹⁵³

---

153 A dokumentumon szereplő pecsét az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda bélyegzője és a körlevél beérkezésének időpontját jelöli (112/1930. augusztus 4.)

1930. szeptember, Szatmárnémeti

A világ Teremtőjének, az Egyetlennek a nevével indítjuk el folyóiratunkat a „**Zsidó Jövőt**”.

Elfogódott szívvel bocsátjuk útnak mint apa tapasztalatlan, tiszta szívű gyermekét. Féltő szeretettel figyeljük lépteit: hogy fog megküzdeni az ezerarcú élettel, kitért szívét tárt szívek fogják-e várni, fogják-e szeretni?...

Ünnepi köntösben, az ősi zsidó ünnepi ház érzéseivel bocsátjuk szárnyra. Útravalóul vele adjuk az ősök lángoló hitét és önfeláldozását, emberszeretetet, a zsidó nép szeretetét, barátságot, hűséget és részvétet, egy jobb jövő reménységét.

A sötét jelenben állva, tekintetünket a csillogó jövőbe vetjük: Hisszük, hogy szebb lesz a Holnap! Hisszük, hogy a sötétségre napfény fog következni, a könnyre öröm és a gyászra ünnepek vigasztalása! Hiszünk egy jobb, boldogabb zsidó jövőben!...

A zsidó jövő hírmondói akarunk lenni. Bele akarjuk harsogni a csüggedők, a kishitűek és a tétovázók fülébe, hogy közeledik az idő és felragyog ismét a mi Napunk és amilyen dicsőséges volt a zsidó múlt, olyan tündöklő lesz a zsidó jövő.

A zsidó jövőhöz az út az ősi hiten keresztül vezet!...

Ha meg akarjuk menteni a zsidó jövőt, térjünk vissza az ősi hamisítatlan zsidósághoz!

Az utolsó évtizedek szomorú tanulságai megtaníthattak bennünket arra, hogy ferde utakon jártunk. Elhagytuk az élő vizek forrását és tört kutak vizéből ittunk. Hitünk ősi oszlopai romokban hevernek. Az ősi Tan: a „Tóra” elfelejtve, gyermekeink már nem ismerik a színáji fényességet. Az I-ten [sic!] tisztelet, az „Avoda” sok helyen, hitnélküli látványossággá süllyedt.¹⁵⁵ Szombatkirálynő számúzve. A hit romhalmaza alatt árván dobog a zsidó szív. Csak a zsidó szív, a zsidó jóság van ébren és hirdeti az élethez és a zsidó jövőhöz való jogunk...

Ha élni akarunk, ha nem akarunk elpusztulni mint törpe kornak törpe gyermekei, a zsidó jóság épen maradt köveiből fel kell, hogy építsük a romba dőlt oszlopokat, hitünk templomát, a Tóra világosságot árasztó tanházait és szombatkirálynő boldog, lángokkal ékes birodalmát.

A „Zsidó Jövő” életcéllal tűzte ki ezeknek az ideáloknak a hirdetését és megvalósítását és zászlajára felírta az emberiség csodatévő orvosságát és legszebb programját: Tóra, Avoda és Gemilász Chászudim...¹⁵⁶

154 A *Zsidó Jövő* irodalmi és társadalmi havi folyóirat Szatmárnémetiben jelent meg Frischmann Dezső szerkesztésében 1930–1940 között. A vallásos ortodox zsidó folyóirat közel állt a cionista eszmékhez.

155 A zsidó vallási hagyományoknak megfelelően, Isten nevét tilos leírni.

156 Tóra, Munka és Könyörület cselekedetek

Bölcseink tanítják: „A tudatlan nem fél a bűntől”. Első kötelességünk a Tudás kialvó mécseseit ismét kigyújtani, hogy minden zsidó házban, minden zsidó lélekben felragyogjon a Tóra világossága és melegítő fénye. Támogassuk a Talmud-tórákat és a Jesivákat!¹⁵⁷ Építsük ki, lendítsük fel a tudásnak ezen messze világító intézményeit. Adjunk gyermekeinknek tudást, hogy meg tudják különböztetni a jót a rossztól és legyenek fákhahordozói Izraelnek.

„Minden bölcsességnek kezdete az I-tenfélelem”: A tiszta lélek idegenkedése a bűntől, a felemelő tudat, hogy minden lépésünket, minden cselekedetünket látó Szem figyel, az Egyetlen, a világ Teremtője. Tanítsuk gyermekeinket I-tenfélelemre, a Szombat szeretetére és imádságok áhítatára. Vértezzük fel őket vallásunk tanításaival, hogy erősek és ellenállóak legyenek az élet küzdelmeiben és kísértéseiben.

A Zsidó Jövő feladatának tűzte ki „Somré Sábosz” egyetek létesítését. Az élő szó és az írott betű legnemesebb fegyvereivel akarunk harcolni a Szombatért, Szombatkirálynő lelkes szavú követői akarunk lenni. Azt akarjuk, hogy a péntek esti gyertyák áldott fénye és édes békessége ismét betöltse a zsidó házakat.

Irodalmi programunk hozzáalkalmazkodik eszmei célkitűzéseinkhez. A Zsidó Jövő emelkedett szellemű cikkek tárháza akar lenni. Konstruktív irodalmat akarunk adni, zsidó szellemisséggel átítatott ünnepi írásokat, melyeknek minden sorából kicsendüljön a Tanítás és az anyag bilincseiben vergődő lélek magasság keresése. Áhítatos tollal az olvasó elé akarjuk varázsolni népünk nagy alakjait és eseményeit. Meg akarjuk írni a hamisítatlan zsidó történelmet.

Programunk megvalósítása érdekében a kibontott zászló alá fel akarjuk sorakoztatni népünk szellemi kiválóságait. Ebből a célból felhívással fordulunk mindazokhoz a kimagasló zsidó egyéniségekhez: papokhoz, írókhoz és gondolkodókhoz akiket fájdalommal tölt el a vallási élet hanyatlása, akik zsidó eszmékért lelkesedni tudnak, akik az Egyetlenhez, a világ Teremtőjéhez tartozónak vallják magukat, jöjjenek táborunkba, hogy vállvetve harcoljunk nagy, lelkes, aktív seregben.

Célunk: a jobb, boldogabb zsidó jövő!

Harci fegyverünk: a szó és a toll!

Jelszavunk: Béke!

És most indulj lapunk, kopogtass be a zsidó házakba, az alvókat ébreszd fel, a csüggedőket bátorítsd és hirdesd a szebb, boldogabb zsidó jövőt! Utadon kísérjen szándékaink jósága és I-ten áldása.

A „Zsidó Jövő” szerkesztősége

Zsidó Jövő 1930. szeptember-október, 1–2.

---

157 Vallásos iskolák. A talmud-tórákban a zsidó vallásos alapismereteket sajátíthatták el a diákok. A vallásos kötelezettségek megismerésére, a Tóra tanulmányozására és a zsinagógai szertartásokon való részvételre készítették fel őket. A legtöbb hitközség rendelkezett talmud-tórákkal. A legtehetségesebb diákok a rabbik által vezetett vallási főiskolákként működő jesivákban tanultak tovább.

29.
**Jegyzőkönyv az aradi zsidó hitközség németországi
zsidóüldözések kapcsán megtartott üléséről**

1933. április 3., Arad

Jegyzőkönyv

Felvétetett az aradi Zsidó Hitközség kultuszügyosztályának 1933. április hó 3-án tartott üléséről.

Jelen voltak:

Jellinek József ügyosztály elnök, Dr. Schütz Henrik hitközségi elnök, Dr. Vágvölgyi Lajos főrabbi, Leichter Lipót, Weisz Samu, Bornstein Sándor, Engel Gyula, Kerpel Izso, Szenes Henrik,¹⁵⁸ Szűcs F. Vilmos.

Jellinek József ügyosztály elnök felkérésére Dr. Schütz Henrik hitk. elnök átveszi az elnöklést, üdvözlí a megjelenteket és ismerteti az ülés egyetlen tárgyát, Szenes Henrik és társai javaslatát egy rendkívüli istentisztelet megtartására vonatkozólag a német zsidóüldözéssel kapcsolatban.¹⁵⁹ Az impulzust erre Dr. Niemirover bukaresti főrabbi felhívása adta meg, amelyet a lapokból ismerünk és amely, a regáti hitközségekhez szólt. A nagy megmozdulás, amelyet a világ zsidósága indított helyes és indokolt volna, ha az a német zsidóságnak hasznára volna, vagy legalább is nem ártana, de az egyenesen kárára volt a német zsidóknak, ami kitűnik abból is, hogy, ők maguk kérték a bojkott és más tüntető mozgalmak megszüntetését. A templomot nem is tartja alkalmasnak arra, hogy ott tüntetés folyjon le, és célját sem látja, ha az nem országos jellegű, csak szórványosan egyes helyeken tartják meg az istentiszteletet. Érdeklődött a központi irodánál¹⁶⁰, ahonnan azt az értesítést kapta, hogy az iroda országosan nem intézkedett ilyen irányban. Ugyancsak érdeklődött az ortodox hitközségnél, ahol szintén nem tartanak istentiszteletet és nem történt intézkedés erre vonatkozólag központi irodájuktól. Ünnepek előtt vagyunk, valószínűleg a főrabbi sem találna aktuálisabb témát ünnepi szónoklatához, minthogy erről megemlékezék és ezzel kifejezést is ad minden zsidót egyaránt betöltő felháborodásnak a német zsidóságot ért súlyos sérelem fölött.

Kér hozzászólást.

Szenes Henrik bejelenti, hogy nemcsak a saját nevében, hanem többek felkérésére is tette meg javaslatát. Kétfelé választja azokat a megmozdulásokat, amelyek a világ zsidóságában jelentkeztek. A gazdasági részről csak annyit jegyez

---

158 *Szenes Henrik* aradi hitközségi előljáró, cionista vezető. 1930-ban a Zsidó Nemzeti Szövetség Kis Intézőbizottságának tagja.

159 A kezdeti németországi zsidóüldözésekre lásd: Saul Friedländer: *Nazi Germany and the Jews*. I. köt., Harper Perennial, 1998. 9-40.

160 Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda

meg, hogy a bojkottok nem árthatnak már, mert azok mindent elvesztettek, ők csak nyerhetnek vele. Egy velük való demonstráció a tiltakozás legszelídebb, formája ezt megtehetjük saját kezdeményezésünkől is, függetlenül attól, hogy másutt megrendezik-e, vagy sem. Sőt esetleg, ha mi kezdjük, utánunk más helyeken is tartanak istentiszteleteket. A palesztinai zsidóüldözésekkel is volt, nem egy napon tartották az istentiszteletet. Javasolja, hogy holnap, 4-én tartsuk meg a templomban a rendkívüli istentiszteletet és állapítsuk meg annak, rendjét.

Jellinek József elnök álláspontját osztja, nem tartja célszerűnek semmiféle demonstráció megrendezését.

Bornstein Sándor Szenes javaslatán annyit változtatna, hogy nem látja olyan sürgősnek a rendkívüli istentisztelet tartását. Kérjük a hitközségi elnök urat, lépjen érintkezésbe a központi iroda vezetésével, illetve elnökével és amennyiben az iroda egységesen kíván intézkedni, az összes hitközségekkel egyszerre fogjuk mi is ezt megtenni a hozandó határozat szerint.

Engel Gyula és Dr. Vágvölgyi Lajos Bornstein Sándor javaslatát fogadják el és hasonló értelemben szólalnak fel.

Elnök ismételten leszögezi, hogy minden zsidónak a véleménye csak egy lehet és minden zsidó osztozik a felháborodásban, csak annak külső megjelenési formájában lehetnek véleménykülönbségek. Bejelenti, hogy az ügyosztályi ülés határozata alapján érintkezésbe lép az Országos Iroda elnökével és a meghozandó határozat szerint fogunk intézkedni.

Ezzel az ülés berekesztetett.

[olvashatatlan aláírás, valószínűleg Raab Zoltán] főjegyző s.k.

Schütz Henrik elnök s.k.

Aradi Zsidó Hitközség Levéltára. Arad, 93. dosszié, 24. (eredeti gépelt, aláírással)

30.

Fischer Tivadar román nyelven elmondott üdvözlőbeszéde a Romániai Zsidó Párt I. kongresszusán és a párt programja¹⁶¹

(Részlet) 1933. november 7–8., Bukarest

Delegátus Uraim,

Amikor szólásra emelkedek a Romániai Zsidó Párt első kongresszusán, lelki vívódás, ellentétes érzelmek közötti harc zajlik a szívemben. Örömmel tölt el, ha Izrael nemzeti újjászületésének szelleme által uralt 15 éves zsidó élet fejlődésére gondolok. Arra a fejlődésre, amely Nagy-Románia létrejöttével indult be az ország minden régiójában és amely, többek között, az én közreműködésem eredményeként is, a népi öntudatra ébredt zsidók parlamentjeként működő mai konferencián csúcspodott ki. A romániai Zsidó Párt alkotmányozó gyűléseként összehívott jelen kongresszus célja az, hogy megkoronázza azt a munkát, amely az ország zsidóságának politikai erőit egységbe kovácsolta. Felemelő érzés egy ilyen konferenciái munkát megnyitani. Mindemellett ólomként nehezedik a szívemre annak a gondolatnak a súlya, hogy mennyire szomorú is ez az időszak, amelyikben konferenciára ültünk össze, zsidó népünk életében. A történelem születésének fájdalmas időszakát éljük át. A civilizált emberiség fejlődésében egy fantasztikus átalakulásokat magával hozó új korszak következik be, amelynek születését előre jelző görcsös vonaglások már is érezhetjük. Az ismeretlen köde borítja be a holnapi naphoz vezető utat.

[...]

Minden komoly politika egy magasztos cél felé törekszik.

Hogyan lehet megfogalmazni azt a magasztos célt, más szavakkal fogalmazva, a zsidó politika ideálját, amelynek eszköze a Zsidó Párt?

Ez az ideál nem lehet más, mint amelyet általában minden etnikai kisebbség kitűz maga elé, azaz: a kisebbségek teljes körű egyenjogúsításának kivívása.

Az idegen etnikai eredetű személyek egyenjogúsítása a különböző országokban, amely ajándékot a 19. századi zsidóság is megkapott a francia forradalom testvériség és egyenlőség jelszavainak nyomán, elsősorban a zsidók, de más etnikai kisebbségek általános problémáit is megoldatlanul hagyta.

Tapasztalatból ismerjük a liberalizmus szelleme által képviselt asszimilációs folyamatok csalódásait. A liberalizmus azon téveszme alapján biztosított egyenlő állampolgári jogokat az idegen eredetű személyeknek, hogy azok az emancipáció

---

161 Román nyelven megjelent: Ioan Scurtu (coord.): Minoritățile naționale din România 1931–1938. Documente. Arhivele Naționale ale României, București, 1999. 190–198.

következtében elszakadnak eredeti lelkiségüktől és honosodnak, azaz az uralkodó nemzet tagjaivá válnak.

Ami a világon élő zsidó töredékeket illeti, az asszimiláció csak kis mértékben valósult meg és alig járult hozzá a zsidók helyzetének rendezéséhez. Sőt, inkább az együttélő népek és a zsidók közötti kapcsolatok romlását váltotta ki, ez pedig napjainkra olyan disszimilációs politikához vezetett, amely annyira barbár módon játszódt le szemünk előtt a nemzetiszocialista Németországban.

Mindez nem vezetett volna ide, ha az idegen etnikai eredetű személyek egyéni emancipálása helyett az etnikai kisebbségek, vagy a zsidó egyének helyett, zsidó etnikai közösségek emancipálása valósult volna meg.

A kollektív egyenjogúsítás elmaradásának következtében, ma azt kell látnunk, hogy ingadozik és összedőléssel fenyeget az egyéni zsidó emancipáció építménye, amely egykor elődeink fő törekvéseinek eredményeként valósult meg.

Az az ideál, amely megvalósítása felé a jelenlegi romániai zsidó politika halad, nem lehet tehát más, mint az ország etnikai kisebbségei, köztük a zsidó kisebbség, kollektív egyenjogúsításának az elnyerése. Bármilyen hosszú is legyen ezen eszme megvalósításához vezető út, nincs más választása a romániai zsidó népességnek, minthogy a Zsidó Párt programjának fő elveit kövesse.

Legfontosabb alapelveink élén a román nemzethez fűződő elkötelezettség, illetve a Trónhoz és Hazához való hűség és odaadás áll.

Tudatában vagyunk annak, hogy úgy kell részt vállalnunk a román nemzet örömeiben és fájdalmaiban, hogy hazafiságunk csendben, nem pedig zajosan és a jóérzést sértve jusson kifejezésre.

Politikai alapelveink sorában a második helyet az ország alkotmányában biztosított polgári és politikai jogaink teljességének, megcsorbíthatatlanságának éber és kitartó védelmezése, valamint az alkotmány által előírt zsidók polgári egyenjogúságának tényleges megvalósítása képezi.

A Zsidó Párt nem hajlandó semmilyen kompromisszumra, amikor a közhatalom az állampolgári jogegyenlőség elvével ellentétesen lép fel akár egyetlen zsidóval szemben is.

Az igazi alkotmányosság és törvényesség elérésénél, amely csak ott valósulhat meg, ahol nem csak a látszatot őrzik meg, hanem az állam minden területén megvalósuló igazságosság és pártatlanság szellemében tartják be a törvényeket és rendeleteket, jelszavunk az *ádáz küzdelem* kell legyen.

[...]

A Zsidó Párt által elfogadott főbb irányelvek mellett, az alapszabályzat egyes pontjai közvetítik majd a párt alapideológiáját.

A Zsidó Párt alapelvei között szerepel például az a cél, hogy a párt életéből ki kell zárni a regionális érdekeket.

A zsidó politika, amelynek a Zsidó Párt az eszköze, csak a zsidó népi entitás összekötő ideológiájában rejlő eszméket fogadja el és nem áll semmilyen kapcsó-

latban a háború előtti idők állami életéből az ország különböző régióiban fellelhető maradványokkal.

Ezen okból kívánjuk megszabadítani a párt életét mindenféle regionalizmustól.

Két és fél évvel ezelőtt, 1931. május 4-én, a párt egységesítése a négy tartományi szervezet egyesülésével valósult meg.¹⁶² A négy tartományi szervezet, az egyesülést megelőzően ideológiánk jegyében folytatott zsidó politizálást.

A két és fél éves időszak alatt az egységesítés történelmi pillanatának jelentősége túlságosan is rányomta a bélyegét a pártéletre.

Ma, amikor a párt véglegesített alapszabályaival az elkövetkező fejlődést alapozzuk meg, arra kell vigyáznunk, hogy habozás nélkül kiküszöböljük a káros regionalista tendenciákat a párt életéből.

A tagság, a párt és a központi vezetőség közötti kapcsolatokat olyan módon kell szabályoznunk, hogy egyetlen személyi vagy működési kérdésben se szülessen döntés regionális megfontolások alapján.

Mostantól kezdve a párt tagjai ne regáti, erdélyi, bukovinai vagy besszarábiai zsidókként határozzák meg magukat. Mostantól kezdve a párt élete alapelvünk azon kinyilatkoztatása legyen, hogy mindannyian egy ország egységes etnikai közösségének vagyunk a tagjai.

[...]

Delegátus Urak,

A konzolidáció és a cselekvőképesség növelése céljával összehívott első Zsidó Párti kongresszus munkáját nem csupán a zsidó világ követi figyelemmel, hanem az ország különböző politikai csoportosulásai is.

Hasznosnak látom tehát ezen oknál fogva, hogy világossá tegyem álláspontunkat a szervezetünkől kimaradó zsidókkal és az ország többi politikai pártjával szemben.

Sajnálattal vesszük tudomásul minden egyes zsidó távolmaradását szervezetünkötől, de semmiképpen sem viszonyulunk ellenségesen hozzájuk. A távolmaradó zsidók meggyőződését tiszteletben tartjuk, akár elszigetelten, akár szervezetten képviselik azt, és testvéri jobbot nyújtunk, bármilyen kérdésben is akarjanak együttműködni velünk. Nem szűnünk meg viszont érvényt szerezni azon meggyőződésünknek, hogy minden öntudatos zsidónak, aki az ország zsidó közösségének érdekében kívánja politikai jogait gyakorolni, a mi szervezetünk keretei között van a helye. Éppen ezért fáradhatatlanul azon fogunk dolgozni, hogy mindenkit zászlónk alá tömörítsünk.

[...]

---

162 A tartományi szervezetek 1931. május 4-én tartották meg konferenciájukat Bukarestben. A szervezet elnökének Fischer Tivadart választották meg. Iancu: *Evreii din România...* 220.

A Romániai Zsidó Párt programja

I. Bevezetés

A zsidó közösség romániai jelenléte, úgy az állampolgárként keretébe tartozó egyes egyének politikai jogait, mind a zsidó nép keretébe tartozó etnikai kollektivitást illetően, a Romániai Zsidó Pártnak nevezett szervezetben nyilvánul meg.

A szervezet politikája abból indul ki, hogy a romániai zsidó lakosság elválaszthatatlan a zsidó nép nemzeti kollektivitásától.

A fenti elvek alapján nyugszik az az eszme, hogy Románia bármelyik állampolgárának lelkében, tehát a zsidó származású állampolgárokéban is, békésen megfér egymás mellett a román állami hazafiság és ragaszkodás, valamint a saját etnikai közösséghez való hűség.

A Zsidó Párt úgy tekint Romániára, mint egy olyan felsőbbrendű gyűjtőszervezetre, amely a legmagasabb civilizációs célkitűzések megvalósítása érdekében fogja össze területén állampolgárait, származásuktól függetlenül. Természetesen az állam azon román nemzeti törekvéseknek a képviselője, amelyek létrehozták.

II. Irányelvek

A Zsidó Párt irányelvei a következők:

a) Lelki azonosulás a Román Nemzettel a Trónhoz való hűség, a Haza iránti szeretet és az Állameszmében való hit terén.

b) Folyamatos és határozott küzdelem az alkotmányban előírt etnikai származástól független állampolgári jogegyenlőség megvalósítása érdekében. Érvényt kell szerezni a jogegyenlőségnek úgy a közintézményekben, mint az általános létfeltételek megteremtése terén.

c) A romániai nemzeti kisebbségek, köztük a zsidó nemzeti kisebbség kollektív egyenjogúsításának megvalósítása és annak elérése, hogy a román állam tartsa fenn azokat a jogi, erkölcsi, anyagi feltételeket, amelyek az említett közösségek zavartalan fejlődéséhez szükségesek.

d) Rendületlen hit az igazi, hamisítatlan demokráciában.

e) Tárgyilagos viszonyulás az állam gazdasági életbe való beavatkozásához az egyes termelési ágazatok és társadalmi osztályok fontosságát illetően.

III. Követelések

A fenti irányelvekkel összhangban, a Zsidó Párt a következő követeléseket támasztja:

1). Az 1924. február 24-i román állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló törvény megreformálása. Az román állampolgárság kérdésének megoldása az igazi demokrácia jegyében és a Románia valamint szövetségesei által megkötött, majd az 1920. szeptember 20-án törvénybe foglalt 1919. december 9-i párizsi egyezményvel összhangban kell történnjen.¹⁶³

2). A választási törvény megreformálása révén arányos parlamenti képviselőbiztosítása mindazon politikai csoportoknak, amelyek az országban leadott szavazatok legalább 1 százalékát összegyűjtik. Megfelelő választási rendszer megalkotása a választások szabadságának és törvényességének biztosítására.

3). Az alkotmányos rend fenntartása a törvények módosítása révén. A módosítások olyan megelőző intézkedésekre és szankciókra vonatkoznak, amelyekkel bármilyen, az alkotmányban biztosított törvény előtt egyenlőséget, állampolgári kötelezettséget sértő politikai mozgalom vagy akció megakadályozható.

4). A törvények és rendeletek egyenlő alkalmazása a közhivatalokban. A zsidó származás, a zsidó nemzeti közösséghez való tartozás ténye nem lehet indok arra nézve, hogy bárkit is az őt megillető jogai gyakorlásában sértsenek vagy megakadályozzanak.

5). A Zsidó Párt kéri, hogy a központi állami hivatalokban, a közoktatásban, a bíróságon és a hadseregben a zsidókat képességeikhez mérten alkalmazzák.

6). A kultustörvény zsidó vallásra vonatkozó rendelkezéseinek módosítása oly módon, hogy a zsidó többség akaratának megfelelően, autonóm alapokon szerveződhesse meg.

7). Az állam a többi felekezettel egyenlő módon nyújtson anyagi és erkölcsi támogatást a zsidó vallásnak.

8). A vasárnapi munkaszünetre vonatkozó törvény módosítása és a szombati munkaszünetet megtartó zsidó hívők vasárnapi munkavégzésének engedélyezése.

9). Az oktatási szabadság teljes visszaállítása azon rendelkezések visszavonása révén, amelyekkel megakadályozták a zsidó tanulók szabad iskolaválasztási jogát.

10). A Zsidó Párt kéri, hogy az állam vegye figyelembe szociális politikájában a zsidó lakosságnak sajátos foglalkozási szerkezetéből adódó szükségleteit is.

11). Olyan törvények és rendeletek meghozatala, amelyek rendezik a romániai etnikai kisebbségek közösségének jogi helyzetét és a kollektív emancipáció elvét gyakorlatba ültetik.

12). A Zsidó Párt kéri, hogy a zsidó nemzeti közösség kulturális autonómiájának törvénybe iktatásáig, az állam támogassa a nagyszámú tanulóval működő zsidó magánoktatást, valamint hozzon létre és anyagilag támogasson egy zsidó tanítóképzőt, amelynek végzősei a zsidó magánoktatásban helyezkednek majd el.

13). A decentralizációt megvalósító adminisztrációs reform kidolgozása. Az új területi egységek létrehozatalánál vegyék figyelembe a helyi zsidó érdekeket, a vidéki környezet fejlődésükre kifejtett negatív hatását elkerülendő.

14). A Zsidó Párt a kormány következetes fellépését kéri a hitelélet újjáélesztése, a munkanélküliség leküzdése érdekében. Ugyanakkor mélyreható reformokat követel a komoly gazdasági és pénzügyi problémák kezelésére is. A reformoknál

---

163 A Románia által aláírt Kisebbségi Szerződés 7. pontjára és a román Hivatalos Közlönyben 1920. szeptember 26-án közzétett törvényre utal. Nagy: A kisebbségek alkotmányjogi helyzete... 255–257., Iancu: Evreii din România... 82.

az ország gazdasági élete minden produktív szereplőjének érdekét figyelembe kell venni.

15). A Zsidó Párt mindent megtesz annak érdekében, hogy a zsidó társadalomban fennálló gazdasági-szociális ellentmondásokat felszámolja, illetve megoldást keressen a társadalmi rétegződés megváltoztatására.

16). Ha a haladás érdekében kell küzdeni, a Zsidó Párt mindig az első sorokban fog állni.

Béke, Munka és Haladás – a Zsidó Párt zászlaján ezek a jelszavak állnak.

Programul și statutele Partidului Evreiesc din România. Votate la Congresul General din 7–8 noiembrie 1933. Discursul de deschidere al Congresului. Partidul Evreiesc din România, București, 1934. 1–13.

31.

Lezajlott az erdélyrészi XIV. cionista konferencia

(Részlet) 1935. június, Temesvár

Rosenfeld szervezeti előadó előterjeszti a szervezeti és politikai javaslatokat és felolvassa a költségvetési javaslatot.

Dr. Marton Ernő szól elsőnek hozzá a szervezeti javaslatokhoz. Sajnálátának ad kifejezést, hogy Vermes elnök nincs jelen, mert vele alkar polemizálni az ügyben. Vermes elnök úr a mi szervezetünket egy nagyüzemhez hasonlította. Ha a könyveket átvizsgáljuk, azt látjuk, hogy az adminisztráció precízen működött, a tartozik-követel oldal fedezik egymást. Csak formailag van rendben, de ha megnézzük az egyes tételeket, megállapíthatjuk, hogy ez az üzlet nem prosperált úgy, mint ahogy kellett volna. 1925. évben 9 millió volt a KH bevétele és 4-5 millió a KK és 15 000 sékelt adtunk el Erdélyben. Igaz, hogy gazdaságilag nagy különbség van az akkori és a mai helyzet között, de a mai eredmény mégis kicsi. Üzleti szempontból sem volt jól vezetve a cionista szervezet. Az én véleményem szerint – mondja Marton dr. – egy népmozgalom irányításához fantázia kell. Herzl az ő írásaiban is erre mutatott rá. Egy üzletnél rizikót is kell vállalni. Nem elégedhetünk meg azokkal az eredményekkel, amelyeket a mai vezetőség elért. A racionalizált apparátushoz hiányoznak az eszközök, a lehetőségek ahhoz, hogy kiszélesítsük mozgalmunkat. A zsidóságnak a mai gazdasági és politikai helyzete egyenesen parancsolóan determinálja, hogy a cionizmus népmozgalommá fejlődjék és hogy gondoskodni tudjon minden zsidó egyéni, valamint a zsidóság összességének sorsáról. Nem tudom, hogy módjában áll-e még a konferenciának változtatni a büdzsén, de azt nem lehet szó nélkül elfogadni. Elfogadjuk mint egy minimális büdzsét, de kívánjuk és szükségesnek tartjuk, hogy tízszer ennyi költségünk legyen, mert csak úgy fog megfelelni a cionista vezetőség hivatásának.

Darvas Mór ugyancsak szűknek találja a büdzsé kereteit és javasolja egy szervezeti főtitkár beállítását.

Danzig Hillel¹⁶⁴ megindokolja az AB [Aviva-Bariszia] által előterjesztett szervezeti javaslatokat.

Feixel Vilmos (Reghin) megállapítja, hogy a javaslatoknak pártpolitikai színezetük van.

A konferencia elfogadja a betervezett javaslatokat.

---

164 *Danzig Hillel* publicista, az Új Kelet munkatársa, kolozsvári cionista vezető. A holokauszt ideje alatt működő kolozsvári Menekültügyi Bizottság tagja. A Kasztner-csoport tagjaként megmenekül a deportálások elől, Izraelben telepedett le.

Az aradi helyicsoport átrétegzésre vonatkozó javaslatához dr. Engelberg Dezső szól hozzá.¹⁶⁵ Ami pedig a költségvetést illeti, sajnálja dr. Engelberg, hogy akkor, amikor dr. Marton hozzászólt, nem volt itt Vermes elnök. Megállapítja, hogy egy népmozgalom vezetéséhez fantázia is kell, de nem tudja elfogadni azt, hogy egy költségvetés egyensúlyban tartásához elégséges a fantázia. A büdzsét azzal a módosítással fogadja el, hogy egy főtitkári állás szerveztessék.

Jámbor a büdzséjavaslathoz szól hozzá. 245 000 lej végösszegű büdzsé, vagyis 20 000 lej havonta nem elégséges. Ebből a büdzséből nem lehet főtitkári állást beállítani. Javasolja, hogy ebben az évben bocsáttassék ki egy szervezeti sékel, amelyhez a maga részéről 1000 lejjel járul hozzá.

Bergmann (Timișoara) felajánl erre a célra 500 lejt.

Vermes elnök reflektál a büdzsé indítványra. A cluji csoporthoz tartozóknak – szerinte – nincs joguk kritikát gyakorolni. Azoktól fogadhatja el a tanítást, akik a maguk kötelességét teljesítik. Én sem vagyok megelégedve a központ működésével. Kijelentem, a legnagyobb készséggel és örömmel a családom megbízásából átadom a vezetést, vezessék a Szövetséget azok, akik jobban tudják. Amíg nincs biztosítva, a főtitkári fizetés, addig nem lehet főtitkári állást kreálni. Cion eszméit olyan helyeken is életképesé tettük – folytatja Vermes elnök – ahol erről eddig beszélni sem lehetett. Jól tudják, mikor négy és fél évvel ezelőtt átvettem a vezetést, mennyi adósággal megterhelve vettem át. Kérem önöket, hogy a büdzsét fogadják el, miután az mostani reális lehetőségekkel számol.

Dr. Marton replikájában kijelenti, hogy teljesen indokolatlannak tartja azt a felfogást, mely szerint csak egy olyan csoportnak van joga kritikát gyakorolni, aki maga is kibírja a kritikát. Azonkívül Cluj elbíri a bírálatot. Ki teremtette meg az erdélyi zsidó mozgalmat? Cluj. Ehhez fantázia kellett. Vegyük le a tárgyról Cluj vitáját és beszéljünk arról, hogy a jövőben mit kell tennünk. Áldozatkész tagokra van szükség és akkor meg lesznek teremtve a nagyobb propagandamunka lehetőségei.

Vermes elnök rövid reflexiójában 50 000 lejt ajánl fel, ha mentesítik a további elnökségtől.

A konferencia a büdzséjavaslatot elfogadja.

Kasztner Rezső kéri Nobel elnököt, hogy demokratikus szellemben vezesse le az üléseket.

---

165 *Engelberg Dezső* (sz. 1894-ben) ügyvéd, cionista vezető. A marosvásárhelyi status-quo ante alapon álló hitközség elemi iskolájának első világháború utáni igazgatója. A Zsidó Nemzeti Szövetség helyi csoportjának elnöke 1932-ig.

Dr. Fischer József kijelenti, hogy szándékosan nem vett részt ebben a heves vitában, de szükségesnek tartja megmondani, hogy a timișoarai vezetőség fölfogásait elfogadhatónak tartja és nem látja okát fennforogni annak, hogy a bizalmatlanságnak a jelét adjuk. Azonban a kritikai hangot elnyomni nem szabad. Csak azért kritizálunk, hogy ezzel még buzgóbb munkára serkentsük a cionizmus céljait szolgáló szerveket. A ZsNSz-et a zsidó eszme hordozójának tartom. Az EZsNSz volt az, amely megteremtette a zsidó megmozdulást. Meg kell állapítanunk, hogy az erdélyi zsidó életben minden szint az EZsNSz adott meg, nem történhetik Erdélyben semmi s ZsNSz hozzájárulása nélkül. Ezt a centrális mozgató erőt a ZsNSz-nek vissza kell szereznie. Az én lelkemben a cionizmus százszázalékos egész. A cionistát a cion mozgalom minden egyes mozzanata át kell hassa. Aki cionista itt, az legyen cionista a páholyban is. Ez a lényeg és nem Cluj-Timișoara vitája, amelyet ma, megváltozott körülmények között nincs értelme minden percben előráncigálni. Ezt a vitát egyszer s mindenkorra meg kell szüntetni, mert senkinek sem használ és a mozgalomnak árt.

Danzig Tibor javasolja a dr. Jordán-féle NIB-határozat megmásítását.

Kasztner a javaslat mellett szólal fel. Az ifjúsági szervezetek a NIB határozata ellen foglalnak állást.

A konferencia 61 szavazattal 19 ellenében elfogadja Danzig Tibor javaslatát és ezzel megsemmisíti azon NIB határozatot, mely szerint az erdélyi cionista szervezet kéri a chaluc-certifikátoknak az egyes országok Palesztina Hivatalai útján történő szétosztását.¹⁶⁶

[...]

Szervezeti határozatok

1. Az erdélyrészi cionista konferencia a Cionista Világszervezet és a palesztinai zsidó jisuv szervezeti egységének megszilárdításában, a nemzeti alapok jövedelmének és kolonizációs teljesítményeinek fokozásában, a szervezett zsidó munkának a palesztinai zsidó gazdaság minden ágára való kiterjesztésében, valamint a szervezett chaluc-alija és főleg a mezőgazdasági munkás-alija növelésében látja a palesztinai országépítés legfőbb zálogát

2. A konferencia a Cionista Világszervezet föltétlen és osztatlan egységét, kizárólagosságát és fegyelmi rendjének mindenekelőtt való elsőbbségét vallja és elítéli azokat a törekvéseket, amelyek ezen egység és fegyelem megbontására törnek.

---

166 A palesztinai kivándorlásra feljogosító ún. certifikátokat (engedélyeket) a londoni központ osztotta le az egyes országok Palesztina Hivatalainak. A certifikátok számát az illető országok KKL és KH hozzájárulásainak mértéke határozta meg.

3. A konferencia aggodalommal látja, hogy a Knesseth Jiszráél nem fejezi még ki a palesztinai Jisuv teljes szervezeti egységét és ezen egység kiépítését, megszilárdítását és respektálását követeli.¹⁶⁷

4. A konferencia szolidaritását fejezi ki a palesztinai zsidó munkássággal abban a harcban, melyet a zsidó munkának a zsidó gazdaságokban való biztosításáért vív. Üdvözli a konferencia azokat a kezdeményezéseket, melyek egyrészt a palesztinai munkaadó és munkások, másrészt az egyes munkáscsoportok közötti kölcsönös megállapodások útján a zsidó munka biztosítására, a munkakonfliktusok kiküszöbölésére irányulnak és ennek legfőbb zálogát az egységes munkásszervezetben látja.

5. A konferencia üdvözli a Cionista Exekutivé és a palesztinai munkásság vezéreinek azon lépéseit, melyek a nemzeti fegyelem helyreállítására, a cionista béke megteremtésére, a zsidó nép összes konstruktív erőinek a zsidó országépítésbe való összpontosítására és az összes dolgozó rétegek együttműködésének elérésére irányulnak.

6. A konferencia chaluci áldozatkészséget követel a zsidó tőkétől és a zsidó nép, minden társadalmi és gazdasági rétegétől, mely részt kér a maga számára a palesztinai országépítésben, elítéli azokat, akik előbbre helyezik egyéni profitjukat a zsidó nép és zsidó országépítés nemzeti érdekeinél és tisztán egyéni tőkét akarnak kovácsolni maguknak Palesztina gazdasági lehetőségeiből, amelyeket a cionizmus évtizedes chaluci munkájával teremtett meg.

7. A konferencia elégtétellel állapítja meg a jelenlegi Cionista Exekutivé politikai, kolonizációs és pénzügyi teljesítményeit; bizalmáról biztosítja az exekutivét és ama kívánságának ad kifejezést, hogy a XIX. cionista kongresszuson a cionizmus összes konstruktív erőinek összefogása és egységes program alapján koalíciós exekutivé alakuljon.

8. A konferencia aggodalmát fejezi ki a városi kolonizáció túltengése s a mezőgazdasági kolonizáció lassú fejlődése felett és szükségesnek tartja, hogy a Cionista Szervezet úgy az alija, mint a kolonizációja tekintetében olyan irányító és hatalmi tényező legyen a zsidó népben, mely érvényt tud szerezni a nép minden rétegénél a nemzeti fegyelemnek és a cionista kolonizáció szociálgazdasági és nemzetpolitikai szempontjainak.

9. A konferencia hangsúlyozza annak szükségességét, hogy az alija a Cionista Szervezet kezében koncentrálódjék és veszedelmet lát abban a rendszerben, mely

---

167 Palesztina igazgatását ellátó szerv a brit mandátum ideje alatt (1917-1948).

lehetővé teszi, hogy a bevándorlásnak csaknem a fele a Jewish Agency megkerülésével és annak ellenőrzése nélkül jut és helyezkedik el az országban.¹⁶⁸

10. A konferencia hangsúlyozza, hogy egy egészséges zsidó bevándorlás fő kontingense a chaluc-alija kell, hogy legyen és követeli a chaluc-certifikátok számának felemelését és a chaluc-alija céltudatos fokozását.

11. A konferencia a Szervezet és a helyi csoportok elsőrendű feladatának tekinti, hogy azt az érdeklődést, mely ma Palesztina felé fordítja a zsidóság minden rétegének tekintetét és vágyakozását, a Cionista Szervezethez és a cionista neveléshez vezesse és ennek az érdeklődésnek cionista tartalmat és cionista kötelességtudást kölcsönözzön.

12. A konferencia megállapítja, hogy a cionizmus megvalósításában a zsidóság minden rétege közvetve vagy közvetlenül érdekelve van és ez a tény a Cionista Szervezet aktív szolgálatába kell, hogy állítson minden zsidót.

13. A konferencia széleskörű szervező és propagandamunka beindítását határozza el az erdélyi Cionista Szervezet mai kereteinek kiszélesítése és a cionista nevelésnek minden zsidó rétegre kiterjedő tömegneveléssé való kiépítése céljából.

14. A konferencia különösen szükségesnek tartja a zsidó lakosság dolgozó rétegeinek és a zsidó kisegyzisztenciák széles tömegének bekapcsolását a helyi csoportok életébe, mely tömegek érdeklődést tanúsítanak Palesztina iránt, de nincs kontaktusuk a Cionista Szervezet létevel, a cionizmus eszmei lényegével és annak nevelő hatásaival. A Szervezet és a helyi csoportok aktív támogatásban kell, hogy részesítsenek minden olyan törekvést, mely ezen rétegeknek és a hozzájuk tartozó ifjúságnak a cionizmus szolgálatába állítására irányul.

15. A konferencia megköveteli a cionista vezetőktől, hogy kontaktusban legyenek a zsidó tömegek életével, azoknak Palesztina centrikus érdeklődésével és közvetlen kontaktus fenntartásával igyekezzenek irányítani és nevelni ezen tömeg orientálódását.

16. E program végrehajtására a konferencia körzeti cionista szervező, és propagandaközpontok felállítását határozza el. A körzeti központok feladata a Szervezet központjának irányítása mellett: a) koordinálni a helyi csoportok szervező- és nevelőmunkáját, b) a körzet zsidó tömegeit a Cionista Szervezet kereteibe koncentrálni, cionista nevelésben részesíteni, szemináriumok létesítése,

---

168 A Jewish Agency a zsidó államalapítás előtt mint palesztinai zsidó kormány működött.

sűrű szervezeti látogatások és állandó szervezeti kontaktus fenntartása útján, c) a munka szolgálatába állítani mindazon vezető cionistákat, akiket cionista felkészültségük nemcsak predesztinál, hanem kötelez is erre a munkára.

Mondja ki a konferencia, hogy két „szervezeti offenzíva” hónapját deklarálja, melynek ideje alatt minden cionista erő a Cionista Szervezet és a cionista nevelés kiterjesztésének szolgálatába állítatik. A szervezeti offenzíva eszközei: sorozatos cionista meetingek rendezése, cionista brosúrák terjesztése és tagtoborzó akció levezetése Erdély minden zsidólakta városában és községében.

17. A konferencia minden cionista közéleti férfiú elemi kötelességének tekinti a cionista fegyelem elsőbbségének elismerését és respektálását bármely más terület vagy csoport fegyelmi rendjével szemben. A konferencia követeli, hogy minden cionista zsidó közéleti tevékenysége e fegyelem elsőbbségének követelményéhez alkalmazkodjék és meg nem alkuvó cionista meggyőződéstől diktáltassék.

18. A konferencia megállapítja, hogy azok az intervenciós kísérletek, melyek a Szervezet és a helyi csoportok részéről történtek abban az irányban, hogy a hitközségek teljesítsék elemi kötelezettségeiket a Palesztina-munkával szemben és azok az intervenciók, melyek zsidó iskolákban való héber oktatás érdekében történtek, nem vezettek mindenütt eredményre.

19. Megállapítja a konferencia, hogy az erdélyi hitközségek legnagyobb része nem alkalmazkodott a zsidó élet megváltozott körülményeihez és követelményeihez. A zsidó élet mai adottságai mellett a hitközségek munkaköre nem szorítkozhat a hitélet és a karitatív munka eddigi szűk kereteihez. A hitközségek a népi élet aktív tényezői kell, hogy legyenek szociális, gazdasági, kulturális és nevelési téren egyaránt. A hitközségek kötelessége és feladata a zsidó ifjúság korszerű neveléséről gondoskodni, olyan zsidó nevelésről, mely a mai zsidó generációt a zsidóság öntudatos és hasznos tényezőjévé teszi, olyan nevelésről, mely megóvja ifjúságunkat az eltévelyedéstől a mai válságos idők megpróbáltatásai és szélsőséges áramlatai között, mely olyan irányt és tartalmat ad a zsidó ifjú életének, melynek segítségével megtalálja az összefüggést mai helyzete és a zsidósággal szembeni feladatai között. A hitközségek kötelessége előmozdítani a zsidó ifjúság átrétegződését, produktívizálását, nemzeti nevelését és hebraizálódását. A hitközségek elsőrendű kötelessége intézményesen hozzájárulni a palesztinai országépítő alapok munkájához, lehetővé tenni és propagálni az alapokra való nyilvános adakozást a templomokban és intézményesen támogatni az ifjúság chalucnevelő munkáját, valamint a szegénysorsú dolgozó tömegek palesztinai kivándorlását.

20. A konferencia megállapítja, hogy a zsidó élet megváltozott körülményei a zsidó jótékonyági tevékenységet is új követelmények elé állítják. Ma, amikor

Palesztina a deklasszált erdélyi tömegek és a zsidó tömegek és a zsidó ifjúság százainak nyújt produktív és végleges letelepedési lehetőséget, nem merülhet ki a zsidó filantrópia a helyi szegénytámogatásban, hanem a segélyezés mellett minden jótékony célú zsidó testületnek intézményesen hozzá kell járulnia a zsidó kolonizáció alapjaihoz és elő kell segítenie az ifjúság chaluci mozgalmát.

21. A konferencia megköveteli elsősorban azon cionistáktól, akik hitközségi vezetőségekben, iskolaszékekben a jóléti szervezetek vezetőségeiben ülnek, hogy energikusan szálljanak síkra ezen követelmények honorálásáért.

22. A Szervezet illetékes tényezői és a helyi csoportok kötelességévé teszi a konferencia, hogy alapos és széleskörű felvilágosító munkát indítsanak be Erdély összes zsidólakta helyiségeiben azzal a határozott célkitűzéssel, hogy ezen követelmények számára megnyerjék a zsidó társadalom minden rétegét, hogy gyökeresen megváltoztassák a zsidó közvéleményt a hitközségek, a zsidó iskolák és a karitatív intézmények feladatairól és kötelességeiről, hogy ennek nyomán általános követelménnyé válna a zsidó közéleti intézményeknek a zsidó regenerálódáshoz való alkalmazkodása.

Az iskolák hebraizálásának megvalósítása érdekében elsősorban a szülők megnyerését tartja fontosnak a konferencia és a helyi csoportok kötelességévé teszi, hogy sorozatos szülői értekezleteket rendezzenek a héber oktatás szükségességének feltárására, minden helységben, ahol zsidó iskolák működnek.

[...]

26. Kimondja a cionista konferencia egy cionista diákokotthon létesítését Clujon, a lehetőségekhez képest kötelességévé teszi a KIB-nek a létesítendő otthon anyagi támogatását is.

27. A betervezett szervezeti szabálytervezettel kapcsolatban elhatározza a konferencia, hogy két bizottságot küld ki kétharmad részben jogász tagokból (Cluj és Tg. Mureşről), amelyek tanulmányozzák a tervezetet s javaslatokat tegyenek a 90 napon belül Timișoarán összehívandó rendkívüli konferenciának.

28. Elhatározza az évi konferencia, hogy a KIB, illetőleg helyi szervezetei útján megkeresi az összes zsidó szervezeteket, hitközségeket, magánosokat, amelyeknek földbirtokai vannak, hogy földjeiket bérfizetés ellenében engedjék át a szervezetek által létesítendő földbérlőtársaságoknak, amelyek azon célból fognak alakulni, hogy zsidó fiukat és lányokat már gyermekkoruktól földművelésre és kertészetre tanítsanak és ezen szakmában őket teljesen kiképezzék. Az alakítandó földbérlőtársaságok teljesen altruista alapon fognak működni.

29. Köteleztesse az összes ifjúsági szervezetek tagjait, hogy különböző városokban meglévő zsidó sportegyletekben sportoljanak. A sportszervezetek kötelesek respektálni a vallási szabályokat.

30. A konferencia utasítja, a KIB-et és a Jedidej Hehalutz vezetőségét a Jedidej Hehalutz akció azonnali beindítására.

31. Kimondja a konferencia, hogy a más helyen elfogadott 1935. évi szervezeti hónapot a helyi csoportok a lehetőséghez képest maximális fejlesztésre használja fel olyként, hogy kötelezi az ország nagyobb helyi csoportjait (Timișoara, Cluj, Oradea, Tg. Mureș, Satu-Mare, Arad stb.), hogy a KH akcióhoz hasonlóan önkéntes párokkal helyi csoport-beszervező taggyűjtő akciókat folytasson le úgy a saját, de ami még fontosabb, idegen, a körzetükhöz tartozó helységeiben. Az akciónak tervszerű központi irányítását a KIB utasításai szerint a központi főtitkár végezze, maga is aktívan részt véve az akciónak nagyobb városokban való lebonyolításában.

32. A hatégi önálló hachsara-telep ügyében utasítja a konferencia a KIB-et, hogy küldjön ki egy megbízottat, aki a hatégi helyi csoport és A-B [Aviva-Bariszia] Habonim vezetőségével karöltve felfekteti a chaluctelep kiépítéséhez szükséges költségvetést.¹⁶⁹

A beterjesztett költségvetés alapján a kiküldött véleményezésének megfelelően a Jedidej Hechaluct támogassa az önálló hachsara-telep fenntartását minden lehető eszközzel.

33. A konferencia utasítja a helyi csoportokat és külön a Palesztina Hivatalt arra, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel támogassa az ifjúsági szervezetek ama törekvését, hogy mezőgazdasági hachsara telepeket létesíthessenek.

34. A konferencia a KIB hatáskörébe utalja a timișoarai zsidó iparosegylet azon javaslatát, mely szerint az egész országban iparosegyletek alakítandók, országos ipari kiállítás rendezendő.

34/a. Kimondja a XIV. erdélyi cionista konferencia, hogy minden erejével követeli az Exekutívétól az elmúlt kongresszusok kasrut határozatainak gyors és teljes megvalósítását.

---

169 A hachsara- vagy haluc-telepek a zsidó fiatalság mezőgazdasági és ipari felkészítését látták el a palesztinai kivándorlásukat megelőzően.

35. A konferencia a ZsNSz részére a következő költségvetést fogadta el:

Bevételek	Lej	Kiadások	Lej
Egyenleg áthozat	16 390	Személyzeti fizetés	36 000
Phönix-szubvenció	40 000	Portó	24 000
WIZO	24 000	Irodaköltség és házbér	40 000
Sékeljutalék	25 000	Könyv és brosúra	25 000
Szervezeti hozzájárulás	99 600	Utazási költség	24 000
Pal. kiránd. jövedelme	40 010	Propaganda	10 000
Összesen	245 000	Hebraizáció	50 000
		Jedidé Hehaluc	30 000
		Előre nem látott kiadás	6 000
		Összesen	245 000

Hebraizációs határozatok

36. Az EZsNSz. XIV. évi konferenciája üdvözli az oradeai Brith Ivrit Olámit csoportját és az összes az utóbbi időben megalakult helyi csoportjait, hogy minden erejükkel támogassák az országos B.I.O. megalakulását, elősegítvén az országos alakuló konferencia egybehívását.¹⁷⁰

37. Az országos konferencia kötelez minden cionistát, párthoz való tartozandóságára való tekintet nélkül, hogy a B.I.O. helyi csoportjaiba tagként belépjen.

38. Az országos konferencia kötelezi Erdély cionistáit, hogy befolyásukat a hitközségeknél az irányban érvényesítsék, hogy már fennálló iskolákba és nevelési intézetekben a héber nyelv kötelező tárgyként bevezetessék. Amennyiben ilyen iskolák még nem léteznének, úgy a cionisták részéről gondoskodtassék, hogy héber óvodák és iskolák létesíttessenek.

39. Az országos konferencia felkéri a központi P.B.-t [Palesztina Bizottság], valamint a helyi P.B.-ket, hogy a Szochnut utasítását a legszigorúbban kövesse és csak oly egyéneknek adjon certifikátokat, akik a héber nyelvben kellő jártasságot tanúsítanak.

40. Tekintettel a héber tanítók nagy hiányára Erdélyben, mely évről-évre mindinkább érződik, a konferencia felhívja a KIB-et, hogy erdélyiek a cernauți-i héber tanítóképezdékbe való felvételét anyagi támogatással és a fenti tanintézetek propagálása útján elősegítse.

170 Brith Ivrit Olamit - Héber nyelv és kultúra terjesztésére 1931-ben alakult nemzetközi szervezet.

41. A konferencia elhatározza, hogy a KIB mellett egy kultúr tanácsot létesít, mely a BIO központjával karöltve foglalkozzon a fenti határozatok keresztülvitelével. A konferencia kötelezi ezen kultúr tanácsot, hogy az erdélyi héber tanítók konferenciáját legkésőbb 5696. [1936] évben összehívja.

42. A konferencia kötelességévé teszi a cionista tisztviselőknek, hogy egy félév alatt tanuljanak meg héberül.

[...]

Új Kor 1935. június 29. 42.

32.

Az Erdély-Bánáti Zsidó Tanszemélyzeti Egyesület első közgyűlésének jegyzőkönyve

(Részlet) 1935. július 1., Arad

Felvétetett az Erdély-Bánáti Zsidó Tanszemélyzeti Egyesület (EZSTE) 1935. július 1-én Aradon tartott első közgyűlésén.

Jelen voltak:

Aradról Groszmann Dezső,¹⁷¹ Földes Anna, Fischerné-Kaufmann Margit,¹⁷² Kronovitz Mór, Luger Miklós, Szántó Szeréna, Schreiber Ilona, Kemény Miksa, Szántai Lajos, Téthi József.

Kolozsvárról: Freu Lajos,¹⁷³ Bihari Árpád.¹⁷⁴

Oradeáról: Lövi Jakab,¹⁷⁵ Dr. Rosenstock Sámuel, Schapira Gyula, Sebestyén Dezső,¹⁷⁶ Leichtmann Salamon, Weisz Jakab.

Sibiuból: Gottlieb Lily.

Târgu-Mureşről: Kohn Ilona,¹⁷⁷ Moskovits Jenő.¹⁷⁸

Timişoara-ról: Kálmánné Kornay Irma, Kaufteil Ernő, Fleischer Lipót, Székely Zoltán,¹⁷⁹ Herskovits Hugó, Kálmán László.

Valea lui Mihairól: Ornstein Rózsi,

valamint a következő vendégek: Dr. Schütz Henrik aradi hitközségi elnök és Dr. Vágvolgyi Lajos főrabbi, az Országos Izr. Iroda képviselőjében, Bornstein Sándor iskolaszéki elnök és Engel Dezső az aradi occidentális [neológ] hitk. képviselőjében és Ritter Ármin, mint az aradi orth. izr. hitközség kiküldöttje.

Groszmann Dezső elnök román nyelven nyitja meg a közgyűlést, majd meleg hangon üdvözlö az Orsz. Iroda valamint a hitközségek illusztris kiküldöttjeit, azután emelkedett szavakban vázolja a zsidó tanítóság teendőit, a zsidó iskola, a zsidóság és haza érdekében. Lelkes munkára hívja fel a megjelenteket a felvázolt súlyos feladatok minél sikeresebb megoldására.

---

171 *Groszmann Dezső* (megh. 1937) tanító, az aradi zsidó iskola igazgatója. A Zsidó Tanszemélyzeti Egyesület elnöke.

172 *Fischerné-Kaufmann Margit* tanítónő. 1923-tól a marosvásárhelyi status-quo hitközség elemi iskolájának tanítónője, majd az aradi neológ elemiben oktat.

173 *Freu Lajos* tanító, a kolozsvári neológ óvoda és elemi iskola igazgatója. Az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda kulturális és tanügyi bizottságának tagja. Deportálásban halt meg.

174 *Bihari Árpád*, a kolozsvári ortodox zsidó elemi iskola tanítója. A Kasztner-csoporttal Svájcba menekült, majd a holokauszt után Marosvásárhelyen telepedett le.

175 *Lóvy Jakab* hitoktató, a nagyváradi neológ elemi iskola tanítója.

176 *Sebestyén Dezső* tanító, a nagyváradi neológ elemi iskola igazgatója.

177 *Kohn Ilona*, 1923-tól a marosvásárhelyi status-quo hitközség elemi iskolájának tanítónője.

178 *Moskovits Jenő* tanító, az 1920-as évek végétől a marosvásárhelyi status-quo hitközség iskolájának igazgatója.

179 *Székely Zoltán* a Temesvár gyárvárosi zsidó elemi iskola igazgatója, a napközi otthon gondnoka.

Dr. Vágvölgyi Lajos főrabbi nem lankadó érdeklődését és barátságát juttatja kifejezésre a zsidó iskolaügy iránt és tolmácsolja azon értékelést és érzések melegét, amellyel az Orsz. Izr. Iroda viseltetik az EZSTE-vel szemben.

Dr. Schütz Henrik hitk. elnök üdvözli az EZSTE-t, mint annak reprezentánsait, ami az összes hitközségi intézmények közül legközelebb áll a szívéhez és eredményes munkásságot kíván nekik az aradi hitközség nevében is.

Elnök megállapítja, hogy a közgyűlés határozatképes, a jkv. vezetésére Schapira Gyula titkárt kéri fel, annak hitelesítésére pedig Fischerné-Kaufmann Margitot és Kronovit Mórt.

Bejelenti, hogy egyesületünk jogi személyisége elnyerése óta 85 tagot számlál 23 elemi és középiskolából, kéri a megjelenteket, hogy hassanak oda, hogy a be nem lépett tanítók és tanárok mielőbb csatlakozzanak.¹⁸⁰

Leichtmann Salamon tart ezután mély gondolatokkal telített előadást Maimonidésről.

Elnök köszönetet mond Leichtmann kollégának gyönyörű előadásáért.

Ezt követően Márton Izidor temesvári kereskedelmi isk. ig. előadását „A héber nyelv oktatásáról az elemi iskolákban” Schapira Gyula olvassa fel.

Munkaprogram megkezdése előtt Elnök javaslatára közgyűlés egyhangúlag elhatározza, hogy üdvözlő táviratot küld a közoktatásügyi miniszternek, az Orsz. Izr. Irodának és az Ort. Központi Irodának. Elnök felolvassa Schreiber Joachim¹⁸¹ aradi főrabbi üdvözlő táviratát, melyben eredményes munkálkodást kíván az EZSTE-nek.

Tárgyaltattott a zsidó iskolák elnéptelenedésének kérdése.

Ügyreferens: Freu Lajos. Rámutat, hogy nem a magas tandíj az ok, ami miatt a szülők nem adják zsidó iskolába gyermekeiket, mert hiszen máshol jóval magasabb összeget költenek; hamis érv az is, hogy zsidó iskoláinkban gyerekeink nem tanulnak meg éppen olyan jól mint az állami iskolákban a román nyelvet. (Bizonyíték erre: a zsidó elemi végzett növendékek sikeres felvételi vizsgái állami középiskolákban, inspektori jkv-ek megállapításai) A tényleges ok egyes zsidó szülők indolenciája a zsidó iskolákkal szemben, és ezen szülőkre különböző társadalmi intézményeinken keresztül nyomást kellene gyakorolni, hogy zsidó iskolába írassák gyerekeiket.

---

180 Az Egyesület 1935-ben nyerte el jogi személyiségét. 1937-ben tagjainak száma 101 főre növekedett. Közülük 45 volt ortodox és 56 neológ irányultságú. DJANTM, 34. fond, 134. dosszié, 7. és 135. dosszié, 23.

181 *Schreiber Joachim* (1887-1949) aradi ortodox főrabbi 1913-tól 1949-ig.

Hozzászólnak:

Bihari Árpád: Kifejti, hogy az okok, amelyeket a szülők felhoznak midőn gyermekeiket elviszik a zsidó iskolából, tényleg nem felelnek meg a valóságnak; a valódi okot a zsidóság nem tudatos, de meglévő asszimilációs törekvéseiben látja, és ennek ellensúlyozására felvilágosító akciót javasol a különböző városokban, amely során kimutatandó, hogy a zsidó szülőknek van szükségük zsidó iskolára és nem megfordítva. Javasolja ezen kívül általános statisztika összeállítását az erdélyi zsidó iskolák tanuló létszámáról az utóbbi évek során, amelyek az elnéptelenedés valódi okainak megtalálására adatokat szolgáltathatnak.

Sebestyén Dezső helyesli Freu kolléga megállapításait és a zsidó szülők indolenciája elleni küzdelmet javasolja, felvilágosító munka útján a zsidó tanítói karon és iskolafenntartók hivatalos akcióján keresztül.

Kaufteil Ernő szerint Bihari helyesen látta meg a dolgokat: a zsidó iskolában van a baj nagy része, ez ugyanis nem nyújt többet ma az asszimilációs nevelési rendszerével, mint az állami iskola +2 (sic!) hittanóra. Zsidó szülők olyan iskolát kívánnak, amely gyerekeiket önérzetes zsidókká nevelje, testileg, lelkileg kellőképpen felvértezze őket. Javasolja, hogy küldjön ki a közgyűlés bizottságot, amely tervet dolgozzon ki a zsidó iskolának a mai viszonyoknak megfelelően való megreformálására, különös tekintettel a zsidó történet tanítására, a zsidó önérzetre való nevelésre és a zsidóság átrétegződését célzó irányításra.

Kronovit Mór: A zsidóságtól távolodó szülőket semmilyen új iskolatípus nem hozhatja vissza, mégis fontos az állam által előírt tanítási keretben hangsúlyozottabb zsidó szellemet bevinni a mai iskolákba.

Moskovits Jenő: A gyakorlati pályák felé kell terelni a zsidó ifjúságot; meg kell győzni a zsidó szülőket, hogy helyesebben cselekszenek, ha állami líceumok helyett zsidó felső elemi iskolába adják gyerekeiket. A zsidó elemi 5, 6, 7. osztályának kiépítésével úgy, hogy ottan gyerekeink gyakorlati kiképzést is nyerhessenek, kiküszöbölhető volna a zsidó iskolák elnéptelenedése és közelebbi megoldáshoz jutna a zsidó ifjúság produktív pályákra való átrétegződése is.

Leichtmann Salamon hitközségek útján kívánt hathatós propagandát kifejteni a zsidó iskolák érdekében. Lehet találni rendszabályokat is – mint több hitközségi adó kivetését – azon szülőkkal szemben, akik horribilis tandíjakat fizetnek gyerekeikért más magániskolákban.

Vita bezárása után elnök határozatilag kimondja, hogy közgyűlés magáévá teszi a szülőknek felvilágosító előadások és társadalmi intézmények akciója útján való rábírását, hogy gyermekeiket zsidó iskolába írássák. Moskovits javaslatát tanulmányozás végett a vezetőséghez utalja; Kaufteil indítványát pedig a hittanoktatás keretében kívánja tárgyalni.

Hittanoktatás kérdése:

Dr. Vágvölgyi főrabbi anélkül, hogy a hitoktatás vitájában részt venni akarna, vagy felszólalásával a közgyűlést bármelyik tanterv iránt befolyásolni óhajtana, felhívja a közgyűlést, hogy tartsák szem előtt, hogy a hitoktatásban a mai korban fő feladat: gerincet adni a zsidó ifjúnak, hogy ne jugumnak [járomnak, tehernek], hanem koronának viselje zsidóságát.

A kérdés részletes tárgyalása a délutáni ülésre halasztatott, amikor a választmányi ülés által kiküldött hittanoktatási bizottság, éspedig Freu Lajos elnöke alatt Kronovit, Székely, Moskovits, Kaufteil, Lövi, Dr. Rosenstock beterjesztheti a közgyűlésnek határozati javaslatát.

Tanítói továbbképzés kérdése:

Ügyreferens: Bihari Árpád.

Előadó kifejti, hogy az emberiség problémáit semmilyen politikai párt nem tudja megoldani mindaddig, míg előbb a mai ember meg nem változik. Ezt a változást elsősorban magunkon, a jövő generáció irányítóin kell keresztülvinni. A zsidó tanítóság első fő feladata a zsidóságban való gyökértelenség áthidalása. Pótlandók azután ismerethiányai a munkaiskolát és annak módszereit, valamint a lélekkutatás legújabb eredményeit nevelés szolgálatába való állítását illetőleg. Kivihetőség szerint javasolja: 1) Hozzáértő kollégák írjanak ismertetéseket az említett tárgykörökből, küldjék azt be egyesületünk vezetőségének, amely megküldi ezeket az összes zsidó iskoláknak, az iskolák tantestülete észrevételeivel ezen ismertetések jussanak vissza a szerzőkhöz; a vezetőség pedig gondolhat arra, hogy az ilyen értekezéseket könyv vagy más alakban kiadja. 2) Másnemű továbbképzés (nyelv stb. tanulás) céljára kurzusok volnának létesítendőek. Ezen ügyben keresse meg a vezetőség a hitközségeket, hogy egy megteremtendő tanítói továbbképzési alaphoz járuljanak hozzá évi tandíjjal.

Székely Zoltán kiegészíti ezen indítványt azzal, hogy állítson össze a vezetőség bibliográfiát a zsidó tanítókat érdeklő tárgykörökre vonatkozólag és küldje meg ezt az összes iskoláknak; teremtsen azon kívül könyvtáralapot is.

Freu Lajos szülői értekezletek tartását elsőrangú módszernek tartja ahhoz, hogy a kollégák tovább képezzék magukat.

Szántó Szeréna javasolja, hogy eszközölje ki a vezetőség, hogy a hitközségek minden évben 2–3 tanítót Vălenii de Munte-ba küldjenek az államnyelv és egyebekben való továbbképzésre.

Schapiro Gyula az Új Keletben való állandó rovat kieszközlését javasolja, amelyben a legfontosabb és sürgősebb kultúr- és egyéb problémák megtárgyalhatók volnának.¹⁸²

Moskovits más kisebbségi lapot is ajánl.

182 Az Új Kelettel folytatott egyeztetések eredményeként 1937-ben a lap hasábjain rendszeresen jelentek meg (minden hónap első szombatján) közlemények a kultúra és oktatás témájában.

Kaufteil helyteleníti, hogy magyar nyelvű lapokban jelenjenek meg cikkek az egyesület neve alatt.

Elnök határozatilag kimondja, hogy Bihari indítványai Székely, Freu, Szántó, Schapira kiegészítéseivel egyhangúlag elfogadtattak, vezetőség megbíztatik a módoszatok kidolgozásával és szükséges lépések megtételével. Freu felkérte az Új Keletnél való intervencióra tanítói rovat ügyében.

[...]

A hittanoktatás kérdése:

Schapira titkár betérjeszti erre a célra kiküldött bizottság külön ülésben tárgyalt következő határozati javaslatát:

a) A közgyűlés kimondja, hogy szükségesnek tartja egységes hittanterv bevezetését az összes erdélyi occid. izr. elemi, közép és állami elemi és középiskolai hittanoktatásban. Minimál programot kíván leszögezni, hogy megteremtessék a lehetőség az Erdélyben oly nehezen nélkülözött, jelen idők követelményeinek megfelelő román nyelvű zsidó hittankönyv megírására. Megkeresendő az Orsz. Izr. Iroda, hogy az elfogadott minimál programot és ezzel kapcsolatos zsidó nevelést célzó határozatokat teljes erkölcsi súlyával támogassa és vigye keresztül, hogy azokat a hitközségek már 1935/1936. tanévben iskoláikban bevezessék.

b) Az elemi iskolákra vonatkozólag a közgyűlés az itt csatolt 1. számú mellékletben foglalt Dr. Vágvölgyi főrabbi által összeállított tantervet fogadja el.¹⁸³

c) Állami középiskolákra: A második számú melléklet szerinti Dr. Vágvölgyi-tantervet, kiegészítve azt a IV. osztály számára szemelvényekkel a Tehillimből¹⁸⁴; V. oszt. számára az előírt irodalom ismertetése szemelvények alapján és szemelvények a prófétákból (Ámósz stb.); a VI. oszt-ban pótlásul felveendő: szemelvények Jeremiás, Ézsaiás stb-ből; a VII., VIII. oszt-ban a zsidó vallás legfőbb eszméinek áttekintése talmudi citátumok és Hóseás, Jeremiás stb-ből vett szemelvények alapján. Ünnepek méltatása minden osztályban a tanulók értelmi fokának megfelelően.

A szemelvény-programnak a zsidó nevelés és pedagógiai felépítettség szempontjából való rendszeres kidolgozására közgyűlés bizottságot küld ki Groszmann, Kaufteil és Dr. Rosenstock személyében, amely bizottság a kidolgozott programot 1935. augusztus 1-ig köteles a vezetőségnek benyújtani.

d) Zsidó középiskolákban a fő súly a prófétai és talmudi szemelvények alapján való hitoktatásra helyezendő; a tantervben előírt zsidó történeti rész pedig külön zsidó történetórákban tanítandó. Szükségesnek mondja ki a közgyűlés zsidó középiskolák IV., V., VI., VII. oszt-ban legalább heti 1 órai zsidó történetóra bevezetését.

---

183 Terjedelmi okok miatt a jegyzőkönyv mellékleteit (Vágvölgyi Lajos aradi neológ főrabbi hitoktatási tanterveit az elemi és középiskolák zsidó tanulói számára) nem közöljük.

184 Zsoltárok

e) Hangsúlyozottabb zsidó nevelés, a zsidó tanulók egy részének egyéni érdeke, a hittanoktatás modern pedagógiai elvek szerinti taníthatóságának szempontjából szükségesnek mondja ki a közgyűlés a héber nyelvnek, mint modern nyelvnek tanítását a hittanórákon kívül, megfelelő heti óraszámában, lehetőség szerint az elemi iskolákban, de feltétlenül az elemi iskola felső tagozatában és középiskolák összes osztályaiban.

Rövid vita után Közgyűlés a bizottság a–e. pontok alatt beterjesztett javaslatokat egyhangúlag teljes egészében magáévá teszi és megbízza a vezetőséget, hogy az ügy érdekében az Orsz. Izr. Irodánál eljárjon.

Kaufteil javaslatára közgyűlés kimondja, hogy az EZSTE felkéri az Orsz. Irodát, hogy hitközségein keresztül gondoskodjon arról, hogy a hitoktatást csak megfelelő képesítéssel bíró tanítók és tanárok lássák el.

Groszmann elnök örömteljesen állapítja meg, hogy ezen fontos ügyben az EZSTE alapos munkát végzett.

Fizetés, nyugdíj, államsegély ügye:

Ügyreferens: Székely Zoltán a következő határozati javaslatot terjeszti elő fizetés ügyben: 1) Közgyűlés kimondja, hogy mozgalmat indít az iránt, hogy zsidó iskolánál működő zsidó tanerők olyan fizetést kapjanak, amelyet a törvény az állami iskolánál működő tanítók számára biztosít, szükség esetén a törvényes lépések megtételétől sem riad vissza. 2) A hitközségek és zsidó politikai szervezetek útján névre szóló államsegély forszírozandó ki. 3) Bízassék meg a vezetőség kimutatás összeállításával a törvény által előírt fizetésekről és a tanítók egyéb jogairól; ezen kimutatás küldessék meg az egyesület összes tagjainak és ezek szankció terhe mellett utasíttassanak az állami fizetésnél alacsonyabb javadalmazásért ne vállaljanak állást. 4) Mondassék ki az egyes városokban felállítandó iskolaegyesület megteremtésének szükségessége, amely egyesület szükség esetén a hitközségeket az iskolák fenntartásában anyagilag is támogatja. 5) Ezen határozatok gyors és energikus végrehajtására válasszon a közgyűlés bizottságot, amelynek hatáskörébe kizárólag a javadalmazás kérdése tartozzék.

Nyugdíj ügyben javasolja: 1) Indítson az EZSTE mozgalmat a zsidó tanítóknak, tanároknak az Országos Nyugdíjintézetbe való felvételére. 2) Ezzel egyidejűleg kezdje meg a munkát egy olyan országrészi nyugdíjintézet megteremtése érdekében, amelynek minden hitközségi alkalmazott tagja. Ehhez megjelöli az összes bevételi forrásokat: Hitközségek, Chevrák stb. alapítványai, zsidó intézmények évi támogatásai, rendezvények, tandíjak néhány százaléka, alkalmazottak fizetésének bizonyos százaléka stb.

Moskovits, Kronovit, Freu a zsidó tanítók, tanárok magánoktatási törvény által kimondott jogainak hangsúlyozásával csatlakoznak Székely indítványához.¹⁸⁵

Bihari: Oly szép határozatot hozott az EZSTE a mai közgyűlésen, amely nem a tanítószeg elönyeit szolgálja, hogy minden erkölcsi jogunk megvan annak kimondására, hogy fizetések terén törvényes jogainkhoz ragaszkodjunk. Helyesli Székely javaslatának elfogadását azzal, hogy keresse meg előbb békés, de határozott hangon a hitközségeket a zsidó tanítószeg javadalmazási jogainak respektálására; ha ez nem vezetne eredményre, járjon el a vezetőség Bucureștiben, hogy a Minisztérium rendelje el a törvény alkalmazását e téren.

Gottlieb Lili, Székely precíz eseteket említenek meg, amikor kollégák Szebenben és Temesváron fizetések tárgyában hitközségükkel szemben pert nyertek.

Nyugdíj-kérdés ügyben: Leichtmann szerint gátolóan fog hatni a nyugdíjintézet megteremtésére, ha abba az összes hitközségi alkalmazottat be akarjuk vonni, mert nehéz lesz együttműködni az orth. és neológ hitközségi alkalmazottak között megteremteni.

Luger, Bihari, hasonló értelemben szólalnak fel.

Moskovits ismerteti a Tg. Mureși hitk. alkalmazottak már kidolgozott nyugdíj-egyesületi tervezetét.

Freu, Kaufteil hangsúlyozzák, hogy pénzügyi szempontból megoldhatatlan a nyugdíjpénztár megteremtése csak tanítókkal, mert ezek kevesen vannak; gazdasági kérdésekben pedig meg lehet találni az együttműködés módját az orth. és neológ hitk. alk. között az Orsz. Irodákon keresztül.

Kohn Ilonka Székely javaslata mellett foglal állást.

Vita bezárása után alelnök határozatilag kimondja, hogy közgyűlés Székely javaslatait teljes egészében magáévá teszi Bihari pótvajaslataival; javadalmazási bizottságot küld ki Székely Zoltán elnökle alatt Kronovit, Moskovits, Schapira személyében és ezen bizottság feladatává teszi, hogy még a nyár folyamán megtegye a szükséges lépéseket a határozatok végrehajtására.

Tanítói utánpótlás kérdése:

Ügyreferens: Sebestyén Dezső a következő vajaslatoakat teszi:

1) Ideális célkitűzés a romániai zsidó tanítóképző felállítása érdekében felvenni a kapcsolatot az összes erdélyi és regáti illetékes zsidó közületekkel. 2) De előbbre való tennivaló a megvalósíthatóság szempontjából állami tanítóképzőkbe különböző városokba néhány zsidó tanítójelöltet felvetetni és számukra a kinnlakást kieszközölni, vagy az összes hitközség hozzájárulásával egy extrabugetáris osztály felállítását kieszközölni. Keresse meg az EZSTE az Orsz. Izr. Irodát, hogy ezen égetően fontos zsidó ügy megoldására teremtsen meg rendkívüli úton a szükséges anyagi alapot.

Moskovits azon bejelentése után, hogy Tg. Mureşen az idén 4 növendék beírására kaptak kinnlakásos engedélyt, közgyűlés Sebestyén javaslatait határozattá emeli.

Tankönyv kérdése ügyében:

Groszmann elnök referálása, Kronovit hozzászólása után, Bihari javaslatára közgyűlés a következő határozatot hozza:

Bíráló bizottságot választott Bihari, Freu, Fleischer Lipótné, Groszmann, Székely személyében, amely bizottság által jónak ítélt tankönyv bevezetésére kötelezvény írássék alá az EZSTE összes tanítói által és így a tankönyv kiadását meglehet oldani.

[...]

Kaufteil javaslatára a közgyűlés egyhangúlag jegyzőkönyvi köszönetet szavaz Groszmann elnöknek az egyesület jogi személyisége elnyerése érdekében kifejtett munkálkodásáért, valamint Schreiber Ilona és Schapira titkároknak a neki nyújtott segítségért; hálás köszönetet szavaz az aradi kollégáknak, különösképpen Földes Anna, Kaufmann Margit, Schreiber Ilona és Szántó Szerénának a meleg fogadtatásért és pompás vendéglátásért.

Weisz Jakab indítványára Sebestyén módosításával közgyűlés elhatározza, hogy az EZSTE keresse meg sürgönyileg a két Orsz. Irodát a nyelvkurzusra berendelt tanítók, tanárok vasúti kedvezményének és ellátási költségének megtérítése érdekében.

Elhatározott, hogy a legközelebbi közgyűlés a temesvári kollégák meghívására Temesváron fog megtartatni.

Más tárgy nem lévén, Groszmann elnök az ülést berekeszti kifejezést adva azon felemelő érzésének, hogy határozataink hozatalával áldásos munkát végeztünk, köszönetet mondva a kollégáknak a munkáért és buzdítva őket, hogy célkitűzéseink megvalósítására minél nagyobb optimizmussal dolgozzanak.

Kmft.

Schapira Gyula s.k. jkv. vezető titkár
Groszmann Dezső s.k. elnök

DJANTM, 34. fond, 134. dosszié, 15–22. (gévelt másolat, aláírások és pecsét nélkül)

33.

Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség, az Erdélyi Wizo Föderáció, a Keren Kajemet Erdélyi Kuratóriuma és a Keren Hajeszod Erdélyi Kuratóriuma anyagi támogatást kér a gyulafehérvári zsidó Szentegylettől

1936. január 12., Temesvár

5696 Teveth 17 (1936. január 12.),
Temesvár

A Chevra Kadisa tekintetes Elnökségének,
Alba-Iulia.

Igen tisztelt Elnökség!

Annak a felelősségnek a tudatában, amely reánk, mint a cionista gondolat és a palesztinai építőmunka hordozóira és előharcosaira közvetlenül és Önökre, mint a zsidóság megválasztott és felelős vezetőire közvetve hárul, terjesztjük Önök elé megtárgyalás és határozathozatal céljából a következőket.

Napjaink centrális fontosságú eseménye

Nem szükséges hosszasan bizonyítani azt a tényt, hogy a zsidó jelennek történelmi nevezetességű és jövőt építő centrális eseménye: Palesztina felépítése. Az évenkénti 50–60 000 bevándorló, a tőke beözönlése, az ipar növekedése, a városok és telepítések fejlődése, a héber egyetem, a héber nyelv újjáéledése, mind olyan tények, amelyeknek keletkezését és fejlődését mindenki naponként megjelenő cikkekből, a világsajtóban napvilágot látó jelentésekből, de elsősorban a zsidó és cionista újságokból, saját maga is figyelemmel kíséri.

A német zsidók katasztrófája

Hogy Palesztina felépítése milyen jelentőséggel bír az egész zsidóság számára és milyen nagy jelentőségű lesz a közeljövő szempontjából, azt minden kétséget kizáróan bebizonyította németországi testvéreink sorsa. Erec Jisrael nemcsak 30 000 német menekültet vett fel és azoknak otthont és kenyeret adott, mialatt az úgynevezett emigráns segélyezési akció magának a Népszövetség ezen célból beállított főbiztosának bevallása szerint csődöt mondott, nemcsak, hogy több orvosnak, tudósoknak és művészeknek nyújtott megélhetési lehetőséget mint az összes többi országok együttvéve, hanem jelentőségét kisugározza a mostani súlyos német galuthra, ahol az ifjúság felkészül a palesztinai kivándorlásra, amely számára biztos és boldog jövőt jelent.¹⁸⁶

---

186 Az ún. *ötödik aliya* időszaka alatt, amely 1932–1939 között zajlott le, a 217 000 zsidó bevándorlónak 21%-a érkezett Németországból. Bines: *Din istoria imigrărilor în Israel...* 35–36., , Friedländer: *Nazi Germany and the Jews...* 9–40.

A zsidóság helyzete a többi országokban

Sok más országban is súlyos a politikai és gazdasági helyzet. Ifjúságunkat brutális módon kergetik el az egyetemekről és az iskolákból, a legtöbb foglalkozási ágban sokszor leküzdhetetlen akadályokkal állunk szemben. Minden zsidó, aki sorsközösséget és felelősséget érez, tudatában kell legyen annak, hogy nem alaptalan a zsidóság vezetőinek aggodalma és, hogy az idő gyors segítséget követel.

Az egyetlen lehetőség: Erec Jiszrael

Bármiképpen gondolkozzék valaki az individuális segítyezésről, az összesség számára és különösen az ifjúság számára az utóbbi évek tanulsága szerint csak egy segítség létezik: Erec Jiszrael. De, hogy Erec Jiszrael a közeljövőben ténylegesen abban a helyzetben legyen, hogy zsidó tömegeket be tudjon fogadni a galuth országaiból és nekik tartós otthont biztosíthasson, az építőmunkát nem szabad bizonytalan alapokra helyezni, hanem egy egészséges, megingathatatlan bázisra. Nem elég, hogy a város és az ipar fejlődjék, iskolák és képzőintézetek virágozzanak. Az építés alapja, amely biztonságot és állandóságot ad a zsidó földtulajdon gyarapítása és a városokkal párhuzamosan fejlődő zsidó mezőgazdaság.

A Keren Kyjemeth és Keren Hajjeszód szerepe

Ebben a tekintetben sajnós az utóbbi időben minden látszólagos fejlődés dacára visszaesés tapasztalható. A föld nemzeti megváltása, megtermékenyítése, a telepések gazdasági segítyezése az első telepítési években, olyan feladatok, amelyek az egyén erejét messze felülmúlják és más népeknél az állam gondját képezik. Nálunk a nemzeti alapok: a Keren Kayemeth és a Keren Hajjeszód vették át ezt a feladatot és végzik 35 illetve 15 év óta. A Keren Kayemeth eddig 360 000 dunam földet váltott meg, mely a zsidó nép tulajdonába jutott és a Keren Hajjeszód segítségével ezen a földön 80 000 lélek lakik 107 mezőgazdasági telepen. Az alapoknak ez a teljesítménye kétségtelenül a mai palesztinai gazdasági helyzet fellendülésének alapját képezte, aminthogy a nemzeti alapoknak a jövő lehetőségeire is kiható nagy szerepük van. A zsidó jelen nyomasztó szükségletei, az évenként fokozódó bevándorlás és a városok industrializálásának gyors növekvése, az alapokat rendkívüli feladatok elé állították. A föld megváltása és a gazdasági telepítés az említett körülményeknek megfelelő tempóban és mértékben keltet volna növekedjék.

Kongresszusi határozatok

Ezek a körülmények arra indították a luzerni kongresszust, amelyen több mint egymillió zsidó képviseltette magát a világ minden részéből, hogy határozatilag kimondja, miszerint az elkövetkező két évben a Keren Kayemeth és a Keren Hajjeszód 1–1 millió fontra emelje bevételeit. Erdély cionistái is elhatározták, hogy ennek megfelelően emelni fogják az alapok erdélyi bevételeit. Mi azonban tudatában vagyunk annak, hogy ezt a határozatot csak a zsidóság minden aktív erejének segítségével tudjuk megvalósítani. Abban a meggyőződésben, amely

bizonyára az Önök felfogása is, hogy Palesztina felépítése az egész zsidó nép ügye és közös érdekeket szolgál, kérjük az Önök segítségét.

Mennyivel vett részt Erdély zsidósága a Keren Kayemeth és a Keren Hajjeszód munkájában

Úgy érezzük, mélyen tisztelt Elnökség, hogy a mi segítségkérésünk annál is inkább igazolt, mert:

1) Az alapok bevételei eddig kizárólag a nagy tömegek kis adományából (Keren Kayemeth, illetőleg egyes Keren Hajjeszód jegyzők nagyobb összegeiből állottak, míg a zsidó hitközségek és intézmények, mint olyanok, eddig jelentéktelen kivételtől eltekintve, az alapok munkájában nem vettek részt.

2) A két alap, (a Keren Kayemeth és a Keren Hajjeszód) egész Erdélyben az utóbbi három évben 3–4 millió lejt hozott fel bruttó összegben. Ennek az összegnek viszonylagos jelentéktelensége kitűnik, ha meggondoljuk, hogy az országban számtalan olyan hitközség és intézmény van, amelynek évi költségvetése 1–2 és több millió lejt tesz ki és, hogy Erdély zsidósága alapos számítás szerint intézményeinek 50–60 millió lejt juttat évenként.

Mit tett a Keren Hajjeszód és a Keren Kayemeth az erdélyi zsidóság érdekében?

Erdély zsidósága a Keren Hajjeszód és a Keren Kayemeth javára, azokhoz a feladatokhoz képest, melyek az országépítő munkában az alapokra hárulnak, vajmi keveset tett. Azonban a két alap ennek dacára nagyvonalú módon támogatta az Erec Jiszraelbe Erdélyből bevándorolt zsidóságot.

1) A KKL már 12 évvel ezelőtt 4000 dunam földet bocsátott az erdélyi zsidóság rendelkezésére, 40 család letelepítése céljából, mely földkomplexum mai értéke messze felülmúlja azt az összeget, melyet Erdély zsidósága az elmúlt 15 évben az országépítésre felhozott. Ezen a földkomplexumon alapították meg Kfar Gideont, mely kolónia fenntartására a Keren Hajjeszód eddig 28 000 fontot investált.¹⁸⁷

2) Mintegy három évvel ezelőtt a KKL az erdélyi Hanoar Hacioni, Aviva Barisszia és Hasomer Hacair ifjúsági szervezetek chalucainak provizórikus letelepedésére külön földterületeket bocsájtott rendelkezésre.

3) Az elmúlt év folyamán az EZsNSz és a Palesztina Hivatal segítségével 70 máramarosi zsidó család (több mint 300 lélek) költözött Palesztinába, akik a régi kolóniakon találtak munkaalkalmat és új életlehetőséget.

4) Az utolsó néhány évben Erdély különböző városaiból kiköltözött iparosok számára a KKL a Haifa Bay komplexumban új üzemek felállítására megfelelő földterületeket utalt ki.

5) Chalucok százai mennek évről évre Erdélyből Palesztinába, akiknek legnagyobb része a nemzeti alapok segítségét veszi igénybe.

---

187 Kfar Gideont erdélyi vallásos zsidók hozták létre 1923-ban Palesztinában. A településre érkező telepések egy része az elégtelen vízellátás és a nehéz életkörülmények következtében rövid időn belül elköltözött. 1940-ben sikerült megoldani a vízellátást és ennek következtében újabb csoportok telepedtek le itt. 1968-ban 140 lakosa volt. Encyclopaedia Judaica... 12. köt., 59.

Fenti száraz adatok mindennél ékebben bizonyítják azt a tényt, hogy Erdély zsidósága nemcsak áldozatokat hoz a Nemzeti Alapok részére, de az Alapoktól súlyos értékű és nagyjelentőségű ellenszolgáltatásokat is élvezhet, amely ellenszolgáltatások új irányt szabtak az Erdélyből kivándorolt zsidóság életének és megnyitották a lehetőséget egy új, szebb jövő megteremtésére.

Összefoglalás

Fentebbi fejtegetéseinket összefoglalva logikus módon a következő megállapításokhoz jutunk.

1. Erec Jisrael felépítése az egész zsidóságot érintő feladat és az egyetlen megoldás különösen az egyre növekvő veszedelmekkel harcban álló ifjúságunk számára.

2. A nemzeti alapok, a Keren Kayemeth és Keren Hajjeszód az építés munkáját eddig kizárólagosan végezték és hivatva vannak ezt a munkát a nemzeti földtulajdon és a mezőgazdasági begyökereződés egészséges és megingathatatlan alapján tovább folytatni.

Az egész zsidóság felelős ezért a munkáért és ezen okból köteles a nemzeti alapok számára a szükséges összegeket rendelkezésre bocsájtani.

4. Az erdélyi zsidóság a nemzeti alapok számára eddig csak egyéni adományokat juttatott. Az intézmények és a hitközségek, mint olyanok, eddig vagy egyáltalában nem, vagy csak jelentéktelen mértékben járultak hozzá a Keren Kayemethhez és a Keren Hajjeszódhoz. A felhozott összegek nem állnak arányban sem a helyi jelentőségű zsidó intézmények számára rendelkezésre bocsájtott összegekkel, sem a nemzeti alapoknak az erdélyi zsidóság javára már eddig is teljesített ellenszolgálataival.

Mindezen tények alapján a következő javaslatot terjesztjük Önök elé:

A mélyen tisztelt hitközségi Elöljáróság határozza el, hogy az évi költségvetésben az ügy fontosságához, sürgősségéhez és méltóságához mérten, egy bizonyos összeget iktat be mindkét nemzeti alap, a Keren Hajjeszód és a Keren Kayemeth javára. Javasoljuk, hogy az 1935–36 évre a Keren Hajjeszód javára Lej 3000, a Keren Kayemeth javára Lej 2000 összeget a költségvetésben biztosítani méltóztassanak.

Zsidó testvéri üdvözléssel:

Marton Ernő az Erdélyi Zsidó Nemzeti szövetség elnöke,

Dr. Róth Dezsőné az Erdélyi Wizo Föderáció elnöknője,

(olvashatatlan aláírás) a Keren Kayemeth Erdélyi Kuratóriumának elnöke,¹⁸⁸

(olvashatatlan aláírás) a Keren Hajjeszód Erdélyi Kuratóriumának elnöke.¹⁸⁹

AFECER, VI. fond, 316. dosszié, 93–94. (eredeti gépelt, pecsét nélkül)

188 Valószínűleg Brisker Ezekiel

189 Valószínűleg Weiss Arthur

34.

A Makkabi Szövetség tartományi elnöksége a Zsidó Nemzeti Szövetség támogatását kéri az oradeai konferencián

1937. május 2–3., Nagyvárad

Az alig kétéves transzszilvániai Makkabi mozgalom, amelynek célja a zsidó sportegyesületeket a pozitív építőmunka szolgálatába állítani, vasárnap újabb határkövéhez érkezett.¹⁹⁰ Bár a Makkabi mozgalom az egész világon a hivatalos cionista fórumokkal párhuzamosan működik, annál is inkább, mert a Makkabi Világszövetség beletartozik a cionista világszervezetbe, Transzszilvániában még távolról sem lehet arról beszélni, hogy a Makkabi és a Zsidó Nemzeti Szövetség között teljes az együttműködés. Nem pedig azért, mert még ma is akadnak zsidó sportvezetők, akik kitartanak azon régi asszimiláns beállítottság mellett, hogy a sport – sport és a cionista mozgalom – politika. Már pedig közismert tény, hogy a zsidó ifjúság testnevelésének problémája a zsidóság megújodási mozgalmának egyik alapvető programpontja és ha ma szerte a világon több ezer zsidó sportegyesület működik, ezek létüket éppen a cionista mozgalomnak köszönhetik azzal, hogy kereteiket a zsidó ifjúság általános testnevelésére állítják be.

Tekintettel arra, hogy a transzszilvániai zsidó sportegyesületek még nem mindegyike áll a pozitív zsidó építőmunka szolgálatában, a Makkabi Szövetség tartományi elnöksége elhatározta, hogy a Zsidó Nemzeti Szövetség, mint felettes fórum segítségét veszi igénybe a célból, hogy a zsidó sportegyesületeket a zsidó építőmunka fokozására kötelezze, esetleg új zsidó sportegyesületek életre hívásának segítségével tegye lehetővé a Makkabi program megvalósítását.

E célból, a Makkabi, az Oradeán május 2. és 3-án rendezett cionista országgrészi konferenciához fordult, ahol az elnökség megbízásából Rosenberg József, az oradeai Makkabi vezetőségi tagja a következőkben adta elő a transzszilvániai zsidó sport kívánságait:

Zsidó Testvérek!

A Transzszilvániai Makkabi Szövetség elnöksége örömének ad kifejezést abból az alkalomból, hogy első ízben üdvözölheti a hivatalos cionista közélet fórumát.

A Makkabi tisztában van hivatásával, amelyet a zsidó nép újjászületési mozgalmában betöltenie kell. A jövő zsidó társadalmának fizikailag edzett, 100 százalékos szellemi nevelésben részesült ifjúságra van szüksége. Ennek a nemes hivatásnak a szolgálatában áll a Makkabi Világszövetség és azt az utat követi a két éves komoly múltra visszatekintő transzszilvániai Makkabi mozgalom is.

---

190 Az erdélyi zsidó sportegyesületek már 1921-ben csatlakoztak a Makkabi Világszövetséghez és ennek erdélyi alosztályát is megalakították. A Makkabi-mozgalomban történő tényleges részvétel viszont csak 1935-től számítható. ÚK 1921. december 6. 268.

A transzszilvániai Makkabi-munka azonban nehezen halad. A Makkabi vezetőségének kitartó és fáradtságos munkát kell végeznie még a jövőben, amíg a létező és később alakulandó zsidó sportegyesületek vezetőivel megérteti, hogy a Makkabi sportot nem mint végcélt állította maga elé, hanem eszköznek használja fel a zsidó ifjúság fizikai és szellemi nevelésére és minden igyekezete csak az lehet, hogy tagjait munkásává avassa mindama feladatoknak, amelyek a zsidó jelennel és jövővel összefüggenek.

Ebben a munkájában azonban a Makkabi nem maradhat magára. Segítségre van szüksége, és ezt a segítséget a hivatalos cionista fórumtól kéri. A Makkabi Világszövetség beletartozik a Cionista Világszervezetbe, tehát alá van rendelve a cionista szervezet fegyelmének. Erre való tekintettel, valamint különös tekintettel arra, hogy a zsidóság megújodási mozgalmában első helyen éppen a zsidó ifjúság szellemi és fizikai nevelése áll, tehát a Makkabi működése elsőrangú fontosságú, a Transzszilvániai Makkabi Szövetség a cionista konferenciától annak a határozatnak a megvalósítását kéri, amelyet már a Târgu-Mureşen megtartott múlt évi 14. ZSNSZ konferencia magáévá tett és határozatilag ki is mondta. Ez a határozat pedig a következő volt:

1. Ott, ahol zsidó sportegyesület működik, a ZSNSZ helyi csoport delegáljon ki egy tagot a vezetőségbe, aki a legszigorúbban ügyeljen fel az illető zsidó sportegyesület 100 százalékos Makkabi, tehát cionista működésére. Ez a működés a tömegsportok, elsősorban torna, atlétika, turisztika, majd ökölvívás, valamint tudatosító és felvilágosító kultúrelőadások tartásából áll. A zsidó sportegyesületek kötelesek a Kfar Hamakkabi alapra rendezvényeket beszervezni, tagjaikat az alapok gyűjtésére, a különböző akciók lefolytatására rendelkezésre bocsátani, illetve kötelezni.

2. Ott, ahol zsidó sportegyesület működik, az ifjúsági szervezetek tiltassanak el a testneveléssel kapcsolatos működéstől és tagjaik köteleztessenek a zsidó sportegyesületben való sportolásra.

3. Ott, ahol még nem működik zsidó sportegyesület, a helyi csoport alakítson szervező bizottságot, amely vegye fel az érintkezést a Transzszilvániai Makkabi Szövetséggel a Makkabi sürgős megalakítása céljából.

4. A Transzszilvániai Makkabi Szövetség, mint cionista intézmény, hogy a hivatalos cionista fórumokkal kontaktusban legyen, kapjon helyet az EZSNSZ vezetőségében.

A Târgu-Mureşen megtartott konferencia elfogadta ugyan indítványainkat és határozatilag kimondta ennek gyakorlati keresztülvitelét, azonban ennek dacára jóformán semmi sem történt. Ennek a zsidó ifjúságra nézve igen kellemetlenül kiható következményei lehetnek, amennyiben az OETR testnevelési törvény kötelez minden 18 éven aluli fiú- és leánygyermeket a sportolásra és pedig az OETR által elismert keretekben. Ha mi idejében nem gondolkodunk arról, hogy ezen fiatalság az elismert zsidó szervezetekben sportoljon, akkor ezek kénytelenek lesznek más és nem zsidó közületekbe belépni és ennek következtében a mi

célkitűzésünk – regenerálni a zsidó ifjúságot – megvalósíthatatlanná válik. Feltevődik tehát a kérdés: mi helyesebb, ha az egyes ifjúsági csoportok vezetői megszüntetik eddigi helytelen magatartásukat és a vezetésük alatt álló fiatalságot bedirigálják a Makkabi szervezetbe, ahol tovább dolgozhatnak, vagy elvesztik ezt az ifjúságot, amelyet vezetnek, de elveszti a zsidóság, főleg a cionista szervezet fiatalabb utánpótlását.

A felelet nem lehet vitás: be kell kapcsolódnunk a Makkabi munkába!

Az önök segítségével nélkülük mi, akik a cionista szervezet tagjai vagyunk, nem tudjuk megvalósítani még azon tervünket sem, hogy kiképezzük erre alkalmas embereinket, mert egyesületeink, éppen az érdeklődés hiánya miatt anyagiak felett nem rendelkeznek, kérjük tehát a konferenciát a Makkabi munka erőteljes támogatására.

A Transzszilvániai Makkabi Szövetség annak a reményének ad kifejezést, hogy a cionista mozgalomba való hivatalos bekapcsolódása révén, a zsidó építőmunka egy lépéssel tovább jutott. Chazak Veematz!¹⁹¹

Új Kelet 1937. május 7. 102.

---

191 Jelentése: „Mindent bele!“ – Biztatás nehéz feladat előtt.

35.

Jegyzőkönyv az aradi zsidó hitközség képviselőtestületének 1938. január 16-ki üléséről

[Zsidóellenes kormányintézkedések,
németországi zsidó menekültek megsegítése és szociális ügyek]
(Részlet) 1938. január 16. Arad

Jegyzőkönyv

Felvétetett az aradi zsidó hitközség képviselőtestületének 1938. évi január hó 16-án tartott közgyűléséről.

Jelen voltak: Lakatos Aladár¹⁹² hitközségi elnök elnöklete alatt, Dr.Fischer Jenő alelnök, Dr.Vágvölgyi Lajos főrabbi, Bornstein Sándor, Engel Gyula, Frankl Géza, Fülöp Viktor, Halász Dezső, Hegedűs Gyula, Dr. Herzog Sándor, Holzer Jenő, Kalmár József,¹⁹³ Dr. Kelemen Gábor, Dr.Keppich Jakab,¹⁹⁴ Kerpel Izsó, Kaufmann Lajos, Koch Dániel, Kornis Ödön, Künstler Andor, Leichter Lipót, Dr. Multas Jenő, Dr. Singer József, Dr. Somló Ármin, Schwarcz Mihály, Dr.Schütz Henrik, Szatmári Rezső, Szenes Henrik, Dr. Székely Ferencz, Dr.Székely Lajos, Szűcs F. Vilmos, Tauszk Jenő, Weisz István, Weisz Mihály és Weisz Samu.

Elnök napirend előtt kegyeletos szavakkal emlékezik meg az Erdély-Bánáti országos izraelita iroda elnökének Dr. Adorján Árminnak elhunytáról, aki egész tudását és egy élet munkáját áldozta a köznek és első sorban a zsidóságnak. A legnehezebb időkben hunyt el és nem tudjuk, miként pótoljuk azt az űrt, amelyet hirtelen távozása hagyott maga után. Javasolja, hogy nemes emlékét jegyzőkönyvünkben örökítsük meg.

33. sz. határozat: A közgyűlés, – amely elnök megemlékezését felállva hallgatta végig, – Dr. Adorján Ármin emlékét jegyzőkönyvében örökíti meg.

Elnök megállapítva azután, hogy a közgyűlés szabályszerű módon lett egybe-hívva és a képviselőtestületi tagok határozatképes számban vannak jelen, üdvözli a megjelenteket, a közgyűlést megnyitja. A jegyzőkönyv hitelesítésére Kalmár József és Kornis Ödön képviselőtestületi tagokat, vezetésére Raab Zoltán főjegyzőt kéri fel.

Elnök azt hitte, hogy a kultúrház megnyitása után csak örömmre gyűlünk össze ebben a díszes helyiségben, de zsidó sorsunk országútján ismét szomorú, talán a

192 *Lakatos Aladár* (sz. 1891) aradi neológ hitközségi elnök. Az aradi Általános Takarékpénztár ügyvezető igazgatója.

193 *Kalmár József* (sz. 1874) aradi közgazdász, lapkiadó. Az *Aradi Hirlap* (1917) és a *Vulkán* nevű téglagyár alapítója (1923).

194 *Keppich Jakab* orvos, aradi neológ hitközségi előljáró, zsidó iskolaszéki elnök. Az aradi Zsidó Poliklinika alapítója.

legszomorúbb állomásoz érkeztünk. Nem a hitközség feladata a politizálás, de lehetetlen nem szólni azokról az eseményekről, amelyek legutóbb történtek. Nem új dolog a zsidóság megsemmisítésére irányuló törekvés. Az egyiptomi rabszolgaság, a babilóniai fogság, az ország pusztulása után bekövetkezett galuth életünkben a spanyol, inkvizíció és sok más szomorú állomás, de talán a spanyol kiűzetés óta legszomorúbb a náciizmus és az árja elmélet, amely mindinkább tovább és tovább terjedt és eljutott hozzánk is. Azok számára, akik zsidó ügyekkel foglalkoztak, nem volt ez meglepetés. Látnok módra figyelmeztettek erre bennünket, de minden hiábavaló volt, a zsidó közönyön megtört. Mi optimisták vagyunk, és csak akkor hiszünk, ha már itt a baj. Akkor a optimizmust pánik váltja fel, pedig mindegyik helyett a higgadt és nyugodt mérlegelésre van szükség. Teljes bizalommal tekintünk a trón felé, bízunk a kormány alkotmánytiszteletében és az emberi jogok tiszteletében és bízunk az Istenben, aki kivezetett bennünket Egyiptomból és a babilóniai fogságból és azóta megszázszorozta a számunkat annyi üldöztetés dacára is.

Az eddigi intézkedések, amelyek bennünket érintenek: Az újságok beszüntetése, az újságírói szabadjegyek bevonása, italmérési engedélyek felülvizsgálása, az állampolgárságok felülvizsgálása, a diplomák felülvizsgálása, a cselérendelet, amelynek főként indokolása megalázó és arcpirító. Egyelőre ennyi a rendelet, de a fenyegető hírek egész tömege van forgalomban a földbirtokok elvételéről, az ügyvédek kizárásáról, mérnökök és iparosok munkanélkülivé való tételéről, amelyek megannyi zsidó egzisztenciát fenyegetnek.¹⁹⁵

Ezek az intézkedések a huszadik század szelleme ellen irányulnak és minden humánusan gondolkodó embert egyformán érint, de a zsidó sorsközösség alól való kibúvás jelei már is itt vannak és eddig is jó néhány kikeresztelkedést jelentettek be a főrabbi úrnál.

De ezek csak meg kell erősítsenek bennünket és készüljünk fel arra a valószínűen elkövetkező nagy segítő munkára, amelyek ránk várnak az itt átutazó, ide beköltöző és itt helyben kenyértelemné váló testvéreink felsegítésében. Már eddig is történtek erre vonatkozó megbeszélések és intézkedések, amelyeket a költségvetés ismertetése során fog felemlíteni.

Werfelnek egy történetét idézi,¹⁹⁶ amelyből az a tanulság vonható le, hogy mi nem akarunk mások lenni, mint a környező népek, alkalmazkodók, lojálisak és hazaszeretők voltunk mindig, ez helyes is volt, de hitünktől ezzel is egyre jobban eltávolodtunk. Pedig a hithez való ragaszkodás megbecsülést és az attól való eltávolodás és megválás csak megvetést vált ki az emberekből. Adja Isten, hogy minden jóra forduljon és az ijedelem csak arra legyen jó, hogy vissza vezessen bennünket arra az útra, amelyen haladnunk kell.

---

195 A rendeletekre lásd: Iancu: *Evreii din România 1919-1938...* 257.

196 *Franz Werfel* (1890-1945) zsidó származású német író. Leghíresebb műve a *Musa Dagh negyven napja*, amelyben az örmény népirtásnak állít emléket.

Dr. Vágvölgyi Lajos főrabbi az elnöki megnyitóhoz szól, amely mindnyájunk szívéből jött és mindnyájunk szívéhez szólt. Felszólalása csak visszhang, visszhangja annak, amit elnök elmondott. Súlyos volt eddig, is a hitközség elöljáróságának és képviselőtestületének a munkája. De ma a szociális feladatok megsokasodtak, kiterjedtek és az anyagiak előteremtése ezt a feladatot még nehezebbé teszi.

Azonban az anyagiak előteremtésén felül talán még fontosabb ma a lelkek fenntartása. Nehéz időben meginognak egyesek, sőt egész népek, nemzetek is. A próféta vigasztalását fűzi elnök szavaihoz, hogy ne csüggedjünk, ne bíráljuk most egymást, de legyünk egyek. Bármit mondanak is, mi ne higgyük el a rágalmakat, a zsidóságnak nincsen szégyellni valója. A zsidó méltóság fenntartása, a zsidó öntudat ébrentartása és az életbe való kivitele a feladata a képviselőtestületnek. A vezetőségben pedig teljes nyugalom és fegyelem legyen. Vihar idején a hajón csak egy parancsnok van. Úgy legyen most nálunk is, bár mi nem vagyunk egy nyájnép, de most egy test egy lélek legyünk, kapcsoljunk ki minden ellentétet közülünk, akár rituális, akár politikai, akár más vonatkozásban és egyrészt legyünk helyünkön önbecsülésben, méltóságban és szeretetben, másrészt pedig tekintsünk továbbra is hűséggel, bizalommal a trón felé. [...]

Elnök ismerteti a hitközség 1938. évi költségelőirányzatát, amelyet nyomtatásban a közgyűlés minden tagja megkapott, tételről tételre.

42. sz. határozat: A közgyűlés az előirányzatot változtatás nélkül elfogadja és a hitközség 1936. évi szükségletét: 4.477.894 lej, bevételeit: 873.120 (lej) adó által fedezendő hiányát: 3.604.774 lejben állapítja meg és felhatalmazza az elöljáróságot, hogy a rendkívüli viszonyokra való tekintettel a szociális és jótékonyági ügyekre előirányzott 1.520.000 lej fölött a felmerülő szükségletek szerint rendelkezék.

Elnök ismerteti az intézmények költségvetését, amelyeket a közgyűlés ugyan csak változtatás nélkül fogad el és a Fiúárvaház 1938. évi szükségletét: 245 500 lejben, fedezetét: 10 400 (lejben), hiányát: 235 100 lejben, az Öregek Otthona szükségletét: 372 000 lejben, fedezetét: 160 180 (lejben), hiányát 211 820 lejben, a Fischer E. alapítvány szükségletét: 1 314 800 lejben, fedezetét: 1 774 000 (lejben), feleslegét: 459 200 lejben állapította meg.¹⁹⁷

Elnök bejelenti, hogy az elöljáróság a szociális és jótékonyági ügyek, valamint a népkönyha vezetésére külön bizottságokat nevezett ki, amelynek tagjai a szociális bizottságban: Dr. Schütz Henrik elnöklete alatt Stern Gyula, Rapaport Miksa, Téthi József a hitközség részéről, Fodor Vilmos és Braun N. Antal, a Chevra

---

197 Az aradi zsidó Öregek Otthonát 1913-ban alapították és a neológ hitközség Szentegylete működtette. A már 1873-tól fennálló fiúárvaház mellett 1926-ban leányárvaházat is létesítettek Fischer Erzsébet adományából. Zsidó Lexikon... 58.

részéről, Szatmári Rezsó és Földes Soma a Jótékony Egylet részéről, Friedmann Gyuláné, Grünstein Árminné és Salgó Lilly. [...]

Raab Zoltán főjegyző s.k.

Lakatos Aladár elnök s.k.

Kalmár József s.k.

Kornis Ödön s.k.

Aradi Zsidó Hitközség Levéltára, 96. dosszié, 339–342. (eredeti gépelt, aláírással)

36.

Jegyzőkönyv az Erdély–Bánati Nyugati Szerződésű Izraelita Hitközségek Szövetsége elnöki tanácsának üléséről

1938. január 23., Nagyvárad

Jegyzőkönyv

Amely felvétellett az Ardeal–Banati nyugati szerződésű Izr. Hitközségek Szövetségének (Orsz. Izr. Iroda) elnöki tanácsának 1938. január hó 23-án Oradean tartott ülésén.

Megjelentek: Dr. Schütz Henrik h. elnök (Arad), Lakatos Aladár (Arad), Dr. Konrád Béla, Dr. Kabos Béla, Dr. Faragó Viktor (Oradea), Dr. Fischer József, Lax Salvator (Cluj),¹⁹⁸ Sperling Károly, Dr. Nobel Sándor, Salamon László (Timișoara), Dr. Nébel Ábrahám (Salonta),¹⁹⁹ Schwartz Sándor (Sebiș), Dr. Buck Gábor (Nădlac), Dr. Fekete Samu (Satu-Mare),²⁰⁰ Dr. Löwenstein N. (Târgu-Mureș).

Kimentették magukat: Dr. Lóvy Ferenc főrabbi-alelnök, Nyiri Jenő alelnök,²⁰¹ Dr. Rosenthal Mór,²⁰² Dr. Vágvölgyi Lajos, Dr. Drechsler Miksa, Dr. Deutsch Ernő főrabbi, Dr. Lenke Manó, Dr. Kirschner Arnold.

Dr. Schütz Henrik h. elnök megnyitja az ülést, üdvözli a megjelenteket és sajnálkozásának ad kifejezést, hogy a mai elnöki tanácsülésről oly számosan hiányoznak. Elnöki megnyitójában kegyeletes szavakkal emlékezik meg a közel-múltban elhunyt Dr. Adorján Ármin orsz. irodai elnökünkről. Vázolja a megboldogult elnök tevékenységét az Iroda létrehozásától kezdve halála napjáig. 16 éven át dolgozott és fáradozott az ardeali zsidó hitközségek ügyeiért igaz szeretettel és önzetlenséggel és most, amikor a legnagyobb szükségünk lenne bölcs irányítására, tanácsaira és útmutatásaira, a sors kifürkészhetetlen akaratából váratlanul, hirtelen itt hagyott bennünket. Elhunyt elnökünk emlékének méltó megörökítésére, érdemeinek megérdemelt módon való megállapítására a legközelebbi kongresszus lesz hivatva. Mi itt csak végtelen fájalmunknak és a síron túl is ragaszkodó szeretetünknek adhatunk ma kifejezést, amikor megboldogult vezetőnk érdemeit jegyzőkönyvünkben megörökítjük és megfogadjuk, hogy ezután is az ő szellemében fogjuk folytatni a megkezdett munkát és soha nem múló kegyelettel fogjuk megőrizni áldott emlékét.

---

198 *Lax A. Salvator* tanár, kolozsvári neológ hitközségi titkár. Az Erdély–Bánati Országos Izraelita Iroda vezetőségi tagja, a szervezet kiadványainak szerkesztője. A Kasztner-csoporttal sikerül megmenekülnie a holokauszt elől. 1945-ben visszatért Kolozsvárra és az újraindult zsidó líceumban tanított. Később Izraelbe vándorolt ki, Beer Shevában hunyt el.

199 *Nébel Ábrahám* (1887–1967) fogarasi, 1925/1926-tól nagyszalontai neológ főrabbi.

200 *Fekete Samu* (1876–1944) szemorvos, szatmári hitközségi elöljáró. Az 1930-as évek második felében a status-quo ante alapon álló hitközség alelnöke.

201 *Nyiri Jenő* Temesvár-gyárvárosi hitközségi elöljáró, a hitközség elnöke.

202 *Rosenthal Mór* Temesvár-gyárvárosi hitközségi elöljáró.

Az elnöki tanács mélyen meghatódottan hallgatja elnök kegyeletes megemlékezését és az elhunyt elnök Dr. Adorján Ármin érdemeit és emlékét jegyzőkönyvében örökíti meg. Erről az elhunyt családját jegyzőkönyvi kivonatban értesíti.

Ezután Dr. Schütz Henrik elnök bejelenti, hogy az elnöki teendők végzésére az elnöki tanács kérje fel valamelyik tagját, mert a kongresszus választásáig sem szabad betöltetlenül hagyni ezt a fontos posztot, különösképpen a mai rendkívüli súlyos időkben. A maga részéről kijelenti, hogy bár 16 éven át együtt dolgozott az elhunyt elnökkel és őt helyettesítette, most előrehaladott korára és megrendült egészségi állapotára való tekintettel nem képes az elnöki teendőket ellátni és egy fiatalabb és az ügyeinkben kellő jártassággal bíró tagot kellene az elnöki teendők végzésére felkérni. A maga részéről Dr. Fischer József irodai alelnök, cluji hitk. elnökre gondol, mint aki eddig is számtalan esetben bebizonyította rátermettségét és hozzáértését az ügyek vezetésében és mint aki illetékes hivatalos körökben is számos esetben eljárta és képviselte a Szövetség ügyeit. Javasolja, hogy az elnöki tanács mai ülésében kérje fel Dr. Fischer József alelnök urat, hogy az elhunyt Dr. Adorján Ármin elnöki tisztségét vállalja el a legközelebbi kongresszus választásáig, amely hivatva lesz az elnöki tisztség végleges betöltéséről gondoskodni.

Dr. Konrád Béla elnök, Oradea: az elhunyt elnök hű és lelkes munkatársa Dr. Schütz Henrik volt a megalakulás óta és mi sem volna természetesebb, mint, hogy ő végezze továbbra is az elnöki munkát. Mégis azonban diferálnunk kell a felhozott indokoknak és kiváló egyéniségének és kvalitásainak elismerése mellett teljes bizalommal és teljes megelégedéssel kell tudomásul vegyük elhatározását és a maga részéről is a legmelegebben javasolja, hogy az elnöki tanács kérje fel Dr. Fischer József alelnök urat, hogy a kongresszusig az elnöki tiszteletet vállalja el és vegye át a vezetést annál is inkább, mert a mai nehéz időkben egyetlen pillanatig sem szabad nélkülöznünk a vezetőjét Szövetségünknek. Reméli, hogy Dr. Fischer József vezetése és irányítása mellett az Iroda a mai nehéz időkben is eredményesen fog működni és nem fog letérni az oda kijelölt útról a felekezeti ügyek vezetése terén. – Dr. Schütz Henrik h. elnök úrnak eddigi eredményes és buzgó munkájáért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz meg és bizalommal tekint Dr. Fischer József működése elé.

Az Elnöki Tanács egyhangúlag elfogadja az elhangzott indítványt: Felkéri Dr. Fischer József alelnök urat, hogy a kongresszus választásáig az elnöki teendőket vegye át és teljesítse legjobb tudásával és igyekezetével, hogy az Iroda ügyei a mai nehéz időkben haladhassanak a megkezdett úton. Biztosítja elnököt hathatós és lelkes támogatásáról további munkája során.

Dr. Schütz Henrik: Hálásan köszöni Dr. Konrád B. elismerő szavait és kijelenti, hogy továbbra is lelkes munkása lesz szervezetünknek, csak előrehaladott korára és sok egyéb körülményre való tekintettel nem vállalhatja a vezetést. Örömmel jelenti ki, hogy az Elnöki Tanács egyhangúlag Dr. Fischer Józsefet bízta meg az elnöki teendők végzésével a kongresszus választásáig és bíz benne, hogy munkája eredményes lesz. Felkéri, hogy most már vegye át az ülés további vezetését.

Dr. Fischer József: Dr. Schütz Henrik elnöktársának megindító szavai mellyel Dr. Adorján Ármin emlékének áldozott, mélyen meghatották és azokhoz mindenben csatlakozik. Méltók kell legyünk nagy halottunkhoz, mert csak így őrizhetjük meg annak igazi emlékét az utókor számára. Az ő általa kijelölt úton, számolva a mindenkori helyzettel, kell haladjunk továbbra is, hogy Szövetségünk munkaképes legyen, hogy hitközségeink és azon intézményeit fenntarthassuk, megvédhessük, támogathassuk és tovább fejleszthessük: A maga részéről is csatlakozik Dr. Schütz M. azon javaslatához, mely az elhunyt elnökünk emlékének méltó módon való kifejezésre juttatását és megörökítését a legközelebbi kongresszusnak tartja fenn.

Köszönetét fejezi ki Dr. Schütz Henrik elnöktársának eddigi odaadó és értékes munkájáért, mellyel az elhunyt elnökünket életében támogatta. A megtisztelő megbízatást elvállalja, mert úgy érzi, hogy annak vállalása elől a mai rendkívüli időkben nem térhet ki és igyekezni fog minden erejével, tudásával és legjobb igyekezetével dolgozni a Szövetségért, hogy fennakadás ne álljon be. Szükségesnek tartja a kongresszusnak mielőbbi egybehívását, ahogy azt a körülmények megengedik.

A szövetséget egy valóban élő szervvé kell tenni, hogy az tényleg a hitközségek szövetsége legyen, egy magasabb egybefogó szerv, amely minden tagjának létéért és fenntartásáért dolgozzék. El kell készülnie legyünk, hogy egyes hitközségek nem fognak tudni megállni ebben a nehéz helyzetben, de nekünk nem szabad engednünk egyetlen hitközséget sem elbukni, hanem inkább újakat kell életre hívjunk. Összefogó intézményes intézkedésekkel olyan alapokat kell létrehozunk a most bekövetkezendő nehéz idők elviselésére és a hitközségek speciális alapokat kell majd létesítsenek erre a célra. Ezt már mostantól kezdve kell figyelembe venni és a hitközségek költségvetéseinek összeállításánál ezt már bele kell illeszteni az új költségvetés kereteibe és ezért úgy a hitközségeknek, mint az egyes tagoknak áldozatokat kell majd hozni. E tárgyban konkrét javaslatokkal fog az Elnöki Tanács elé jönni, de már most felhatalmazást kér, hogy fontosabb és halasztást nem tűrő intézkedések megtételére az Elnökség feljogosíttassék.

Ezek után ismételten megköszöni a beléje helyezett bizalmat és igyekezni fog annak mindenben meg is felelni.

Dr. Fischer József: beszámol bucurești útjáról és eljárásairól. Bejelenti, hogy a változott helyzet következtében elhunyt elnökünktől kapott megbízatása alapján kapcsolatot keresett illetékes tényezőkkal, hogy megismerje álláspontjukat hitfelekezetünkkel szemben. Ugyancsak kapcsolatot teremtett a regáti és bukaresti hitk. szervezetekkel, hogy egységes alapon dolgozzunk hitközségeink érdekében. Sikerült is a kapcsolatot létrehozni és minden remény megvan, hogy további eljárásaink úgy a kormányhatalom felé, mint hitközségeink és intézményeink irányában egységesek lesznek. Konkrét eredményekről még most nem számolhat be, hiszen ezen első tárgyalások inkább informatív jellegűek voltak, de bizonyos, hogy az elkövetkezendő legközelebbi időkben már konkrétumok is lesznek

melyekről majd ezután fog beszámolni. Felhatalmazást kér, hogy a tárgyalásokat folytathassa és szükség esetén e célból Bucureștibe utazzék.

Lakatos Aladár elnök, Arad: Köszönését fejezi ki Dr. Fischer Józsefnek, hogy ebben a nehéz időben a terhes tisztséget vállalta és reméli, hogy a pártpolitikán felülemelkedve fogja a hitközségek ügyeit intézni. Hitközségeinkért feltétlenül kell tennünk valamit, hogy azokat a nehéz időkre megerősítsük, ellenállókká tehessük. Az aradi hitközség már megtette a szükséges előre való gondoskodást és kellene, hogy a többi hitközségek is kövessék példáját. Elsősorban meg kell teremteni a kongresszus által is elhatározott országos Segély Alapot, ahogy azt annakidején javasolták és a kongresszus el is fogadott. Természetesen ebbe az általános segélyakcióba az ortodoxiát is belevonjuk, mert őket éppen úgy érinti a mai helyzet, mint bennünket.

A Consiliul Central²⁰³ is munkaképesé kell tenni, hogy szükség esetén akcióba léphessen, de ez csak akkor lehetséges, ha a zsidó tömegek mögötte állnak. Talán szükséges volna Ardeal-Banat részére egy helyi szerv létesítése a helyi viszonyoknak megfelelően, természetesen a központi szerv irányítása mellett.

Végül kéri elnököt, hogy tekintélyével hasson oda, hogy a lelkek békéje megszülessen és a hitközségi életben, a pártpolitikai harcok szűnjenek meg.

Dr. Konrád Béla: ismerteti az oradeai hitközségek tevékenységét e téren melyet beindított ebben az irányban. Aktív munkával kell megkezdeni az akciót és a közösségi érzést kell kifejleszteni az emberekben. Mi is, mint felekezeti szerv hassunk oda, hogy létrejöjjön a közös munka, mert csak így lehet valamit tenni érdekeink védelmében.

Dr. Kabos Béla, Oradea: a zsidó erők egyesítéséről szól. Minden megyeszékhelyen alakuljon egy ilyen központi szerv, mely magában foglalja az összes zsidó árnyalatok és intézmények delegátusait és együttesen dolgoznak a zsidó érdekek védelmében. ezen megyei szervek az Iroda égisze alatt működnének, és kívánatos lenne, hogy az orth. Iroda is bekapcsolódjék ebbe a munkába.

Dr. Nobel Sándor, Timișoara: A zsidó egzisztenciák védelméről szól és a romániai zsidóság egységes képviselőjét tartja szükségesnek. Ma a változott viszonyok között egy egységes zsidóságra van szükségünk. Minden áron meg kell teremteni a zsidó egységet. A megyeszékhelyenként szervezendő bizottságokat helyesnek tartja, mert ezeknek kell fenntartani az összeköttetést a hatságokkal.

Dr. Fischer József elnök: az elhangzottakra reflektálva, kijelenti, hogy már felvette a kapcsolatot az Orth. Központi Irodával, illetőleg annak elnökével, aki kijelentette, hogy bizonyos kérdésekben hajlandók lesznek velünk együtt haladni. Üdvösnek tartja továbbá Dr. Kabos B. tervét és felhatalmazást kér, hogy ezek megvalósítása ügyében eljárhasson az ort. irodánál, továbbá felhatalmazást kér további szükséges lépések megtételére e tárgyban.

Az Elnöki Tanács a kért felhatalmazásokat elnöknek megadja.

---

203 Központi Tanács

Dr. Fischer József elnök kéri a hitközségeket, hogy küldjék be az Irodának az előljáróságaik és képviselőtestületeik által hozott határozatokat, megtett intézkedésekről szóló jelentéseiket és általában lehetőleg havonta informálják az Irodát a hitközség belső életéről, működéséről. Mert csak így lesz abban a helyzetben, hogy megismerhesse az egyes hitközségek belső életét, munkáját, szükségleteit és kívánalmait, amire pedig a mai időkben nagy súlyt helyez. Kéri a megjelent delegátusokat, hogy ezt a kérését otthon és illetékes helyeken továbbítsák, hogy a kért adatok mielőbb beküldessenek az Irodának.

Egyhangúlag elfogadják.

Dr. Fekete Samu, Satu-Mare: kéri, hogy a hitközségek intenzíven kapcsoltsanak bele a Szövetség munkájába, mert csak így lehet majd egységes és eredményes munkát produkálni.

Dr. Fischer József elnök: sajnálattal kell megállapítsa, hogy a hitközségek nem mutatnak kellő megértést és érdeklődést a Szövetséggel szemben. Ezt minden áron meg kell szüntetni, mert minden hitközség érdeke, hogy a Szövetséget támogassa, hogy a hitközségekért eredményesen dolgozhasson. Miután az idő nagyon előrehaladott, de a napirenden lévő anyag nem tárgyalatott le teljes egészében, elnök kéri az elnöki tanácsot, hogy a mai ülést az elvégzett anyaggal kimerítettnek tekintse, míg a fel nem dolgozott ügyek elintézését az elnökség elé utalja.

Egyhangúlag elfogadják.

Dr. Fischer József elnök javasolja, hogy miután az elnöki teendőkkal történt megbízása folytán az egyik alelnöki állás megürült, az elnökség egészíttesse ki a legközelebbi kongresszusi választásig akként, hogy az alelnöki teendők elvégzésével Dr. Konrád Béla oradeai hitközségi elnök úr bízatik meg.

Az elnöki tanács a javaslatot egyhangúlag elfogadja és az alelnöki teendőkkal Dr. Konrád Béla hitk. elnök urat a legközelebbi kongresszusi választásokig megbízza azzal, hogy akadályoztatása esetén jogában van magát Dr. Kabos Béla elnöki tanácstaggal helyettesíteni.

Elnök megköszöni a megjelentek szíves közreműködését és az ülést befejezettek nyilvánítja.

Kelt mint fent.

Lax A. Salvator titkár s.k.

Dr. Fischer József elnök s.k.

Arad Hitközségi Levéltár, 97. dosszié, 36–39. (eredeti gépelt, aláírással)

37.

Az Erdély–Bánáti Nyugati Szerartású Hitközségek Szövetségének jelentése az 1937–1938 közötti működéséről

1938. május 31., Kolozsvár

Jelentés

az Ardeal–Banati Országos Izraelita Iroda (nyugati szerartású Hitközségek Szövetsége) 1937. évi május hó 1-től 1938. évi május hó 31-ig terjedő időre szóló működéséről.

Mélyen tisztelt Főrabbi Urak!
Mélyen tisztelt DelegátusUrak!

Irodánk működésének ama idejéről szóló működéséről kell most beszámolnunk, melyet legutolsó kongresszusa óta végzett. Oradean gyűltünk egybe legutóbb egy évvel ezelőtt, jubiláris nagygyűlésre, mert akkor ünnepelte Szervezetünk fennállásának 15 éves fordulóját.

Azóta Szervezetünket fájdalmas megpróbáltatás érte: elvesztettük volt Elnökünket, Szervezetünk egyik megalapítóját és alapításától kezdve aktív vezetőjét és irányítóját. Dr. Adorján Ármin január hó 4-én váratlanul elhunyt. Túl jó szíve, amely minden szépért és nemesért, főként pedig a szegények és elesettek ügyiért dobogott, nem bírta tovább a küzdelmet. Nehéz időkben hagyott el bennünket, amikor leginkább szükségünk volt és van a tetterős, higgadt és irányítani tudó elmékre. Fájdalmas veszteségünk pótolhatatlan volt. Szövetségünk vezetőségnek részvételével tartott temetésén a megjelentek tömege igazolta a kiváló ember iránti szeretetet és kegyeletos érzés megnyilvánulását. Az 1938. évi január hó 23-án Oradean összeült Elnöki Tanács méltó módon hódolt e nagy férfiú emlékének,²⁰⁴ az ez évi kongresszusnak pedig az a feladata, hogy intézményesen örökítse meg szervezetünk volt elnökének nevét és tetteinek emlékét.

Súlyos veszteség érte az elmúlt év nyarán zsidó tanítói karunkat Groszmann Dezső aradi zsidó iskola igazgató-tanítójának tragikus elhunytával. Hivatásának teljesítése közben, a nyári szünetben rendezett zsidó gyermeknyaralattási akció alkalmával a telepen szerzett járványos betegség áldozata lett e derék férfiú és ami még tragikusabbá tette e szerencsétlenséget, együtt halt meg vele szintén ott tartózkodott kis fiacskája is. Az egész zsidó társadalom őszinte részvétellel fordult árván maradt családja felé.

Az oradeai jubiláris kongresszust megörökítendő, kiadtuk 8. sz. közleményünkben a kongresszus teljes lefolyását, az ott elhangzott beszédekkel, a kongr.

---

204 Lásd a 36. sz. iratot.

jegyzőkönyvével, a hozott határozatokkal, ismertette a Szervezet 15 éves történetét is.²⁰⁵ Ezen kiadványunk megjelenése után pedig a nyár folyamán kiadtuk Zsidó Naptárunk III. évfolyamát, talán az eddiginél is szebb erkölcsi sikerrel. Közel ezer példány fogyott el ebből az évfolyamból, mely a szokásos naptári és zsinagógai tudnivalókon kívül román, német és magyar nyelvű gazdag irodalmat nyújtott olvasóinak, legjobb íróink tollából.

Az államsegély ügye, mint ismeretes, nagy változásokon ment át az utóbbi 2 év alatt. Az eredeti összegnek, ma már csak 9%-át utalják ki részünkre, amely oly csekély összeg, hogy azt már nem is lehet havonként, hanem egyszer évente kiutalni és akkor is csak a kisebb községek között évi 1000–2000 lejnyi összegben. Állandóan interveniáltunk, illetékes helyeken közösen jártunk el a Federația vezetőségével és az ország többi Uniuniáival [egyesületeivel]: eredményt sajnos elérni nem tudtunk.²⁰⁶ Ígéretünk van, hogy ez év folyamán egy rendkívüli segély címén 4 milliót fog kapni a zsidó kultusz és mi mindent elkövetünk, hogy az ígéret valóra is váltsassék.

Sikerült megszereznünk az elmúlt év folyamán az 1935. év február haváról elmaradt államsegélyt, melyet azután ki is fizettünk a községeinknek.²⁰⁷

Az elmúlt évre kiutalt csekély összegű államsegély feletti diszponálás jogát a kongresszus az Elnökségre ruházta, hogy abból a minimálisra redukált összegből a legszűkösebb viszonyok között élő hitközségeknek nyújtson támogatást.²⁰⁸ A felosztást elkészítettük, azt a minisztériumhoz jóváhagyásra felterjesztettük, és amikor az aprobáció megérkezett, az államsegélyt a kis községek között felosztottuk. Egyenlőre újabb államsegélyről, mármint jelentősebb összegről, szó nincsen, tehát minden hitközség ennek figyelembe vétele mellett kell költségvetését elkészítse.

Az Elnöki Tanács 1938. január hó 23-án tartott ülést Oradean, mely gyűlés kegyelettel emlékezett meg az elhunyt elnökről és intézkedéseket tett az ügyek továbbvitele tárgyában. Az elnöki tanács a kongresszus választásáig egyhangúlag Dr. Fischer József iroda alelnökét bízta meg az elnöki teendők ellátásával, míg az így megüresedett alelnöki tisztségre Dr. Konrád Béla elnöki tanácstagot kérte fel azzal, hogy esetleges akadályoztatása esetén Dr. Kabos Béla tanácsstaggal helyettesíthesse magát. Ez az elnöki tanácsülés behatóan foglalkozott az Iroda munkájának intenzívebbé tételével, hogy szervezetünk valóban élő szerv legyen, amely egybefoglalja a hozzá tartozó községeket és azok létéért és fenntartásáért dolgozzék. Összefogó intézményes intézkedésekkel olyan alapokat kell létrehozni

205 *Jegyzőkönyv az Oradeán 1937. évi május hó 2. és 3. napjain megtartott XIII-ik és egyben jubiláris kongresszusról Lövy Ferenc ünnepi templomi beszédével, Adorján Armín megnyitó beszédével, Fischer József előadásával, Vágvölgyi Lajos, Dr. Kecskeméti Lipót beszédével, a kongresszuson hozott határozatokkal és elfogadott jelentésekkel.* Tip. Franklin, Oradea, 1937.

206 *A Nyugati Szertartású és Egységes Zsidó Hitközségek Föderációja* 1936-ban jött létre és az országrészek hitközségi szervezeteit foglalta magába.

207 1935–1936-ra a kormány összesen 6 millió lejt utalt ki az izraelita felekezetnek. Iancu: *Evreii din România* 1919–1938... 121.

208 1937–1937-re csupán 1 millió lejt juttatott a román állam az izraelita felekezetnek. Uo.

a mai súlyos időkben, hogy minden egyes hitközség megtudja állni majd a helyét és még a leggyengébbnek sem szabad elbuknia. Az elnöki tanács elhatározta a bukaresti központtal való együttműködés szorosabbá tételét és általában nagy súlyt helyez arra, hogy egyesült erővel dolgozzanak az összes Uniuneák és azok központja a Federația.

A Federația 1938. március 14–15. napjain Bucureștiben tartott ülésén Szervezetünk is képviselve volt és ott is elhatározott az egységes eljárás és közös erőteljes munkakifejtés hitközségeink és azok intézményeinek érdekében. Ugyancsak a hozott határozatok alapján a Federația delegációja március hó 17-én tisztelegő látogatást tett az akkori kultuszminiszter úrnál és ezen alkalommal több kérés lett előterjesztve, melyek elintézését a miniszter úr megígérte.

A vágatási tilalom bevezetésének terve érthetően óriási megdöbbenést váltott ki az egész ország zsidóságából, mert részben a rituális életet teszi lehetetlenné, részben pedig létalapjaiban rendíti meg a hitközségeket, melyek egyedüli fix jövedelme ma a gabella. Természetesen minden erőinket latba vetettük, hogy a vágatási tilalom terve valósággá ne váljék és hála a többi vallásos szervezetekkel együtt végzett eredményes eljárásainknak, a vágatási tilalom nem lépett életbe.

A kultuszadók behajtásának ügye éppen a változott viszonyok miatt nem jutott előnyösebb helyzetbe. Van miniszteri rendelet, amely lehetővé teszi a kultuszadóhátralékoknak közdók módjára való behajtását: mégis lehetetlenségbe ütközik ma ennek egyöntetű keresztülvitele. A helyi pénzügyi hatóságok értelmezésétől és jóindulatától függ, mennyiben tudnak és akarnak segítséget nyújtani a zsidó hitközségeknek e téren. A Federația egyik legfontosabb problémáját képezi ez a kérdés, melyet állandóan napirenden tart.

A szombati írás és rajzolás alól való felmentés ügyében szintén nem lehetett konkrét eredményt elérni. Ez irányú számos közbenjárásunk sikertelensége ellenére reméljük, hogy sikerülni fog az illetékes hatóságokat e valláséleti szempontból annyira fontos kérdésben kedvező elhatározásra bírni.

A Dr. Eisler és Dr. Vértés alapok kamataira kiírt pályázatok még az elmúlt évben lejártak. A változott helyzet következtében nem volt alkalmunk és módunk behatóan foglalkozni ezekkel és a mai kongresszus lesz hivatva a beérkezett bírálatok alapján a kiadandó jutalmak felől határozni.

A Dr. Kecskeméti Alap első évi kamatait az oradeai líceum legjobb hittanuló növendékei kapták. Ez fog történni a f. évi kamatokkal is és amennyiben a kamatok szaporodni fognak, úgy a timișoarai zsidó líceum hasonló elbírálású növendékei közül is részesednek majd a jutalmazásban.

Az Iroda és a hitközségek közötti kontaktus mind szorosabbá válik. Az az akció, melyet e téren bld. Adorján Ármin elnökünk beindított amikor minden egyes hitközség elnökét külön-külön felkérte az együttműködésre, Dr. Fischer József elnök továbbfejlesztette és azzal, hogy az elnökség tagjait, valamint az egyes hitközségek elnökeit állandóan tájékoztatta a hitközségeket érintő problémákról, igyekezett szorosabbá tenni a kapcsolatot. Sőt, még itt sem állhatunk meg, mert

foglalkoznunk kell a kis hitközségek helyzetével és ezeket belmissziós munkával kell bekapcsolni a közös munkába. A t. rabbikar értékes közreműködése és támogatása révén reméljük, hogy ez az akciónk is mielőbb meg fog indulni és szép eredményeket fog tudni felmutatni. Hitközségeink is éppen elég munkával látnak el bennünket, amit mi mindig a legjobb igyekezettel igyekszünk teljesíteni. Azonban ehhez nem elegendő a mi jóakaratumk, kell hozzá az erőteljes és hathatós támogatás minden irányból, minden egyes hitközség részéről. El kell intézzük és meg kell szüntetessük azokat a viszályokat és nézeteltéréseket, melyek még mindig fennállnak néhány hitközségünknel, akár személyi, akár más okból kifolyólag is keletkeztek azok. Meg akarjuk és meg is fogjuk védeni az Iroda presztízsét, de nem engedünk csorbát ejteni a hitközségek méltóságán sem, hanem mindig keresni fogjuk a békés és megértő megoldás felé vezető utat és reméljük, hogy közös jóakarattal és megértéssel sikerülni is fog minden viszályt, minden nézeteltérést kiküszöbölni, hogy hitközségünk energiájukat csak az intézményeik fejlesztésére fordíthassák.

Itt említjük meg, hogy a járulékok befizetése, az államsegély elmaradása, ill. redukciója sok esetben nagyon nehezen megy. Sok felszólítás, sürgetés után tudja csak megszerezni az Iroda a fenntartásához szükséges anyagi erőket és amikor elismerésünket fejezzük ki azon hitközségeinknek, amelyek mindig pontosan küldik el járulékaikat, kérnünk kell a többieket is, hogy a jövőben fokozottabb áldozatkészséggel teljesítsék ez irányú kötelezettségeiket. A hitközségek méltányolják azt a felelősségteljes munkát amit a Szervezetünk érdekében kifejt és ennek részbeni dokumentálásra tegyenek eleget járulékbefizetési kötelezettségeiknek és ne várják, hogy az Iroda állandóan kérje, sürgesse a hátralékos összegek beküldését.

Az egyes minisztériumoktól hozzánk érkezett rendelkezéseket végrehajtottuk, ill. végrehajtás és tudomásul vétel céljából közöltük községeinkkel, iskoláinkkal. Az összeköttetés a levelezésen kívül a körlevelek útján történt, amelyek mindig azokat a tudnivalókat, intézkedéseket és rendelkezéseket tartalmazták, amelyek a hitközségekre vonatkoztak. Míg külön sajtónk nem lesz, addig ezek a körlevelek a mi összekötő kapcsunk.

Bukaresti eljárásainkról állandóan tájékoztattuk községeinket. Az elmúlt évben is több ízben voltunk lent, a költségek kímélése érdekében azonban csökkentettük utazásainkat, bár az nem vált előnyére Szervezetünk munkájának. Be kell valljuk, hogy minél ritkábban megyünk le, annál kevesebb eredményre számíthatunk, mert mégis csak többet tudunk elérni, ha gyakrabban vagyunk a forrásnál és ha magunk intézzük a magunk ügyes-bajos dolgait, mint ha azokat másokra bízva akarjuk elintéztetni.

Külföldön tanuló rabbijelölt növendékeink szám szerint heten, mind megfelelnek a várakozásoknak, mert a kapott jelentések szerint, komolyan végzik stúdiu-maikat és kettő közülük a f. évben már be is fejezi tanulmányait. Reméljük, hogy minden általunk támogatott jelöltből értékes tagja lesz az ardeali rabbikarnak.

A târgu-mureși hitközségi funkcionáriusokat képző tanfolyam ez évben is szép munkát végzett. Növendékeit mind úgy képezi ki, hogy kisebb hitközségeknek kultusz-funkcióit el tudják látni. A tanfolyam vezetője Dr. Lövy Ferenc főrabbi úr, aki páratlan energiával és hozzáértéssel vezeti a tanfolyamot több lelkes és képzett oktató közreműködése mellett. Kár, hogy anyagi eszközeink fogyatékosága miatt nem tudjuk ezt a tanfolyamot oly mértékben támogatni, amint az szükséges volna, mert nagyobb támogatás mellett több növendéket képezhetni ki erre a fontos szolgálatra. A tanfolyamot a jövőben a lehető legnagyobb erkölcsi és anyagi támogatásban kell részesíteni, hogy szép és nemes feladatát maradéktalanul végezhesse.

Irodánk az elmúlt polgári évben ezernél több ügyiratot iktatott és intézett el. Fenntartotta a hitközségekkel a kapcsolatot, elvégezte a széleskörű levelezést, elkészítette a szükséges felterjesztéseket az egyes minisztériumokhoz és végrehajtotta az egyes szakminisztériumok által küldött leiratokat, rendelkezéseket. Eljárt a zsidó katonák pészachi és főünnepi szabadságolása ügyében, a pászkalisztnek adómentesítése tárgyában és több hasonló természetű ügyben, rendszerint a kellő eredménnyel.

Szervezetünk anyagi helyzetét ismertetve, rá kell mutassunk arra, hogy sokszor az anyagi nehézségek gátolnak meg abban, hogy erőteljesebb akciókat fejtsünk ki. A két évvel ezelőtti kongresszus által megszavazott és a tavalyi kongresszus által is meghagyott pójtárulékok is alig-alig fedezik szükségleteinket. Ha minden hitközség száz százalékosan és idejében fizetné be a járulékait, akkor is nehezen, de mégis nyugodtabb biztonságérzettel tudjuk feladatainkat végezni. Hiszen ha megnézzük az Iroda költségvetését, rögtön megállapíthatjuk, hogy egy kicsiny hitközség is nagyobb költségvetéssel dolgozik mint a mi nagy szervezetünk, amelynek saját adminisztratív és reprezentatív feladatain kívül támogatásban kell részesíteni rabbijelöltjeinket, tanfolyamunkat, zsidó célokat és intézményeket. Mindezt azonban csak nagyon redukált mértékben teljesítheti, mert nincsen meg a fedezet. A bevételnél 230 000 lej van előirányozva, mégpedig a járulékokból 160 000 lej és vegyes bevételekből (államsegély, pászka-akció és rendezvények) 70 000 lej. Ezzel szemben a tényleges bevétel az elmúlt évben járulékokból 135 217 lej, és vegyesekből 4 809 lej. Ezzel szemben a kiadások, melyeket a bevételek arányához kellett leszorítani: rabbijelöltek segélye 20 500, tanfolyam 19 500, menza, kórház, egyéb segélyek 7 600. Összesen tehát: 47 600 lej szubvenciókra. Költségekre, portó, nyomtatványok, kiadványok stb. költségére 33 089 lej fordítatott. Útiköltségekre, bucurești eljárásokra 20 935 lej, és iroda fenntartására 48 000 lej fordítatott. Tehát végösszegben, 140 016 lej bevétellel szemben az elmúlt év kiadásai 149 622 lejt tettek ki, mely többletet az év végi egyenlegből fedeztük, miáltal az idején nyitó egyenleg 88 811 lejre csökkent. Hogy az 1938-as év költségvetése, mely ugyanolyan alapokra van fektetve, biztosítsa, nagyobb áldozatkészségre és pontosabb járulékbefizetésekre lesz szükségünk, nehogy kénytelenek legyünk olyan redukciókat alkalmazni a költségvetésen, amelyek,

azután az ügy kárára lennének és munkánk eredményét komolyan veszélyeztetnék. Hisszük és reméljük, hogy a mélyen tisztelt kongresszus minden egyes tagja mélyen át van hatva attól a tudattól, hogy az Irodára szükség van, komoly és eredményes munkát kell végezzen, a hitközségek és azok intézményei érdekeit kell védje és képviselje és éppen ezért, hogy ennek a hivatásának megfelelőhessen, gondoskodni fog Szervezetünk anyagi bázisának biztosításáról és megerősítéséről.

Kérjük jelentésünk elfogadását, a számadások tudomásul vételét és az új költségvetés jóváhagyását.

Cluj, 1938. május 31.

Az Ardeal-Banati Országos Izraelita Iroda Elnöksége:

Lax A. Salvator főtitkár s.k.

Dr. Fischer József elnök s.k.

Aradi Hitközség Levéltára. Arad, 97. dosszié, 125–129. (gépielt másolat)

Jegyzőkönyv az Erdély–Bánáti Nyugati Szerartású Izraelita Hitközségek Szövetsége elnöki tanácsának üléséről

(Részlet) 1938. július 5., Nagyvárad

Jegyzőkönyv,

mely felvétellett az Ardeal–Bánáti nyugati szerartású Izr. Hitközségek Szövetsége Elnöki Tanácsának 1938. évi július 5-én Oradean megtartott tanácsülésén.

Megjelentek: Dr. Fischer József elnök, Dr. Lóvy Ferenc főrabbi és dr. Konrád Béla, alelnökök, dr Scüthz Henrik elnök, Lakatos Aladár (Arad), Dr. Kabos Béla (Oradea), Dr. Deutsch Ernő főrabbi (Braşov), Dr, Lenke Manó főrabbi (Lugoj), Dr. Nébel Ávram főrabbi (Salonta), Dr. Faragó Viktor főtitkár (Oradea), Salamon László főtitkár (Timişoara) és Lax A. Salvator főtitkár (Cluj) mint jegyző.

Kimentették magukat: Dr. Vágvölgyi Lajos főrabbi (Arad) Sennensieb Béla elnök (Tg. Mureş), Nyiri Jenő elnök (Timişoara), Dr. Rosenthal Mór (Timişoara), Princz Árminin (Satmar),²⁰⁹ Dr. Drechsler Miksa főrabbi (Timişoara).

Dr. Fischer József elnök üdvözli a megjelenteket és bejelenti, hogy a mai ülés egybehívását az tette szükségessé, hogy miután a kongresszust technikai okokból nem tarthattuk meg, több fontos és sürgős ügyet kell az elnökségnek letárgyalni, hogy a munka folytonossága fennakadást ne szenvedjen.

Salamon László timişoarai főtitkár ismerteti a kongresszus elmaradásának okait, majd az elnöki tanács a kongresszusnak későbbi megtartásáról tanácskozik és úgy határoz, hogy a kongresszust f. év november hó 6–7. napjain fogja megtartani ugyancsak Timişoarán. A szükséges engedélyt a Központi Iroda fogja majd kellő időben és illetékes helyről beszerezni. Tudomásul vétetik.

Dr. Lóvy Ferenc főrabbi: Ismerteti a június hó 29-iki bucureşti Federaţia ülésének lefolyását és az ott hozott határozatokat.²¹⁰ Az ülésen a schechita ügye és egyéb rendkívül fontos tárgyak képezték a tanácskozások anyagát. Az ülésről felvett jegyzőkönyvet a hozott határozatokkal a Federaţia főtitkársága meg fogja küldeni Elnökségünknek, tudomásul vétel és további eljárás végett.

Az Elnöki Tanács elismeréssel és köszönettel veszi Dr. Lóvy Ferenc főrabbi úr jelentését és köszönését fejezi ki, hogy az értekezleten képviseletünkben megjelent.

Fischer József elnök: Bemutatja a Federaţia szervezeti és működési szabályzatát, melyet tanulmányozás és hozzászólás végett már előzőleg megküldött az Iroda az Elnökség összes tagjainak. A beérkezett hozzászólások mind megállapítják, hogy keretnek megfelel, melyet azonban még jobban ki kell domborítani. Különöské-

209 Princz Ármin, a szatmári status-quo ante alapon álló hitközség elnöke 1930 után.

210 1936 elején megalakult Nyugati Szerartású és Egységes Zsidó Hitközségek Föderációjához Erdélyből az Erdély–Bánáti Országos Izraelita Iroda csatlakozott.

pen az egyes reszortok hatáskörét és munkaterületét, valamint a vezetőségben és adminisztrációban való aránylagos képviselését az egyes Uniuneáknak.

A Federația célja, hogy összefogja az összes Uniuneákat és éppen ezért olyannak kell lennie a működési szabályzatnak, hogy az mindenkit kielégítsen. Javasolja, hogy a beérkezett javaslatokkal együtt a szabályzatot adjuk ki egy szűkebb körű jogi bizottságok, amely készítse el véleményes jelentését és különösképpen legyen figyelemmel azon körülményre, hogy úgy az elnökségben, mint a titkárságban megfelelő képvisellete legyen az Uniuneáknak. Amellett figyelemmel kell lenni arra is, hogy az Uniuneák autonómiája sértetlen megmaradjon. Felkéri Dr. Kabos Béla urat, hogy maga mellé véve még két jogászt, foglalkozzék az ügyel, tegye meg részletes jelentését és javaslatát, melyet azután végleges formába való öntés céljából a jogi bizottság elnökéhez fogunk átutalni.

Elnöki Tanács a javaslatot egyhangúan elfogadja és fölkeri Dr. Kabos Béla tanácsstag urat, hogy a munkát vállalja el.

Lakatos Aladár (Arad): Előterjeszti javaslatát a szociális ügyosztály létesítése tárgyában. A javaslatot az Iroda megküldte előzőleg tanulmányozás és hozzászólás céljából az Elnökség tagjainak.

A szociális ügyosztály feladata lenne megoldani mindazon feladatokat, melyek az összszidóság érdekeit szolgálják. A szociográfiai felvételek összegyűjtése, az Országos sekélyalap ügye, az átrétegződés kérdése, a különféle jótékonyági akciók egybefogása és egy kézbe való összpontosítása, a szociális munkák racionalizálása, a diákszegélyezés ügye. Az aradi hitközség kebelén belül működne ez az ügyosztály, az Iroda elnökségének irányítása és ellenőrzése mellett. Kéri az elnöki tanácsot, hogy fogadják el a javaslatot, járuljanak hozzá az ügyosztálynak Aradon való létesítéséhez és állapítsanak meg az alkalmazandó tisztviselő részére havi 2000 lej illetményt és a felmerülő dologi és útiköltségek fedezését.

Dr. Lóvy Ferenc főrabbi: Tisztelettel és szeretettel fogadja a javaslatot, csak aggályai vannak az iránt, hogy miképpen tudjuk megcsinálni az adatgyűjtést, átrétegződést, szociális és jótékonyági problémák egybefogását az ortodoxok nélkül? Hiszen ők képezik egy nagy hányadát Ardeal zsidóságának és önelkülük hiányos és nem teljes az adatgyűjtés.

Dr. Konrád Béla (Oradea): Csakis az összszidóságról felvett szociográfiai adatokra lehet szükségünk. Fontosnak tartja az átrétegződés ügyét is, de ezt sem tudjuk egyedül megcsinálni.

Az ügyosztály létesítése decentralizációt jelent, melyet nem tart lehetségesnek és célravezetőnek. Ellenkezőleg: a cluji központot kell megerősíteni, hogy hathatósabban és eredményesebben tudjon dolgozni. A különféle jótékonyági intézményekhez sem szabad hozzányúlni, azokat meg kell hagyni eredeti mivoltukban. A diákszegélyezést lehet csak egybekapcsolni, hogy a különféle helyeken létesített diákszegélyzők egy kézről nyerjék irányításukat és a vezetést.

Dr. Kabos Béla (Oradea): Nem lehet egységesen rendezni a dolgokat, mert minden városban más és más a helyzet. Ezért van szükség a decentralizációra.

Az aradi indítványt lelkesen üdvözli, azt megvalósíthatónak tartja és azt a magáévá teszi. Állandó intézményekre van szükségünk és e tekintetben ezen szociális ügyosztály felállítására és a decentralizációra szükség van.

Dr. Fischer József elnök: A Szövetséget élő szervvé kell tenni, tartalmat kell neki adni. Új munkaterületekre kell lépünk, ha életképes munkát akarunk folytatni. Az aradi javaslat ilyen új munkaterületet nyit meg a szövetség számára. Most a szociális ügyosztály létesítéséről van szó és majd utána következik egy kulturális-tanügyi ügyosztály, egy vallásügyi ügyosztály létesítésének kérdése is. Az aradi javaslatban az első lépést látja a munkabővítés terén. Az elnöki tanács csak ideiglenes javaslatot hozhat a kérdésben, a végső döntés a kongresszusé. –A maga részéről nagyra értékeli a javaslatot és új lüktető élet létrejöttét várja tőle.

Dr. Deutsch Ernő főrabbi (Braşov): A javaslatot örömmel fogadja és arra hívja fel a figyelmet, hogy az új ügyosztály létesítése ne legyen ellentétben a hivatalosan megválasztott szociál-gazdasági ügyosztály működésével, melynek Nyiri Jenő irodai alelnök úr az elnöke és szóló az alelnöke.

Dr. Lenke Manó főrabbi (Lugoj): A javaslatot elfogadja.

Dr. Kabos Béla (Oradea): Az átrétegződéssel kapcsolatban kijelenti, hogy azt a szociális ügyosztály kell végezze a Központi Iroda egységes irányítása mellett.

Salamon László (Timişoara): Előadja, hogy a timișoarai hitközség álláspontja azonos a javaslattal és reméli, hogy eredményes munka igazolni fogja az ügyosztály szükségességét. Tisztára zsidó szempontból kell megoldani a kérdéseket, és ha e szempontok figyelembe vétele mellett fog dolgozni az ügyosztály, akkor igazolva lesz szükségessége.

Dr. Deutsch Ernő főrabbi (Braşov) Rendkívül fontosnak tartja, hogy legyen egy ügyosztály amely a zsidóság múltjára vonatkozó adatok felkutatásával és feldolgozásával foglalkozzék. Vállalja ezen munkának a beindítását és irányítását, miután már dolgozott a munkaterületen.

Dr. Fischer József elnök: Készséggel és örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy Dr. Deutsch Ernő főrabbi urat felkérje ezen munkaterület megmunkálására és kéri, hogy erre vonatkozó előmunkálatokat és vonatkozó előterjesztéseit majd tegye meg. –Majd pedig összegezve az elhangzottakat, javasolja az elnöki tanácsnak, hogy döntsön az aradi javaslat ügyében.

Az Elnöki Tanács határozatilag kimondja a Szociális Ügyosztály megalakítását az aradi hitközség kebelén belül, az Elnökség irányítása és vezetése mellett. Végleges döntés e kérdésben a kongresszusnak tartatik fenn.

Dr. Schütz Henrik elnök: A határozat kimondása után felhívja egybegyűltek figyelmét arra a fontos körülményre, hogy nekünk nem szociális problémákkal kell foglalkozni, hanem szociális problémákat kell megoldani. Ehhez nem elég egy ügyosztály ú. n. megszervezése, hanem tisztában kell legyünk azzal is, hogy eredményes munkához nagy összegekre van szükség. Honnan vesszük a fedezetet minden szükségletre, [ha a] Segélyalapot alig egy-két hitközség vette be költségvetésébe és egyetlen egy sem küldte be a központnak? Felhívja a jelenlevőket,

hogy figyelmeztessék hitközségeiket, hogy ha nem fognak sokkal nagyobb összegeket a Központ rendelkezésére bocsátani, nem lesz képes fenntartani magát, nem hogy még ügyosztályokkal kibővülten dolgozhasson.

Dr. Fischer József elnök: A költségvetésünk oly minimális, hogy alig telik a legszükségesebbekre. Feltétlenül fel kell emelni a tavalyi költségvetést és kéri az Elnöki Tanácsot, hogy a munka zavartalan menetének biztosítása céljából készítsék most el a költségvetést, melyet a kongresszus utólag fog approbálni. –Arra kell figyelemmel legyünk, hogy szükségleteink megnagyobbodtak és annak fedezetéről gondoskodnunk kell. Fel kell világosítani hitközségeinket, hogy nagyobb áldozatra van szükség, hogy az iroda megfelelhessen feladatainak, és munkakörét, melyet most kibővíteni szándékozunk, teljességében elláthassa. A pénztárkezelésre vonatkozólag pedig szükséges a pénztári ellenőrök közreműködése és egy pénztáros megbízatása, aki Clujon legyen.

Dr. Lóvy Ferenc főrabbi: Indítványozza, hogy egy egyházi és egy világi vezetőből álló bizottság látogassa sorra meg a hitközségeket és ott gyűjtse egybe a szükséges összegeket.

[...]

Kelt, mint fenn

Lax A. Salvator főtitkár s.k.

Dr. Fischer József elnök s. .k.

Aradi Zsidó Hitközség Levéltára, 97. dosszié, 135–142. (gévelt másolat, hitelesítés nélkül)

39.

Jegyzőkönyv az aradi zsidó hitközség 1938. december 18-ki üléséről

[Politikai helyzet, szociális kérdések]
(Részlet) 1938. december 18., Arad

Jegyzőkönyv

Felvétetett az aradi zsidó hitközség képviselőtestületének 1938. évi december hó 18-án tartott évi rendes közgyűléséről.

Jelen voltak Lakatos Aladár hitközségi elnök elnöklete alatt, Dr. Fischer Jenő alelnök, Bornstein Sándor, Engel Gyula, Flam Róbert, Fülöp Viktor, Hegedűs Gyula, Kalmár József, Dr. Kelemen Gábor, Kerpl Izsó, Kaufmann Lajos, Leichter Lipót, Dr. Multas Jenő, Dr. Singer Jenő, Dr. Singer József, Dr. Somló Ármin, Schwarcz Mihály, Dr. Schütz Henrik, Szatmári Rezső, Szenes Henrik, Dr. Székely Ferencz, Dr. Székely László, Szűcs F. Vilmos, Tauszk Jenő, Weisz Mihály és Weisz Samu.

Elnök üdvözli a megjelenteket, megállapítja, hogy a közgyűlésre a hatósági engedély megvan, szabályszerű időben hivatott egybe, a képviselőtestületi tagok határozatképes számban vannak jelen, a közgyűlést megnyitja.

A jegyzőkönyv vezetésére Raab Zoltán főjegyzőt, hitelesítésére Szatmári Rezső és Weisz Mihály képviselőtestületi tagokat kéri fel.

Elnök visszaemlékezve a múlt évben, a Goga kormány idején tartott közgyűlésen általa elmondottakra, hogy nincsen ok a kétségbeesett pesszimizmusra, de azért az optimizmus sem volna indokolt, hivatkozhat az eseményekre, amelyek őt igazolták. A mi helyzetünk itt Romániában javult ahhoz képest, de a világ zsidóságának helyzete rosszabbodott. A zsidó jelen nehezebbé, a zsidó jövő bizonytalanabbá vált. Az emigránskérdés súlyosan nehezedik ránk. Az egész világon, zsidók, nem zsidók gyűtenek hatalmas összegeket hozva fel, csak itt nem történik semmi, nem is annyira a hatóságok engedélye miatt, mint inkább a gazdag zsidók közönyéből. A kivándorlás kérdése is rendszertelen. Azok mennek, akiknek nem kellene, akiknek állampolgárságuk rendben van és itt is megélnék valahogyan, míg azok kérdése, akik valóban kénytelenek lennének, nyitva marad. Szociális téren igen sok a tennivaló. Éppen azért létesítette az országos iroda timișoarai kongresszusa a szociális ügyosztályt Arad székhellyel, amelynek feladata lesz az átrétegeződés, szociális felvételek, Gemiluth Cheszed kasszák problémáival foglalkozni. A helyi szegénykérdés nehéz problémánk. Az előre nem látott kiadásokat mind a szegények fizetik meg, mert a jómódúak azt hiszik, hogy a mérsékeltlen felemelt adóval minden jótékony kötelezettségeknak eleget tettek. Pedig akkor eléggé kihangsúlyoztuk, hogy az az intézményeink fenntartásának és a templomi

adományozás megváltásának céljaira szolgál és a magán jótékonyt a jövőben sem nélkülözhetjük.

Ez az utolsó közgyűlésünk a jelen összetételben, mert 24 képviselőnek a mandátuma lejár és a tavasszal új választások lesznek. Bevallja, hogy amíg az előjáróság minden tagja lelkiismeretesen teljesítette kötelességét és minden egyes gyűlésen teljes számmal megjelent, addig a képviselők a bizottsági ülésekre sem jöttek el, sőt még a két közgyűlésre sem. Nincs módja a választásokat befolyásolni, nem is akarja, de a jövőben olyan képviselőket szeretne, akik valóban részt vesznek a munkában, dolgozni akarnak és nem csak éppen a „choved” miatt vállalják a képviselőtestületi tagságot. A kultúrházban igen szép kultúrmunka folyik, az előadások nívósak és a helyiség mindig szűknek bizonyul, a karnagyunk, Schaten Igo élénk zsidó zenei életet teremtett és a zsidó orchester már be is mutatkozott volna, ha a viszonyok nem alakultak volna így, hogy nem rendezünk összejöveteleket. Ezenkívül a nyelvkurzusok működnek és csak az angol nyelvkurzusnak egyedül több mint 60 hallgatója van.

Itt jelenti be, hogy egy ismeretlen emberbarát évi 30 000 lejt ajánlott fel arra a célra, hogy egy szociális nővért és rendszeres iskolai orvost alkalmazunk, akiket már fel is vettünk és akiknek fizetése összesen 18 000 lejjel terheli költségvetésünket és már eddig is igen szép és eredményes munkát végeztek. Jelenti, hogy az Öregek Otthona szociálisabbá tételét határozta el a gondnokság és a jövőben két személyt veszünk fel egy szobába. Legutóbb már a felvételnél ez az elv volt és két ingyen helyre özv. Zeiner Mátyásné és Weisz Félixné, míg fizetőnek Deák Zsigmondot és nejét vettük fel, akik havi 3000 lejt fizetnek.

A Fodor Vilmos hagyaték lebonyolítást nyert és másfélmillió hász már a hitközség nevére íratott a végrendeletben megjelölt célokra, míg a készpénzből az összes kiadások levonása után 350 000 lejt maradt.

Stern Gyula és neje az Öregek Otthonánál 100 000 lejes adományt tettek, amely összeg fölött haláluk után szabadon rendelkezik az Öregek Otthona.

Leányotthonunk Schwarcz Mihály úr vezetése alatt kitűnően működik és fenntartása valóban jelentéktelen összegbe kerül.

Dr. Keppich Jakab főorvos úr lemondott a hitközségi intézményeknél viselt orvosi állásáról. Köszönet és elismerés illeti meg évtizedeken át buzgalommal és lelkesedéssel betöltött munkájáért. Ezzel kapcsolatban bejelenti, hogy az orvosi állások betöltése körül egyelőre zavarok vannak, miért is kéri, hogy a napirendre tűzött főorvosi állás betöltését, amely ezzel összefüggésben áll, vegyük le a napirendről.

Dr. Multas Jenő felvilágosítást kér, hogy miért nem töltötték be az orvosi állásokat az intézményeknél.

Dr. Keppich Jakab szól a kérdéshez és magyarázza, mi volt az oka, hogy az orvosok beavatkoztak abba kérdésbe, hogy az intézmények orvosai kik legyenek. Az ambulatóriumnál már 11 év óta végeznek ingyen munkát, elvárták volna, hogy a hitközség is megkérdezi a véleményüket, kiket ajánl az orvosi állásokra.

Hangsúlyozza, hogy ebben a kérdésben személyi tekintetek nem voltak, csak az orvosi etika szerint kívánták, hogy véleményük kikéressék. Az ambulatorium részére is kisebb összeg lett a hitközség költségvetésébe felvéve és elhangzott illetékes helyről olyan kijelentés, hogy az ambulatóriumi orvosok pénzszerzésre használták fel az ambulatóriumi munkájukat. Ezt a kijelentést határozottan visszautasítja és kéri, hogy az ambulatóriumi orvosok jelöljék ki, kiket ajánlanak, az intézmények orvosainak.

Elnök sajnálja, hogy a mai vérzivataros időkben ilyen csekélységekkel kell foglalkoznunk. Elmondja, hogy amikor Dr. Keppich Jakab úr bejelentette visszavonulását, igyekezett a vezetőséggel minden személyi tekintet nélkül megállapodni abban, hogy a gondnokságoknak, akiknek hatáskörébe az orvos választása tartozik, kiket ajánlanának. Többféle variáció merült fel, amelynek a vége az lett, hogy olyan nevű orvosokat kell választásra ajánlani, akiket mi is elhívunk gyermekeinkhez, illetve szüleinkhez. Hála Istennek, igen sok jó nevű zsidó orvosunk van, akikre büszkék lehetünk Aradon, de az állásra természetesen csak egyet választhatunk meg. Így állapotott meg az előjáróság a leányárvaháznál: Dr. Goldschmidt Lipót, a fiúárvaháznál: Dr. Dohány Sándor és az Öregek Otthonánál: Dr. Thau Ernő személyében. Mindannyian, kivétel nélkül elsőrendű orvosok hírében állnak, elfoglalt emberek, de felkérésünkre szívvel és szívesen vállalták az emberbaráti munkát. És ekkor komoly orvosok, érthetetlen okokból, valósággal leterrorizálták az orvosokat, akik vállalták az intézmények orvosi állását és az állítólagos orvosi etika nevében a legcsúnyább eszközökkel dolgozva, kényszerítették őket, hogy ne vállalják árvaink és Öregeink gyógykezelését. Egyébként az ambulatorium a Chevra intézménye, a hitközségnek külön orvosa van, akit díjazunk és a hitközség, mint olyan, soha ingyen orvosi munkát nem kért. Nem lehet tűrni, hogy a hitközség dolgaiba bármilyen testület beszólást nyerjen. Ezért azt határoztuk, hogy a Szeretetháznál, amely a Chevra intézménye, jelöljön az ambulatóriumi orvosi testület négy orvost és abból válasszon a Szeretetház gondnoksága, ha akar, mi azonban az orvosi állásokat egyelőre nem töltjük be és ha betegünk lesz, majd hívunk orvost. Megállapítja még, hogy az orvosok, akik nem vállalták az állást, illetve a vállalás után lemondtak, csak egy ismeretlen csúnya terrornak engedtek.

Szenes Henrik megállapítja, hogy az egész dolog elintézése az előjáróság hatáskörébe tartozik, amelyet a hitközség képviselőtestületének bizalma az alapszabályszerű jogokkal felruházott. Ha egy egyénnek megvan a joga, akkor az előjáróságnak is megvan, hogy azt választja meg orvosának, akit akar, illetve akihez bizalma van. A kiszemelt orvosok mind jónevű orvosok és orvost csak az egészségünk szempontjából lehet elbírálni. Ebbe sem másnak, sem az orvosi testületnek beleszólása nincs és nem lehet.

Dr. Multas nem is sejtette, hogy amikor felvilágosítást kért, ilyen megdöbbentő dolgokat fog hallani. Az orvosok után majd jönnek az ügyvédek, akik az állampolgárság körül óriási munkát végeztek és beleszólni kívánnak, hogy ki legyen

a hitközség ügyvédje és esetleg más testületek is jöhetnek. Az előjáróság járjon el minden befolyásolástól mentesen, legjobb belátása szerint.

56. sz. határozat: a közgyűlés elnök összes bejelentését tudomásul veszi.

[...]

60. sz. határozat: A közgyűlés kimondja, hogy az Öregek Otthona tulajdonában levő agrárkötvényeket napi áron adják el, illetve a hitközség tulajdonába engedjék át.

Bornstein Sándor javasolja, hogy az iskola felsőbb osztályaiba a héber nyelvoktatást vezessük be. Eddig nem igen volt rá lehetőség, mert az a hitoktatás hátrányára ment volna. Most a főrabbi úr is hozzájárult és így az a vasárnapi délelőttökön, amikor nem is lehet világi tárgyakat tanítani, tanítható lesz. Itt említi meg, hogy legutóbb az iskolában a timsoarai inspectoratus részéről történt vizsgálat alkalmával az inspector úgy véleményezte, illetve azt írta be az iskola vizsgálati könyvébe, hogy az iskolára büszke lehet a fenntartó testület.

61. sz. határozat: A közgyűlés kimondja, hogy az iskola V–VII. osztályaiban a héber nyelvoktatást 1939. január 1-től bevezeti.

[...]

Raab Zoltán főjegyző s.k.

Lakatos Aladár s.k.

Olvastuk és hitelesítettük:

Szatmári Rezső s.k.

Weisz Mihály s.k.

Aradi Zsidó Hitközség Levéltára, Arad, 96. dosszié, 347–350. (eredeti gépelt, aláírással)

